

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İşletme Anabilim Dalı**

**ULUSLARARASI TARIM ÜRÜNLERİ TİCARETİ BAĞLAMINDA
AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARIMSAL ÜRÜNLER TİCARETİ VE
TÜRKİYE**

DOKTORA TEZİ

Rozi MİZRAHI

DANIŞMANI : Prof. Dr. Ali Rıza KARACAN

İZMİR-2009

YEMİN METNİ

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum **ULUSLARARASI TARIM ÜRÜNLERİ TİCARETİ BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARIMSAL ÜRÜNLER TİCARETİ VE TÜRKİYE** adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Rozi MİZRAHİ

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 25/02/2009 tarih ve 8/13 sayılı kararı ile oluşturulan jüri **İŞLETME** anabilim dalı doktora öğrencisi **Rozi MİZRAHİ**'nin aşağıda başlığı (Türkçe/İngilizce) belirtilen tezini incelemiş ve adayı 23/12/2009 günü saat 10.00' da 120. dakika süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/başarısız/düzeltilmesi ~~gerekli~~ olduğuna oybirliğiyle/oyçokluğuyla karar vermiştir.

PROF. DR. ALİ RIZA KARACAN
BAŞKAN

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (6 ay süreli)

PROF. DR. SEDEF AKGÜNGÖR
ÜYE

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (6 ay süreli)

PROF. DR. HALUK SOYUER
ÜYE

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (6 ay süreli)

PROF. DR. AKIN OLGUN
ÜYE

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (6 ay süreli)

PROF. DR. FUNDA BARBAROS
ÜYE

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (6 ay süreli)

Tezin Türkçe Başlığı: "Uluslararası Tarım Ürünleri Ticareti Bağlamında Avrupa Birliği'nin Tarımsal Ürünler Ticareti ve Türkiye"

Tezin İngilizce Başlığı: "Agricultural Trade between EU and Turkey in Reference to International Agricultural Trade"

- * 1. Doktora Tezi savunma süresi asgari 60 azami 120 dakikadır.
2. Tutanak (jürinin karar ve imzaları haricinde) **bilgisayarda** doldurulmalıdır
3. **Tez başlığı (İngilizce ve Türkçe) mutlaka belirtilmelidir.**
3. Doktora Tez savunmasında üyelerden en az birinin **üniversite dışından** olması zorunludur.

TEŞEKKÜR

İŞletme Anabilim Dalı Doktora programında gerek ders gerek tez aşamasında bana anlayıŐla davranan, eğitici ve yol gÖsterici katkılarını benden esirgemeyen tez danıŐmanım Prof. Dr. Ali Rıza KARACAN'a teŐekkürlerimi bir borç bilirim.

Tezime olan önerileri, bilimsel katkıları destekleyici ve yüreklendirici tutumları için Prof. Dr. R. Funda Barbaros, Prof. Dr. Haluk Soyuer, Prof. Dr. Sedef Akgüngör ve Prof. Dr. Akın Olgun'a teşekkür ederim.

Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ndeki değerli hocalarıma, manevi desteklerini arkamda hissettiğim çalışma arkadaşlarıma ve dostlarıma ve her zaman yanımda olan sevgili anneme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	II
TUTANAK	III
TEŞEKKÜR	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
TABLolar LİSTESİ	XIV
GRAFİKLER LİSTESİ	XIX
GİRİŞ	XX
I. BÖLÜM ULUSLARARASI TARIM ÜRÜNLERİ TİCARETİ	
1.1 Tarımın Toplumsal Gelişme Sürecindeki Yeri ve Önemi.....	1
1.2 Tarımın Dünya Ekonomisindeki Yeri ve Önemi.....	3
1.2.1 Dünya Mal Üretimi İçerisinde Tarım Sektörünün Yeri ve Önemi..	4
1.2.2 Dünya Dış Ticaretinde Tarım Sektörünün Yeri ve Önemi.....	5
1.2.3 Dünyada İstihdam, Sağlık ve Çevre Koruma Politikaları Açısından Tarımın Yeri ve Önemi.....	7
1.3 Uluslararası Tarım Ürünleri Piyasaları.....	9
1.3.1 Uluslararası Tarım Ürünleri Piyasalarında Piyasa Yapısı.....	10
1.3.1.1 Uluslararası Tarım Ürünleri Piyasalarında Hükümetlerin Davranışları.....	12
1.3.1.2 Uluslararası Tarım Ürünleri Piyasalarında Piyasa Gücünün Kullanılması.....	13
1.3.2 Uluslararası Tarım Ürünleri Piyasalarında Fiyat Oluşumu.....	15
1.3.2.1 Dengeye Dönük Dalgalanma.....	15
1.3.2.2 Dengeden Uzaklaşan Dalgalanma.....	16
1.3.2.3 Sürekli Dalgalanma.....	16
1.4 Tarım Politikaları ve Araçlarının Uluslararası Tarım Ürünleri Ticareti Üzerine Etkileri.....	16

1.4.1 Ulusal ve Uluslararası Tarım Politikaları.....	16
1.4.2 Tarımsal Destekleme Sistemleri.....	18
1.4.2.1 Destekleme Alımı Sistemi(Taban Fiyat).....	20
1.4.2.2 Doğrudan Ödemeler	21
1.4.2.2.1 Fark Ödemesi.....	21
1.4.2.2.2 Doğrudan Gelir Desteği.....	22
1.5 Uluslararası Tarım Anlaşmaları	24
1.5.1 Dünya Ticaret Örgütü'nün(DTÖ) Tarım Anlaşması.....	25
1.5.1.1 DTÖ Tarım anlaşmasının Yapısı.....	25
1.5.1.2 DTÖ Tarım anlaşmasında Müzakere Konuları.....	26
1.5.1.2.1 Pazara Giriş (Tarımsal Ürün İthalatı).....	27
1.5.1.2.2 İç Destekler.....	27
1.5.1.2.3 İhracat Sübvansiyonları.....	29
1.5.2 Bazı Tarımsal Ürünleri Konu Alan Uluslararası Anlaşmalar.....	30
1.5.2.1 Uluslararası Buğday Anlaşmaları.....	30
1.5.2.2 Uluslararası Şeker Anlaşmaları.....	31
1.5.2.3 Uluslararası Kahve Anlaşmaları.....	34
1.5.2.4 Uluslararası Kakao Anlaşması Konusunda Girişimler.....	36
1.5.2.5 Süt Tozu Üzerine Yapılan Uzlaşma.....	37
1.5.2.6 Jüt ve Sert Lifleri Konu Alan Düzenlemeler.....	37
1.5.2.7 Uluslararası Zeytinyağı Anlaşmaları.....	37
1.5.2.8 Uluslararası Doğal Kauçuk Anlaşması.....	38
1.5.3 Tarımsal Ürünleri Konu Alan Uluslararası Anlaşmaların Başarı Koşulları.....	39

II. BÖLÜM TÜRKİYE’DE TARIM SEKTÖRÜ

2.1 Tarım Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi.....	40
2.1.1 Tarımın GSMH İçindeki Payı.....	41
2.1.2 Tarımın İstihdam İçindeki Payı.....	43
2.2 Türkiye’nin Tarım Politikasının Amaçları ve Araçları.....	44
2.2.1 Türk Tarım Politikasının Amaçları.....	45
2.2.2 Türk Tarım Politikasının Araçları	47
2.2.2.1 Tarımsal Politikalar Bağlamında Fiyat Müdahaleleri	49
2.2.2.2 Tarımsal Politikalar Bağlamında Girdi Destekleri	51
2.2.2.3 Tarımsal Politikalar Bağlamında Vergi Politikaları	52
2.2.2.4 Tarımsal Politikalar Bağlamında Doğrudan Ödemeler ...	52
2.2.2.5 Tarımsal Politikalar Bağlamında Havza Bazlı Destekleme Modeli.....	54
2.2.2.6 Tarımsal Politikalar Bağlamında Dış Ticaret Politikaları.	55
2.3 DTÖ Tarım Anlaşmasının Türk Tarım Politikası Üzerine Etkileri ve Türkiye’nin Anlaşma Çerçevesinde Taahhütleri.....	56
2.3.1 Uruguay Round’a Kadar Türkiye’de Tarım Ürünleri Dış Ticaretinin Gelişimi.....	56
2.3.2 DTÖ Tarım Anlaşması Sonrası Türkiye’nin Müzakere Pozisyonu ve Analizi.....	57
2.3.3 DTÖ Tarım Anlaşmasına Göre Türkiye’nin Taahhütleri.....	58
2.3.3.1 Türkiye’nin Piyasaya Giriş Konusunda Taahhütleri.....	60
2.3.3.1 Türkiye’nin İhracat Konusunda Taahhütleri.....	63
2.3.3.2 Türkiye’nin Destekleme Politikası Taahhütleri.....	65
2.4 Türkiye’nin Tarımsal Ürünler Üretimi	68
2.4.1 Türkiye’nin Bitkisel Üretim Potansiyeli.....	69
2.4.1.1 Hububat Üretimi.....	69

2.4.1.2 Baklagiller Üretimi.....	69
2.4.1.3 Endüstriyel Bitkiler Üretimi.....	70
2.4.1.4 Sebze Üretimi.....	71
2.4.1.5 Meyve Üretimi.....	72
2.4.2 Türkiye'nin Hayvansal Ürünler Üretim Potansiyeli.....	73
2.4.2.1 Hayvan Varlığı Kırmızı Et Üretimi.....	74
2.4.2.2 Süt Üretimi.....	74
2.4.2.3 Kümes Hayvanları Varlığı, Beyaz Et ve Yumurta Üretimi.....	75
2.4.2.4 Su Ürünleri Üretimi.....	76
2.5 Türkiye'nin Tarımsal Ürünler Dış Ticareti.....	78
III. BÖLÜM AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TARIM SEKTÖRÜ	
3.1 AB'de Tarım Sektörünün Genel Durumu.....	83
3.1.1 AB'de Tarımın GSMH İçindeki Payı.....	85
3.1.2 AB'de Tarımın İstihdam İçindeki Payı.....	86
3.2 Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası ve Tarımsal Destekleme Araçları.....	87
3.2.1 Ortak Tarım Politikasının Oluşumu.....	87
3.2.2 Ortak Tarım Politikasının Amaçları.....	89
3.2.3 Ortak Tarım Politikasının İlkeleri.....	89
3.2.3.1 Tek Pazar İlkesi.....	90
3.2.3.2 Birlik Tercih İlkesi.....	90
3.2.3.3 Ortak Mali Sorumluluk İlkesi.....	91
3.2.4 Ortak Tarım Politikasında Finansman Mekanizması.....	91
3.2.4.1 Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu(FEOGA).....	92
3.2.4.2 Diğer Finansman Kaynakları.....	93
3.2.5 Ortak Tarım Politikasında Ortak Piyasa Düzenleri.....	93
3.2.6 Ortak Tarım Politikasında Pazar ve Fiyat Mekanizmaları.....	95
3.2.6.1 Birlik İçi Ortak Fiyat Politikası.....	95

3.2.6.2 Üçüncü Ülkelere Karşı Uygulanan Fiyat Politikaları.....	96
3.2.6.3 Doğrudan Ödemeler.....	97
3.2.7 Ortak Tarım Politikasında Para Mekanizması.....	98
3.2.8 Ortak Tarım Politikasında Reformu Gerekli Kılan Nedenler ve Yapılan Reformlar.....	100
3.2.9 AB ‘de Tarımsal Destekleme Araçları.....	107
3.3 AB’nin Tarımsal Ürünler Üretim Potansiyeli	109
3.3.1 Avrupa Birliği’nin Bitkisel Ürünler Üretimi.....	110
3.3.2 Avrupa Birliği’nin Hayvansal Ürünler Üretimi.....	113
3.4 AB’nin Tarımsal Ürünler Dış Ticareti.....	116
3.4.1 AB’nin Tarımsal Ürünler İhracatı.....	116
3.4.2 AB’nin Tarımsal Ürünler İthalatı.....	117
IV. BÖLÜM TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ TARIM SEKTÖRLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE TÜRKİYE - AB TARIMSAL ÜRÜNLER TİCARETİ	
4.1 Türkiye ile Avrupa Birliği Tarım Sektörünün Karşılaştırılması.....	119
4.1.1 Tarım Sektöründeki İşletme Yapısı.....	120
4.1.1.1 Tarımsal İşletme Sayısı.....	121
4.1.1.2 Tarımsal İşletme Büyüklüğü.....	122
4.1.1.3 Tarımsal işletmelerin Parçalılığı	125
4.1.2 Tarımsal Girdi Kullanımı	126
4.1.3 Tarımsal Verimlilik	128
4.1.4 Tarımsal Üretim Yapısı	130
4.1.5 Tarımsal Örgütlenme.....	133
4.2 Türk Tarım Politikası ile Ortak Tarım Politikasının Karşılaştırılması.....	135
4.3 Türk Tarımının Ortak Tarım Politikasına Uyumu Konusunda Mevcut Düzenlemeler.....	138
4.3.1 Ankara Anlaşması ve Hazırlık Dönemi	139
4.3.2 Katma Protokol ve Geçiş Dönemi	140
4.3.3 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı	

(Gümrük Birliği Anlaşması)	140
4.3.4 Gümrük Birliği'nden Günümüze Kadar Olan Dönemde	
Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri.....	141
4.4 Türk Tarımının Ortak Tarım Politikasına Uyumuna	144
4.5 Türkiye- AB Tarımsal Ürünler Ticareti.....	148
4.5.1 Türkiye AB İlişkileri.....	148
4.5.2 Türkiye AB Tarım İlişkileri.....	148
4.5.3 Türkiye AB Dış Ticaret İlişkileri.....	150
4.5.4 Türkiye'nin AB ile Dış Ticaret İlişkilerinde Tarımsal Ürünlerin Yeri.....	155
4.6 Türkiye'nin Avrupa Birliği Piyasasında Avrupa Birliği Üyesi Ülkeleri	
Karşısındaki Rekabet Gücü.....	159
4.7 Türkiye ve AB'de Tarım Sektörüne Rekabet Avantajını Sağlayan Unsurlar ..	163
4.7.1 Risk Yönetimi.....	164
4.7.2 Teşvikler.....	165
4.7.3 Ürün Bağımlılığı.....	166
4.7.4 Kalite ve Standartlar.....	168
V. BÖLÜM TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE TARIMSAL ÜRÜNLER	
İHRACATININ ANALİZİ VE İHRACATI GELİŞTİRME OLANAKLARI	
5.1 Araştırmanın Amacı	171
5.2 Araştırmanın Materyali.....	171
5.3 Araştırmanın Yöntemi.....	174
5.3.1 İhracat Benzerlik Endeksi.....	174
5.3.2 Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi.....	175
5.4 Literatürden Seçilmiş Türkiye'nin Rekabet Gücünü Açıklanmış	
Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımı ile Ölçen Çalışmalar.....	178
5.5 Araştırma Bulguları.....	181
5.5.1 Bitkisel Ürünler	183
5.5.1.1 Tahıllar.....	183
5.5.1.2 Baklagiller.....	186
5.5.1.3 Endüstri Bitkileri.....	187
5.5.1.4 Süs Bitkileri.....	191

5.5.1.5 Sebzeler.....	191
5.5.1.6 Meyveler.....	196
5.5.1.6.1 Turunçgiller.....	196
5.5.1.6.2 Kabuklu Meyveler.....	199
5.5.1.6.3 Yumuşak Çekirdekliiler.....	200
5.5.1.6.4 Taş Çekirdekliiler.....	201
5.5.1.6.5 Üzüm ve Üzüm­sü Meyveler.....	202
5.5.2 Hayvansal Ürünler.....	204
5.5.3 Su Ürünleri.....	209
5.5.4 Orman Ürünleri.....	210
5.6 Araştırma Bulguların Değerlendirilmesi ve Sonuç.....	211
5.7 Türkiye'nin AB ile Dış Ticaretini Geliştirme Olanağı Yaratabilecek Alternatif Ürünler	214
5.7.1. Organik Ürünler.....	214
5.7.2. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler.....	218
5.7.3 Turfanda Yaş Meyve- Sebze.....	220
5.7.4 Kesme Çiçek.....	223
5.7.5 Zeytinyağı.....	226
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	229
KAYNAKÇA.....	236
ÖZGEÇMİŞ.....	247
ÖZET.....	250
ABSTRACT.....	251
EK - ULUSLARARASI STANDART TİCARET SINIFLANDIRMASINA (SITC) AİT SEKTÖRLERİN TEKNOLOJİK KARAKTERİSTİKLERİ....	252

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
AKÜ	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler
DGD	Doğrudan Gelir Desteği
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EFTA	Avrupa Serbest Dolaşım Örgütü
ES	İhracat Benzerlik Endeksi
EAGGF	Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
FEOGA	Avrupa Tarımsal Yön verme ve Garanti Fonu
FEDER	Avrupa Bölgesel Kalınma Fonu
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GB	Gümrük Birliği
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt içi Hasıla
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
GÜ	Gelişmiş Ülkeler
IMF	Uluslararası Para Fonu
IKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
KOB	Katılım Ortaklığı Belgesi
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı
OECD	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OGT	Ortak Gümrük Tarifesi
OKK	Ortaklık Konseyi Kararı

OTP	Ortak Tarım Politikası
TKB	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
WB	Dünya Bankası
WEF	Dünya Ekonomik Forumu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1 Türkiye’de Kullanılan Etkin ve Öncelikli Destekleme Araçları.....	48
Tablo 2.2 Türkiye’nin DTÖ Tarım Anlaşması’ndan Kaynaklanan Taahhütleri...	59
Tablo 2.3 Türkiye’nin Hububat Üretimi	69
Tablo 2.4 Türkiye’nin Baklagiller Üretimi.....	70
Tablo 2.5 Türkiye’nin Endüstriyel Bitkiler Üretimi.....	71
Tablo 2.6 Türkiye’nin Sebze Üretimi.....	72
Tablo 2.7 Türkiye’nin Meyve Üretimi.....	73
Tablo 2.8 Türkiye’de Hayvan Varlığı ve Kırmızı Et Üretimi.....	74
Tablo 2.9. Türkiye’de Süt Üretimi.....	75
Tablo 2.10 Türkiye’de Beyaz Et ve Yumurta Üretimi	76
Tablo 2.11 Türkiye’de Su Ürünleri Üretimi.....	78
Tablo 3.1 15 Üyeli Avrupa Birliği’nin Temel ve Tarımsal Ekonomik Göstergeleri.....	85
Tablo 3.2 Tarımın GSMH İçerisindeki Payı (%).....	86
Tablo 3.3 15 Üyeli Avrupa Birliği’nde İstihdam.....	87
Tablo 3.4 Ortak Piyasa Düzeni Uygulanan Ürün Grupları.....	94
Tablo 3.5 Avrupa Birliğinde Tarımsal Ürünlerin Toplam Tarımsal Üretim İçindeki Payları.....	110
Tablo 3.6 Avrupa Birliği’nin Tarımsal Ürünler İhracatında Önemli Paya Sahip Ürünlerin İhracat Miktar ve Değerleri	117
Tablo 3.7 Avrupa Birliği’nin Tarımsal Ürünler İthalatında Önemli Paya Sahip Ürünlerin İthalat Miktar ve Değerleri	118
Tablo 4.1 Türkiye ve AB’deki Bazı Tarımsal Göstergelerin Karşılaştırılması....	119
Tablo 4.2 AB (15) Üyesi Ülkelerde Tarımsal İşletme Sayısı.....	122
Tablo 4.3 Türkiye ile AB15 Ülkelerinin Bazı Tarım Ürünlerinde Verimlilik Düzeylerinin Karşılaştırılması.....	130
Tablo 4.4 AB ve Türkiye’de Tarımsal Üretimin Bileşimi.....	132
Tablo 4.5 Türkiye-AB Açısından Tarım Politikalarının Karşılaştırılması.....	136
Tablo 4.6 Türkiye’nin Dış Ticaretinde AB’nin Payı (%).....	150

Tablo 4.7 Türkiye'nin Genel ve AB ile Dış Ticareti (Milyon \$).....	152
Tablo 4.8 Türkiye'nin AB'ye İhracatının Mal Gruplarına Göre Dağılımı.....	153
Tablo 4.9 Türkiye'nin AB'den İthalatının Mal Gruplarına Göre Dağılımı.....	154
Tablo 4.10 Türkiye'nin AB'ye İhracatında Tarım Sektörünün Yeri.....	157
Tablo 4.11 Türkiye'nin AB'den İthalatında Tarım Sektörünün Yeri.....	158
Tablo 5.1 Türkiye'nin Tarımsal Ürünler Üretimi ve Dış Ticaretinde Paya Sahip Olan Seçilmiş Tarım Ürünleri.....	172
Tablo 5.2 İhracat Benzerlik Endeksi Bulguları.....	182
Tablo 5.3 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Buğday İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	183
Tablo 5.4 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Çavdar İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	183
Tablo 5.5 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Arpa İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	184
Tablo 5.6 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Yulaf İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	184
Tablo 5.7 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Mısır İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	185
Tablo 5.8 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Pirinç İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	185
Tablo 5.9 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Baklagil için AKÜ Sonuçları.....	186
Tablo 5.10 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Nohut İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	186
Tablo 5.11 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Çay İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	187
Tablo 5.12 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Ayçiçeği için AKÜ Sonuçları.....	188
Tablo 5.13 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Zeytinyağı İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	188

Tablo 5.14 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Şeker İhracatı için	
AKÜ Sonuçları.....	189
Tablo 5.15 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Tütün İhracatı için	
AKÜ Sonuçları.....	189
Tablo 5.16 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Pamuk İhracatı için	
AKÜ Sonuçları.....	190
Tablo 5.17 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Kesme Çiçek İhracatı için	
AKÜ Sonuçları.....	191
Tablo 5.18 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Yaş Sebze İhracatı için	
AKÜ Sonuçları.....	191
Tablo 5.19 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Patates İhracatı için	
AKÜ Sonuçları.....	192
Tablo 5.20 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Domates İhracatı için	
AKÜ Sonuçları.....	193
Tablo 5.21 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Patlıcan İhracatı için	
AKÜ Sonuçları.....	193
Tablo 5.22 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Ispanak İhracatı için	
AKÜ Sonuçları.....	194
Tablo 5.23 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Biber İhracatı için	
AKÜ Sonuçları.....	194
Tablo 5.24 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Kavun Karpuz İhracatı için	
AKÜ Sonuçları.....	195
Tablo 5.25 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Yaş Meyve İhracatı için	
AKÜ Sonuçları.....	196
Tablo 5.26 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Portakal İhracatı için	
AKÜ Sonuçları.....	196
Tablo 5.27 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Mandarin İhracatı için	
AKÜ Sonuçları.....	197
Tablo 5.28 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Greyfurt İhracatı için	
AKÜ Sonuçları.....	197

Tablo 5.29 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Limon İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	198
Tablo 5.30 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Fındık İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	199
Tablo 5.31 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Antep Fıstığı İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	199
Tablo 5.32 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Elma İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	200
Tablo 5.33 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Zeytin İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	201
Tablo 5.34 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Kayısı İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	201
Tablo 5.35 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Kiraz İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	202
Tablo 5.36 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Yaş ve Kuru Üzüm İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	202
Tablo 5.37 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Yaş ve Kuru İncir İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	203
Tablo 5.38 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Canlı Hayvan İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	204
Tablo 5.39 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Sığır Eti İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	204
Tablo 5.40 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Koyun ve Keçi Eti İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	205
Tablo 5.41 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Kırmızı Et İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	205
Tablo 5.42 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Kümes Hayvanları İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	206
Tablo 5.43 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Süt İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	207

Tablo 5.44 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Peynir İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	207
Tablo 5.45 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Bal İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	208
Tablo 5.46 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Ham Deri İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	208
Tablo 5.47 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Deri Mamulleri İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	209
Tablo 5.48 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Balık İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	209
Tablo 5.49 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Ahşap ve Ürünleri İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	210
Tablo 5.50 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Kağıt ve Ürünleri İhracatı için AKÜ Sonuçları.....	211
Tablo 5.51 AKÜ Endeksi Sonuçlarına Göre 1999-2008 Döneminde Türkiye'nin Tarımsal Ürünler İhracatında Rekabet Avantajına Sahip Olduğu Ürünler.	213
Tablo 5.52 Organik Tarım Ürünleri Üretim Verileri.....	215
Tablo 5.53 Türkiye'nin AB'ne Yaş Sebze ve Meyve İhracat Değerleri.....	221
Tablo 5.54 Avrupa Birliği'nin Yaş Sebze ve Meyve İthalat Değerleri.....	222
Tablo 5.55 Türkiye'nin AB'ne Kesme Çiçek İhracat Değerleri.....	223
Tablo 5.56 Avrupa Birliği'nin Keme Çiçek İthalat Değerleri.....	225
Tablo 5.57 Avrupa Birliği'nin Zeytinyağı İthalatında Türkiye'nin Payı.....	227

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1 Türkiye’de Milli Gelirin Sektörel Dağılımı 2007.....	42
Grafik 2.2 Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımı	43
Grafik 2.3 Türkiye’deki Denizlerde Deniz Balığı Üretimi	77
Grafik 2.4 Toplam İhracatımızda Tarım Ürünlerinin Payı	79
Grafik 2.5 Tarım Ürünleri İhracatımızda Tarımsal Ürünlerin Payları.....	80
Grafik 2.6 Toplam İthalatımızda Tarım Ürünlerinin Payı.....	81
Grafik 2.7 Tarım Ürünleri İthalatımızda Tarımsal Ürünlerin Payları.....	82
Grafik 3.1 AB’de 2007 Yılı Tahıl Ürünleri Üretimi	111
Grafik 3.2 AB’de 2007 Yılı Sebze Üretimi	112
Grafik 3.3 AB’de 2007 Yılı Meyve Üretimi	112
Grafik 3.4. AB Ülkelerinin 2007 Yılı Domuz Eti Üretimi Payları.....	113
Grafik 3.5 AB Ülkelerinin 2007 Yılı Sığır Eti Üretimi Payları.....	114
Grafik 3.6 AB Ülkelerinin 2007 Yılı Küçükbaş Hayvan Eti Üretimi Payları.....	114
Grafik 3.7 AB Ülkelerinin 2007 Yılı Süt Üretimi Payları.....	115
Grafik 3.8 AB Ülkelerinde 2007 Yılında Üretilen Sütün Süt Mamulleri Üretiminde Kullanım Oranları.....	116
Grafik 4.1. Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Çeşitli İşletme Büyüklük Gruplarındaki Tarım İşletme Sayıları.....	124
Grafik 4.2 Türkiye’de İşletmelerin 1991 ve 2001 Tarım Sayımlarına Göre Parçalılık Durumu.....	126
Grafik 5.1. Türkiye’nin 2008 Yılı Organik Tarım Ürünleri İhracatının Ülkelere Göre Dağılımı.....	216
Grafik 5.2 Ülkeler İtibariyle Türkiye’nin Kesme Çiçek İhracatı.....	224

GİRİŞ

Tarım, insanlığın besin kaynağı dolayısıyla yaşam güvencesidir. Tarım sektörü toplumların ekonomik ve sosyal gelişim süreçlerinde son derece önemli bir rol oynamaktadır. Tarım sadece üretim aşamasıyla sınırlı kalmayıp içinde ticaret, sanayi, finans, işgücü piyasaları ve politika konularını da barındıran kompleks bir yapı oluşturmaktadır.

Ülkelerin üzerinde yaşadığı coğrafya, tarımsal ürünler üretimin etkileyen temel faktördür. Bu nedenle her ülkenin doğal koşulları nedeniyle üretiminde maliyet avantajına sahip olduğu ve dolayısıyla dış satımda rekabet avantajının bulunduğu belli tarımsal ürünler vardır(Reed, 2001, 3).

Uluslararası tarım ürünleri ticareti konusuna ilgi, özellikle son on yıl içinde, önemli ölçüde artmıştır. Tarım ticaretinin genel olarak dünya iktisadi ilişki sisteminin temel parçalarından biri olduğunun giderek daha iyi kavranması bu gelişmenin önde gelen nedenini oluşturmaktadır.

Avrupa Birliği'nin kuruluşundan günümüze kadar tartıştığı ve üzerinde çalıştığı en önemli konulardan biri hiç şüphe yoktur ki tarımdır. Tarımın ve tarımsal faaliyetlerin kapsam ve etki alanının genişliği, Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası oluşturma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Konu Türkiye açısından da büyük önem taşımaktadır. Ülkenin coğrafi konumu, büyüklüğü, kaynak yapısı, varılmış olan üretim düzeyi, kendine yeterlilik oranı gibi unsurlar göz önüne alındığında, önemli bir tarım ihracatçısı olarak oraya çıkması için gerekli koşulların varlığı hemen dikkati çekmektedir. Bunun yanı sıra, tarım ürünleri üretiminde verimlerin, henüz, belli başlı ülkelere göre düşük kalması bir başka önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası tarım ürünleri ticareti konusunun Türkiye için önemi, Avrupa Birliği ile ilişkileri açısından bakıldığında da hemen ortaya çıkmaktadır. Avrupa Birliği dünya tarım ürünleri ticaretinde önde gelen taraflardan biridir ve çeşitli karar ve davranışlarıyla dünya tarım piyasalarını en çok etkileyen unsur olarak kabul edilmektedir. Birliğin, Ortak Tarım Politikası çerçevesinde belirlenen tutum ve davranışları, bir yandan üye ülkeler arasında önemli ilgi ve çekişme konusu olma niteliğini koruduğu gibi, tarımsal ürünler dış ticareti konusunda da teşvik edicidir.

Tarım, Türkiye ile Birlik arasında kuruluş yıllarından beri devam eden ilişkilerin önde giden konularından biri olmuştur. Her şeyden önce toplam ticarete olduğu gibi, tarımsal ticarete de Türkiye'nin ihracatının önemli bölümü birliğe yöneliktir. Öte yandan Türkiye Birlik'e tam üyelik sürecini de başlatmış bulunmaktadır ve bu konuların irdelenmesi çalışmanın önemini arttırmaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkelerinin tarımsal ürünler dış ticareti yapısını daha iyi tanımaya ihtiyacı vardır. Böylelikle AB ülkelerinin Birlik içinden ve dışından ithal etme ihtiyacı duyduğu tarım ürünlerini Türkiye'den temin etmelerini sağlayacak ve ihracatı arttırarak ilişkileri güçlendirmeye yönelik atılımlarda bulunulmasına zemin oluşacaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin AB ile olan tarımsal ürünler dış ticaretinin yapısının da iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Şu anda ihracatın zayıf olduğu veya pek olmadığı alternatif tarım ürünlerinin de ihraç edilme olanakları iyice araştırılmak durumundadır.

Bu kapsamda “Uluslararası Tarım Ürünleri Ticareti Bağlamında Avrupa Birliği'nin Tarımsal Ürünler Ticareti ve Türkiye” adlı çalışmanın amacı, uluslararası tarım ürünleri ticaretinin tarihçesinden başlayarak özellikle son yıllarda tarım ticaretine verilen önemin artma nedenlerini gözler önüne sererek bu noktada AB'ye tam üyelik sürecinde Türkiye'nin AB ülkelerine olan tarımsal ürünler ihracatını arttırabilmesine olanak sağlayacak önerilerde bulunmaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde; tarımın toplumların gelişme süreçlerindeki yeri ve önemi ile uluslararası tarım ürünleri ticaretinin dünya ekonomisindeki yeri ve önemi ortaya konularak; dünya tarım sisteminin işleyişi, uluslararası tarımsal ürünler piyasalarının yapısı, tarım politikaları ve uluslararası tarım anlaşmalarına yer verilmektedir.

İkinci bölümde; tarım sektörünün Türkiye ekonomisindeki yeri ve önemi, Türkiye'nin tarım politikası ve araçları ile ülkemizin tarımsal ürünler üretim potansiyeli, tarımsal ürünler dış ticaret yapısı incelenmektedir.

Üçüncü bölümde; Avrupa Birliği tarım sektörünün genel durumu ortaya konulmaktadır. AB'nin ortak tarım politikası ve araçları ile birlik ülkelerinin tarımsal ürünler üretim potansiyeli ve tarımsal ürünler dış ticaret yapısı incelenmektedir.

Dördüncü bölümde, Türk tarım sektörü ile Avrupa Birliği tarım sektörü karşılaştırılmakta ve tarım sektöründe AB'ne karşı güçlü ve zayıf yönlerimiz ortaya konulmaktadır. Türk tarım sektörünün AB ortak tarım politikasına uyum durumu, mevcut düzenlemeler ve ortak tarım politikasına uyumun olası etkileri ortaya konulmaktadır.

Tezin beşinci ve son bölümünde ise öncelikle Türkiye-AB dış ticaretinde tarım sektörünün yeri ve önemi ortaya konulmaktadır. Avrupa Birliği (AB-15) pazarında tarımsal ürün ihracat yapımızın benzerlik gösterdiği ülkeler ihracat benzerlik endeksi kullanılarak belirlenmektedir. Tarımsal ürünler ihracat yapımızın benzerlik gösterdiği ülkeler ile ve ülkemizin seçilmiş tarım ürünleri için 1999- 2008 dönemine ait ihracat verileri AKÜ endeksleri kullanılarak analiz edilmekte ve karşılaştırmalı avantaja ve dezavantaja sahip olunan tarımsal ürünler belirlenmektedir.

Araştırmanın, Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi açısından Türk tarım sektörünün AB (15) pazarında, rakip ülkeler karşısındaki tarımsal ürünler dış ticaretinde rekabet gücü analizinin yapılmasına olanak sağlayarak ilerleyen dönemlerde Türk tarımsal ürünler dış ticareti ve rekabet gücünü artırmaya yönelik olarak üretilmesi gereken politikalara ışık tutması beklenmektedir.

I. BÖLÜM ULUSLARARASI TARIM ÜRÜNLERİ TİCARETİ

1.1 Tarımın Toplumsal Gelişme Sürecindeki Yeri ve Önemi

Tarımsal faaliyet, toprağı, suyu, tohumu kullanarak bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi ve bunların çeşitli aşamalardan geçirilerek değerlendirilmesi olarak tanımlanır. Yetiştirilen ürünlerden başka şekillerde yararlanılması da tarımsal faaliyetlerin kapsamı içine girmektedir(Özgüven, 1983, 47). Toplumsal gelişme sürecinde üretim faktörlerini geleneksel tarım alanından sanayiye kaydıran toplumlar gelişmiş ya da gelişmekte olan toplumlar olarak nitelendirilirler. Ancak aşağıdaki nedenlerden dolayı tarımın büyümeye ve gelişmeye olan katkılarının göz ardı edilmemesi gerekir:

- Tarımda çalışan nüfus kendi gıda ihtiyaçlarının yanı sıra, tarım dışı sektörlerdeki nüfusun gıda ihtiyaçlarını karşılayacak kadar gıda maddesi üretebilir. Pazarlanabilir tarımsal üretim fazlası ne kadar fazla olursa diğer kesimlerden satın alabileceğı ara girdiler, üretim araçlarının tarımsal üretim içindeki payı ve nihai tüketici olarak üreticilerin satın alacağı tüketim mallarının payı o kadar fazla olabilir. Bir ekonomide işbölümü ve ihtisaslaşmanın yükselmesi, kişi başına gelirin artması demektir. Pazarlanabilir tarımsal üretimin fazlasının artmasıyla birlikte tarım kesiminde kişi başına gelir de yükselir(Kazgan, 2003, 240).
- Gelişmekte olan ülkeler iş piyasasına her yıl katılan işgücüne istihdam alanı bulmak zorundadır. Büyük şehirlere yapılan göçlerin ortaya çıkaracağı sosyal ve ekonomik sorunları önleme zorunluluğı tarımın istihdam alanı olarak önemini arttırmaktadır. Tarım ve tarıma dayalı sanayinin gelişmesi tarımsal nüfusu tarım alanında tutmak bakımından önemli çareler olarak karşımıza çıkmaktadır(Petos, 1995, 110).
- Ödemeler dengesi açık veren, bunun yanı sıra tarımsal ürün ve gıda maddesi de ithal etmek zorunluluğunda olan ülkeler, beslenmek için dış borçlanmaya gitmek zorunda kalır. Tükettikleri gıda maddeleri için yaptıkları dış borçları ödemek zorunda olan ülkeler, gelişme hedeflerini gerçekleştirmek için gerekli sermaye

malı ithalatını ve yatırımlarını sınırlamak durumunda kalırlar(Timmer, 1998, 116).

- Tarım sektörü, gerek kurulu imalat sanayilerine, gerekse tarıma dayalı sanayilere ülke içi kaynaklardan sürekli hammadde sağlayan bir sektördür (Kazgan, 2003, 240).
- Toplumun barış içinde yaşaması, gelirin sektörler arasında dengeli dağılımına bağlıdır. Bir sektörün milli gelirden aldığı pay ile toplam istihdamdaki payı arasında belirli ölçülerde bir denge kurulduğunda, ekonominin ve sosyal yapının güçlü ve dengeli olduğu söylenebilir. Tarım sektörü refahın ne derece yaygın olduğunu gösteren önemli bir sektör durumundadır(Kazgan, 2003, 240).
- Tarım ve gıda maddelerini uluslararası ekonomik ve siyasal ilişkilerde bir baskı ve etki aracı olarak kullanma olanağı, tarımın Dünya ekonomileri içindeki önemini arttırmış durumdadır.

Sanayi devriminin etkisiyle ekonomisi tarıma dayalı toplumlar kendilerini gelişmiş ülkelerdeki yeni teknolojilerin şartlarına uydurmak zorunda olduklarını fark etmişlerdir. Geleneksel toplum içinde özellikle tarıma dayalı sanayi kollarının kurulması, tarım kesiminde çalışanların işgüçlerinin tam olarak değerlendirilmesine yardımcı olmuştur(Valdes, 1998, 4). Sanayileşen toplumların tarımsal üretiminde aşağıdaki değişiklikler olmuştur:

- Kaynakların tam kullanımı sağlanmıştır.
- İyi kalitede tohum kullanımı, gübreleme ve sulama ile tarımsal üretim ve verimlilik artmıştır.
- Tarımsal gelir artmıştır.
- Uzmanlaşma ve iş bölümü artmıştır.
- Tarımda ileri teknikleri kullanacak, yüksek bilgi ve beceri düzeyi artmıştır.
- Tarım ürünleri dış ticareti artmıştır (Turanlı, 1975, 78-79).

Gelişmiş ülkelerde tarımsal gelirin yüksek olması; sermaye birikimi, teknik bilgi ve verimliliğin küçük bir tarım nüfusuyla bütün ülkeye yetecek düzeyde tarımsal üretimin elde edilmesiyle gerçekleşmektedir (Savaş, 1986, 21).

1.2 Tarımın Dünya Ekonomisindeki Yeri ve Önemi

Ekonomik gelişim, sanayi devrimine kadar, tarımsal gelişim süreci olarak ortaya çıkmıştır. Sanayi toplumu ve bilgi toplumu aşamalarında tarımın önemi görece olarak azalmakla beraber; tarım ekonomik, sosyal ve siyasal yönleriyle, bütün ülkeler için vazgeçilmez bir sektördür(Reed, 2001, 4).

Tarım sektörü özellikle temel ihtiyaç maddelerini üreten bir sektör olarak, stratejik bir öneme sahiptir ve bütün ülkeler; tahıl, şeker, et, süt, bitkisel yağ gibi tarımsal ürünlerde, kendine yeterli olma veya bu ürünleri, büyük ölçüde yurt içinden sağlama gayreti içerisinde. Dünya nüfusunun 2025 yılında 8.5 milyar olacağı ve bu nüfusun %83'ünün gelişmekte olan ülkelerde yaşayacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle 2025 yılına kadar gelişmekte olan ülkeler gıda ihtiyaçlarındaki artış doğrultusunda üretimlerini de arttırmak durumundadır(Eicher, 1998, 42). Tarım sektörü, ayrıca bu sektöre istihdam edilenler bakımından gelir kaynağı, tüketiciler bakımından da temel ihtiyaç maddelerinin karşılandığı bir sektör olarak dünya nüfusunu yakından ilgilendirmektedir (Rehber ve Grega, 2008, 463-479).

Dünya ticaretinin % 15'e yakın bölümü tarım ürünlerinden oluşur. Bu ürünlerin gerek iç gerekse dış piyasaları önemli ölçüde hükümetlerin denetimine konu olmaktadır. Çeşitli ülkelerin uygulamalarına bakıldığında, ister az gelişmiş ister gelişmiş olsun neredeyse her ülkede tarım kesimi en çok korunan kesim olmaktadır. Bu yoğun koruma ve desteklemeler daha çok tarımın özelliklerinden kaynaklanır. Tarımsal üretim, toprak ve iklim koşullarının etkisi altında büyük değişimler göstermektedir. Esnekliği düşük bir talep yapısı karşısında üretimdeki değişimler, fiyatlarda ve buna bağlı olarak da çiftçinin gelirinde önemli dalgalanmalar doğurur. Diğer yandan tarım kesimi tüketicilerin gıda ihtiyacını karşılayan temel kaynak durumundadır. Bu bakımdan hükümetler hem çiftçilerin gelirlerini düzenleştirmek, hem de tüketicileri korumak amacıyla tarımsal desteklemelerde bulunmak ihtiyacını duyarlar.

Tarımın geliştirilmesi sanayileşme açısından da büyük önem taşır. Birçok gelişmiş ülke tarımda verimliliğin artırılması ve bu kesimde yaratılan fonların tarım dışına aktarılması ile kalkınmıştır. Tarım, sanayileşmenin başlangıç aşamalarında ülkeye döviz girdisi sağlayan ana kaynak durumundadır. Ancak sanayilerini geliştirmek

için yoğun çaba gösteren günümüzün az gelişmiş ülkelerinin çoğunda, tarımsal gelişmeye yeteri kadar önem verilmediği de bir gerçektir.

Dünya tarımında ortaya çıkan ekonomik, sosyal, teknik ve politik gelişmeler, büyük ölçüde sanayileşmiş ülkelerde özellikle AB ve ABD 'de ortaya çıkan gelişmelerle ve bu ülkeler arasındaki ilişkilerle belirlenmektedir. Cairns Grubu ülkeler olarak adlandırılan Arjantin, Avusturalya, Brezilya, Kanada, Filipinler, Kolombiya, Macaristan, Endonezya, Malezya, Yeni Zelanda, Tayland ve Uruguay dünya ekonomisinde ve tarımında önemli bir yere sahip olmakla beraber, AB ve ABD gibi belirleyici bir role sahip değillerdir. Tarım konusu, bugüne kadar gerek AB ile ABD arasındaki ikili ilişkilerde, gerek bu ülkelerin GATT gibi uluslararası platformlardaki ilişkilerinde en çok tartışılan ancak son derece sınırlı gelişmelerin kaydedildiği bir alan olmuştur.(Savaş, 1986, 21).

1.2.1 Dünya Mal Üretimi İçerisinde Tarım Sektörünün Yeri ve Önemi

Tarım ürünleri üretim miktarı, teknolojik değişme ve üreticiyi destekleyen programlar nedeniyle artmasına rağmen, son yıllarda bu artış düşme eğilimindedir. Gelişmiş bölgeler arasında, Güney ve doğu Asya ülkeleri 1970'lerden bu yana, hububat üretiminde büyük artışlar sağlamışlar, hatta Dünya hububat üretimindeki paylarını üç katlamışlardır. Latin Amerika ve Karaip ülkelerinde de gıda üretiminde artış görülmesine rağmen, Güney ve Doğu Asya ülkelerine göre bu artış daha yavaş seyretmiştir. Diğer taraftan Sahra Altı Afrika ülkelerinde tarımsal üretim artışı gerçekleşmemiştir. Sahra Altı Afrika ülkelerinde tarımsal üretimin artmayışının nedenleri olarak, yanlış ulusal tarım politika uygulamaları ve savaşlar gösterilmektedir (Johnson, 1999, 59).

Tarımsal üretimdeki artış son on yıldır azalma göstermiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki arz kontrol politikaları bu azalışta etkili olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerdeki tarımsal üretimdeki azalmaların nedenleri olarak ise tarım sektörünün yeterince desteklenmemesi, tarım sektörüne yapılan yatırımların azalması ve tarımsal ürün fiyatlarında görülen düşüşler olarak sayılabilir (Johnson, 1999, 59).

Dünya tarım ürünleri talebindeki gelişmelere bakıldığında, üretimle benzer bir trend görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde tarımsal ürün talebi, gelişmiş ülkelere

oranla daha yüksektir. Bununla birlikte hububat, et ve süt ürünleri gibi temel ürünlerin talebi 1980'li yıllarda düşüş göstermiştir. Tahıllar, gelişmekte olan ülkelerin temel kalori kaynağını oluşturmaktadır(Ertuğrul, 2004, 61). Bitkisel ve hayvansal ürünler talebindeki büyüme tahminlerine göre geçen 20 yılda yıllık %2 civarında gerçekleşen tarımsal ürün talebindeki artışın gelecek 30 yıl için yıla % 1,5 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir. Tarımsal ürün talebindeki artışın yıllık % 2 den 1,5'a düşmesinin beklenmesi Dünya nüfus artış hızında beklenen düşüşlerle açıklanmaktadır(WTO Annual Report, 2000).

Gelişmiş ülkelerin kişi başına tarımsal ürün talebinde görülen azalmalar, Dünya toplam tarımsal ürün talebine önemli etkide bulunmaktadır. Çünkü gelişmiş ülkelerin Dünya tarımsal ürünlerin tüketimindeki payı oldukça yüksek düzeylerde yer almaktadır. Aynı zamanda, gelişmekte olan ülkelerin tarımsal ürün tüketimindeki azalma; kişi başına gelirin yavaş büyümesi, üretimde karşılaştıkları zorluklar ve ithalatı finanse etmedeki yetersizliklerle açıklanabilir (WTO Annual Report, 2000).

1.2.2 Dünya Dış Ticaretinde Tarım Sektörünün Yeri ve Önemi

Ekonomik kalkınma açısından, tarım ürünleri ticaretindeki genişleme, gelişme çabasında bunan ülkelerde döviz gelirlerini arttırmak için önemli bir araç olarak görülmektedir. Dünya üretim ve ticaretinin İkinci Dünya Savaşından sonraki gelişmesine bakıldığında, Dünya ticareti üretime oranla daha hızlı artmıştır. Tarımsal üretimde artan verimlilik ve artan üretim ile etkin bir pazarlama sistemi, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar pek anlaşılmamıştır. Sonraları özellikle gelişmekte olan ülkelerde yeni üretim teknolojilerinin kullanımı (kimyevi gübre , sertifikalı tohum kullanımı, toprak işleme makinaları ve diğer mekanizasyon, sulama vb.) ile tarımsal üretimde büyük artışlar sağlanmış, bu durum söz konusu ürünleri kazançlı bir şekilde başkalarına satma olanağını ortaya çıkarmıştır(Kohls, 2000, 14-15).

1960'lı yıllarda uluslararası tarım ürünleri piyasasında iki önemli özellik dikkat çekicidir. Birincisi, gelişmiş ülkelerin uluslararası gıda ihracatından aldığı payın artması, ikincisi de gelişmekte olan ülkelerle merkezi planlı ekonomilerin aldığı payın giderek azalmasıdır. Gerçekte hem gelişmekte olan ülkelerde hem de merkezi planlı ekonomilerde üretim artışı gerçekleşirken, ihracatta artış görülmemesi dikkat çekicidir.

Bu dönemin bir başka özelliği uluslararası tarım ürünleri fiyatlarının giderek düşmesi ve yıllık fiyat dalgalanmalarındaki artış eğilimlerinin genişlemesidir (Anderson, 1991, 12).

1970'li yıllara ortaya çıkan petrol krizinin tarım piyasaları üzerine iki etkisi olmuştur. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

- Uluslararası ticarete konu olan bütün malların özellikle talep ve ikame esnekliği düşük olan tarım mallarının fiyatlarında yükselme gerçekleşmiştir.
- Tarım- gıda ürünleri ile tarım malları arasındaki nispi fiyat ilişkisi tamamıyla bozulmuştur.

1950- 1980 yılları arasında toplam Dünya gayri safi milli hasılası, sabit fiyatlarla % 5.2 kadar büyürken, aynı dönemde dünya ihracatının büyüme hızı, ortalama % 8.9 olmuştur. Bu gözlem hem sanayi ürünleri hem de tarım ürünleri üretim ve ticareti için geçerlidir. Fakat bu dönem içinde sanayi ürünleri üretim ve ticareti tarım ürünlerine göre daha fazla artmıştır.

1980'li yıllarda 1960'lı yıllardan farklı olarak Japonya dışında tüm gelişmiş ülkelerin, tarım-gıda ürünleri ihracatı, ithalatını geçmiştir. Gelişmiş ülkeler, özellikle, hayvansal ürünlerde, şeker ve tahıl ürünlerinde %100 kendine yeter hale gelmişlerdir. Gelişmekte olan ülkeler bu ürünlerde net ithalatçı konumunda kalmışlardır. Bu duruma neden olan etkenler şu şekilde sıralanabilir:

- Nüfus artış hızının gelişmiş ülkelerde yavaş artış dönemine girmesi,
- Tarım- gıda ürünleri tüketiminin yüksek gelirli ülkelerde daha yavaş artması,
- Gelişmiş ülkelerin tüketim tercihlerinin protein değeri düşük olan nişastalı ürünlerden, protein değeri yüksek olan ürünlere doğru kayması,
- Gelişmekte olan ülkelerde tarım-gıda ürünleri talebinin gelir esnekliğinin düşük olması,
- Tarımsal ürün fiyatlarının düşme eğilimi göstermesi(Biswanger, 2000, 3-5).

Dünya tarımsal ürün fiyatlarının düşmesi, gıda ithalatçısı geliştirmekte olan ülkelerin lehine bir durum olmasına rağmen, özellikle ihracatları tarımsal hammadde ağırlıklı olan ülkeler, bu durumdan olumsuz yönde etkilenmişlerdir.

1980'li yıllardan itibaren dünya tarım ürünleri ticaretinde azalma, sanayi ürünleri ticaretinde artış gözlenmiştir.1995- 2002 yılları arasında tarım ürünleri ticareti % 1 oranında azalırken imalat mallarının ticaretindeki büyüme aynı dönemde % 5 artış

göstermiştir. Dünya tarımsal ürünler ihracatının tarımsal hammaddelerden gıda maddelerine doğru kayması söz konusudur. Gıda maddelerinin tarım ürünleri ihracatındaki payı 1980 yılında % 7 dolaylarında iken 2001 yılında yaklaşık % 85'e çıkmıştır. Aynı dönem içinde tarımsal hammaddelerin dünya tarım ürünleri ihracatındaki payı ise %25 den % 15'e gerilemiştir(WTO Annual Report, 2003).

1990'lı yılların ortalarına kadar gelişmekte olan ülkelerin tarım ürünleri ticareti dengeleri pozitifken, gelişmiş ülkelerin tarım kesiminde uyguladıkları korumacı politikalar sonucu gelişmekte olan ülkelerin tarım ürünleri ihracatındaki payları düşüş ve dış ticaret açığı ortaya çıkmıştır(FAO, 2002, 6)

Dünya Ticaret Örgütü'nün 2008 yılı verilerine göre Dünya mal ihracatı 1.342 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Dünya mal ihracatında tarımsal ürünler ihracatının payı % 8.5. tur. Dünyada tarım ürünleri ihraç pazarında rekabet artmaktadır. AB ülkeleri % 9.3 lük pay ile tarım ürünleri ihracat pazarının en büyük belirleyicilerinden biri konumundadır. AB ülkelerini sırasıyla ABD, Kanada ve Brezilya takip etmektedir. Çin, ihracat ve ithalatını hızla arttırarak pazarda söz sahibi olmaktadır. (http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2009_e/section2_e/ii03.xls Erişim Tarihi : 02.11.2009)

1.2.3 Dünyada İstihdam, Sağlık ve Çevre Koruma Politikaları Açısından Tarımın Yeri ve Önemi

Ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesiyle birlikte, tarım kesiminden sanayi kesimine doğru bir işgücü transferinin gerçekleştiği görülür. Bununla birlikte gelişmiş ülkelerde tarımda çalışan nüfus oranında azalma görülürken, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde nüfusun büyük kısmı tarım kesiminde istihdam edilmektedir. Çoğu gelişmekte olan ülkede sanayileşme hızının düşük olması ve hızlı nüfus artışı, sanayi sektörünün işgücü fazlasını emme gücünü engellemektedir (FAO, 1999, 12).

Tarım özellikle gelişmekte olan ülkeler için bir yaşam kaynağıdır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda nüfusun %50 sinden fazlası yaşamını tarım kesiminde çalışarak sürdürmektedir. Örneğin; Türkiye dokuzuncu kalkınma planı çerçevesinde istihdamın arttırılmasını ve tarım sektöründe ekolojik potansiyelin değerlendirilerek koruma-kullanma dengesinin sağlanmasını hedef olarak belirlemiştir.

Gelişmiş ülkelerde ise özellikle son 20 yılda tarımsal istihdamda büyük düşüş yaşanmıştır (FAO, 1999,15). Günümüzde Kanada, İtalya ve Japonya'da toplam istihdamın % 5'i, Almanya'da %2 si, Fransa, İngiltere ve ABD'de de %2'sinden azı tarım kesiminde istihdam edilmektedir(<http://www.ilo.org>, Erişim Tarihi: 05.04.2007). Başta İngiltere olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde endüstriyellemenin hızlanmasında en önde gelen nedenlerden birinin, tarım sektöründen dışarıya gönderilen işgücü olduğu bilinmektedir. Endüstriyel sektör gereksinim duyduğu ucuz işgücünü kırsal kesimden sağlamıştır(Dinler, 1988, 67). Ancak gelişmiş ülkelerdeki tarımsal istihdamdaki azalış, tarım ürünleri üretiminde azalış şeklinde görülmemeli, yorumlanmamalıdır. Daha az istihdamın; uygulanan modern tarım teknikleri, emek yoğun değil sermaye yoğun üretim, mekanizasyon, çiftlik ölçeklerinin büyümesi, hayvancılık ünitelerinin büyük ihtisas işletmeleri haline gelmesi v.b nedenlerle doğrudan ilişkisi vardır. Kısacası gelişmiş ülkelerdeki tarımsal istihdamdaki düşüş sektörün üretim gücünü pek olumsuz etkilememektedir.

Dünya nüfusundaki hızlı artış ve doğal kaynaklar üzerindeki baskılar göz önüne alınarak, açlık ve sağlıksız beslenmenin artarak devam etmesinden korkulmaktadır. Genellikle dünyanın ama özellikle gelişmekte olan ülkelerin sürmekte olan nüfus artışı ve kaynak kullanımı ile nasıl baş edeceği karşı karşıya bulunulan en önemli sorunlardan birisidir(Karacan, 2007, 75). 1990'lı yılların başından beri dünyada yetersiz beslenenlerin oranında düşüşler olmasına rağmen, nüfus artışı ve yaş kompozisyonundaki değişim bu iyileşmenin önemini azaltmaktadır. 1999-2001 yılları arasında dünyada 842 milyon insanın yetersiz beslendiği tahmin edilmektedir. 1996 yılındaki Dünya Gıda Zirvesi, 2015 yılına kadar yetersiz beslenen insan sayısının yarı yarıya düşürülmesini hedeflemiştir. Bu hedefe ulaşmak için yetersiz beslenen insanların sayısının yılda 20-22 milyon kişi azaltılması gerekmektedir (Özdemir, 2002).

Dünyadaki gıda maddeleri üretimi önemli oranda artmış olmakla birlikte, gıdaya erişmekteki engeller, gıdayı satın alacak hane ve ulusal düzeydeki gelir yetersizliğinin devam etmesi, arz-talep ve dağılım dengesindeki istikrarsızlıklar ile doğa ve insandan kaynaklanan felaketler, temel gıda ihtiyaçlarının karşılanmasını güçleştirmektedir(Reed, 2001, 134). Ekonomileri tarıma dayalı ülkeler uluslararası piyasalarda ticaret paylarını arttırdıkça, yetersiz beslenen nüfusları da oldukça azalmaktadır. Bunun yansımaları, bu

ülkelerde tarımın daha verimli, daha rekabetçi olması ve dünya piyasalarıyla daha iyi bütünleşmesi şeklinde olmaktadır. Tarım ürünleri ticareti ve açlık arasında bağlantı olmasına rağmen bu bağ çok güçlü olmayabilir. Uluslararası piyasalara yeterince entegre olamamış ülkelerde açlığın daha fazla görülmesi, hem yurtiçi üretimin yetersiz olmasına hem de yeterli ithalatı gerçekleştirecek döviz kazancının olmayışına dayandırılabilir(Heartfield, 2000, 325).

Gıda güvenesi ve güvenliğinin sağlanması, sağlığın korunması, geliştirilmesi, hastalıkların önlenmesi, çevrenin korunması ve sosyo-ekonomik gelişmenin sağlanması amacıyla oluşturulan politikalar gıda ve sağlık kavramlarının birlikte ele alınmasını gerektirmektedir. Sağlığın korunması; gıda ve beslenme politikalarının en önemli sonucudur.

Dünyada özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra tarım alanında önemli gelişmeler olmuştur. Yeni teknolojinin kullanımı, kimyasal gübre kullanımındaki artış, uzmanlaşma ve tarım politikaları tarımsal üretimi ve verimliliği hızlı bir şekilde arttırmıştır. Bu gelişmeler tarımda riski azaltmasına karşılık, çok önemli maliyetleri de beraberinde getirmiştir. Bunlar; aile çiftçiliğinin azalması, yüzey suyunun kirlenmesi, toprak erozyonu, tarımda çalışan işgücünün çalışma ve yaşam şartlarının ihmal edilmesi, artan üretim maliyetleri ve kırsalda yaşayanların ekonomik ve sosyal açıdan kötüleşmesi olarak sıralanabilir. Artan sorunlar; global tarımda yaşanan bu problemleri çözmeye yönelik çalışmaları hızlandırmıştır. Sürdürülebilir tarım yaklaşımı bu çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Çevreciler tarafından önerilen sürdürülebilir tarımda, daha yoğun emek ve daha yoğun geleneksel tarım yöntemlerinin kullanımı söz konusudur. Böyle bir uygulamanın kırsal işsizliği ve çevresel bozulmayı önleyeceği belirtilmektedir (Heartfield, 2000, 325).

1.3 Uluslararası Tarım Ürünleri Piyasaları

Piyasa iktisadın temel kavramlarından biridir. Buna karşılık tanımlanması oldukça güç bir kavramdır. Genel anlamda piyasa, satıcılar, alıcılar, mallar arasındaki bütün ilişkilerin ve bu ilişkileri etkileyen bütün unsurların oluşturduğu bir ağı anlatır. Piyasayı bu şekilde tanımlayarak yola çıkabileceğimize göre, uluslararası piyasayı da

ticaret akımlarının, ulusal sınırların varlığından etkilenmeden, doğrudan ya da dolaylı olarak birleştiği bir mekân, biçim, zaman noktaları seti olarak düşünebiliriz.

Uluslararası iktisat kuramının sık sık hareket noktası olarak benimsediği, en sınırlandırıcı tanımlardan biri, tam rekabetin geçerli olduğu, tarafların tam bilgiye sahip buldukları, herhangi bir sürtünme ve gecikmenin söz konusu olmadığı, benzer homojen ürünlerin alınıp satıldığı, firma sayısının çok, piyasaya girişlerin kolay olduğu, taraflardan herhangi birinin tekeli bir güç kullanmadığı bir piyasayı anlatır (Bressler,1970, 75). Bu kadar çok ve katı varsayımlarla sınırlanmış bir tanım çeşitli kuramsal inceleme ve araştırmalar için gerekli olabilir ancak uluslararası piyasaları, özellikle tarım ürünleri piyasalarını böyle aşırı sınırlandırmalar içinde anlamamız mümkün değildir. Öte yandan daha az sayıda sınırlandırıcı varsayımları olan bir “mükemmel” piyasa tanımını getirmemiz mümkündür. Böyle bir piyasada taraflar piyasa koşulları konusunda tam bilgiye sahiptir, her alıcı ve satıcı davranışlarının fiyat üzerinde ortaya çıkaracağı etkilerle ilgilenmeden akılcı biçimde davranmaktadır ve girişler serbesttir.(Bressler, 1970, 84) Böyle bir tanıma kabul ettiğimizde, sınırlandırıcı varsayımların herhangi birinden uzaklaşmamız, bizi “mükemmel” piyasa kavramından da uzaklaştıracaktır. Başka bir deyişle, varsayımlarımızdan herhangi birinin ya da birkaçının yokluğu durumunda “aksak” piyasa ile karşı karşıyayız demektir. Uluslararası tarım ürünleri piyasalarına baktığımızda, ilk gözümüze çarpan nokta, adını ettiğimiz unsurların bir ya da birkaçının yokluğudur. Bir başka deyişle uluslararası tarım ürünleri piyasaları aksak piyasalardır.

1.3.1 Uluslararası Tarım Ürünleri Piyasalarında Piyasa Yapısı

Bir piyasadaki rekabetin niteliğini ve fiyatın oluşma sürecini stratejik olarak etkileyen, belirleyen ve değiştiren örgütlenme özellikleri piyasa yapısını oluşturur. Piyasa yapısının belirleyen unsurlar şöyle sıralanabilir:

- Satıcıların yoğunlaşma derecesi,
- Alıcıların yoğunlaşma derecesi,
- Mal farklılaşmasının derecesi,
- Piyasaya ve üretim alanına girişin koşulları,

- Piyasaların, alıcıların, satıcıların coğrafi yapısı ve aralarındaki taşıma ve haberleşmenin nitelikleri,
- Malın dayanıklılığı,
- Talebin uzun dönemdeki değişme eğilimi(Bain, 1968, 10).

Yukarıda sıraladığımız unsurların incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, piyasadaki oyuncuların sayısı, piyasa yapısını anlamak ve incelemekte, ana çıkış noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Ancak, unutmamak gerekir ki, piyasanın sınırlarını değiştirdikçe oyuncuların sayısı da değişecektir. Bu yüzden piyasaların genişliği ile piyasa yapısının karşılıklı ilişki içinde olduğunu savunmak mümkündür. Aynı biçimde, alıcı ve satıcıların piyasalardaki koşulları veri olarak, kendi dışlarında oluşan yapılar olarak kabul ettiklerini varsaysak bile, bu koşullar hem alıcıların hem satıcıların davranış biçimlerini etkileyecek, değiştirecek hatta oluşturacaktır. Aktörlerin davranışlarını değiştirmeleri, kuşkusuz piyasaların yaratacağı sonuçları değiştirecek, başak bir deyişle yapısını belirleyen unsurlar arasında ağırlık kazanacaktır.

Uluslararası mal piyasalarının yapısı ile ilgili uygulamalı araştırmalarda da genellikle, belli başlı ihracatçı ve ithalatçılardan, bunların sayısal önemlerinden, doğrusu toplam ticaret içindeki paylarının büyüklüğünden yola çıkılmaktadır. Bu arada, piyasanın yapısındaki değişmeleri ortaya koymak için sık sık başvurulan yollardan biri, zaman içindeki bazı kesitler arasında karşılaştırmalar yapmaktır. Aynı biçimde kullanılan yöntemlerden biri mal akımlarının yönleri ile ilgili matrisler hazırlanmasıdır. Bu matrisler sadece belli başlı satıcı ve alıcılar değil, aynı zamanda aralarındaki akımların nispi önemini de ortaya koymaktadır. Herhangi bir uluslararası piyasanın araştırılması sırasında zaman zaman başvurulan yollardan biri de, belli başlı tarafların pazarlama ve satın alma politikalarının tarif edilmesidir. Özetlersek bu tür araştırmalarda piyasa yapısının yukarıda saydığımız unsurlardan üç tanesi, alıcı ve satıcı yoğunlaşması ile piyasanın coğrafi yapısı incelemesinin çatısını oluşturmaktadır(Rojko, 1985,76).

Uluslararası tarım ürünleri piyasalarının, genellikle 'mükemmel' bir piyasa için gerekli olan unsurların, hiç olmazsa birkaçını içermediğini, sahnede yer alan çeşitli aktörlerin davranışları sonucunda aksak piyasaların ortaya çıktığını görüyoruz. Mükemmel piyasalardan uzaklaşılmasına ve aksak piyasalar yaratılmasına yol açan

unsurları iki başlık altında toplayabiliriz. Öncelikle hükümetlerin davranışları tarım ürünleri piyasalarındaki akımları ve fiyatın oluşmasını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. İkinci unsur ise piyasada yer alan ister kamu ister özel olsun bir takım güçlerin piyasa güçlerinin, bir başka deyişle tekelci güçlerini kullanmalarıdır.

1.3.1.1 Uluslararası Tarım Ürünleri Piyasalarında Hükümetlerin Davranışları

Günümüzde sanayileşmede ileri düzeylere ulaşmış ülkeler, tarım kesiminde çalışan nüfusun da baskılarıyla bu kesimi yoğun şekilde koruyucu önlemler uygulamaktadırlar. Bu ise kalkınmaları büyük ölçüde tarım ürünleri ihracatına bağlı olan ülkeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Hükümetlerin tarıma yaptıkları müdahaleler, ürün fiyatlarının desteklenmesinden girdi sübvansiyonlarına, satın alma ve stoklama uygulamalarından ithalat ve ihracata kadar çok çeşitli alanları kapsamaktadır. Ekonomik amaçlar yanında sosyal amaçların güdülmesi bu müdahalelere çok karmaşık bir nitelik kazandırır. İster doğrudan tarım ürünlerinin dış ticaretini ilgilendirsin, ister bu ürünlerin iç üretim ve satış koşullarını düzenlemek için yapılmış olsun, tarım kesimi ile ilgili hükümet müdahaleleri, bu malların uluslararası piyasalarını da etkilemektedir.

Hükümet davranışları piyasalardaki temel yapısal ilişkileri değiştirmektedir. Örneğin; AB'nin ortak tarım politikası çerçevesinde farklı gümrük oranları uygulaması, çeşitli ithalat sınırlama ve kısıtlamaları, üretim ve ihracatla ilgili teşvik tedbirleri uluslararası tarım ürünleri piyasalarının yapısını, hatta uluslararası toplam tarım ürünleri ticaretinin genel mantığını etkileyecek ölçüde değiştirmiştir. Ortak tarım politikasının finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla 1964 yılında kısa adı FEOGA olan Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu kurulmuştur. Fonun garanti bölümü tarımsal destekleme alımlarının yürütülmesi ve ihracatçılara verilecek primleri karşılamaya yöneliktir. Yönverme bölümü ise, tarımsal yapının iyileştirilmesi amacıyla girilen orta ve uzun vadeli gelişme çabalarının finansmanını karşılamaya ayrılmıştır (Dinler, 1988,360).

Ticarette büyük paya sahip ülkeler ulusal tarım politikalarında yaptıkları bir takım değişiklikler ile fiyatların oluşumunu etkilemektedir. Örneğin ABD'nin 1977 yılında ihracat desteklerinin ortadan kaldırması birçok üründe uluslararası fiyatların oluşma sürecini değiştirmiştir(Aruoba, 1989, 52).

Ülkemizde de taban fiyat uygulaması, fark ödemesi ve doğrudan gelir desteği uygulamaları ile hükümet tarım ürünleri piyasasını doğrudan etkilemektedir. Bu uygulamalar ve piyasa üzerine etkileri II. bölümde ayrıntılı şekilde incelenmektedir.

1.3.1.2 Uluslararası Tarım Ürünleri Piyasalarında Piyasa Gücünün Kullanılması

Uluslararası tarım ürünleri piyasalarının aksamasına yol açan önemli unsurlardan biri ister kamu ister özel olsun alışveriş sahnesinde yer alan bazı büyük oyuncuların piyasa güçlerini (tekelci güçlerini) kullanmalarıdır. Öte yandan uluslararası bir tarım ürünü piyasasında bir kamu kuruluşunun tekelci gücünü kullanması ile ister ulusal ister uluslararası olsun tekelci bir özel firmanın davranışları arasında önemli farklılıklar vardır. Piyasada potansiyel güce sahip olan bir ülke ya kamu ticaret kuruluşları eliyle ticaret yapmakta ya da gümrük resimleri, ithalat ve ihracat vergileri, ihracat destekleri v.b. politikalar uygulamaktadırlar. Her iki davranış da uluslararası tarım ticaretinde yaygın biçimde yer almaktadır ve sayısız örneği bulunabilir (Aruoba, 1989, 53). Yurtiçi politikalarla uluslararası ticareti etkilemekte olan ülkeler, ticarete tekelci güç kullanmaya yetecek güce sahip olan büyük ülkelerdir. Öte yandan bazı durumlarda politikalar doğrudan doğruya uluslararası piyasalara yöneliktir. Bu politikalar en çok kullanılanları, ihracatçılar açısından, daha büyük bir stoklama kapasitesi yaratılması, ihraç ürünlerine fiyat, kredi, vergi indirimleri v.b. biçimlerde çeşitli destekler sağlanması gibi politikalarlardır. İthalatta ise, ithalat vergileri, değişken gümrük resimleri, kotalar ve öteki gümrük dışı sınırlandırmalar belli başlı politikalar arasında sayılabilir. Ülkeler uluslararası tarım ürünleri piyasalarını etkilemek için bir bölüm dışsal güçler kullanmakta olmasındır. Bu güçler özellikle uluslararası ticareti biçimlendirmek ve düzenlemek amacı ile gerçekleştirilen ticaret konferanslarında, ya da ülkeler ve ülke kümeleri arasındaki ticaret anlaşmalarında ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Avrupa Topluluğu ülkeleri, ülkelerarası ticaretle ilgili konferanslarda ve pazarlıklarda, tarım ticaretlerini korumak ve güçlendirmek için dünya ticareti içindeki ağırlıklarını kullanmaktadırlar (Dinler, 2000, 333). Tarımsal ürünlerle ilgili çok sayıda uluslararası anlaşmalardan buğday, şeker, kahve, zeytinyağı, kakao, süt tozu, jüt ve seri lifleri, zeytinyağı ve kauçuk üzerine yapılanlardan 1.5.2. Bazı Tarım Ürünleri Konu Alan Uluslararası Anlaşmalar başlığı altında değinilecektir.

Ulusal, özellikle çok uluslu bir bölüm özel şirketlerin de uluslararası bazı tarım piyasalarında, önemli ölçüde piyasa gücü kullanmakta oldukları dikkati çekmektedir. Buğday ve öteki tahıllar, pamuk, et gibi bir bölüm tarım ürünleri piyasalarının önemli unsurlarının başında yer alan çok uluslu şirketlerin potansiyel piyasa güçlerinin kaynağında çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurların en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

- Bu şirketler herhangi bir üründe toplam dünya piyasasını oluşturan alt satıcı ve alıcı piyasalarının büyük kısmında faaliyet gösterebilmektedir. Bir başka deyişle, aynı anda çok sayıda farklı piyasadan mal alabilmekte ve satabilmektedirler.
- Çokuluslu firmalar ticaret yaptıkları malların taşıma kanalları üzerinde de denetim gücüne sahiptirler.
- Bu firmaların sahip oldukları güçlerinin temel kaynağı zaman içerisinde ulaşılmış oldukları büyüklükleridir.

Uluslararası tarım ürünleri piyasalarında piyasa gücü kullanma konusunda hükümetlerle özel firmalar arasındaki önemli fark, zaman açısından gözlenebilmektedir. İster ulusal ister çok uluslu özel firmalar, kısa dönemli kârı azamileştirme amaçlarından dolayı güçlerini mevsimlik olarak kullanmak, başka bir deyişle, o andaki fiyat ve miktar değişkenlerini etkilemek eğilimindedirler. Buna karşılık hükümetler ya da kamu teşebbüsleri daha çok uzun dönemde etkili olmanın yollarını aramakta, söz gelişi güçlerini piyasanın yapısını, kendilerine daha çok çıkar sağlayabilecek yönde değiştirmek istemektedirler (Aruoba, 1989, 54).

Uluslararası tarım ürünleri piyasalarını incelediğimiz zaman, piyasa koşullarının herhangi bir taraf için bir piyasa gücü oluşturduğu durumla, piyasa gücünün gerçek anlamda kullanıldığı durumu birbirinden ayırmamız gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, sadece piyasadaki payın büyüklüğünü, yoğunlaşma oranlarını v.b. inceleyerek piyasa aksaklıklarını, ya da piyasada kimin güçlü olduğunu bulmaya çalışmak yanıltıcı sonuçlar verebilir. Uluslararası tarım piyasalarında, piyasa gücünün kullanılması, bu gücün piyasa yapısı ile ilişkisi oldukça karmaşık bir olaydır. Bunun için özellikle uygulanacak politikaların, takınılacak tavırların saptanması sırasında, ilgili

piyasaların, tek tek ve gerçek durumu yansıtacak yöntemlerle ve boyutlarda incelenmesi ve öğrenilmesi gerekmektedir (Aruoba, 1989, 55).

Dünya Ticaret Örgütü'nün tarım anlaşması da tarım ürünleri ticaretinde adil, öngörülebilir ve serbest piyasa mekanizmasına dayalı bir sistem hedeflemektedir. DTÖ tarım anlaşmasına 1.5.1. de ayrıntılı şekilde yer verilecektir.

1.3.2 Uluslararası Tarım Ürünleri Piyasalarında Fiyat Oluşumu

Birçok ürünün fiyatları ve üretim miktarları uzun zaman dilimlerinde dalgalanmalar gösterir. Fiyatların aşağı ve yukarı dalgalanmalarına karşılık üretim miktarları da bu dalgalanmalara karşılık verir. Özellikle de tarım ürünlerinde karşımıza çıkan bu dalgalanmaları “cobweb theorem” ile açıklamak mümkündür. Tarım kesiminde arzın fiyat veya herhangi bir nedenle talepteki değişime uyumu belirli bir süreyi gerektirebilir. Tarımsal ürünlerin üretimi büyük ölçüde iklim ve çevre koşullarına bağlıdır ve bu nedenle tarımsal üretim süreklilik göstermez. Tarımsal ürünlerin fiyatlarının saptanmasında, bir dönemden diğerine dalgalanmalar görülebilir. Bu tip fiyat dalgalanmaları: ya dengeye yöneliktir, ya dengeden uzaklaşır ya da sabittir (Turanlı, 1991, 275).

1.3.2.1 Dengeye Dönük Dalgalanma

Tarımsal ürünlerin talebine göre arz daha az fiyat esnekliğine sahipse dalgalanma uzun dönemde piyasayı istikrara ulaştırabilir.

Talebin fiyat esnekliği, öteki bütün koşullar veri iken (ceterus paribus), malın fiyatındaki değişimi ile o malın talebindeki değişiklik arasındaki ilişkidir. Bir malın fiyatındaki nispi bir değişikliğin, o malın talep edilen miktarındaki nispi bir değişikliğe oranına malın talebinin fiyat esnekliği denir (Turanlı, 1991, 116).

Statik arz esnekliği, belirli bir malın, belirli bir piyasada belirli bir fiyat düzeyine göre, fiilen üretimine olanak vermeyen çok kısa bir dönemde, fiyatlardaki nisbi değişimine oranlanmasıdır, böylece elde edilen değere de arz esnekliğinin katsayısı denir (Turanlı, 1991, 242).

1.3.2.2 Dengeden Uzaklaşan Dalgalanma

Talebe göre tarımsal ürün arzının esnekliği daha yüksekse uzun dönemde piyasa dengesi istikrarsız bir durum alacaktır. Arzın talebe göre esnek olması, bir hasat döneminden ötekine talebin yer değiştirmesi ile oluşan fiyatları beklenen denge fiyatından, sürekli uzaklaşacaktır (Turanlı, 1991, 277-278).

1.3.3 Sürekli Dalgalanma

Kısa dönem talep eğrisi ile uzun dönem arz eğrisinin esnekliklerinin aynı olması halinde fiyatlardaki dalgalanma süreklilik kazanacak ve hiçbir zaman denge fiyatına ulaşamayacaktır (Turanlı, 1991,278).

1.4 Tarım Politikaları ve Araçlarının Uluslararası Tarım Ürünleri Ticareti Üzerine Etkileri

Tarım politikası, “Kırsal toplum refahını yükseltmek, çiftçilerin ekonomik yaşantılarını iyileştirmek, tarımsal kaynakları etkin ve rasyonel şekilde kullanmak, tarımsal üretimi kamu yararına düzenlemek, tüketicilere kaliteli ve uygun fiyatla ürünler sunmak vb. amaçlarla uygulanan önlemlerin bütünüdür” (Zeytinoğlu, 2002, 77).

Ülkelerin ulusal ve uluslararası tarım politikaları, bu politikaların araçları olan tarımsal destekleme sistemlerinin işleyişleri ve uluslararası tarım ürünleri ticareti üzerine etkileri hakkında bilgi verelim.

1.4.1 Ulusal ve Uluslararası Tarım Politikaları

Ulusal tarım politikası bir ülkenin kendi gereksinimleri çerçevesinde tarımın her alanına alabileceği önlemler bütünüdür. Ulusal tarım politikasının görevi, tarımı ülke gereksinimlerini karşılayacak bir düzeye getirmektir. Tarımsal ürünlerin üretimini planlamak ve düzenlemek, tarım ürünler arzında ve fiyatlarında istikrarı sağlamak, tarım işletmelerinin yapısını iyileştirmek, yeni teknolojilerin etkin şekilde kullanılması ve etkin bir tarımsal örgütlenme yoluyla, tarımsal üretim ve verimliliği arttırmak; halkın beslenme düzeyini arttırmak ve iyileştirmek, ülke ekonomisinin kalkınmasında tarımın

katkısını arttırıcı önlemler getirmek vb. ulusal tarım politikasının amaçları arasındadır (Eraktan, 2001, 7).

Tarıma ilişkin kararların tamamı ulusal düzeyde politika yöneticileri tarafından alınmaz. Uluslararası karar merkezlerinde alınan kararları dikkate almak veya doğrudan uygulamak gerekir. Tarım alanında uygulanan bu politikalara uluslar arası tarım politikaları adı verilir. Uluslararası tarım politikasının amaçları ulusal tarım politikalarının amaçlarından çok farklıdır. Burada ulusal ekonomilerdeki denge faktörü gözlemlenmez. Daha çok çevre ile ilişkiler, ülkelerin besin maddesi gereksinimlerinin karşılanması, dünyadaki arz- talep dengesi açığının üretim artışı ve dış ticaret yoluyla kapatılması öngörülür(Eraktan, 2001, 29)

Uluslararası tarım politikasının amaçları ana hatları itibariyle dört grup altında ele alınabilir:

- Açlık Sorununun Çözümü: Uluslararası tarım politikasının ilk amacı bölge ve dünya barışı yönünden anlaşmazlık kaynağı oluşturabilecek açlık sorununun çözülmesidir. Bu sorun yalnızca gelişmiş ve üretim fazlası olan ülkelerin besin yardımıyla çözümlenemez. Sürekli ve kesin bir çözüme ulaşabilmek için, dünyadaki tarımsal üretimin talebi karşılayacak düzeye ulaştırılması, arz ve talep arasında denge kurulması gerekmektedir.
- Ülkelerin Tarımsal Üretiminde Yeterliliğini Sağlamak: Üretim düzeyi düşük ülkelerde tarımsal alanda teknik bilgi ve donanımın yükseltilerek bu ülkelerin tarımsal kalkınmışlığını ve gıda güvenliği oranını yükseltmek , bu ülkeleri olabildiğince kendine yeterli hale getirmek uluslar arası tarım politikalarının bir diğer amacıdır.
- Uluslararası Tarım Ürünleri Ticaretini Geliştirmek: Uluslararası Tarım politikasının bir diğer amacı da ülkeler arasında ticari engelleri kaldırarak tarım ürünleri ticaretini geliştirmektir. Dolayısıyla her ülkenin görece avantajlardan yararlanarak ticaretini dolayısıyla üretimi arttırması sağlanacaktır. Böylece tüketiciye daha ol miktarda, yüksek kalitede ve daha uygun fiyatlarda mal sağlanacak, dünya halklarının refahı yükseltilecek, çeşitli ülkeler arasındaki ticari ilişkiler politik gelişmelerin ortadan kaldırılmasında olumlu ol oynayacaktır.

- Dünyadaki Çevre Sorunları ile Mücadeleye Katkı Sağlamak: Ekosistemin bozulmasının önüne geçilmesi, insan, hayvan ve bitki yaşamını olumsuz etkileyebilecek çevre kirliliğinin önlenmesi ve bu alanda karşılaşılan sorunların çözüm yollarının aranması ortak bir ilgi ve çıkar sorunu olmuştur. İşte uluslar arası tarım politikasının bir amacı da, dünya çevre politikası çerçevesinde yürütülen dünya çevre sorunları ile mücadeleye katkı olarak belirlenebilir (Rehber, 1998, 279-280).

1.4.2 Tarımsal Destekleme Sistemleri

Ülkeler; üretici ve tüketici kesimlerini fiyat dalgalanmalarına karşı korumak, dengeli ve adil bir gelir dağılımını sağlamak, tarım sektörü ile diğer sektörler arasında ve tarım sektörü içinde gelir dengesizliklerini en aza indirmek, ekonomik kalkınma performansına ivme kazandırmak, ekonomik büyüme ve ödemeler dengesi gibi makro ekonomik büyüklükleri gözetmek, tarımsal üretim ve tüketimi niteliksel ve niceliksel açıdan etkilemek, tarımsal ürün ticaretini geliştirmek, kamusal nitelikli destekleme ile global düzeyde etkiler yaratmak, dünya tarım piyasalarını etkilemek gibi amaçlarla tarım sektörünü destekleme yoluna giderler (Uzunoğlu; Alkin; Gürlesel ve Diğerleri 2001, 44).

Bugün gelişmiş ülkeler dahil bütün dünyada tarım en fazla devlet müdahalesiyle karşı karşıya olan bir sektördür. Tarım kesiminin taşıdığı özellikler nedeni ile devlet müdahalesi ve desteği olmaksızın tarımı geliştirmek, gerek sanayileşmiş ülkelerde gerekse az gelişmiş ülkelerde mümkün değildir. Başka ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de tarımın öncelikle toplum beslenmesi bakımından taşıdığı önem, onu diğer sektörlerden farklı bir konuma getirmekte ve desteklenmesini gerekli kılmaktadır (Özbek 1997, 30).

Tarım sektörünü gerek üreticiler gerekse tüketiciler açısından düşünürsek hemen hemen toplumdaki tüm kesimleri ilgilendiren bir yapıya sahip olduğunu görürüz. Bu çapta geniş etki alanına sahip olan tarım sektöründe çeşitli sorunların ortaya çıkması da olağandır. Ancak bu sorunların büyüklüğü karşısında bireysel olarak alınacak tedbirler son derece etkisiz kalacaktır. Bu nedenle devlet çıkacak sorunla müdahale etmek durumundadır. Tarımsal ürün fiyatlarına ilk devlet müdahalesinin tarım ürünleri

fiyatlarındaki dalgalanmaların önüne geçmek ve kıtlık yılında halkın aç kalmasını önlemek amacıyla Milattan 28 yüzyıl önce Mısır'da 5. sülale zamanında yapıldığı tespit edilmiştir. Mısır'da ürünün bol olduğu yıllarda mahsul devletçe satın alınıyor ve saklanıyor, ürünün kıt olduğu yıllarda piyasaya çıkartılıyordu. O yıllarda Mısır bu politika ile daimi bir 'hububat ambarı' halini almıştı. Mısır'dakine benzer uygulamalara Milattan 10 asır önce Çin'de, yine milattan öce Roma ve Atina'da rastlanmıştır (Dinler, 1996).

Tarım sektörüne devlet müdahalesinin amaçlarını Dinler (1996) ve İnan (2001) çalışmalarında şu şekilde belirtilmektedir:

- Gelir Düzeyini Yükseltmek : Tarım sektöründe çalışanların gelir düzeyinin düşük olması verim ve üretim artırıcı çalışmalara girilmesinde sorun yaratmaktadır.
- Tarımsal Ürün Fiyatlarındaki İstikrarsızlığı Azaltmak : Tarımsal ürün fiyatları diğer sektörlerin ürün fiyatlarına göre daha çok dalgalanma gösterir.
- İstihdam Sağlamak : Tarımın başlıca geçim kaynağı olduğu bölgelerde tarımın ve tarımsal aktivitelerin geliştirilmesi ve yeni iş olanaklarının bulunması temel amaçlardan biridir.
- Verimlilik Amacı : Dekar veya hayvan başına verimliliğin artırılması şeklinde tanımlanır. Bunu başarmanın yolu optimal düzeyde girdi kullanımının sağlanması ve üretimde yeni teknolojilere geçilmesidir.
- Üretim ve Kendine Yeterlilik Amacı: Coğrafi konum ve toprak yapısı itibariyle ülkeler tarımsal üretimlerinde kısıt altındadırlar. Üretim amacı mümkün olduğu kadar ülkelerin tarımsal üretimde kendi kendilerine yeterliliklerinin sağlanmasıdır. Bunun için de üretim planlaması yapılması gereklidir.
- Tüketici Çıkarlarının Korunması : Temel gıda maddeleri fiyatlarında oluşabilecek aşırı yükselmeleri önleyici önlemler getirilerek toplumun dengeli beslenmesinin ve aç kalmamasının sağlanması amaçtır.
- Diğer Amaçlar : İç göçün önlenmesi, kırsal kalkınma tarımsal üretimi ülke çıkarlarına yönlendirme diğer amaçlar arasında sayılabilir.

Tarımsal destekleme sistemleri ile hükümetler üreticiyi teşvik ederek tarımsal ürünler dış ticaretinin geliştirilmesi ve artırılmasını amaçlarlar. Dış ticaretin artması döviz girdisi sağlar ve ödemeler dengesi açığının kapanmasına katkı sağlar.

1.4.2.1 Destekleme Alımı Sistemi(Taban Fiyat)

Tarımsal ürünlerde fiyat yoluyla destekleme modeli destekleme alımları ve garanti fiyatlarıyla alımlar şeklinde uygulanır. Destekleme alımlarında Devlet veya Devlet adına görevlendirilen Tarım Satış Kooperatifleri alıcı sınıflarıyla piyasaya girerek talebi yükseltir, fiyatların hedeflenen düzeyin altına inmesini önler. Burada destekleme geçici veya sürekli olabilir. Garanti fiyatlarla alımlar Devletin veya görevli kurumun, üreticinin arz edeceği ürünün tespit edilen garanti fiyatla almasıdır. Üretici bu fiyatı yetersiz bulduğunda ve serbest piyasa fiyatı garanti fiyatlarının üstünde olduğunda ürünü serbest piyasada pazarlamayı tercih eder. Burada söz edilen destekleme süreklilik arz eder.

Doğa koşullarına bağlı olan tarım kesiminde istikrarsızlık söz konusu olduğundan üretici ve buna bağlı olarak tüketicilerin (tarımsal ürünü hammadde olarak kullanan sanayiciler)de zarar görmemesi için Devlet tarımsal ürün fiyatlarına müdahalede bulunmaktadır (Turanlı, 1991, 289)

Özellikle tarımsal ürünlerin bol olduğu dönemlerde, “bolluk paradoksu”na uygun olarak piyasada oluşan ürün fiyatı, üreticilerin gelirlerini azaltıcı yöndedir. Devlet, bir yandan üreticiyi korumak, diğer yandan da tarımsal ürünlerin üretim miktarını belli bir düzeyde tutma endişesi ile daha düşük fiyattan satılmasını engellemeye yönelik bir fiyat saptar. Saptanan bu fiyata taban fiyatı adı verilir (Turanlı, 1991, 280). Devlet tarımsal ürünleri belirlediği minimum fiyattan (taban fiyatı, price floor) almayı garanti eder.

Taban fiyat uygulamasında amaç üreticinin korunması ve tarımsal ürünler üretim miktarının belli bir düzeyin altına düşmesinin engelleyerek ihtiyaç fazlasını ihracata yönlendirmektir.

1.4.2.2 Doğrudan Ödemeler

Doğrudan gelir ödemeleri dar ve geniş anlamları ile şu şekilde tanımlanabilir. Dar anlamıyla doğrudan gelir ödemeleri, geçmiş ve gelecekteki üretim düzeyinden, üretim faktörlerinden ve bu gelir desteğini alanlar üzerindeki sınırlandırmalardan bağımsızdır. Geniş anlamda ise, bu desteği alanların özel durumları ya da gelir, girdi ve çıktı düzeyiyle bağlantılı olarak uygulanmaktadır. Bu durum desteği alacak olanların şimdi ve gelecekteki üretim düzeyinden bağımsızdır(OECD, 1994).Bu tanıma göre doğrudan ödeme sistemi iki durumu içerir. Bunlar, üretimden bağımsız doğrudan ödemeler(doğrudan gelir desteği) ve üretime belirli derecede bağımlı doğrudan ödemelerdir(Fark ödemeleri).

Doğrudan ödemeler sisteminin genel özellikleri şu şekildedir :

- Doğrudan ödemeler vergi mükellefleri tarafından ödenmektedir.
- Doğrudan ödemeler ya sabit olmalıdır ya da eğer tarımsal üretimle bağlantılı kılınmışsa çiftçilerin kontrolü dışında tutulmalıdır.
- Doğrudan ödemelerin büyüklüğü belli bir tarımsal mal üretiminin şimdiki ve gelecekteki miktarı ya da belirli bir girdinin kullanım düzeyi tarafından belirlenmemelidir(OECD, 1994).

Doğrudan ödemeler sistemi, girdi- çıktı etkinliğini artırır. Gelir oluşturacak teşvikleri sağlayarak gelir artışını sağlar ve gelir dağılımını düzenler. Doğrudan hedeflenen gruba verilir. Ancak bu sistem, tarım politikası maliyetlerini yükseltebilir. Ayrıca doğrudan ödemelerin finansmanı bütçeden olacağı için sistem vergi artışlarına neden olabilir(Ağırbaş, 2006, 88).

Gelişmiş ülkelerdeki ekonominin genelindeki yapısal sorunların çözülmüş olması nedeniyle sistemin uygulanma amaçlarının gerçekleştiği görülmüş ve beklenen etki gözlemlenebilmiştir. Ancak gelişmekte olan ülkeler için bu sistem, alan kayıtlarından girdi çıktı düzenlemelerine ve bütçe maliyetlerine kadar birçok kısıt içermektedir(TKB, 2006a, 51).

1.4.2.2.1 Fark Ödemesi

Fark ödeme sistemi, hem üretimi teşvik etmesi hem de bütçeye daha az yük getirmesi nedeniyle ülkelerin son yıllara yoğun olarak kullandıkları bir sistemdir. Fark

ödeme sisteminin amacı, bir taraftan üreticiyi korurken, diğer taraftan da sanayiciye dünya fiyatlarından hammadde temin edilmesini sağlamaktır. Fark ödemesi tespit edilirken üreticinin üretimine devam etmesini sağlayacak fiyatla dünya fiyatları arasındaki fark esas alınmaktadır. (Göktepe, 2000) Üreticilerin üretim maliyetleri piyasa fiyatının üstünde olduğunda, tüketicilerin ödedikleri fiyatları etkilemeden , ürün fiyatlarını ve üretici emek getirilerini adil bir seviyeye getirmek için kullanılan araçtır (Çakmak ve Kasnakoğlu, 1999)Bunu yapabilmek için dünya fiyatının üzerinde bir hedef fiyat belirlenir. Üreticiler ürünlerini piyasa fiyatından satarlar. Hedef fiyat ile piyasa fiyatı arasındaki fark ise üreticilere devlet tarafından ödenir. Bu sistemin en büyük özelliği, tüketici fiyatı ile piyasa fiyatı eşit olduğunda tüketiciye herhangi bir yük getirmemesidir.(Aydoğuş, 1999)

Fark ödeme sisteminin finansmanı, sağlanacak vergi gelirlerinden karşılanabilir. Uzun vadede ise kendi kendini finanse eden ve AB ülkelerinde var olan EAGGF(European Agriculture Guidance and Guarantee Fund) benzeri bir fonun oluşturulması gerekmektedir.

Fark ödeme sistemiyle söz konusu malın depolama, elleme ve elden çıkartma maliyeti ve sorunları ortadan kalkmış olur. Gümrük tarifesi veya kota gibi dış ticareti kısıtlayıcı müdahaleler gerektirmez, vergi verenlerin yükü artar. Sistemin maliyeti artan oranlı gelir vergisi ile karşılandığında, yüksek gelir gruplarından gelir vergisi transferi yapılmış olur(Çakmak ve Kasnakoğlu, 1999).

Fark ödeme sistemi ABD de uzun yıllardan beri uygulanmaktadır. ABD ve AB nin anlaşması sonucu, fark ödemeleri ‘Mavi Kutu’ araçları olarak tanımlanmıştır. Ülkeler arasında yapılan pazarlıklar sırasında karşılıklı olarak gelişmekte olan ülkelerin yaygın olarak kullandığı tarım ve tarımsal gelişme harcamaları, gelişme programlarında yer alması şartıyla bu kutuya dahil edilmiştir. AB 1992 yılında Mac Sharry OTP reformları ile destekleme alımları yerini Doğrudan Ödemeler sistemine bırakmıştır. Fark ödemeleri AB bütçesinden yapılmaktadır.(Demirci , 1999)

1.4.2.2.2 Doğrudan Gelir Desteği

Birçok ülkede değişik isimler altında ve değişik şekillerde uygulanan doğrudan gelir desteği(DGD), ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre bazı küçük farklılıklar

göstermekle birlikte genelde aynıdır. Çoğunlukla mevcut destekleme sistemini daha etkin hale getirmek, çiftçilerin refah düzeyini yükseltmek, diğer desteklerin kısmen ya da tamamen kaldırılması sonucu ortaya çıkan gelir kayıplarının telafisi için ya da var olan desteklere ek olarak uygulanmaktadır (Ağırbaş, 2006, 101).

Doğrudan gelir desteği(DGD), üretim ve fiyatlardan bağımsız olarak çiftçilere gelir desteği sağlamaktadır. Doğrudan gelir desteğinin bir diğer amacı, gerektiğinde destekleme, üretim, tüketim, ticaret ve fiyatlar arasında bağlantı kurarak piyasadaki bozuklukların maliyetini azaltmaktır (OECD,1998).

Doğrudan gelir desteği, hem ulusal hem de uluslararası alanda tarım politikalarının önemli bir ögesi olmuştur. Tarım sektörüne yapılan desteğin uluslararası ticareti bozucu etkisini en aza indirmek için 1987 yılında OECD bakanları tarafından benimsenen temel bir politika elemanı olmuştur. Aynı konu 1994 Uruguay Turunda da benimsenmiştir. Konu DTÖ nün Mart 2000 toplantılarında da tartışılmaya ve geliştirilmeye devam edilmiştir(OECD, 2001)

Doğrudan gelir desteğinin en büyük avantajı diğer destekleme sistemlerine göre tarımsal üretimi ve ticareti bozucu etkisinin daha az olmasıdır. Doğrudan gelir desteğinin bir başka avantajı da şeffaf olmasıdır. Doğrudan gelir desteği bütçe gideri gerektirir. Bu konudaki bilgilendirme kamuoyuna açık olmalıdır. Ayrıca bu sistemde çiftçilere çiftçilik hakkına özel becerilerin ve bilgilerin verilmesiyle uygun sermayenin ve bilgi piyasalarının yokluğunda çiftçilere yatırım yapma imkanı sağlamış olmaktadır. Bu ödemeler geliri ve refahı yükseltir ve ödemelerin yapısına bağlı olarak da gelir çeşitliliklerinden doğan riski azaltır(OECD, 1998).

Genel olarak tarım politikası reformlarının amaçları açısından baktığımızda doğrudan gelir desteğinin amacı: üretimi fiyatlardan ayırştırmak ve üretim, tüketim, ticaret ve fiyatlar arasındaki piyasa çarpıklığını azaltmaktır. Bu destekleme sisteminin diğer destekleme sistemlerine göre daha az piyasa çarpıklığı ve dünya fiyatlarına daha az müdahaleye olanak verdiği söylenebilir. Diğer destekleme sistemlerinde gelir dağılımı küçük işletmeler aleyhine olmaktadır. Doğrudan gelir desteği sisteminde ise bir hedef kitle belirlenebilmektedir. Böylece küçük işletmelerin gelirlerini iyileştirme imkanı doğmaktadır(Aydoğuş, 1999).

Doğrudan gelir desteği uygulamasının olumlu yönleri olduğu gibi olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Bu sistem; çiftçilerin refah düzeylerinin artması, buna bağlı olarak teknoloji ve girdi kullanımının artması sonucu üretim artışlarına yol açarak tarım piyasasında bozucu etki de yaratabilir (Alagöz, 2008, 31).

Ülkemizde ise 2000 yılında DGD uygulamasına başlanmıştır. 2003 yılından itibaren ise fiyat desteği, teşvik primleri ve kredi desteği hemen hemen sıfırlanarak, bu desteklerin yerini doğrudan gelir desteği almıştır.

1.5 Uluslararası Tarım Anlaşmaları

Endüstriyel malların uluslararası ticaretinde çok uluslu şirketlerin uluslararası karteller yaratarak fiyatları kontrol etmeleri hareketine paralel bir tarzda, bazı tarımsal ürünler için de benzer girişimlerin yapıldığı geçmişte görülmüştür. Bu girişimlere kauçuk konusundaki ünlü Stevenson planı örnek verilebilir. Ne var ki tarımsal ürünler için, üreticilerin uluslararası alanda piyasayı etkileyecek şekilde faaliyette bulunmalarının son derece güç olduğu çok geçmeden ortaya çıkmıştır. 1930'lu yıllardan başlayarak, devletler kendi aralarında tarımsal ürünlerin üretimi ve satışı konusunda anlaşmalar yapmaya başlamışlardır (Dinler, 2000, 333).

1931 yılından günümüze on üç tarımsal ürünü konu alan kırkın üzerinde uluslararası mal anlaşması yapılmıştır. Bir yandan tarımsal ürün fiyatlarındaki ve dolayısıyla tarımsal gelirlerdeki istikrarsızlığı azaltmak, öte yandan tarımsal ürün fiyatlarının aşırı düşmesini ve yükselmesini önlemek amacıyla yönelik bu uluslararası anlaşmalara konu olan ürünler arasında şeker, buğday, kauçuk ve kahve sayılabilir.

Uluslararası anlaşmalarda yukarıda bahsedilen hedefleri gerçekleştirmek için üç yönteme başvurulmaktadır:

- 1-İhracatçı ülkelerin ihracatlarını kotalarla sınırlama,
- 2- Taban ve tavan fiyatları belirleme,
- 3- Tampon stoklar oluşturarak tanzim alış-satışları yapma,

Her tarımsal ürünün dünya ticaretinde karşı karşıya olduğu sorunlar birbirinden az ya da çok farklılık gösterir. Bu nedenle fiyat istikrarını sağlamak için uluslararası anlaşma tiplerinden sadece birinin benzeri bir anlaşma yapılırken, bazen de birden fazla yönteme başvuran anlaşmalar yapılmaktadır. Örneğin; uluslararası Şeker Anlaşmasının

hem ihracat kotalarını tampon stoklamayı öngördüğü, Uluslararası Buğday Anlaşmasının ise taban ve tavan fiyatı sözleşmesine dayandığı görülmektedir.

1.5.1 Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım Anlaşması

Dünya Ticaret Örgütü'nün(DTÖ) amacı, ülkeler arasındaki ticaret akımlarının mümkün olduğunca öngörülebilir, serbest ve olağan olması için gerekli çerçeveyi oluşturmak ve bu amaca yönelik kuralları koymaktır. Bu anlamda DTÖ, ülkeler arasındaki ticaretin küresel kurallarını koymaya çalışmaktadır([http:// www.wto.org](http://www.wto.org); Erişim Tarihi: 17.10.2009).

Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesini ve düzenli işleyişini amaçlayan bir anlaşma niteliğindeki GATT, kurumsal bir yapıya kavuşturularak 01.01.1995 tarihi itibarıyla DTÖ'ye dönüştürülmüştür. Tarım konusu, DTÖ'nün yürürlüğe girdiği 1995 yılından itibaren ek anlaşmalardan biri olarak ilk kez bir kural ve disipline bağlanmıştır. Daha önce Uluslararası Tarım Ürünleri Piyasalarında Piyasa Gücünün Kullanılması konusunda da değindiğimiz üzere DTÖ Tarım Anlaşması, tarım ürünleri ticaretinde adil, öngörülebilir ve serbest piyasa mekanizmasına dayalı bir sistem hedeflemektedir.

1.5.1.1. Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım Anlaşmasının Yapısı

DTÖ tarım anlaşması kapsamında; tarım ürünlerinde pazara giriş, iç destekler ve ihracat sübvansiyonları konularında üye ülkelerin yerine getirmekle mükellef oldukları kurallar belirlenmiş ve anlaşma öncesinde büyük ölçüde müdahalelere ve tarife dışı engellere konu olan uluslararası tarım ürünleri ticaretinin, çok taraflı sisteme entegre edilmesi amaçlanmıştır (Dölekoğlu 2003, 1).

DTÖ'nün kurulmasıyla sonuçlanan anlaşma gereği, tarım dışı ticaretinde yeni kurallara geçilmektedir. Artık ülkeler tarım ürünü dışı ticaretinde, piyasa fiyat yapısını bozan, ticaret saptırıcı uygulamaların azaltılması için taahhütlerde bulunmaktadır. Bu taahhütler ilke olarak dört ana ekseninde ortaya çıkmaktadır (Çakmak 2004, 23-24).

Tarifelendirme ve Tarife İndirimi: Pazara giriş kuralları gereği, daha önce tarifelendirme ile dönüştürülmüş olanlar da dahil, gümrük vergileri aşamalı olarak ve belirli oranlarda indirilecektir. Yeni tarifeler konmayacaktır. Tarife dışı engellere (sağlık, kalite vs) konu olan ürünlerde, yurt içi tüketim baz alınarak ithalat yapılacaktır.

Gelişmekte olan ülkeler, gelişmişlerin üçte ikisi oranında ve daha uzun dönemde indirim yapacaktır. İndirimler 1986-1988 dönemi verileri esas alınarak belirlenecektir. Gelişmiş ülkeler gümrük tarifelerini altı yılda %36 oranında, gelişme yolundaki ülkeler on yılda %24 oranında indireceklerdir. İndirimler eşit dilimler halinde uygulanacaktır.

İç Destekler: Yurt içi tarım desteklemeleri 1986-1988 dönemi baz alınarak, gelişmiş ülkelerde altı yılda %20, gelişmekte olan ülkelerde on yılda %13,33 oranında ve eşit dilimler halinde azaltılacaktır. Ancak asgari destek kuralı uyarınca destekleme düzeyi üretim değerinin %10'unun altında olan ülkeler, indirim yükümlülüğü altında değildir. Yurt içi desteklerin ölçümü için OECD ölçütleri yerine, AB'nin geliştirdiği Toplu Destek Ölçütü (TDÖ) uygulanacaktır. Destekler yöntemlerine göre üç kategoride değerlendirilmektedir. Piyasa ürün fiyatını bozduğu ileri sürülen destekleme alım fiyatı (taban fiyatı) devletin destekleme kurumlarıyla gerçekleştirdiği ürün alımları, prim destekleri, tarımsal kredi sübvansiyonları ve tüm girdi destekleri kırmızı kutu olarak adlandırılmaktadır. Kırmızı kutu yaklaşımı, bu desteklerde taviz olmayacağı ve radikal davranılacağı anlamına gelmektedir.

Sağlık ve Bitki Sağlığı Kuralları: Sağlık ve bitki sağlığı kuralları ile ilgili olarak, bütün ülkeler bilimsel ölçütlere ve uluslararası standartlara uyacak, saydamlık geçerli olacaktır.

Dünya Ticaret Örgütü'nün tarım anlaşmasında temel amaç "hakça ve piyasa sistemine duyarlı bir tarım ticaret sistemi oluşturmak" olarak tanımlanmıştır. 1.1.1995 Yılı itibari ile yürürlüğe giren DTÖ Tarım Anlaşması uyarınca ülkeler;

1- Pazara giriş,

2- İç destekler,

3- İhracat sübvansiyonlarına ilişkin olarak indirim taahhüdünde bulunmuşlardır. (<http://www.dtm.gov.tr> ; Erişim Tarihi: 12.12.2006).

1.5.1.2 DTÖ Tarım Anlaşmasında Müzakere Konuları

DTÖ tarım anlaşmasında müzakere konuları pazara giriş, iç destekler ve ihracat sübvansiyonlarından oluşmaktadır.

1.5.1.2.1 Pazara Giriş

Anlaşmanın pazara giriş konusunda temel önceliği, üye ülkelerin tarife dışı tüm engellerini tarifelere dönüştürmeleridir. Buna tarifelendirme denilmektedir. Pazara giriş hükümlerinde, Anlaşma hükümleri uyarınca 1986-88 baz döneminde geçerli tarife oranları üzerinden tüm üyeler, su ürünleri hariç olmak üzere, tarım ürünlerinin tamamını DTÖ'ye konsolide etmiş, yani üst limit sabit olmak şartıyla ürünleri için belli tarife oranları belirlemişlerdir. DTÖ'ye konsolide edilen oranlar üzerinden Gelişmiş Ülkeler (GÜ) 6 yıllık bir takvimle, her ürün için en az % 15 ve ortalama % 36 oranında indirim taahhüdünde bulunmuştur. Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ) ise her üründe % 10'dan az olmamak kaydıyla 10 yıllık bir süre içinde toplam % 24 oranında tarife indirimi yapmak durumundadır.

Anlaşma çerçevesinde, tarifelendirilmiş ürünlerde artan tarife oranlarının fiili ithalatı engellememesi için, temel alınan 1986-1988 yıllarında gerçekleştirilen ithalat,

- Toplam iç tüketimin % 3'ünden az ise, % 3- oranında -minimum- (2000 yılında bu oran % 5 olmuştur.)
- Toplam iç tüketimin % 3'ünden fazla ise bu oran kadar -fiili- pazara giriş imkanının tarife kotaları yoluyla sağlanması hükme bağlanmaktadır.

Özel korunma önlemleri çerçevesinde ise, DTÖ Tarım Anlaşması çerçevesinde, tarifelendirme yapılan ürünlerde, ithalat artışı olması ya da ithal fiyatlarının belirli bir düzeyin altına inmesi durumunda ülkenin taahhüt listesinde gösterilmiş olması koşuluyla otomatik olarak vergilerini yükseltmesi başka bir ifade ile özel korunma önlemlerine başvurması mümkün olabilmektedir (<http://www.dtm.gov.tr> ; Erişim Tarihi: 12.12.2006).

1.5.1.2.2. İç Destekler

Anlaşma, dış ticarete olumsuz etkisi olana ulusal destekleme politikalarına kısıtlama getirmektedir. Bu kısıtlamalar anlaşmanın altıncı ve yedinci maddelerinde ve ikinci, üçüncü ve dördüncü eklerde de ele alınmaktadır. Bu konu kapsamı dört başlık altında toplanabilir:

- Toplu Destek Ölçümü(TDÖ) ve Toplam Toplu Destek Ölçümü,
- İç Destek Taahhütleri,
- ‘De Minimis’ Uygulaması,
- Yeşil Işık Yakılan (green box) Uygulamalarıdır.

TDÖ, bir temel ürünün üreticisine ya da bir ürünle sınırlı olamadan tüm tarım üreticilerine sağlanan yıllık destek düzeyinin parasal ifadesidir. Bu destekle ilgili ölçüm yönteminin pratik nedenlerle uygulanamadığı durumlarda ‘eşdeğer destek ölçümü’nün kullanılması önerilmiştir. Toplam TDÖ ise bu iki desteğin birlikte ele alınıp, bir formülle tek bir destek miktarına dönüştürülmesidir. İç destekler indirim taahhütleri baz yılı toplam TDÖ üzerinden yapılacaktır. Gelişmiş ülkeler için altı yıllık bir sürede %20 oranında, gelişmekte olan ülkeler için de on yıllık bir sürede %14 oranında bir indirim öngörülmektedir; az gelişmiş ülkeler için herhangi bir indirim taahhüdü yoktur.

Anlaşma iç desteklerin azaltılması konusunda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere çok sayıda istisna uygulama imkanı vermektedir. Bunlardan biri de ‘De Minimis’ uygulamasıdır. Bu uygulamaya göre eğer ülkenin üreticilerine sağladığı her bir ürün için destek, gelişmiş ülkelerde toplam üretim değerinin %5 ini ve gelişmekte olan ülkelerde ise %10 unun aşmıyorsa, desteklerde indirim taahhüdüne gerek yoktur.

Yeşil ışık yakılmış, indirim taahhüdüne katılmayan destekler eskiden olduğu gibi sürecektir. Bu destekler daha çok kırsal kalkınmaya yönelik çabaları kapsamaktadır. Bunlar: araştırma, zararlılarla mücadele, pazarlama servisleri, altyapı yatırımları gibi hükümetler tarafından sağlanan genel destekler, gıda güvenliği amacıyla tutulan kamu stoğu, ülke içinde gıda yardımı, üreticiye yapılan doğrudan ödemeler, üretim ve fiyatları etkilemeyen gelir destekleri, hükümetlerin gelir sigortası payları, doğal afetlerle ilgili ödemeler, üretime son verme programları, yapısal uyum için yatırım yardımı, çevresel programları ve bölgesel kalkınma harcamaları indirim taahhütleridir. Ancak üretimi kısıtlamak için yapılan ödemeler bazı koşullara bağlanmıştır. Bu tür ödemeler bitkisel üretimde, sabit alan ve verime dayanıyor ya da üretim düzeyinin %85’i veya baz düzeyinin daha azı üzerinden yapılıyorsa;

hayvancılıkta ise, canlı hayvan ödemeleri sabit sayıda ve baş üzerinden yapılıyorsa, iç desteği azaltmak için yapılan taahhütlere bağlı olmayacaktır.

1.5.1.2.3. İhracat Sübvansiyonları.

DTÖ Tarım anlaşmasını sekiz, dokuz, on, on bir ve on ikinci maddeleri ihracat sübvansiyonlarının düzenlemektedir. Bu konunun önemli başlıkları şunlardır:

- İndirime tabi olmayan ihracat sübvansiyonu kalmaması,
- İndirim taahhütleri,
- Başlangıç kabul edilen yıllar,
- Gelişmekte olan ülkelere tanınan istisnalar,
- İzinli gıda yardımı.

İhracat sübvansiyonlarında indirimle gidilmiş olması önemlidir. Çünkü Uruguay Müzakerelerine yol açan en önemli sorun bu olmuştur. Önemli olmasına karşılık bu konunun üzerine tarife dışı engellerde olduğu gibi kesin bir tavırla karşı çıkılmamış; hedef problemin derecesini azaltmak olmuştur. Anlaşmaya taraf olan ülkeler ihracat sübvansiyonlarına üst sınır koymayı ve indirim yapmayı taahhüt etmişlerdir. Ancak burada da, tarife dışı engellerde olduğu gibi, anlaşma, en fazla verilebilecek sübvansiyon düzeyini dikkate alarak tavanı yüksek tutmuştur. Bazı olarak 1986-1990 yıllarına ait değerler kullanılarak, ülkeler 1995 yılında uyguladıklarına göre çok daha yüksek bir tavan seçmişlerdir. Gelişmiş ülkeler sübvansiyon harcamalarını %36, gelişmekte olan ülkeler %24, sübvansiyonlu ihracat miktarını da gelişmiş ülkeler %21, gelişmekte olan ülkeler %14 oranında altı ve on yıl içinde indirmeyi taahhüt etmişlerdir. En az gelişmiş ülkeler herhangi bir taahhütte bulunmamışlardır. Ülkeler ayrıca bazı yıllarda sübvansiyon vermedikleri ürünlere artık sübvansiyon verilmeyeceğini de kabullenmişlerdir. Böylelikle indirimle tabi olmayan ihracat sübvansiyonu kalmamıştır(<http://www.dtm.gov.tr> ; Erişim Tarihi: 12.12.2006).

Anlaşmanın ihracat ile ilgili kısmının özelliği, tarım dışı ürünlerde tarım dışı ürünlerde ihracat sübvansiyonunun GATT çerçevesinde tamamı ile anlaşmanın

amaçlarına aykırı bir konu olarak kabul edilirken, tarımda sübvansiyona dolaylı da olsa izin verilmiş olmasıdır. GATT açısından tarım ve endüstri arasındaki fark ihracat sübvansiyonu olarak ortaya çıkmaktadır(<http://www.dtm.gov.tr> ; Erişim Tarihi: 12.12.2006).

1.5.2. Bazı Tarımsal Ürünleri Konu Alan Uluslararası Anlaşmalar

Tarımsal ürünleri konu alan uluslararası anlaşmaların hedefleri, dünya fiyatlarında istikrar sağlamak, az gelişmiş ülkelerin gelirlerini arttırırken, tarımsal ürünlerin ithalatçısı konumundaki ülkelere de belli bir fiyattan ürün temin garantisi vermektir.

Bu bölümde tarımsal ürünlerle ilgili çok sayıdaki uluslararası anlaşmalardan buğday, şeker, kahve, zeytinyağı, kakao , süttozu, jüt ve seri lifleri, zeytinyağı ve doğal kauçuk üzerine yapılanlardan söz edeceğiz.

1.5.2.1. Uluslararası Buğday Anlaşmaları

Buğday fiyatlarında istikrar sağlama yanında hem üreticileri, hem de tüketicileri korumaya yönelik Uluslararası Buğday anlaşmasının ilki 1933 yılında imzalandı. Bu anlaşma-çeşitli değişikliklerle 1949, 1959, 1967, 1975 ve 1986 da yenilendi. Bu anlaşmalar genellikle beş ihracatçı ülke ABD, Kanada, Avustralya, Arjantin, İsveç ve Fransa ile kırka yakın, ithalatçı ülke arasında yapılmıştır. Dünya buğday ticaretinin yarısından fazlasını kapsamaktadır. Anlaşmalarda büyük ölçüde bir tavan ve taban fiyatı belirlenmektedir, ihracatçı ülkeler, ithalatçı ülkelere, anlaşmalarla saptanan belirli bir miktarı “tavan fiyatı” olarak saptanan fiyattan daha yükseğe satmamayı kabullenmektedirler. İthalatçı ülkeler ise, yine saptanan belirli miktarı, “taban fiyatı” olarak belirlenen bir minimum fiyattan daha aşağı fiyatlardan almayacaklarını kabullenmektedirler(Agricultural Situation in the Community, 1986).

Bu buğday anlaşmaları, fiyat istikrarsızlığını önlediği gibi, uzun dönemde ihracatçı ülkeleri, taahhütleri paralelinde üretim planlaması yapmağa ittiğinden, arz, talep dengesizliğini azaltma, yolunda da etkin olmaktadır. Bu anlaşma tipi, rekoltenin

düşük olduğu yıllarda, ihracatçı ülkeyi güç duruma düşürebilmektedir. Bunu Fransa rekoltenin düşük olduğu 1951 ve 1956 yıllarında yaşamış ve tavan fiyatının üzerinde uluslararası piyasadan buğday satın alarak taahhütlerini yerine getirmek için yeniden anlaşmalı ülkelere “tavan fiyatından” satmak zorunda kalmıştır.

1967 Uluslararası Buğday Anlaşmasına bir de gıda yardımı bölümü eklenmiştir. Buna göre anlaşmanın yürürlükte olduğu üç yıl boyunca, gelişmekte olan ülkelerin halklarının beslenmesi için 4.5 milyon ton buğday ya da tahıl yardımı yapılması öngörülmüştür(Agricultural Situation in the Community, 1986).

Türkiye 1986 yılında imzalanan buğday anlaşmasına 1 Temmuz 1986 tarihinde Geçici Anlaşma Beyanı ile katılmıştır. Bu anlaşma sadece buğdayı değil, tüm hububatı kapsamına almaktadır. Anlaşma buğdayın uluslararası ticaretine ilişkin hükümlere ilave olarak üye ülkelerin uluslararası hububat piyasalarındaki gelişmelerden haberdar olmasını sağlamak amacıyla, piyasalarla ilgili bilgilerin, araştırma ve raporlar şeklinde üyelere duyurulmasını da öngörmektedir (World Development Report,1986, 135).

1986 yılında imzalanan buğday anlaşmasının süresi 1995 yılında sona ermiştir. Buğday ticareti anlaşmalarının başarılı olması nedeniyle Buğday Ticareti Konseyi 1995 yılında Uluslararası Tahıl Ticareti anlaşmasını imzalamıştır. 1995 Tahıl Ticareti Anlaşması da önceki anlaşmalar gibi dünya gıda güvenliğini sağlamayı ve tahıl piyasasına istikrar kazandırmayı amaçlamaktadır. Üye ülkelere istatistiksel bilgilerin daha iyi düzenlenmesi ve piyasa hakkında enformasyon hizmetleri de sunmaktadır. Bu anlaşma sadece buğdayı değil tüm tahıl ürünlerini kapsadığından konsey her defasında buğday değil tahıl deyimini kullanmaktadır. Konsey herhangi bir iktisadi yaptırım uygulayamasa da herhangi bir sorun ortaya çıktığında görüşmeler başlatabilmektedir.(http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm Erişim T :29.11.2009).

1.5.2.2. Uluslararası Şeker Anlaşmaları

Dünya şeker sektörüne düzenleme getirmek amacıyla imzalanan Uluslararası Şeker Anlaşmaları hem ihracat kotalarından hem de düzenleyici stoklardan

yararlanarak, şeker fiyatlarında istikrar sağlamaya yönelik anlaşma tipini oluşturmaktadır(<http://www.sugaronline.com> Erişim T: 29.11.2009).

Şeker konusunda ilk anlaşma 1931 yılında Chabdourne Planı adı ile yapılan anlaşmadır. Başlıca şeker ihracatçıları arasında olan bu anlaşmaya, tüm şeker üreticileri katılmadığından anlaşma 1935 yılına dek iyi kötü uygulanmış ve ilgililerin disiplinsizliğinden bu tarihte uygulamadan kalkmıştır. İkinci Uluslararası Şeker Anlaşması 1937 yılında Londra'da imzalanmıştır. Bu anlaşmaya dünya şeker üretiminin % 85'ini, tüketiminse % 88'ini temsil eden ülkeler katılmıştır.

II. Dünya Savaşından bu yana ise 1954, 1968, 1978, 1992 yıllarında olmak üzere dört uluslararası şeker anlaşması daha yapılmıştır (<http://www.sugaronline.com> Erişim T: 29.11.2009).

1954 Uluslararası Şeker Anlaşması: Londra'da şeker ihraç ve ithal eden 50 ülke arasında imzalandı. Anlaşmanın süresi 5 yıldır ve 1958'de anlaşma yenilendi. Bu anlaşmalarda hem üreticileri hem de tüketicileri korumak için bir taban ve tavan fiyatı belirlenmiştir. Ne var ki, anlaşmadaki amaçların gerçekleşmesinin çok güç olması, devletleri ikili anlaşmalar yapmaya sevk etti. İkili anlaşmalarla oluşan tercihli piyasalar nedeniyle serbest mübadele piyasası çok küçüldüğünden; aşırı fiyat dalgalanmalarının önüne geçilemedi. 1958 yılında yenilenen anlaşma 1962'de uygulamadan kalktı. Bunun nedeni dünya üretiminin onda birini gerçekleştiren ve serbest piyasanın en önemli ihracatçılarından biri olan Küba'da sosyalist yönetime geçilmesi ve fiyatların düşürülmesidir(Dinler, 1988, 338).

1968 Uluslararası Şeker Anlaşması: Dünya şeker fiyatlarındaki dalgalanmaların önüne geçilememesi karşısında UNCTAD'ın girişimleriyle 1968 tarihinde Cenevre'de imzalandı ve 1969 tarihinde yürürlüğe girdi. Anlaşma 65 üye ülke arasında oldu ve ayrıca 11 üye, gözlemci olarak katıldı. Anlaşma her ülkenin ihraç edeceği miktarı belirliyordu ve bu şekilde belirlenen 7,6 milyon tonluk toplam ihracat kontenjanının 2,1 milyonu Küba'nındı. Anlaşmada ihraç kontenjanları yanında taban ve tavan fiyatları belirleniyordu. Ayrıca rekabete karşı koyma amacıyla ithalatçı ülkeler, anlaşmaya taraf olmayan ülkelere 1966, 67 ve 68 yıllarında yaptıkları ithalat toplamını aşan bir ithalat yapmamayı ve serbest piyasadaki fiyatlar taban fiyatından

aşağıya düştüğünde, üye olmayan ülkelerden ithalat yapmamayı taahhüt ediyorlardı(Dinler, 1988, 338).

1968 Uluslararası Şeker Anlaşmasına AET, kendine tanınan ihraç kontenjanını az bulduğundan katılmadı. Türkiye ise anlaşmanın birçok hükmünü kendisi için olumlu bulmadığından bu anlaşmayı onaylamamıştır. Beş yıl için imzalanan bu anlaşmadaki ihraç kotaları, fiyatlardaki yükseliş nedeniyle 1972-73 yıllarında kaldırılmıştır.

1978 yılında beş yıl için imzalanan şeker anlaşması dünya şeker ticaretinin tümünü kapsamadığından yeteri kadar başarılı olamadı. Avrupa Topluluğu, 1978 Anlaşmasına da, yine kendine tanınan ihraç kontenjanını beğenmeyerek katılmadı. Anlaşmaya göre yürütülen piyasa destek işlemleri 1984 yılında terk-edildi ve anlaşma yürürlükten kalktı.Son olarak 1992’de imzalanıp 1993’te yürürlüğe giren Uluslararası Şeker Anlaşması’nın 1995 yılı sonuna kadar yürürlükte kalması öngörülmüş; ancak 2 yıllık sürelerle yürürlük süresinin uzatılabileceği belirtilmiştir. Yürürlük süresinin uzatılması ile anlaşma günümüze kadar geçerliliğini korumuştur(<http://www.sugaronline.com> Erişim T: 29.11.2009).

. Uluslararası şeker anlaşmalarına katılmayan Avrupa Birliği, AKP ülkeleriyle (Afrika, Karaib ve Pasifik ülkeleri) imzaladığı Lome Anlaşmasıyla, bu grup ülkelerle yapacağı şeker ticaretini düzenlemiştir. Avrupa Birliği’ne başvuran Türkiye tam üyeliğe kabulü halinde, bir anlaşmada taraf olacağından, burada AB’in AKP ülkeleriyle imzaladığı şeker protokolünden de öz olarak söz etmekte yarar görüyoruz.

Avrupa Birliği ile AKP (Afrika, Karaib ve Pasifik) Ülkeleri Arasında Şeker Protokolü :Lome Anlaşmasının “Şeker Protokolü”, gelişmekte olan AKP ülkelerine, Avrupa Birliğine, birliğin alışılmış ithalat sınırlamaları dahilinde belirli miktarlarda şeker ihraç etme olanağı sağlamaktadır. Lome anlaşmasını imzalayan ülkelere ilave olarak Hindistan’a da benzer şekilde AB’nin şeker ihraç etme avantajı sağlanmıştır.

Protokole göre, şeker ihracatçısı AKP ülkelerine tanınan kontenjanlar, eşit değildir. Beş ülke toplam kotanın %77’sine sahiptir. Bu ülkeler arasında yer alan Mauritius’un payı ise; tüm kotanın % 38’ine erişmektedir. Öte yandan ülkelere tanınan

kotanın, ülkelerin üretimleri içindeki payı da farklılıklar göstermektedir(Dinler, 1988, 340).

Şeker Protokolünün ilginç bir özelliği bu protokol gereğince AB'ye şeker ihraç eden bazı ülkelerin, gerçekte şeker ithalatçısı olmalarıdır. 1976 ila 1978 yılları arasında ürettikleri şeker miktarından daha fazla tüketen Kenya, hâlâ AB'ye şeker ihraç etmektedir.

Topluluk ihracatçı AKP ülkelerine, dünya şeker fiyatlarının üzerinde bir ödemede bulunmaktadır. Böylece AB, bu ülkelere gelir transferi yapmaktadır. Dünya şeker fiyatları dalgalanırken, transfer edilen miktar yıldan yıla değişmekle birlikte, daima pozitif olmaktadır.

Topluluğa ihraç garantisi verilen yüksek şeker fiyatının sadece tanınan kota için geçerli olması, bu ülkelerin Avrupa pazarına satmak için üretimlerini arttırmalarını önlemektedir. Öte yandan AKP ülkelerinin, AB'ye yüksek fiyattan şeker ihraç etmeleri, kendi şeker üretim maliyetleri dünya fiyatlarından yüksek olan bu ülkeleri üretime sevk etmektedir. Eğer bu kota olmasaydı, bu ülkeler belki de hiç şeker üretmeden, gereksinme duydukları şekeri ithalatla karşılayacak ya da sadece ülke içi gereksinimleri kadar şeker üreteceklerdi. Bu şekilde, dünya şeker üretim hacminin, bir başka deyişle, dünya şeker arzının artması, dünya şeker fiyatının düşmesi ya da en azından yükselmemesi sonucunu doğurmaktadır(Dinler, 1988, 338).

Sonuç olarak, Şeker Protokolü ile AKP ülkelerinden şeker satın alan Avrupa Birliği ülkeleri ile şeker ticaretini Topluluğa göre ayarlayan AKP ülkeleri, dünya şeker piyasasından kopmaktadırlar. Bu durum, bir yandan Uluslararası Şeker Anlaşmasının başarısını sınırlarken, öte yandan dünya şeker piyasalarındaki fiyat istikrarsızlığını artırıcı etkide bulunmaktadır.

1.5.2.3. Uluslararası Kahve Anlaşmaları

Uluslararası mübadeleye konu olan ürünler arasında kahve, piyasası en rahatlıkla düzenlenebilenler arasında yer almaktadır. Kahve, ikamesi çok güç mal olduğu gibi, üretici ülke sayısı da sınırlıdır. Öte yandan kahve ticareti, temel ürünler dünya

ticaretinde, petrolden sonra en önemli yeri almaktadır. Afrika ülkelerinin kahve üretimlerini artırmaları (1952 ile 1960 yılları arasında % 50 artmıştır) sonucu, 1953 yılından itibaren, dünya kahve fiyatları düşmeye başladı. Bunun üzerine, kahvenin uluslararası ticareti konusunda ilk anlaşma 15 Güney Amerika ülkesi arasında 1959 yılında imzalandı ve bu anlaşma 1962 yılına dek her yıl yenilendi(Dinler, 1988, 340).

1962 yılında 36 ihracatçı ve 20 ithalatçı ülke arasında, gerçek bir Uluslararası Kahve Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma ile birlikte Uluslararası Kahve Organizasyonu 'International Coffee Organization(ICO) kuruldu. 1963 yılında yürürlüğe giren bu anlaşmaya Afrika ülkeleri de katıldılar. Bu anlaşmada fiyat istikrarı sağlamak amacıyla ihracat sınırlamaları getirildi. İhracatçı ülkelere ihracat kontenjanları tanınırken, ithalatçı ülkelerin, anlaşmaya katılmayan ülkelere yapacakları ithalat sınırlandırıldı(<http://www.ico.org>, Erişim T: 30.11.2009).

Uluslararası Kahve Anlaşması'nın Uluslararası Şeker Anlaşmasından üç farklı yönü vardır. Birincisi, bu anlaşma tüm dünya kahve ticaretini kapsamaktadır. İkincisi başlangıçta fiyat ayırımına yer vermemekte ve mecburi ulusal stok öngörmemektedir, üçüncü de, müeyyide öngörmesidir(Dinler, 1988, 341).

1962 Kahve Anlaşması, tarımsal ürünler alanında yapılan en uzun ömürlü anlaşmalardan biri oldu. Son yıllarda kahve fiyatlarının büyük ölçüde belirlenen sınırlar içinde kalmasına rağmen, anlaşma istikrarını koruyarak 20 yıldan fazla yürürlükte kaldı ve en son 1983 yılında 6 yıllık süre için yenilendi. 1989 yılında süresi dolan 1983 şeker anlaşması, kota ve fiyat hükümleri değiştirilerek 5 yıllık süre için yenilenmiştir. 30 Eylül 1994 de ise 5 yıllık süre için uluslararası kahve anlaşması yenilenmiştir (http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htmErişim T :29.11.2009).

Kahve anlaşması son yıllarda iki önemli problemle karşı karşıya gelmiştir. Birinci problem, en büyük tüketici olan ABD'nin anlaşma yükümlülüğünü yeniden gözden geçirmesidir, ikincisi ise, kahve üretiminin artmasının, ihracat anlaşması sınırı dışında ticaret yapılmasına neden olmasıdır. Anlaşma, yeni pazarların açılmasını özendirmek amacıyla, kota dışı küçük hacimli satışlara izin vermektedir. Ne var ki bu serbest piyasada satılan kahvelerin yeniden ihraç edilmesi, geleneksel kotaya bağlı ihracatı olumsuz yönde etkileyebilmektedir(Dinler, 1988, 341).

1.5.2.4. Uluslararası Kakao Anlaşması Konusunda Girişimler

Kahve fiyatlarında olduğu gibi, kakao fiyatlarında da büyük dalgalanmalar görülmektedir, üretimde küçük bir artış ya da azalış, fiyatlarda büyük düşüş ya da yükselişe neden olmaktadır. Kakao fiyatında istikrar sağlamak için 1950 yılından itibaren girişimler başladı. Nihayet, ilk kakao anlaşması, üretimin azaldığı ve fiyatların yükseldiği 1972 yılında imzalandı. Ne var ki, üç yıl olan anlaşma süresi boyunca, düzenleyici stok öngörülmesi olmasına rağmen, stoklama gerektiği gibi yapılmadığından, fiyat düşmesinin önüne geçilemedi.

1972 Uluslararası Kakao Anlaşmasından sonra yeni bir anlaşma yapılması alanındaki görüşmeler 1981 yılında başladı ve zor da olsa, anlaşma sağlandı. Ne var ki bu görüşmelere, en önemli tüketici ülke olan ABD ile en önemli üretici ülke olan Fildişi Sahili'nin katılmaması, görüşmelerden oldukça güç sonuç alınmasının başlıca nedeni oldu. ABD hedef fiyatı çok yüksek bulduğu, Fildişi Sahili ise, çok düşük bulduğu için, görüşmelere katılmamıştı. Gelişmeler, ABD'nin görüşlerinde haklı olduğunu ortaya çıkardı. Kakao fiyatları, anlaşmanın imzalandığı 1981'den itibaren devamlı düştü. 1981 yılı öncesi yüksek fiyatların arzı uyarması, üretimin artmasına ve sonuçta fiyatların düşmesine neden oldu. Her şeye rağmen, anlaşmanın yürürlükte kaldığı süre içinde, piyasa fiyatı, hedef fiyatın altına düşmedi (Dinler, 1988, 341).

1986 yılında Kakao Anlaşmasının yeniden uzatılması için görüşmeler başladıysa da, üretici ülkelerle tüketici ülkeler, fiyat konusunda, daha önceki anlaşmaların görüşmelerinde olduğu gibi, ulaşamadılar. ihracatın kontrolüne dayalı düzenleyici stoklama politikası önerildiyse de bu öneri, yeni anlaşmazlık konularının ortaya çıkmasından öteye gitmedi. 1986 sonlarında, görüşmeler, geçici de olsa terk edildi. Kakao konusunda anlaşma yapılmasındaki güçlükler, iki nedenden kaynaklanmaktadır. Birincisi, kakaonun stokunun güç olması, ikincisi ise en önemli tüketici olan ABD'nin kakaoya kahve kadar önem vermemesidir (Dinler, 1988, 342).

Şu an da geçerli olan ve 22 Şubat 1994'te yürürlüğe giren kakao anlaşması kısa dönem piyasa dengesizliklerinin stok müdahaleleriyle düzeltilmeye çalışıldığı diğer anlaşmaların aksine piyasayı uzun dönem açısından ele almakta ve yapısal dengesizliklerin çözümü için üretim ve tüketimde gerekli ayarlamaların teşvik edilmesi

gereğini vurgulamaktadır. Anlaşma piyasayı kabul edilebilir bir fiyat düzeyinde dengede tutabilmek için üretim yönetimi planları oluşturulması, orta ve uzun dönemde tüketim artışını ölçmeye yönelik çalışmalarla ilgili hükümler içermektedir. Kakaonun rekabet gücünü sağlamak için kakao kalitesinin arttırılmasına yönelik çalışmalara önem verilmektedir(<http://www.icco.org> Erişim T: 30.11.2009).

1.5.2.5 Süt Tozu Üzerine Yapılan Uzlaşma

Süt tozu ihracatçıları arasında iki anlaşma imzalanmıştır. Birinci anlaşma OECD çerçevesinde 1963 yılında imzalandı. Tüm süt tozunun % 26'sını kapsayan bu anlaşma 1970'de yenilendi. İkinci anlaşma 1970 yılında, GATT'ın girişimiyle imzalandı. Bu anlaşma kaymağı alınmış süt tozunu konu almaktadır(World Development Report,1986, 137).

1.5.2.6. Jüt ve Sert Lifleri Konu Alan Düzenlemeler

Jüt konusundaki düzenlemeler, FAO'nun girişimleriyle 1967 yılında, öteki sert liflerle ilgili düzenlemeler ise 1968 ve 70 yılında gerçekleşti. Jüt anlaşması prensip olarak fiyat yelpazesi üzerine oturmakta ve Pakistan Jüt Ofisi'nin politikasına paralellik göstermektedir. Anlaşma düzgün ulusal stokların oluşturulmasını öngörmektedir. Jüt anlaşmasında Türkiye, tüketici konumunda bulunmaktadır.

Sert lifler konusunda çeşitli fiyat istikrar yöntemlerine başvurulması öngörülmüş olmasına rağmen, bu lifleri ikame eden sentetik liflerin varlığı ve bunların giderek daha da geliştirilmesi, bu anlaşmaların başarısını sınırlamaktadır (http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm Erişim T :29.11.2009).

1.5.2.7. Uluslararası Zeytinyağı Anlaşmaları

Zeytinyağı konusunda ilk anlaşma 1956 yılında yapılmıştır. Daha sonra 1959 yılında Uluslararası Zeytinyağı Konseyi 'International Olive Oil Council(IOOC) kurulmuştur. Bir "Propaganda Fonu "da öngören 1956 anlaşması, 1963'de daha büyük

katılımla yenilenmiş ve ayrıca 1973'e dek iki defa da uzatılmıştır. 1979 yılında üçüncü Uluslararası Zeytinyağı Anlaşması imzalanmıştır. Zeytinyağı Konseyi, 1963 yılında ve 1979 yılında yapılan Uluslararası Zeytinyağı anlaşmalarına danışmanlık yapmıştır. Zeytinyağı konusunda son anlaşma 1986 yılında imzalanmış ve 31 Aralık 1998 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır(<http://www.iooc.org> Erişim T: 30.11.2009).

Uluslararası Zeytinyağı Anlaşmaları, öteki uluslararası tarımsal ürünleri konu alan anlaşmalardan farklı olarak, ne fiyat ne de kontenjan belirlemektedir. Anlaşmalar ihracatçı ülkeler (başta İspanya olmak üzere Akdeniz ülkeleri) arasındaki yasal rekabet kurallarını, zeytin ürünleri tarımına ve bunların işlenmesine ilişkin tekniklerin geliştirilmesini konu almaktadır. Uluslararası zeytinyağı anlaşmaları, her şeye rağmen, yağlı ürünlere ilişkin genel bir anlaşmaya dönüşemedi(Dinler, 1988, 343).

1.5.2.8. Uluslararası Doğal Kauçuk Anlaşması

Tarımsal ürünler arasında piyasaının düzenlemesi yapılan ürünlerden bir diğeri Doğal Kauçuktur. 1980 yılında imzalanan Uluslararası Doğal Kauçuk Anlaşmasının yürürlük süresi beş yıldır. Bu anlaşma ile birlikte Uluslararası Doğal Kauçuk Örgütü 'International National Rubber Organization(INRO)' kurulmuştur. Düzenleyici stokların öngörüldüğü anlaşmaya göre, geniş stoklar oluşturulma güçlüklerine rağmen, doğal kauçuk fiyatının başarıyla korunması mümkün olmuştur. Üretici ve tüketici ülkelerin, ileride anlaşmanın yenilenmesinde hem fikir olmamalarına rağmen, anlaşma 1987'ye dek uzatılmıştır. 1987 yılında ikinci Uluslararası Doğal Kauçuk Anlaşması imzalanmıştır. 1995 yılında ise üçüncü ve son Uluslararası Kauçuk anlaşması imzalanmıştır(<http://www.inro.org> Erişim T: 30.11.2009).

Uluslararası Kauçuk Anlaşmaları dünya kauçuk ticaretinin fiyat dalgalandırılmalarından arındırılarak istikrarlı bir konuma kavuşturulmasını ve bu sayede kauçuk ihracatçısı konumundaki ülkelerin bu yolla elde ettikleri kazancın düzenli hale getirilmesini amaçlamaktadır. Aynı zamanda kauçuk ithalatçısı konumundaki ülkelerin de ihtiyaçlarının düzenli olarak karşılanması ve, ürün kıtlığı veya fazlalığının önlenmesi amaçlanmaktadır. Doğal kauçuk üretiminin teşvik edilmesi,

araştırma ve yardım programlarıyla doğal kauçuk alanında uluslar arası işbirliğinin geliştirilmesi de hedeflenmektedir(<http://www.iooc.org> Erişim T: 30.11.2009).

1.5.3 Tarımsal Ürünleri Konu Alan Uluslararası Anlaşmaların Başarı Koşulları

Tarımsal ürünleri konu alan bu uluslararası anlaşmaların, geçmişte ve günümüzde, başarısını sınırlayan birçok kısıt vardır.

Başarı için ilk koşul, saptanan fiyatın uzun dönem denge fiyatı olması gereğidir. Çoğu kere hedef olarak saptanan fiyat, gerçek denge fiyatından farklı ve genellikle de daha yüksektir, öte yandan gerçek denge fiyatının ne olduğunu belirlemek güç olduğu gibi, tespit edilen fiyat gerçek denge fiyatına yakın olsa bile, piyasa güçlerindeki değişiklikler nedeniyle, zamanla değişmektedir. Gerçek fiyattan daha yüksek fiyatlar, ihracatçı ülkelere yapılan gizli bir yardım niteliği taşır.

Başarının ikinci koşulu, anlaşmada taraf olanların, dünya piyasasını kontrolleri altına alabilecek güçte olmaları gereğidir. ‘Eğer bir tarımsal ürünün, belli başlı üreticisi ve tüketicisi olan ülkeler anlaşmada taraf değilse, anlaşmanın başarısı zayıf olacaktır.

Üçüncü koşul, anlaşmaya göre oluşturulacak “düzenleyici stokları” gerçekleştirecek örgütün finansman kaynaklarının yeterli olmasıdır. Eğer örgütün, gerekli alımları yapacak mali gücü yoksa anlaşmanın yürütülmesi yeterli derecede başarılı olmayacaktır.

Dördüncü koşul, tarafların anlaşmaya uymaları, gizli ya da açık, anlaşmayı ihlal etmemeleridir.(Sakarya, 2003,17)

II. BÖLÜM TÜRKİYE'DE TARIM SEKTÖRÜ

2.1 Tarım Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi

Tarım sektörünün önemi, artan gelir ile birlikte genişleyen nüfusun besin ihtiyacının karşılanması, şehirleşmiş işgücü piyasasında istihdamın sağlanması, imalat sanayinde işlenmek üzere temel tarımsal girdilerin üretilmesi, sanayi yatırımları için tasarruf akışının sağlanması, sanayi ürünleri piyasalarının genişletilmesi, ithal sermaye mallarının satın alınması için ihracattan kazanç elde edilmesi gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır(Stringer, 2001, 117). Tarım sektörünün milli ekonomiye olan söz konusu katkılarının yanı sıra sektör; stratejik bir silah olan gıda ürünlerinin üretilmesi, giyinme, beslenme, sağlıklı çevrenin oluşması ve korunması, ekolojik dengenin kurulması ve sürdürülebilirliği açısından da katkı sağlamaktadır. Bu durum sektörün ne derecede önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır(Tekinel, Deniz, 2001,3).

Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişiminde önemli bir yere sahip olan tarım sektörü, sektörün kendi koşulları yanında Türkiye ve Dünya tarımı ve ekonomisinin koşulları ile de yakından ilgilidir. Geleneksel yapıların hızla yıkıldığı küreselleşme koşullarında ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal alanda ortaya çıkan köklü gelişmeler, diğer sektörler yanında tarım sektörünü de derin bir şekilde etkilemektedir. Dünya ekonomisi ve tarımında ortaya çıkacak gelişmeler, önümüzdeki yıllarda küreselleşme çerçevesinde Türkiye ekonomisini ve tarımını da köklü bir şekilde etkileyebilecektir (Ertuğrul, 2004, 91).

Tarım sektörü, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ciddi bir görev üstlense de zamanla Türkiye ekonomisindeki nispi payı giderek azalmış ve son yıllarda yerini sanayi ve hizmet sektörlerine bırakmıştır. Ancak böyle bir düşüş yaşanmasına rağmen, bugün ülkemiz ekonomisinde tarım sektörünün payı gelişmiş ülkelerle kıyaslandığı zaman halen yüksek düzeydedir(Uçtu, Yapar, 2004,219).

Tarım sektörünün Türkiye ekonomisinde taşıdığı önemin nedenleri ise şunlardır:

- Türkiye'de aktif nüfusun büyük çoğunluğu tarım sektöründe istihdam edilmektedir.
- Tarım sektörü Türk toplumunun ihtiyacını karşılayan hayati bir öneme sahiptir.
- Tarım sektörü Türkiye'nin önemli bir döviz kaynağıdır.

- Tarım sektörü, sanayi sektöründen sonra Türkiye GSMH'nın önde gelen gelir kaynağıdır.
- Tarım sektörü, Türkiye'nin iç ticaretinde ticari faaliyetlerin belkemiğini oluşturmaktadır.
- Ulaştırma faaliyetlerinde de tarım ürünlerinin taşınması önemli bir yer tutmaktadır (Çetin, 2002, 137).

Ülkelerin sanayileşme sürecinde, tarımın milli gelir ve faal nüfus içindeki payı giderek azalır. Bugün gelişmiş ülkelerde bu iki büyüklüğün payı %10'un altındadır. Bu yapısal özellik gelişmişliğin başlıca göstergelerinden biridir. Bunun nedeni tarımda hem toprağın hem de emeğin verimliliğinde yüksek artış olması, buna karşılık, tarımsal ürünlere olan talebin gelire oranla sınırlı kalmasıdır. Gelir yükseldikçe tarımsal ürünlere yapılan harcamaların payı giderek azalır. Diğer bir deyişle tarımsal ürünlerin gelir elastikiyeti düşüktür. Dolayısıyla tarımın hedefi, az sayıda emekle ülke nüfusunun yeterli düzeyde beslenmesini ve uluslararası pazarların karşılaştırmalı üstünlüklerden yararlanarak mümkün olan ihracat düzeyini sağlayacak miktarda üretimi gerçekleştirmek olmalıdır. Bu başarıldığı takdirde, tarımda kişi başına düşen gelir sorunu da çözülmüş olur(Brooks, Tanyeli, 1999,17-19).

Türk tarımı; GSMH'de tarımsal üretimin payı, gerek aktif nüfus içinde tarımsal istihdamın payı, gerekse toplam ihracat ve ithalat içinde tarımın payı açısından, kendi gelir düzeyindeki ülkelerden daha tarımsal ve daha köylü görünümündedir(Tunç, 2002, 54-55).

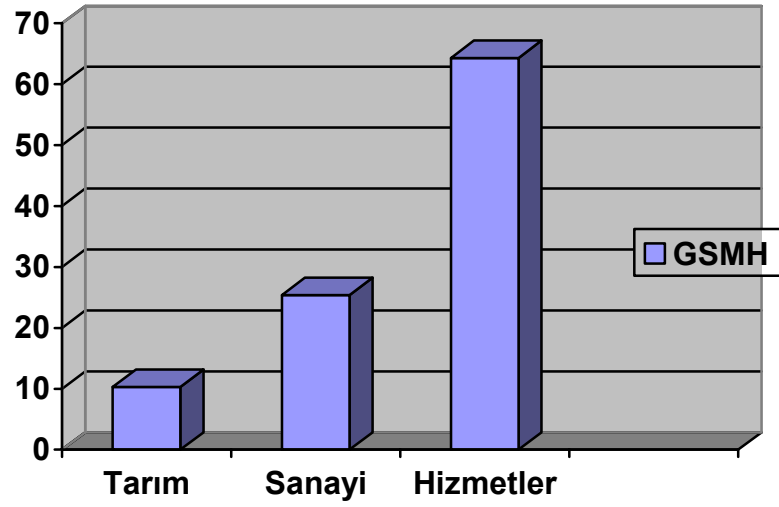
2.1.1 Türkiye'de Tarımın GSMH İçindeki Payı

Türkiye'de piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte ekonominin dış dünya ile bütünleşmesi ve sanayileşme ana hedef haline gelmiştir. Bu nedenle ekonomide aktırılabilir kaynakların önemli bir bölümü sanayi, hizmetler ve kamu altyapı yatırımlarına yönlendirilmiştir. Buna bağlı olarak da, sanayi ve hizmetler kesimi tarım sektörüne göre daha hızlı bir gelişme göstermiştir ve göstermektedir (Zeytinoğlu, 2002, 50).

Tarımın milli gelir içindeki payı zaman içinde sürekli olarak düşmüştür. 1923 yılında tarımın GSMH içindeki payı cari fiyatlarla % 39,6 iken 2007 yılına geldiğimizde % 10,3'e düşmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze tarımsal üretim miktarı 20

kat artmasına rağmen tarımın GSMH içindeki payı 3,5 kat azalmıştır(TÜİK, Ulusal Hesaplar GSMH İstatistikleri www.tuik.gov.tr ,ErişimTarihi : 06.10.2009).

Sektörlerin GSMH içindeki payları incelendiğinde; tarım sektörünün, hizmet ve sanayi sektörünün ardından üçüncü sırayı aldığı görülmektedir. Tarım sektörünün GSMH içindeki payı % 10,3, sanayi sektörünün payı % 25,4 hizmetler sektörünün payı ise % 64,3 olarak gerçekleşmiştir.(TÜİK, Ulusal Hesaplar GSMH İstatistikleri www.tuik.gov.tr,ErişimTarihi : 28.04.2008).

Grafik 2.1. Türkiye’de Milli Gelirin Sektörel Dağılımı 2007(%)

Kaynak : TÜİK, Ulusal Hesaplar GSMH İstatistikleri www.tuik.gov.tr,ErişimTarihi : 28.04.2008

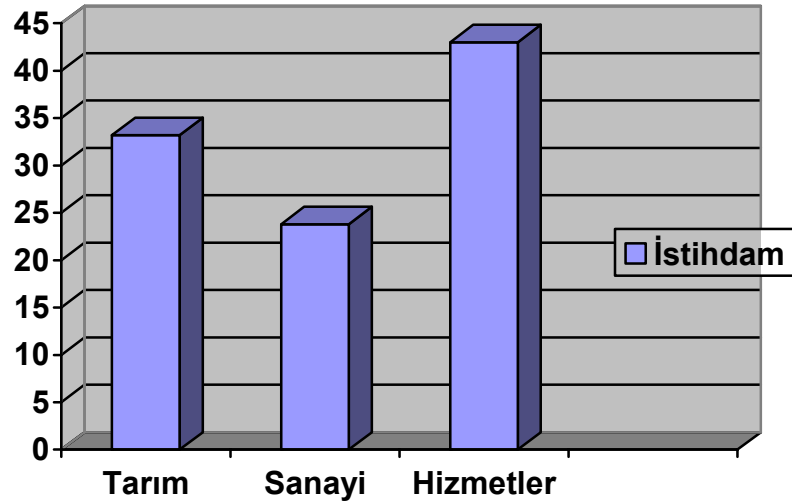
Tarım sektörünün GSMH’deki payının düşmesi bir sanayileşme göstergesi olarak yorumlanabilir. Ancak ülkemizde mevcut tarımsal potansiyelin etkin olarak kullanılamaması ve diğer sektörlerin daha hızlı gelişmesi sonucu tarımın GSMH içindeki payı düşmüştür. Tarımdan elde edilen gelirin üreticilere dağıtımında da dengesizlikler vardır. Özellikle büyük işletmeler desteklerden daha fazla yararlanmaktadır. Aile işletmeleri ürünlerine pazar bulmakta güçlükler yaşamakta ve desteklemelerden yeterince yararlanamamaktadırlar(Kazgan,1999, 355).

2.1.2 Türkiye’de Tarımın İstihdam İçindeki Payı

Türkiye’de 1980 yılından bu yana tarımsal nüfus artış oranında mutlak bir azalma görülmektedir. Bu durum, uygulamaya konulan ekonomi politikalarından dolayı kırsal nüfusun şehirlere göçüne bağlanabilir. Günümüzde nüfusun % 65’i şehirlerde , % 35’i kırsal alanlarda yaşamaktadır.

Tarım sektörü 72 milyonluk ülke nüfusunun % 33.2’sini (24 milyon kişi) oluşturmaktadır. Sanayi sektörünün payı %23.8, hizmetler sektörünün ise %43.0’dır. Sektör bu kadar nüfusa bünyesinde iş ve istihdam sağlamakta, bu sektörü terk eden fazla nüfus ise başta sanayi sektörü olmak üzere yerleşim merkezlerinde yoğunlaşan inşaat, ulaştırma gibi sektörlerle transfer olmaktadır.

Ülkemizde tarım sektörünü istihdam içindeki payı 2001 yılı Nüfus sayımı sonuçlarına göre Grafik 2.2. de gösterilmiştir. 1923 yılı nüfus sayımlarında tarımın istidamdaki payı % 90 iken bu oran 2001 yılı Nüfus sayımı sonuçlarına göre yaklaşık 1/3 ‘üne (% 33,2) düşmüştür. Grafikte de görüldüğü üzere tarımın istihdamdaki payı azalmakla birlikte önemini korumaktadır.

Grafik 2.2. Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımı (2001 yılı Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre %)

Kaynak :[http:// www.tisk.org.tr](http://www.tisk.org.tr) Erişim Tarihi : 20.05.2008

Türkiye'nin ekonomik dinamiğine ve gelir açısından tarım sektörünün GSMH içindeki payına bakıldığında Türkiye'yi bir tarım ülkesi olarak görmek yanlıştır. Ancak Tarımsal nüfus artışında azalma olmakla birlikte tarımda çalışan insan sayısı Cumhuriyetin ilk yıllarında 10 milyon kişi iken günümüzde yaklaşık 24 milyon kişi civarındadır ([http:// www.tuik.gov.tr](http://www.tuik.gov.tr) , Erişim Tarihi: 06.08.2009). Bu da gösteriyor ki, tarımın GSMH'daki payı azalmakla birlikte nüfusun önemli bir kısmı halen geçimini tarımla sağlamaktadır. Özellikle kırsal yörelerde tarımın istihdam içindeki payı oldukça yüksektir.

Tarım sektörünü GSMH'daki payı % 10,3 lere düşmüş iken istihdam içerisindeki payının % 33,2 lere olması, tarım sektöründe işgücü veriminin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Tarımsal işletmeler genellikle küçük aile işletmeleri olup hane halkı işgücünden yararlanılmaktadır. Tarım sektöründeki istihdam sektörün doğası gereği mevsimlik olmakta ve elde edilen gelir diğer sektörlerden düşük olmaktadır(Eren, 2002, 251).

2.2 Türk Tarım Politikasının Amaçları ve Araçları

Bölüm 1.4. de belirttiğimiz gibi tarım sektörü; ülke nüfusunun gıda ihtiyacını karşılaması, sanayi sektörünün hammadde ihtiyacına cevap vermesi, ihracata olan katkıları ve döviz girdisi sağlamaı nedenlerinden dolayı ülke ekonomileri için vazgeçilmez niteliktedir. Türk ekonomisi açısından önemini halen koruyan bu sektör, toplumun önemli bir bölümünü ilgilendirmesi sebebiyle, bütün hükümetlerin üzerinde durması gereken bir husustur.

Ülkemizde tarım politikası, genel olarak TBMM'ce kabul edilen Beş Yıllık Kalkınma Planları ve bu doğrultuda hazırlanan yıllık programlarla belirlenmekte ve uygulamaya konulmaktadır. Tarım politikalarının belirlenmesinde Devlet Planlama Teşkilatı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ile işbirliği halinde çalışmaktadır(Çetin, 2002, 137).

2.2.1 Türk Tarım Politikasının Amaçları

Türk tarım politikasının amaçları, değişik kalkınma planlarında belirtilen amaçların bir kısmının kombinasyonu şeklinde de olabilmektedir. Bu amaçlar şu şekilde özetlenebilir:

- Tarım kesiminin gelişme hızını, ekonomik gelişmeyi yavaşlatmayacak, ekonomide darboğaz ve enflasyona yol açmayacak seviyede tutmak,
- Tarımsal üretim seviyesi ve verimliliği arttırmak,
- Tarımsal üretimde kendine yeterli bir düzeye ulaşmak ve toplumun dengeli bir şekilde beslenmesini sağlamak,
- Tarıma dayalı sanayinin, tarımsal hammadde ihtiyacını yurtiçi üretimle karşılamak,
- Tarımda çalışanların gelir düzeylerini yükselterek, sektörler arasındaki gelir farklılıklarını gidermek,
- Tarımsal işsizliği önlenmek ve tarım sektöründen başka sektörlerle olan işgücünü denetlemek,
- Tarımda teknolojik gelişmeyi sağlayarak, tarımsal üretimin doğal koşullara bağımlılığını azaltmak ve tarımsal alanların ve kaynakların etkin kullanımını sağlamak,
- Tarımda verimlilik düzeyinin artırılması amacıyla; modern girdi kullanımını teşvik etmek, sulama ve diğer alt yapı çalışmalarıyla uygun ürün bileşimini elde etmek ve tarımsal üretimdeki gelişmeleri hızlandırmak,
- Geleneksel ürünler dışında hububat, bakliyat, meyve-sebze ve hayvancılık ürünleri ihracatının geliştirilmesine çaba göstermek,
- Tarımda destekleme politikasını etkin bir araç olarak kullanmak,
- Tarımsal yapıyı, uzun dönemde hızlı ve dengeli gelişmeyi sağlayacak şekilde düzenlemektir (Ulusoy 2003, 8-9; Batmaz 1997, 105; Zeytinoğlu 2002, 77-78; Togan; Bayaner; Nash et Al 2003, 3).

Ekonomi içerisindeki görece ağırlığı azalıyor olmasına karşın, ülkemiz açısından ağırlıklı önemini koruyan tarım sektörüne yönelik politikalar çok geniş bir nüfusu ilgilendirmesi nedeniyle, tüm hükümetlerin dikkatle üzerinde durdukları bir konu olmuştur (Atakan 1998, 91). Türkiye’de, diğer ülkelerde veya AB’de olduğu gibi bir yasa ile belirlenmiş tarım politikası uygulaması yoktur. Her siyasi parti, kendi parti

programları hedefinde bir politika uygulamanın gayreti içindedir. Ancak aynı parti döneminde bile farklı bakanlar farklı politikalar uygulamışlardır (DPT 2000, 52).

Beş Yıllık Kalkınma Planlarında yer alan, Türk tarım politikasının temel amacı, “Kaynakların etkin kullanımı ilkesi çerçevesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması”dır. Bu amaca ulaşmada, gıda güvenliği dikkate alınarak, gıda güvencesinin sağlanması amacıyla dengeli ve yeterli beslenmeyi sağlayacak üretim artışı esas alınacaktır (DPT 2003, 203; Zeytinoğlu 2002, 77).

Beş yıllık kalkınma planlarında yer alan Türk tarım politikasının amaçları, kanunda belirtildiği üzere, özel sektör için yönlendirici kamu sektörü için ise emredici niteliktedir. Kalkınma planlarında, zaman zaman daha fazla ve çeşitli politika hedefleri zikredilmişse de, genelde tekrar edilen temel hedefler vardır (Ulusoy, 2003, 8).

Dokuzuncu kalkınma planı çerçevesinde istihdamın artırılması ve tarım sektöründe ekolojik potansiyelin değerlendirilerek koruma- kullanma dengesinin sağlanması hedef olarak belirlemiştir.

Türkiye'nin politika tercihlerinin; artan nüfusla paralel sürekli genişleme eğiliminde olan iç pazar talebinin karşılanması ve çoğu kez bölgesel olarak yoğunlaşmış bir takım üretim motifleri için daha çok siyasi nedenlerle yüksek destekleme fiyatı ilanının bir karışımı olduğu görülmektedir. Söz konusu hedefler, AB'nin en son ve en kapsamlı tarım reformu olan “Gündem 2000” planında yer alan hedeflerle önemli ölçüde örtüşmektedir. Ancak her ne kadar tarımsal politika hedefleri, tarımı gelişmiş ülkelerin hedefleri ile aynı tespit edilmiş olmakla birlikte, sonuçların birbirlerine benzemesini temin etmemektedir (Verhoeven, 2001, 150).

Türkiye’de DPT kalkınma planlarında zikredilen ve her plan döneminde tekrar edilen bu hedeflere ulaşılacak üzere takip edilecek yöntem, kullanılacak olan enstrüman ve zamansal programlamaya yer verilmemektedir. Verilmiş olması halinde de yürütme buna uymamaktadır. Kaldı ki tarımda planlamaya verilen önem 1980’li yıllarla birlikte azalmış, dahası tarımsal politikalarda plan takip edilmemiştir (Uçtu; Yapar 2004, 231; Ulusoy 2003, 9).

Türk tarım politikasının üretimle ilgili amacı, genelde verimlilik ve üretim artışını sağlamak olmuştur (Uçtu; Yapar 2004, 231).

2.2.2 Türk Tarım Politikasının Araçları

Türkiye’de tarım sektörü; ulusal gelirdeki, istihdamdaki ve tüketim harcamalarındaki payı ile ve stratejik temel ihtiyaç mallarını üreten bir sektör olarak ulusal ekonomide önemli bir yere sahiptir. Bu ekonomik nedenlere ek olarak, aşağıda sıralanan genel ve Türkiye’ye özgü nedenler tarım sektörünün desteklenmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu nedenler şunlardır:

- Tarımın doğa koşullarına bağlılığı, buna bağlı olarak da risk ve belirsizliğin fazla olması,
- Tarım ürünlerinin arz ve talep esnekliğinin düşük olması,
- Tarımda üretim periyodunun diğer sektörlere göre uzun olması,
- Tarım ürünlerinin korunup saklanmalarının ve bunlarla ilgili pazarlama olanaklarının güçlüğü,
- Tarımsal işletmelerin küçük ve arazilerin parçalı ve dağınık olması,
- Tarım sektörü gelirlerinin diğer sektörlere göre düşük olmasıdır(Abay; Sayan; Miran ve Diğerleri 2001, 12).

Tarım kesiminde uygulanan destekleme politikası biçimlerini, piyasa fiyatı, doğrudan gelir, dolaylı gelir ve diğer destekler şeklinde dört grup altında ele almak mümkündür. Sınır müdahalelerini de gerekli kılan piyasa fiyatı desteği kapsamında fiyat sübvansiyonları, fiyat primleri, ithalat kotaları, tarifeler, ithalat vergileri, ihracat iade ve kredileri sayılabilir. Doğrudan gelir desteği kapsamında; doğal afet ödemeleri, zarar ödemeleri, birim hayvan ve tarım alanı başına yapılan ödemeler ve stoklama yardımları yer almaktadır. Üretim masraflarını azaltan dolaylı gelir destekleri; girdi sübvansiyonları, ayrıcalıklı krediler, sermaye bağışları, sigortalama ve depolamadır. Diğer destekler grubu içinde ise tarımsal eğitim, araştırma ve yayım, tarımsal yapıyı iyileştirme, bölgesel kalkınma, ürün işleme ve pazarlamaya yönelik uzun dönemli politikalar ele alınmaktadır (Yavuz 2000, 19).

Türkiye’de uygulanan tarımsal destekleme politikaları; destekleme alımları, girdi destekleri, düşük faizli tarımsal kredi, süt teşvik primi ödemeleri, doğal afet

ödemeleri, ekim alanları sınırlandırılması ve destekleme primleri gibi araçlar kullanılarak yürütülmektedir. Bunların yanı sıra tarımsal altyapı yatırımları, araştırma, eğitim ve yayım, tarım yatırım teşvikleri, dış ticarete teşvik ve zaman zaman da ithalatta koruma gibi yöntemler kullanılmaktadır (Saraçoğlu; Bulut 2004, 51).

Türkiye’de en yoğun kullanılan destekleme politikalarının çatısını oluşturan ve tarım sektöründe etkisi en çok hissedilen destekleme araçları fiyat müdahaleleri ile girdi destekleridir. Bunun yanı sıra dış ticaret politikaları, vergi politikaları ve genel hizmetlere ilişkin olarak kullanılan araçlar ikinci derecede önemli destek unsurlarıdır. Bu genel durum Tablo 2.1’de gösterilmiştir.

Tablo 2.1 Türkiye’de Kullanılan Etkin ve Öncelikli Destekleme Araçları

FİYAT MÜDAHALELERİ	Destekleme taban fiyatları Prim ödemeleri
GİRDİ DESTEKLERİ	Zirai kredileri ve faiz indirimleri Gübre sübvansiyonu Tohum sübvansiyonu Tarım ilacı sübvansiyonu Sulama sübvansiyonu Yem sübvansiyonları ve damızlık sürünün geliştirilmesi
VERGİ POLİTİKALARI	Gelir vergisi muafiyeti (genel değil) Stopaj indirimi
GENEL HİZMETLER	Araştırma-eğitim ve yayım hizmetleri inceleme hizmetleri Haşere ve hastalık kontrol hizmetleri Yapısal-altyapısal hizmetler
DIŞ TİCARET POLİTİKALARI	İthalat vergileri İhracat primleri

Kaynak: Sadi Uzunoğlu; Kerem Alkin; Can Fuat Gürlesel ve Diğerleri; Tarım Kesiminde Yeniden Yapılanma, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2000-52, İstanbul, 2001, s. 45.

Tablo 2.1’de gösterilen tarımı destekleme araçlarının yanı sıra, Türkiye uluslararası düzenlemeler çerçevesinde Doğrudan Gelir Desteği (DGD)’de ağırlık vermeye başlamıştır. 02.05.2003 tarih ve 25096 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan, tarımsal üretimle ilişkili olarak, DGD Ödemesi yapılmasına ve bu amaçla Çiftçi Kayıt Sisteminin Oluşturulmasına ilişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2003/13), doğrudan gelir desteğinin kapsamını çizmektedir. Bu Tebliğ, tarımda mevcut destekleme politikalarının değiştirilerek, Çiftçi Kayıt Sisteminin oluşturulması ve tarımsal üretimle işgal eden çiftçilere DGD ödemesi yapılması amacıyla hazırlanmıştır.

Türkiye’de destekleme politikalarında son dönemlerde doğrudan gelir desteğine ağırlık verildiğini söyleyebiliriz (Saraçoğlu; Bulut 2004, 52-53). Ancak 2008 yılı sonu itibarıyla Doğrudan Gelir Desteği uygulamasına da son verilmiştir.

Türkiye’de bugün tarımsal destekleme politikasının verimsizliğine yönelik eleştiriler mevcuttur. Temel eleştiri, destekleme adına tarıma yapılan harcamanın gerçekte tarıma gitmemesi, harcanan kaynakların büyüklüğüne rağmen tarım kesiminin istenildiği gibi desteklenememesidir. Bu itibarla, ülkemizde uygulanan destekleme politikaları ile üretici gelirlerinde istikrar sağlanamadığı gibi dünya fiyatlarının üstünde seyreden destekleme fiyatları, bazı ürünlerde ekim alanlarının aşırı genişlemesine, üretim fazlası oluşmasına ve devletin fazla alım yaparak yüksek alım maliyetleri ile karşılaşmasına yol açmıştır. Türkiye’de tarım sektöründe üreticilerin ürettikleri ürünlerin fiyatlarında belirleyici olamamaları, buna karşılık satın aldıkları mal ve hizmet fiyatlarında bunları üretenlerin etkili olması tarımın enflasyondan en çok zarar gören kesim olmasına neden olmaktadır (Yener; Tezcan; Gündüz ve Diğerleri 1996, 17). Türkiye’de bugüne kadar uygulanan tarımsal destekleme politikaları vergi mükelleflerine de büyük yük getirmiştir. Çiftçilere bugüne kadar yapılan tarımsal desteklerin, GSYİH’nin %5’ini oluşturduğu ve tüketiciler tarafından ödenen yüksek fiyatlarla birlikte (dolaylı vergiler dahil fiyatı) bu oranın %8’e ulaştığı tahmin edilmektedir (Togan 1990, 263).

2.2.2.1 Tarımsal Politikalar Bağlamında Fiyat Müdahaleleri

Tarım destekleme politikası araçlarından olan fiyat müdahaleleri, tarım destek (taban) fiyatlarının açıklanması ve kamunun destekleme alımları ile tarım üreticilerine

yönelik doğrudan prim ödemeleri olmak üzere iki ana unsurdan oluşmaktadır (Uzunoğlu; Alkin; Gürlesel ve Diğerleri 2001, 46). Devlet taban veya asgari fiyat uygulamasına giderek tarımsal üreticileri korumaktadır. Taban fiyat uygulaması, tarım ürünleri piyasa fiyatının belirli bir fiyatın altına düşürülmeyeceğini garanti etmektedir. Tarımsal ürünlerin piyasa fiyatının düşmesi durumunda ise devlet piyasaya girerek fiyatların taban fiyat düzeyinde kalmasını sağlamaktadır (Orhan 1999, 49). Ürünlerin açıklanacak hedef fiyatları ile müdahale fiyatları veya borsa fiyatları (dünya fiyatları) arasında oluşacak farkın üreticilere prim olarak ödenmesi amaçlanmış ve 1999 yılında sadece pamuk için bu uygulama yapılmıştır (Uzunoğlu; Alkin; Gürlesel ve Diğerleri 2001, 46).

Türkiye’de fiyat destekleme, ilk kez 1932 yılında buğday üretiminin desteklenmesi için uygulanmıştır. 1960’lı yıllara kadar tahıl, haşhaş, tütün ve şekerpancarı vb. ürünlerin de desteklenmesiyle uygulama kapsamı genişletilmiştir.

1970’de 22 ürün destekleme kapsamına alınmıştır. 1981 yılından itibaren destekleme kapsamı daraltılmış ve 1990 yılına kadar sadece 10 ürün destek kapsamına alınmıştır. Desteklenen ve alımı yapılan ürün sayısı 1992 yılında önemli düzeyde bir artış göstermiş ve 26 ürün destek kapsamına alınmıştır. 1994 yılından itibaren destekleme alımları tahıl, tütün ve şekerpancarı olmak üzere sadece üç ürün ile sınırlandırılmıştır. Uygulama halen devam etmektedir (Kasnakoğlu; Çakmak 2000, 92).

Destek kapsamının bu şekilde daraltılıp-genişletilmesi, AB’nin OTP’nin aksine, Türk fiyat desteği politikalarında istikrar ve sürekliliğin olmadığına işaret etmektedir. Söz konusu dalgalanma, fiyat desteğinin tarımın gereklerinden çok bütçe olanaklarına ve hatta politik konjonktüre göre kullanıldığını göstermektedir. Zira genel olarak seçim öncesi dönemlerde genişletilen kapsam, seçim sonrası dönemlerde veya kriz dönemlerinde daraltılmaktadır (Ekeman, 2000, 91).

AB’deki uygulamalarla karşılaştırıldığında, Türk destek alımı kurumlarının tek tip ve merkezi olmaması, desteklenen ürüne göre farklılık göstermesi dikkat çekicidir. AB’de olduğu gibi Türkiye’de de ürünlerin destek alımı kapsamında yer alabilmesi için; büyük üretici kitlesini ilgilendirmesi, stratejik öneme sahip olması, üretimin fiyat dalgalanmalarına bağlı ve depolanabilir özelliklere sahip olması gibi nitelikleri taşıması gerekmektedir (Ekeman 2000, 90).

Türkiye’de fiyat müdahaleleri yoluyla tarım ürünlerinin desteklenmesi; üretimin pazar sinyallerine uygun olarak gelişmesini engelleyici, üretici gelirlerinde istikrarsızlık yaratıcı, gelir dağılımı bozucu etkiler yaratmakta ve bazı ürünlerde iç ve dış pazarda değerlendirilemeyen stokların oluşmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda sürdürülen tarım politikaları, sağlanan desteklerin üreticiye yeteri kadar yansımaması nedeniyle sosyal amaçların gerçekleştirilememesi yanında kamu kaynaklarına önemli ölçüde yük getirmesi bakımından da olumsuz etkilere sahiptir (Acar, 2006a,82).

2.2.2.2 Tarımsal Politikalar Bağlamında Girdi Destekleri

Bazı bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretiminde, girdilerin kullanılmasını ve dolayısıyla verim artışını teşvik etmek veya yeni teknolojileri geliştirmek ve yaygınlaştırmak amacıyla, devlet tarafından girdi desteği verilmektedir. Tarımsal destekleme politikaları içinde girdi fiyatlarının düşük tutulması ve böylece tarımsal üretimin artırılması politikası uzun yıllar ağırlığını korumuştur (Kıymaz 2000, 61-62).

Bu tür desteklerin kapsamının giderek genişletilmesi ve bunun yanı sıra pazarlama imkan ve şartlarının da hazırlanması üreticinin verimlilik artışıyla birlikte kaliteli üretime ağırlık vermesini sağlayacak ve dolayısıyla gelirden de iyileşme olacaktır. Aslında girdi yoluyla küçük çiftçilerin desteklenmesi, sosyo ekonomik bakımdan da önemli görülmektedir. Artan nüfus için yeni iş alanlarının bulunması güç olduğundan, küçük çiftçilerin ucuz girdi temini suretiyle korunarak işletmelerinde kalmalarının sağlanması giderek önem kazanmaktadır (Özbek 1997, 36).

Ülkemizde uygulanmakta olan girdi desteği Hazine Müsteşarlığı bütçesinden gübre, zirai ilaç, fidan ve tohum için ödemeler şeklinde yapılmaktadır. Söz konusu ödemeler 1993 yılı sonuna kadar Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu’ndan gerçekleştirilmiş olup, 1994 yılından itibaren bütçeden Ziraat Bankası kanalıyla yapılmaya başlanmıştır (Yener; Tezcan; Gündüz ve Diğerleri 1996, 28).

Günümüzde girdi desteğinin en fazla eleştirilen yönü, özellikle gübre sübvansiyonları ve tarım ilacı desteğinin bilimsel kriterlere uygun girdi kullanımına bağlı olmaması nedeniyle çevre kirliliğinin artmasıdır. Çevre kirliliğinin engellenmesi için gübre sübvansiyonlarının toprak analizi sonuçları çerçevesinde verilmesi, tarım

ilacı desteği için ise entegre mücadelenin teşvik edilmesi önerilmektedir (Ekeman 2000, 92).

2.2.2.3 Tarımsal Politikalar Bağlamında Vergi Politikaları

Türkiye’de kırsal kesimde okuma yazma oranı oldukça düşük olduğundan ve küçük işletmeler egemen olduğundan tarımın vergilendirilmesi son derece güçtür. Tarım işletmelerinde kayıt tutulmayışı nedeniyle elde edilen gelir sağlıklı olarak tespit edilememektedir (http://www.tarim.gov.tr/sanal_kutuphane Erişim T: 24.11.2009).

Tarım sektöründen alınan doğrudan vergiler stopaj vergisiyle sınırlı kalmıştır. Tarım gelirlerinin hesaplanmasındaki zorluklardan dolayı üreticilerin büyük çoğunluğu tarım gelirlerinde gelir vergisinden muaf tutulmuştur. Bunun yerine üreticilerin, doğrudan tüccara veya piyasaya yaptıkları ticari satışlar üzerinden yüzde 4 oranında stopaj gelir vergisi kesintisi yapılmaktadır. Son yıllarda yürürlüğe konulan ve tarım ürünlerinin satışı sırasında üreticiden stopaj suretiyle alınan vergi kârdan değil satış hasılatından kesildiği için üretici zararına bile satış yapsa vergi ödemek zorundadır (http://www.tarim.gov.tr/sanal_kutuphane Erişim T: 24.11.2009).

Gelir vergisi kanunda vergi mükellefiyetine geçim sınırı arazi büyüklüğü ve gelire göre tespit edilmiştir. Fiziki bir sınır olan arazi büyüklükleri çok geniş tutulduğundan ve pratikte çiftçilerin gelirinin tespiti de imkansız olduğundan bu alanlarda vergilendirme ise hemen hemen hiç yoktur (Yener; Tezcan; Gündüz ve Diğerleri 1996, 36).

2.2.2.4 Tarımsal Politikalar Bağlamında Doğrudan Ödemeler

Doğrudan Gelir Desteği(DGD) kapsamındaki ödemeler; üretimden bağımsız doğrudan gelir ödemeleri ve üretimle belli derecede bağımlı doğrudan gelir ödemelerinden oluşmaktadır. Tarım politikası reformlarının amacı; politikanın kuvvetli bir piyasa sinyali içermesi, gelir dağılım bozukluğunu veya çarpıklığını azaltması-düzeltilmesi ve üretimdeki toplam desteğin azaltılmasıdır.

Üretimden bağımsız doğrudan gelir ödemeleri, belli bir düzeyde geliri olan çiftçiye hiçbir ürünle ilişkisi olmadan bir gelir transferi yapılması; üretimle belli bir derecede bağımlı doğrudan gelir ödemeleri ise, prim sistemi veya belli bir kotaya kadar

üretim yapan üreticilere yapılan gelir transferi anlamına gelmektedir. (Saraçoğlu; Bulut 2004, 61).

Türkiye’de devlet müdahaleleri azaltılarak, üretkenliğin ve etkinliğin artırılması, kamu sektörünün iyileştirilmesi ve yeniden yapılanmanın sağlanması amacıyla Aralık 1999 tarihinde başlatılan reform programı, Türkiye Cumhuriyeti ve IMF arasında imzalanan Stand-by Anlaşması ile ivme kazanmıştır. Ekonomik reform programının bir parçası olarak IMF’ye sunulan niyet mektubunda Türkiye’de uygulanmakta olan destekleme politikalarının tamamen uygulama dışı bırakılarak, üretimden ve girdi kullanımından bağımsız, doğrudan çiftçi gelirini arttırmaya dönük DGD sistemi uygulanması taahhüt edilmiştir. Tarımsal destek sistemi reformlarının önemli bir parçasını oluşturan Tarım Satış Kooperatifleri Birliği’nin yeniden yapılandırılması ve Tarımsal Kamu iktisadi Teşekkülleri’nin özelleştirilmesi, belirli tarımsal ürünlerin satın alımında devlet desteğinin ortadan kaldırılması, kredi ve girdi sübvansiyon reformu gibi düzenlemelerin yapılması gerektiği öngörülmüştür. Bu düzenlemeler, hükümetin sektöre doğrudan ve dolaylı fiyat müdahalelerinin ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla hükümetin mali programda, tahıl, tütün, şekerpancarı ve çay gibi ürünlerde fiyat desteği kaldırılacak ve bunun yerine tamamen DGD sistemine geçilecektir. Benzer trendler, girdi ve tarımsal kredi desteğinde de söz konusu olabilecektir. 2001 yılında ülke genelinde bitirilmesi düşünülen çiftçi kayıt sistemine bağlı olarak DGD uygulamasına 2002 yılında tüm ülkede başlanmıştır (Ulusoy 2003, 12). Bu uygulama 2008 yılı sonuna kadar devam etmiştir.

Mevcut tüm tarımsal desteklerin kaldırılarak bunların yerine ikame edilmesi düşünülen DGD, dünyanın hiçbir ülkesinde tek başına uygulanmamaktadır. AB’de DGD’nin toplam destekleme içerisindeki oranı %30, pazar fiyat desteği %25, girdi desteği ise %8 dolayında olup, DGD üretim fazlası ürünlerde uygulanan kotaların çiftçi gelirlerinde yaratacağı düşüşü telafi edici amaçla kullanılmaktadır (Uçtu; Yapar 2004, 233). Dolayısıyla, DGD’nin tek başına Türk tarımının desteklenmesi bakımından yeterli değildir. (Ağırbaş, 2006, 235). 2008 yılı sonu itibariyle Doğrudan Gelir Desteği uygulamasına son verilmiştir.

2.2.2.5 Tarımsal Politikalar Bağlamında Havza Bazlı Destekleme Modeli

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın 3 yılda hazırladığı "Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli" ilk olarak 2010'da uygulanacaktır. Bu model kapsamında Türkiye 30 havzaya ayrıldı. Her havzada hangi ürünlerin destekleneceği belirlendi. Model ile üretim deseni, tarımsal destekler, dış ticaret politikası ve ürün fiyat politikası yeniden şekillenecektir.

Havza üretim ve destekleme modeli ilk olarak prim desteği verilen 16 üründe uygulanacaktır. 2010 yılından itibaren arpa, aspir, ayçiçeği, buğday, çavdar, çay, çeltik, kuru fasulye, kanola, mercimek, mısır, nohut, pamuk, soya, yulaf ve yağlık zeytin üreten çiftçiler sadece bu ürünlerin desteklendiği havzalarda üretim yaparlarsa destek alabilecekler. Bu ürünlerin desteklenmediği havzalardaki üretime destek verilmeyecektir.

Tarım Bakanlığı bu model ile geleceğe ait talep projeksiyonlarını yapmayı, tarımsal desteklerin rasyonel, yönlendirici ve etkin kullanılmasını sağlamayı hedefliyor. Arz açığı olan ürünlerde üretim artışını sağlamak ve doğal kaynakların korunarak sürdürülebilir kullanımının sağlanması da hedefler arasında yer alıyor. Ülkenin ihtiyacı, ihracat talebi dikkate alınarak üretim planlaması yapılması öngörülüyor. Arz açığı olan ürünlere daha çok destek verilecek, üretim fazlası olan ürünler ise desteklenmeyecektir.

Tarım Bakanlığı'nın hesaplamalarına göre, modelin uygulanmasıyla 16 ürüne 2008 yılında verilen 2.9 milyar liralık destek 3.9 milyar liraya ulaşacak. Yeni modelin uygulanmasıyla sadece buğday, mısır ve zeytinyağına yapılan destek miktarında 2008'e göre düşüş olacak. Diğer 13 üründe ise destek miktarları artacak. En yüksek artış ise yağlı tohumlarda. Ayçiçeği, soya, kanola, aspir ve pamukta ciddi artış olacak. Buna göre, ayçiçeği desteği 261 milyon liradan 608 milyon liraya, pamuk desteği 580 milyon liradan 747 milyon liraya, soya desteği de 6.9 milyon liradan 169 milyon liraya yükselecek. Arpa ve çay desteği de önemli oranda artırılıyor. Arpa desteği 180 milyon liradan, 315 milyon liraya, çay desteği 171 milyon liradan 405 milyon liraya ulaşacak.

Zeytinyağı desteği 339 milyon liradan 245 milyon liraya, mısır desteği 257 milyon liradan, 231 milyon liraya, buğday desteği ise 989 milyon liradan 934 milyon liraya gerileyecek.

Üretim miktarlarında da önemli değişimler olacak. Havza modeli ile arz açığı olan ürünlerin özellikle yağlı tohumların üretiminin ciddi oranda artırılması hedefleniyor. Aspir üretimine çok büyük destek verilecek. 2007 verileri ile bin 694 hektar alanda 2 bin 280 ton olan aspir üretimi, modelin uygulanması ile ekim alanının 36 bin 937 hektara ve üretimin de 50 bin tona çıkarılması hedefleniyor.

Türkiye'nin dışa bağımlı olduğu ürünlerden biri olan ayçiçeğinde yeni modelin uygulanması ile ekim alanı iki katına çıkacak. Ayçiçeği üretiminin, 854 bin tondan 2.2 milyon tona ulaşması bekleniyor. 2007 yılında 28.7 bin ton olan kanola üretimi 151 bin tona yükselecek. Soyada üretimin 30 bin tondan 647 bin tona yükselmesi hedefleniyor. Arpa üretiminin 7.3 milyon tondan 9.2 milyon tona çıkarılması hedefleniyor.

2010'da uygulanacak havza modeli sanıldığı gibi sadece üreticiler, çiftçiler için değil, tarımla ilgilenen, tarımsal hammadde kullanan işletmeler için de çok büyük öneme sahip. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 16 üründe uygulayacağı modelin başarısına göre diğer ürünleri de havza bazlı destekleme modeli kapsamına almayı planlıyor.

Öte yandan, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanan ve 2010-2012 dönemini kapsayan Orta Vadeli Programda tarımla ilgili önemli politika değişikliğini öngörüyor. Programda, "Tarımsal destekleme ödemeleri sektörde rekabet edebilirliği artırmak ve gelir istikrarını sağlamak amacıyla alan ve ürün temelinde farklılaştırılacak, desteklerin idare ve kontrolü, alan bazlı yapılacaktır." deniliyor. Alan bazlı destekleme sistemi, doğrudan gelir desteğinde olduğu gibi dekar başına ödemeyi öngörüyor. Halen gübre ve mazot desteği gibi bazı destekler alan bazlı olarak veriliyor. Bu yıl açıklanan yeni fındık stratejisi de alan bazlı desteklemeyi öngörüyor (<http://www.gidatarim.com/IcerikDetay.asp>, Erişim T: 01.12.2009).

2.2.2.6 Tarımsal Politikalar Bağlamında Dış Ticaret Politikaları

Türkiye'nin dış ticaret rejiminde yapılan tarıma yönelik değişiklikler, sanayi malları ve sanayi ham maddeleri kadar kapsamlı olmamıştır. Dış ticaret rejimi hazırlanırken; üreticileri dış fiyat şoklarından korumak, tarıma dayalı ham maddelerde kendine yeterliliği artırmak, gıda maddeleri tüketici fiyatlarında istikrar sağlamak başlıca amaçlar olmuştur (Özbek 1997, 37).

1980 ekonomik istikrar programı çerçevesinde yapılan en önemli değişiklik ithalat ve ihracat üzerindeki miktar kısıtlamalarının tedricen kaldırılmasıdır. Ancak, kaldırılan miktar kısıtlamaları ve diğer gümrük vergisi dışındaki tedbirler yerine, advalorem ve özel tarifeli vergiler getirilmiştir. Aynı şekilde, ihracattaki miktar kısıtlamaları ve idari engeller de vergiler ve yardımlarla yer değiştirmiştir (Kıymaz 2000, 64).

Türkiye son yıllarda ihracatta sürdürülebilir nitelikte bir artış sağlanabilmesi için, diğer sektörler yanında, tarım sektöründe de liberalleşmenin olumlu etki sağlayacağı görüşündedir. Ancak Türkiye diğer taraftan artan ithalat karşısında, kendi ithalat rejiminin en az tarife indirimiyle sonuçlanması yönünde bir politika izlemiştir. Tarım sektöründe önemli bir üretici ve ihracatçı olan Türkiye, gelişmiş ülkeler tarafından yaygın olarak kullanılan ve rekabet bozucu etkisi olan tarımsal desteklere son verilmesini talep etmiştir. Bu yöndeki yaklaşımlar Türk tarım politikasını AB'den çok gelişmekte olan ülkelere yaklaştırmıştır(Ertuğrul, 2004, 116).

2.3 DTÖ Tarım Anlaşmasının Türk Tarım Politikası Üzerine Etkileri ve Türkiye'nin Anlaşma Çerçevesinde Taahhütleri

DTÖ tarım anlaşması dünya tarım politikaları ve ticareti üzerinde olduğu gibi tarım sektörünün kendine özgü koşulları nedeniyle oluşturulan destekleyici ve koruyucu tarım politikalarına sahip Türkiye'nin tarım politikaları ve ticareti üzerinde önemli etkileri söz konusudur. Bu bölümde DTÖ tarım anlaşmasının Türkiye'nin tarım politikası ve ticareti üzerine etkileri ele alınacaktır.

2.3.1 Uruguay Round'a Kadar Türkiye'de Tarım Ürünleri Dış Ticaretinin Gelişimi

Türkiye özellikle 1980'li yıllara kadar ekonomisi tarıma dayalı ülkelere biri olmuş ve ihracatının büyük bir bölümünü tarımsal ürünler oluşturmuştur. 1980'li yıllardan itibaren başlayan endüstrileşme sonucunda, tarım dışı ürünlerin de ihracatının artması tarım ürünlerinin ihracattaki payını % 85-90'lardan, 1990'larda % 10-11'lere kadar düşürmüştür. Bu düşüşün bir başka sebebi de verilen teşviklerin tarım kesiminden

endüstri kesimine kaydırılmasıdır. Buna karşın, aynı yıllarda Dünya tarım piyasalarının canlanmasıyla Türkiye, yeni dış pazarlar bularak satışını arttırmaya ve ürün kompozisyonunu işlenmemiş tarım ürünlerinden işlenmiş ürünlere doğru kaydırmaya başlamıştır(Ertuğrul, 2004, 12).

Dış ticaretin serbestleştirilmesi Türkiye’de 1980 yılından sonra başlamıştır. Özellikle 1980 yılından önce uygulanan ithal ikamesi politikasından ihracata yönelik politikalara geçilmiştir. Yine 1980’den önce uygulanan sabit kur politikasının ihracat sektörüne beklenen geliri getirmemesi yüzünden de 1980 sonrası sabit kurdan daha esnek olan gerçekçi kur politikasına geçiş yapılmıştır. Sonuç olarak, ihracat politikasında olan değişiklikler tarım sektöründen çok endüstri sektörünün yararına olmuştur.

Türkiye, tarım ürünleri dış ticaretinde belli bir seviyeyi korumaya çalışmıştır. 1980’li yılların ortalarından itibaren, Dünya tarım ürünleri ihracatında Dünya sıralamasında hacim ve değer olarak 13. sırada, ithalat sıralamasında da 15.-16. sıralarda yer almıştır (<http://www.wto.org>; Erişim Tarihi: 22.06.2009). Yıllar itibari ile dalgalanma göstermiş olmasına ve dünya içerisinde çok yüksek bir hacmi bulunmamasına karşın yine de tarım ürünleri dış ticareti Türkiye ekonomisi için önemli bir yer teşkil etmektedir. Türkiye’nin dış ticaretinde tarımsal ürünlerin yeri ve önemi konusuna 4. bölümde ayrıntılı şekilde yer verilmiştir.

2.3.2. DTÖ Tarım Anlaşması Sonrası Türkiye’nin Müzakere Pozisyonu ve Analizi

Türkiye, müzakere pozisyonunda öncelikle bir giriş yaparak DTÖ üyesi gelişmekte olan bir ülke olarak Uruguay Round’la liberalleşme süreci içine alınan tarım sektörünün rekabet gücünü artırarak geliştirme çabası içinde olduğunu belirtmiştir. Bunu takiben müzakere teklifinin girişinde tarım sektörü ile ilgili genel tespitlerde bulunmuştur. Bu tespitler, tarım politikasını doğrudan etkilediği için çeşitli ana başlıklar halinde özetlenebilir;

1. Türkiye, tarım sektörünün içinde bulunduğu genel durum hakkında; tarım sektörünün dış rekabete açılacak ve iktisadi rasyonellik içinde yaşamını devam

ettirebilecek kadar güçlü olmadığını belirtmiştir.

2. Hızlı nüfus artışı gıda güvenliği olgusunu da beraberinde getirmiştir.

3. Tarım işletmeleri çok parçalı ve sayıca fazladır. Türk Miras Hukukunda yer alan bazı düzenlemeler nedeniyle, tarımsal arazilerin parçalanmış bir yapıya sahiptir ve altyapı problemleri yaşamaktadırlar(United Nations Programme(UNDP), 2003, 133) .

Türkiye'ye göre, müzakerelerin başarısının, Gelişmiş Ülkeler (GÜ) ve Gelişmekte Olan Ülkeler(GOÜ) arasındaki dengesizliklerin ne derece ortadan kaldırılabildiği ile ölçüleceği düşünülmektedir. Bu çerçevede, GOÜ'lerin Uruguay Round taahhütlerinin uygulanması konusunda karşılaştıkları sorunların yeni müzakere sürecinde dikkatle ele alınması, dünya tarım ürünleri ticaretinin daha adil bir yapıya kavuşturulması açısından özel bir önem taşımaktadır. Bu durumun müzakere pozisyonuna girişte savunulmasının en önemli nedeni Türkiye'nin de GOÜ statüsünde olmasıdır. Bunun yanında GÜ'lere yapılan tarım ürünleri ihracatında Türkiye de GOÜ'lerin içinde bulunduğu engellerle karşılaşmaktadır.

2.3.3 Türkiye'nin DTÖ Tarım Anlaşmasından Kaynaklanan Taahhütleri

Türkiye'nin taraf olduğu DTÖ Tarım Anlaşması'ndan doğan taahhütleri, anlaşmanın üç temel unsuru olan piyasa giriş, ihracat ve iç destek itibarıyla Tablo 2.3'de gösterilmiştir. Türkiye, anlaşmaya taraf ülkeler içinde dış ticaretini, AB ile yapılan Gümrük Birliği ile de en liberal ve uyumlu hale getirmiş ülkeler içinde yer almaktadır. Bu anlaşma sonucunda tarımsal desteklerin kalkması, tarımsal ürünlerin fiyatlarının uluslararası piyasalarda fiyatının artmasına neden olacak ve desteklemenin azalması ile bunun kamuya getirdiği yük azalmış olacaktır. Ancak artık teknolojinin de yoğun olarak kullanıldığı tarım ürünlerinde Türkiye gibi ülkelerin pazara girmesi konusunda sıkıntılar yaşanacak mıdır ya da girse bile pazar payı gelişmiş ülkeler lehine zamanla artacak mıdır soruları tartışmaya açıktır. Çünkü yıllardır desteklenen gelişmiş ülkelerin tarımı belirli bir teknoloji ve pazarlama bilgisine ulaşmış bulunmakta ve gelişmekte olan ülkelerin bunlarla rekabet şanslarının ne olacağı belirsiz kalmaktadır (Saraçoğlu; Bulut 2004, 60-61).

Tablo 2.3 Türkiye'nin DTÖ Tarım Anlaşması'ndan Kaynaklanan Taahhütleri

PİYASAYA GİRİŞ	<ul style="list-style-type: none">• Gümrük vergilerinde tarım ürünlerinin tamamı DTÖ'ye bağlanmış, tam bir tarifelendirme yapılmamıştır.• Asgari ve cari giriş kotaları için taahhütte bulunulmamıştır.• Tarife oranlarında temel ve hassas ürünlerde en yüksek düzey, diğer ürünler için ise 1986 yılı geçerli tarife oranları esas alınmıştır.• Hayvancılık ürünleri, çay, tahıllar, seker, domates, islenmiş tütün, gibi ürünlerde tarife indirim taahhütleri en düşük düzeyde tutulmuş, yüksek gümrük vergileri bağlanmıştır (Türkiye, agro-ekolojileri gereği, bu ürünleri çoğunlukla yetiştirmek zorundadır).• Bitkisel yağlar, pamuk gibi net ithalatçı olunan ürünlerde ve ihracata dönük sanayi ara mallarında tarife oranlarında yüksek indirim taahhüt edilmiştir.• Gümrük tarifelerinde 2004 yılına kadar basit ortalama %24 indirim, her bir üründe de en az %10 indirim taahhüt edilmiştir.
İHRACAT	<ul style="list-style-type: none">• 44 tarım ürünü için ihracat sübvansiyonunu sınırlayan taahhütte bulunulmuştur.• Taahhütler, sübvansiyon için bütçeden yapılan harcamalar ve miktar konusunda ayrı ayrı yapılmıştır.• 2004 yılı sonu itibariyle ihracat sübvansiyonları toplamının baz yıla (1986-1990) oranla en az %24 azaltılması taahhüt edilmiştir. Baz yılda ihracat sübvansiyonu 140 dolardır.• 2004 yıl sonu itibariyle baz yıl döneminde sübvansiyon edilen tarım ürünü sayısında %14 indirim taahhüt edilmiştir.• 1986-1990 yılları arasında sübvansiyon verilmeyen ürünlere bundan sonra da sübvansiyon sağlanamayacağı ve bu dönemde kaldırılan sübvansiyonların yeniden tesis edilmeyeceği taahhüt edilmiştir.
İÇ DESTEK	<ul style="list-style-type: none">• Baz yıllar içinde hesaplanan, destekleme alımı yoluyla yapılan yardım miktarı, üretim değerinin %10'unu asmamış ve bu sebeple Tarım Anlaşması'nın asgari destekte "minimum" sınırının altında kaldığı için Türkiye bu konuda herhangi bir taahhütte bulunmamıştır.• İleriki dönemlere ilişkin olarak, iç desteklere ilişkin özel bir ürün listesi verilmemiş, anlaşmanın %10 sınırı taahhüt olarak kabul edilmiştir. Bir başka deyişle ileride hiçbir ürün için %10 destek sınırı aşılamayacaktır.

Kaynak: WTO, Trade Policy Review Turkey Report by Government, 2003.

2.3.3.1. Türkiye'nin Piyasaya Giriş Konusunda Taahhütleri

DTÖ Tarım Anlaşmasının pazara giriş şartları karşısında Türkiye, tarife dışı engeli bulunmadığı için tarifelenme yapmamıştır. Nedeni ise 1986'da tanımlanmış yeni mal sınıflarının ortaya çıkmış olması, diğer bir neden ise dış ticarete liberalleşme eğilimidir. Bunun yanı sıra Türkiye, tarifelenme yapmadığı için özel korunma önlemlerine de başvurma imkanını bulamamıştır (Eraktan, 2001, 182) Konsolidasyon konusunda ise, Türkiye de dahil olmak üzere pek çok ülke, daha önce üst sınır koymadıkları mallar için 1986-1988 baz yılını esas almıştır. Bu aşamada Türkiye, konsolidasyon yaparken, sadece seçtiği bazı ürünler için tavan konsolidasyonuna gitmiştir. Burada asıl olan, yurtiçi üretimde önemi olan ürünlerde öncelikle üreticinin korunması için taahhütlerin en yüksek düzeyde tutulmasıdır. Bunu takiben, ithalatı fazla olan ürünlerde ise yüksek konsolidasyon yapılarak indirim oranları kabul edilmiştir. Bu durumda Türkiye'nin, tıpkı diğer GOÜ'ler gibi hassas ürünlerini koruma eğiliminde olduğu söylenebilir.

Türkiye tüm ürünler için DTÖ'ne tabi iken kendi iç piyasasını belirli ithal mallarından korumak için tavan konsolidasyonuna gitmiş fakat bunu genel tarım politikalarının bütünlüğü içinde yapmıştır. Yüksek oranlarda yapılmış konsolidasyonun bir anlamda gıda güvenliğini korumaya yönelik bir amacı olduğu da söylenebilir. Bunun nedeni ise Türkiye'nin belli ürünlerde yoğun bir üretime sahip olması ve ucuz ithal malları piyasaya sokarak ilgili ürün sektöründeki istihdamı tehlikeye atmak istememesidir.

Türkiye, müzakere pozisyonunda Uruguay Round Müzakereleri sonunda GÜ'lerin tarifelenme yaparken korumalarını mevcut tarife dışı eşdeğerlerinin üzerine çıkardığını belirtmiştir. (G/AG/IMG/W/106). İndirime esas teşkil edecek bazı seviyelerinin yüksek tutulmasına imkan veren bu uygulama sonucunda GÜ'ler bir ölçüde pazarlarını koruyabilirlerken, GOÜ'ler pazarlarını daha fazla açmışlardır. Dolayısıyla GÜ'ler GOÜ'lere kıyasla daha fazla pazara giriş imkanı elde etmişlerdir. Bu durumda Türkiye'nin GOÜ'ler yanında tavır takındığı söylenebilir. Çünkü GOÜ'ler müzakere metinlerinde, yüksek bağlanan tarife oranlarını eleştirmişler ve bu oranların

ikinci turda revize edilmesini talep etmişlerdir. Bu görüşü ile Türkiye, doğrudan GOÜ'leri desteklemektedir(Akder,1999,139).

Pazara giriş çerçevesinde, Türkiye'nin bazı ürünlerde net dış alımcı konumunda olduğu için anlaşmada belirtilen minimum giriş kuralına uyum şartını otomatik olarak gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu bir örnekle açıklanırsa, 1986-96 yılları arasında, Türkiye'nin mısır tüketimi toplam 2,7 milyon ton olmuştur. Buna karşılık, üretim 2 milyon tonda kalmıştır. Aradaki fark, ithalatla karşılanmış ve örneğin ABD'nin 1991-96 yılları Türkiye'ye yaptığı mısır ihracatı 525.000 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu ithalatın toplam değeri 86 milyon dolar, toplam mısır ithalatındaki payı ise %79 olmuştur (Safavian ve Osborne, 2001, 3). Aynı şekilde, et ve süt ürünlerinde GATT'ın istediği asgari dışalım düzeyinin çok üzerinde yabancı ürün tüketen Türkiye, tahıl ürünleri konusunda da herhangi ek bir dışalım yükümlülüğü ile karşılaşmamıştır. Çünkü Türkiye GATT'ın zorunlu kıldığı ve 1999 yılı itibari ile 600-700 bin ton tahıla eşdeğer alım miktarını zaten her yıl gerek iç pazarlardaki açığı, gerekse de sanayinin makarnada olduğu gibi özgün hammadde ihtiyacını karşılamak için ithal etmektedir (Ertuğrul, 1999, 30).

Türkiye tarife basamaklandırması konusunda ise GOÜ'lerden daha farklı bir yaklaşım içine girmiştir. Sadece işlenmemiş sığır etine karşı koruma sağlamak için tarife basamaklandırmasına gitmiştir. Normalde sığır etinin işlenmesi ile elde edilen ürünlerin daha yüksek tarife ile ithal edilmeleri gerekirken, ters basamaklandırma yapılmış, işleme derecesi arttıkça gümrük vergisi oranı azaltılmıştır (Eraktan, 2001). Aslında GÜ'lerin tarife basamakları konusunda izlediği tutum, Türkiye'nin işlenmiş ürün ihracatını yavaşlatacak olsa da, basamaklandırma konusunda Türkiye'nin izlemiş olduğu tutumun genelde doğru olduğu söylenebilir. Çünkü diğer GOÜ'lerden farklı olarak, tarife basamaklandırması uygulanan ürün kalemi Türkiye'de daha azdır. Bu açıdan Türkiye, bu konuda esnek bir yaklaşım sergilemiş, GOÜ'leri destekleyerek, tarife basamaklandırmasının kaldırılmasını istemiştir.

Tarife indirimleri konusunda ise Türkiye bazı taleplerde bulunmuştur. Buna göre, uygulama dönemi sonunda yapılacak olası tarife indirimlerinde, Uruguay Round'da uygulanan yöntem esas alınmalı, bu doğrultuda bağlı hadlerden ortalama ve

her bir tarifede minimum indirim yapılmalıdır (G/AG/NG/W/106). Türkiye'nin bu yaklaşımının sebebi özellikle GÜ'lerin GOÜ'lere kıyasla daha yüksek tarife oranları uygulamalarıdır. Bu durum bir örnekle açıklanabilir: 1995-1999 yılları arasında uygulanan ortalama tarife oranlarına göz atıldığında, 1997 yılında Türkiye'nin uyguladığı oranın % 45 olduğu görülmektedir (Gibson ve Wainio 2001, 52). Bu oran ilgili yıl ortalamasının % 34.8 üstünde olsa bile geri kalan yıllar için tarife uygulamamış olması GÜ'lerin de benzer bir yol izlemesi için yeterli bir örnek teşkil etmektedir. 1997 yılı için diğer GOÜ'lerin tarife ortalamasının % 10.2 gibi düşük bir oran olması da yine de GOÜ'lerin düşük oran uyguladığını desteklemektedir. Türkiye'nin her bir tarifede indirim yapılması talebi de GOÜ'lerin ürün bazında tarifelerin indirilmesi savı ile örtüşmektedir. Çünkü tıpkı diğer GOÜ'lerde olduğu gibi Türkiye de ihracatta öncelikli ürünlerde gümrük engelleri ile karşılaşmaktadır. Bunun yanı sıra GOÜ'lere tanınacak özel ve lehte muamele çerçevesinde, GOÜ'ler tarife indirimini GÜ'lerin belirli bir oranında ve daha uzun dönemde gerçekleştirmeli, GÜ ve GOÜ arasındaki indirim oranları farkı artırılmalıdır. Bu görüşle Türkiye, diğer GOÜ'lerce kısmında belirtilen eleştirilere paralel olarak ürün bazında ABD'de yaklaşık % 105'e, AB'de yaklaşık %375'e, Japonya'da ise yaklaşık %325'e kadar çıkmış olan tarife oranlarını eleştirmektedir (Gibson ve Wainio 2001).

Türkiye'ye göre, GOÜ'lere tarife indiriminden muaf tutulacak veya minimum tarife indiriminde bulunmalarına imkan tanıyacak şekilde hassas ürünlerini seçme şansı tanınmalıdır. (G/AG/NG/W/106). Fakat burada Türkiye'nin pozisyonu ihracatı tek bir ürüne bağlı olan diğer GOÜ ve GÜ'lere göre farklıdır. Çünkü, Türkiye'nin doğal koşullar avantajına bağlı olan ürün çeşitliliği bu ülkelerinkinden farklı olduğundan, ihraç edilen ürün kaleminin artırılması daha kolaydır. Dolayısıyla bu esasın uygulanması, Türkiye'nin ihracata konu olan ürünleri için büyük bir avantaj getirebilir. Bu talebe bağlı olarak, Türkiye'ye göre, daha elverişli pazara giriş imkanlarının sağlanması amacıyla GOÜ'lerin önemli ihraç ürünleri için GÜ'lerce önemli oranda tarife indirimi yapılmalıdır. Bu yönde, GÜ'ler ürün bazında tarife tavanlarını kaldırmalıdır.

Türkiye'nin görüşüne göre, GÜ'lerin uyguladığı spesifik ve bileşik vergiler pazara girişi engelleyen ve şeffaf olmayan bir tarife yapısı ortaya koymaktadır. Bu sebeple, tarife taahhütlerinin tamamı advalorem gümrük vergilerine dönüştürülmeli; değişken nitelikte ve bileşik tarifeler kaldırılarak tarife sistemleri basitleştirilmelidir(G/AG/NG/W/106). Örneğin, advalorem olmayan tarife kalemlerinin uygulayan ülkelerin bir kısmı da GÜ statüsünde olduğu için tarife sistemlerinin basitleştirilmesi GOÜ'ler gibi Türkiye'nin de lehine olacaktır.

Türkiye tarife kotaları konusunda da görüş bildirmiştir, tarifelenme yapmadığı için tarife kotası uygulaması bulunmayan Türkiye, tarife kotası uygulamalarının öncelikle disipline edilmesi gerektiği görüşündedir. Çünkü, tarife kotaları pazara giriş imkanlarının artırılması amacıyla uygulamaya konulmuş olmasına rağmen kullanım esasları ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Bu sorun da GOÜ'ler tarafından müzakere pozisyonlarında eleştirilen bir diğer konu olmuştur. Türkiye'ye göre, halen Uruguay Round sırasında tarifelenme yapan bazı GÜ ve GOÜ'lerce uygulanan tarife kotaları uygulamaları şeffaflaştırılmalı ve basitleştirilmelidir. Kota hacimleri, belirlenecek bir takvim dahilinde önce genişletilmeli, bunu takiben ve kota içi ve dışı tarife indirimleri yoluyla nihai olarak tamamen kaldırılmalıdır(G/AG/NG/W/106). Bu görüş de yine GOÜ'lerin Tarife Kota Oranlarında (TKO);

1. GÜ'lerin kota üstü oranlarını uygulamaya başlamadan önce zorunlu olarak doldurmaları gereken bir seviyenin bulunması,
2. TKO yönteminin şeffaf hale getirilerek, ülkeler arasında bir örnek uygulamanın sağlanması için basitleştirilmesi,
3. Bu oranların toplam oranlar yerine ürün bazlı bir şekilde alınması şeklindeki görüşüne paraleldir.

2.3.3.2 Türkiye'nin İhracat Konusunda Taahhütleri

Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım Anlaşmasının sekiz, dokuz, on, onbir ve on ikinci maddeleri ihracat rekabetini (sübvansiyonları) düzenlemektedir. Konunun satırbaşları şöyle sıralanabilir:

1. İndirime tabi olmayan ihracat sübvansiyonu kalmaması,
2. İndirim taahhütleri,
3. İndirimlere temel alınan yıllar,
4. Gelişmekte olan ülkelere tanınan istisnalar,
5. İzinli gıda yardımı.

Türkiye yaklaşık 44 ürün (bazı durumlarda ürün grubu) için ihracat sübvansiyonunu sınırlayan taahhütte bulunmuştur. Taahhütler sübvansiyon için (bütçeden yapılan) harcamalar ve miktar konusunda ayrı ayrı yapılmıştır. Diğer önemli taahhüt de sözü edilen 44 ürün dışında kalanlara hiç bir ihracat sübvansiyonunun verilmeyeceğidir.

Tarım ürünü ihracat sübvansiyonları 1986-1990 dönemi verileri baz alınarak, gelişmiş ülkelerde altı yılda %36, gelişmekte olan ülkelerde on yılda %24 oranında azaltılacaktır. Yeni sübvansiyon oluşturulmayacaktır.

Dünya Ticaret Örgütünün tarım ürünleri kapsamı içinde balık ve balık ürünleri yoktur. Bu açıdan bir taahhüt de söz konusu değildir. Aynı nedenle sübvansiyon da verilemez(Doğan, 2004, 97).

Sübvansiyonlar ihracat gerçekleşikten sonra bir yıl içinde talep edilebilmektedir. 1997 yılında sübvansiyon sağlanan ürün listesi uzamıştır. Ancak sübvansiyonun ödeme biçimi daha çok vergi düşmeye dönüşmüştür.

İhracat Rekabeti ile ilgili sorunların Türkiye'yi, Pazara Giriş konusundan daha fazla etkileyeceği düşünülebilir. İhracat rekabeti işlenmiş ürünler açısından da ayrıca önemlidir. Bu açıdan yaygın bir bekleyişi ve eğilimi başlangıçta vurgulamak konuya perspektif kazandırabilir. Uruguay Müzakereleri boyunca pek çok ülke ihracat sübvansiyonlarının tümüyle kaldırılması için mücadele etmiştir. Sonuçta Dünya ticaretinde hala sübvansiyona izin verilen tek alan tarım kalmıştır. Ancak yüzyılın sonunda müzakereler yeniden başladığında sübvansiyonların yeniden azalacağını ya da tümüyle ortadan kalkacağını varsaymak konuya daha gerçekçi bir yaklaşımdır.

Türkiye'nin işlenmiş ürünlerde uyguladığı sübvansiyonlar, aynı ürünün ham türüne tarımsal destek olarak sağlanmadığı, ya da daha az verildiği ölçüde diğer ülkeler tarafından soruşturulacak bir konu olabilir. İşlenmiş tarım ürünlerine verilen ihracat sübvansiyonunun mantığı, ülke içinde ham ürüne verilen desteğin fiyatları artırdığı, dış ticaret rekabetini azaltan bu uygulamanın sübvansiyonla giderilmesidir. Ancak bu durumda yazılı kural olmamakla birlikte sübvansiyonların birbirine denkliği beklenmektedir. Ham ürüne destek sağlanmayan, ancak işlenmiş türüne ihracat sübvansiyonu verilen ürün, Uruguay Round deneyimi dikkate alınarak, eleştirilecek bir konu olarak Türkiye'nin karşısına çıkarılabilecektir. Zaten Türkiye de 1996 yılında bu uygulamayı durdurmuştur.

Türkiye taahhütleri dışında, ihracat sübvansiyonu sayılan, navlun-ulaşım sübvansiyonunu, gelişmekte olan ülkelere sağlanan bir ayrıcalıkla bir süre kullanabilmiştir.

2.3.3.3. Türkiye'nin Destekleme Politikası Taahhütleri

Toplam destek iki farklı formülle hesaplanabilmektedir. Türkiye “eşdeğer ölçüm” (Equivalent Measurement of Support) yöntemini tercih etmiştir. Oysa bu yöntem “Toplu Destek Ölçümünün” (AMS) mümkün olmadığı durumlar için öngörülmüştür. TDÖ'nün Türkiye için hesaplanamayacağı tartışmalı bir konu olabilir. Seçilmiş ürünler için OECD'de Üretici Desteği Eşdeğerleri (PSE) düzenli olarak hesaplanmaktadır. Hem sübvansiyon, hem sınırda koruma sağlanan ürünler açısından bu iki yöntemin de yaklaşık aynı sonuçları vermesi gerekir. Sübvansiyon uygulanmayan yalnız sınırda koruma uygulanan ürünler açısından iki yöntem farklı sonuç vermektedir, ancak sübvansiyon sonucu yönlendirilmiş bir fiyat olmadıkça TDÖ'nün (AMS) hesaplanması anlamlı değildir (Doğan, 2004, 99).

Toplu destek ölçümü ya da eşdeğer destek ölçümü, diğer konularda olduğu gibi 1986-1988 yılını temel almaktadır. Söz konusu dönem için resmi olarak hesaplanan ve anlaşmanın ekinde yayınlanan eşdeğer destekler aşağıda sunulmuştur. Türkiye'de böyle bir hesaplama sonucu indirime tabii olunabilecek sınırın çok altında yer almaktadır.

Sonuçların ve desteklerin bu denli düşük çıkması hesaplama yöntemine çok bağlıdır(Doğan,2004, 99).

Türkiye'nin taahhüdünün anlamını şu şekilde yorumlayabiliriz: Türkiye'nin 1986-1988 yılında hesapladığı destekler kabul edilen “de minimis” asgari sınırlar içinde kaldığından, Türkiye'nin iç desteklerinde indirim taahhüdünde bulunmasına gerek kalmamıştır. Bu açıdan yapılan taahhüt, ileride de hiçbir ürün için yüzde onluk üst sınırın aşılmayacağı yönündedir (Akder, 1997, 21).

Yönlendirilmiş (administered) fiyat kavramı, bir ürünün fiyatının hükümet tarafından yönlendirilmesi anlamını taşımaktadır. Bu kavramı hükümetin destekleme programı çerçevesinde kalan ürünler olarak tanımlamak da mümkündür. Yönlendirme dar anlamıyla ele alınacak olursa, 1997 yılında hükümet tarafından desteklenen ve destekleme fiyatları bakanlar kurulunca belirlenen ürünlerin sayısı 1986-1988 dönemine göre azalmıştır. Yalnız tahıllar, tütün, şeker pancarı ve haşhaş kellesi bu kapsamda kalmaktadır(Doğan, 2004, 100).

Politikacıların, birlikler tarafından satın alınan ürünlerin de, fındık gibi, hükümetçe desteklendiği yönünde izlenim yaratmaları imzalanan uluslararası Tarım Anlaşması açısından Türkiye'yi müşkül durumda bırakabilir. Herhangi bir ürün için yönlendirilmiş bir fiyat uygulandığı yargısına varmak için en iyi kalite fiyatının bir hükümet üyesi tarafından ilan edilmiş olması yeterli değildir. Ayırıcı olan, başvuran her üreticinin ürününün ilan edilen fiyattan (fiyatlardan) satın alınacağına garantisinin verilmesi ve bu garantinin tüm finansmanının hükümet kaynaklarından, bütçeden karşılanmasıdır(Akder, 1997, 23).

Gelişmekte olan ülkelerin üreticilerine sağladıkları girdi sübvansiyonlarından, Türkiye açısından en önemli olan gübre sübvansiyonları, şimdilik indirim taahhütleri dışındadır.

Türkiye'nin DTÖ taahhütlerinin gerçekleşme durumu değerlendirildiğinde; on yılda %24 azalması gereken gümrük vergileri konusunda, herhangi bir tarifelenme yapılmamıştır. Gelişmiş ülkeler 1986 Eylül düzeyini esas alarak uygulama yapmakta iken, gelişmekte olan ülkeler üst sınırı saptamakta serbest bırakıldığından, ülkemiz gıda

güvenliği ve kendine yeterlilik amacıyla temel ve hassas ürünlerde en yüksek düzeyi korumuş, diğerlerinde indirim gitmiştir. Temel ve hassas ürünlerde gümrük vergisi oranı esasen yüksek olduğundan, taahhüt gereği bir süreç içerisinde toplam %24'lük indirim, fazla sorun yaratmamıştır. Türkiye, on yılda kırk dört ürün için toplam %24 azalması gereken ihracat sübvansiyonları konusunda taahhüdünü yerine getirmeye başlamıştır. 2000 yılında 27,3 milyon dolar olan sübvansiyon 2001 yılında 25,9 milyon dolara inmiştir. iç destekler konusunda da Türkiye taahhütlerini büyük ölçüde yerine getirmiştir. Fiyat desteği, girdi desteği, teşvik primi, tazminat, kredi desteği, fark ödemesi, hayvancılık desteği genel hizmetler, görev zararı, ihracat sübvansiyonu ve doğrudan gelir desteği kalemlerinden oluşan toplam tarım destekleri 2000'de 3,645 milyar dolardan, 2001'de 2,216 milyar dolara ve 2002'de 1,671 milyar dolara inmiştir. 2002 toplam desteğinin 1,158 milyar doları da doğrudan gelir desteğidir. Yani doğrudan gelir desteği dışında önemli destek kalmamıştır. Özetle DTÖ indirim taahhütleri ülkemizde büyük ölçüde uygulanmış bulunmaktadır (Doğan, 2004, 110).

Uygulama ABD ve AB açısından önemli farklılaşma göstermiştir. Bu ülkeler önce 1986-1988 dönemi fiyatlarını baz almak yerine, sübvansiyonların çok daha yüksek oranda olduğu 1989-1991 dönemi ortalamasını esas almışlardır. Yani yüksek oranlı sübvansiyonlardan indirim esas aldıklarından, %36'luk indirim onlar için fazla sorun yaratmamıştır. Bu tür bir yöntemle desteklerini toplam üretim değerinin %10'unun çok üzerinde gösterdiklerinden, örneğin %60-70 gösterdiklerinden, bu oranlar üzerinden yaptıkları indirimler de fazla anlam taşımamıştır. Bu ülkeler, bir ölçüde geleneksel destek yöntemlerini terk etmiş gibi görünseler de, piyasa fiyat yapısını bozmayan, ama sonuçta tarıma çok önemli kaynak aktarımını sağlayan yeni destek yöntemlerini uygulamaya koymuşlardır. Hem tarımlarını desteklemekte, hem destekle üstün verim ve üretim sağlamakta, hem de güçleri nedeniyle dünya pazarına egemen oldukları için, ürünlerini pazarlamaktadırlar. Onlar ölçüsünde destek kaynağına sahip olmayan, onların verimliliğinin gerisinde kalan ve daha yüksek maliyetle üretim yapan gelişme yolundaki ve yoksul ülkelerin, bunlarla yarışma şansları da ayakta durma olanakları da son derece zordur (TEMA 2004, 7-9).

2.4 Türkiye'nin Tarımsal Ürünler Üretimi

Türkiye uygun coğrafi yapısı ve iklim özellikleri yanında, tarımsal üretimde sahip olduğu çeşit ve üretim potansiyeli ile dünya tarımında önemli bir paya sahiptir. Sayısı dört milyondan fazla olan tarım işletmeleri; ülkemizin doğal, sosyal ve ekonomik koşulları çerçevesinde kendilerine özgü bir yapıya sahiptir. Türkiye'de özel mülkiyete dayalı küçük aile işletmelerinin hakim olduğu bir tarımsal yapı mevcuttur. İşletmelerin %96,37 gibi büyük bir kısmı bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapmakta ve %3,63'ü ise sadece hayvansal üretim faaliyetlerinde bulunmaktadır(http://www.tarim.gov.tr/sanal_kutuphane Erişim T: 18.09.2009)..

Birçok üründe kendine yeterli ülkeler arasında yer alan ülkemiz; hububat, baklagiller, pamuk, tütün, fındık, taze ve kurutulmuş meyve, sebze, şekerpancarı gibi önemli ürünlerde üretici ve ihracatçı konumundadır.

Bitkisel üretim, toplam tarım üretimi içinde her dönemde ağırlığını korumaktadır. Bununla birlikte, 1990 yılından itibaren üretimin alt sektörler arasındaki dağılımında önemli değişimler yaşanmaktadır. Hayvancılık sektöründeki gerilemeye bağlı olarak hayvansal üretimde önemli bir düşüş yaşanmaktadır. Buna bağlı olarak, bitkisel üretimin toplam üretim içindeki payı 10 yılda % 57'den %72'ye yükselirken, hayvansal üretimin payı % 35'ten % 22'ye gerilemiştir. Büyük ölçüde iklim şartlarına bağlı kalan bitkisel üretim potansiyelinden yeterli ölçüde yararlanılmadığı ve verimin düşük olduğu görülmektedir. Hayvancılık sektörünün son on yıl içinde politika bazında ciddi ölçülerde ihmal edilmesinin yanı sıra, arazilerin artan bir tempoda bitkisel üretim için kullanılması, yüksek girdi fiyatları, gerekli altyapı önlemlerinin alınamaması hayvansal üretimi etkileyen faktörlerin başlıcalarını oluşturmaktadır(Uzunoğlu, Alkin ve diğerleri, 2000, 32).

Orman ürünlerinde de kendi içinde benzer bir gerileme yaşanmaktadır. Buna bağlı olarak bitkisel üretimin toplam üretim içindeki payı 10 yılda % 57'dan %72'ye yükselirken, hayvansal üretimin payı %35'ten %22'ye gerilemiştir(İTO,2000,31).

2.4.1 Türkiye'nin Bitkisel Üretim Potansiyeli

Ülkemizde son yıllar itibariyle bitkisel ürünler(hububat, baklagiller, endüstriyel bitkiler, sebze ve meyve) üretim miktarları aşağıda tablolarda gösterilmiştir.

2.4.1.1 Hububat Üretimi

Hububat(tahıl) grubunu oluşturan bitkiler beslenmemizde sıkça kullandığımız besin maddeleri ve hayvan yemleridir. Bu grubu buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, pirinç gibi ürünler oluşturmaktadır. 2001- 2007 yılları arası başlıca hububat ürünlerine ait üretim miktarları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.3. Türkiye'nin Hububat Üretimi (1000 Ton)

Yıllar	Buğday	Arpa	Çavdar	Yulaf	Mısır	Pirinç	Diğer	Toplam
2001	19.000	7.500	220	265	2.200	230	26	29.441
2002	21.000	7.500	235	290	2.500	255	40	31.810
2003	19.000	8.100	240	270	2.800	223	25	30.658
2004	21.000	9.000	270	275	3.000	240	181	33.996
2005	21.500	9.500	270	270	4.200	360	261	36.361
2006	20.010	9.551	271	209	3.811	320	471	34.643
2007	17.234	7.306	241	189	3.535	295	457	29.257

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr> Erişim T: 25.11.2009

2.4.1.2 Baklagiller Üretimi

Türkiye'nin 2001- 2007 yılları arası baklagiller (fasulye, nohut, mercimek) üretim miktarları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.4. Türkiye'nin Baklagiller Üretimi (1000 Ton)

Yıllar	Nohut	Mercimek	Fasulye	Diğer Baklagiller	Toplam Baklagil Üretimi
2001	535	520	225	175	1.455
2002	650	565	250	175	1.640
2003	600	540	250	168	1.558
2004	620	540	250	174	1.584
2005	600	570	210	185	1.565
2006	552	622	196	236	1.606
2007	505	534	154	162	1.355

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr> Erişim T: 25.11.2009

2.4.1.3 Endüstriyel Bitkiler Üretimi

Endüstriyel bitkiler olarak adlandırılan bitkiler; şeker pancarı, pamuk, tütün, ayçiçeği, patates, soya ve kuru soğan grubudur. Bu ürünlere ilişkin 2001 – 2007 yılları arasındaki üretim potansiyelimiz aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.5. Türkiye'nin Endüstriyel Bitkiler Üretimi(1000 Ton)

Yıllar	Tütün	Ş.Pancarı	Pamuk	Ayçiçeği	Soya	Diğer Endüstriyel Bitkiler	Toplam Endüstriyel Bitkiler Üretimi
2001	144	12.632	914	650	50	16.655	31.045
2002	153	16.523	988	850	75	17.448	36.037
2003	112	12.623	938	800	85	17.223	31.781
2004	125	13.517	982	900	50	23.823	39.379
2005	135	15.181	982	950	28	24.615	41.891
2006	98	14.452	995	1.118	47	28.675	45.385
2007	74	12.414	1.014	854	31	29.585	43.972

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr> Erişim T: 25.11.2009

2.4.1.4 Sebze Üretimi

Ülkemizde 2001 – 2007 yılları arasında üretilen sebzelerin ürün gruplarına göre üretim miktarları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.6. Türkiye'nin Sebze Üretimi(1000 Ton)

Yıllar	Yaprağı Yenen Sebzeler	Baklagil Sebzeler	Meyvesi Yenen Sebzeler	Soğansı Sebzeler	Diğer Sebzeler	Toplam Sebze Üretimi
2001	1.670	648	18.880	644	88	21.930
2002	1.684	686	20.596	642	90	23.698
2003	1.697	709	20.681	826	108	24.021
2004	1.686	756	19.779	863	131	23.215
2005	1.782	793	20.788	814	142	24.320
2006	1.807	774	20.437	825	174	24.017
2007	1.679	724	20.131	1.032	176	23.742

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr> Erişim T: 25.11.2009

2.4.1.5 Meyve Üretimi

Ülkemizde 2001- 2007 yılları arasında üretilen meyvelerin ürün gruplarına göre üretim miktarları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.7 Türkiye'nin Meyve Üretimi(x1000 Ton)

Yıllar	Yumuşak Çekirdekli	Taş Çekirdekli	Turunçgiller	Sert Kabuklular	Üzüm ve Üzümsü Meyveler	Zeytin
2001	2.928	1.564	2.478	860	3.823	600
2002	2.666	1.332	2.493	843	4.138	1.800
2003	3.097	1.606	2.487	789	4.311	850
2004	2.513	1.332	2.707	592	4.220	1.600
2005	3.046	2.060	2.913	835	4.660	1.200
2006	2.443	1.696	3.220	998	4.867	1.767
2007	2.926	1.963	2.989	882	4.485	1.076

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr> Erişim T: 25.11.2009

2.4.2 Türkiye'nin Hayvansal Ürünler Üretim Potansiyeli

Hayvancılık sektörü; hayvansal ürünler ihtiyacını karşılama yanında devamlı istihdam yaratması, tarıma dayalı et, süt, yem, yün, tekstil ve deri sanayilerine hammadde sağlama yönünden önem arz etmektedir. Ülkemizde hayvan sayısı, hayvancılık sektörü gelişmiş pek çok ülkeden fazla olmasına rağmen birim hayvan başına elde edilen verim daha düşüktür (Karacan, 2009, 27).

1990-2001 yılları arasında ortalama sığır varlığı 11.433.000 baş olup bu sayı son yıllarda 10.5 milyona düşmüştür. Koyun sayısında da sürekli bir azalma olmuştur. 1990 yılında 40.533.000 iken, 1990-2001 yılları arasında ortalama koyun varlığı 33.503.000 baştır. Son yıllarda ise bu rakam 27 milyon civarındadır. Keçi sayısına bakıldığında da yine sürekli bir azalma görülmektedir. 1990 – 2001 yılları arasında ortalama keçi varlığı 8.935.000 baş iken son yıllarda 7 milyon civarında bir varlık söz konusudur (Karacan, 2009, 27).

2.4.2.1 Hayvan Varlığı ve Kırmızı Et Üretimi

Ülkemizde 10.5 milyon baş civarında büyükbaş hayvan(sığırgiller), 27 milyon baş civarında koyun ve 7 milyon civarında keçi mevcuttur. Toplam kırmızı et üretiminin %70- 75'i ise sığır etidir (<http://www.tuik.gov.tr> Erişim T: 25.11.2009).Aşağıdaki tabloda 2001 – 2007 yılları arasında ülkemizdeki büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı ile kırmızı et üretimi gösterilmektedir.

Tablo 2.8 Türkiye’de Hayvan Varlığı ve Kırmızı Et Üretimi

Yıllar	Büyükbaş Hayvan Sayısı(x1000 adet)	Küçükbaş Hayvan Sayısı(x1000 adet)	Kırmızı Et Üretimi (ton)
2001	10.686	33.994	435.000
2002	9.924	31.954	420.541
2003	9.901	32.203	366.656
2004	10.173	31.811	446.965
2005	10.631	31.822	409.391
2006	10.971	32.260	438.512
2007	11.145	32.565	439.887

Kaynak : <http://www.tuik.gov.tr> Erişim T: 25.11.2009

2.4.2.2 Süt Üretimi

Türkiye’nin süt üretiminin % 90.3’ü büyükbaş hayvanlardan sağlanmaktadır. Ülkemizin yıllık süt üretimi ortalama 10.5 milyon tondur. Kişi başı yıllık içme sütü tüketimi ise yaklaşık 30 litredir.Ürün kategorileri veya süt ürünleri tüketimini dikkate aldığımızda kişi başı yıllık süt ürünleri tüketimimiz 132 kg civarındadır(<http://www.tuik.gov.tr> Erişim T: 25.11.2009). Aşağıdaki tabloda 2001 - 2007 yılları arasında ülkemizdeki süt üretimi gösterilmektedir.

Tablo 2.9. Türkiye’de Süt Üretimi

Yıllar	Büyükbaş Hayvanlardan Elde Edilen Süt(x1000Ton)	Küçükbaş Hayvanlardan Elde Edilen Süt(x1000Ton)	Toplam Süt Üretimi(x1000Ton)
2001	8.552	943	9.495
2002	7.541	867	8.408
2003	9.563	1.048	10.611
2004	9.648	1.031	10.679
2005	10.064	1.043	11.107
2006	10.903	1.048	11.951
2007	10.678	1.065	11.743

Kaynak : <http://www.tuik.gov.tr> Erişim T: 25.11.2009

2.4.2.3 Kümes Hayvanları Varlığı, Beyaz Et ve Yumurta Üretimi

Tavukçuluk sektörü gerek beyaz et gerekse yumurta üretimi ile protein ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılamaktadır. Kanatlı eti, üretim maliyetinin düşük olması nedeniyle tüketiciye ekonomik avantaj sağlamakta, sağlıklı bir beslenme sunmakta ve daha kolay işlenmektedir. Yumurta ise insanlar için dengeli ve mükemmel bir hayvansal proteindir(Karacan, 2009, 29).

Ülkemizde tavukçuluk, gelişmiş ülkelere benzer şekilde gelişmiş ve teknik yönden çok ileri bir düzeye erişmiştir.Günümüzde Türkiye etlik piliç ve yumurta üretimi bakımından dünyanın sayılı ülkeleri arasında yer almaktadır.Etlik piliç üretimi, Marmara, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgelerinde yoğunlaşmış durumdadır(Karacan, 2009, 10). Aşağıdaki tabloda 2001 – 2007 yılları arasında Türkiye’de beyaz et ve yumurta üretim miktarları gösterilmiştir.

Tablo 2.10 Türkiye’de Beyaz Et ve Yumurta Üretimi

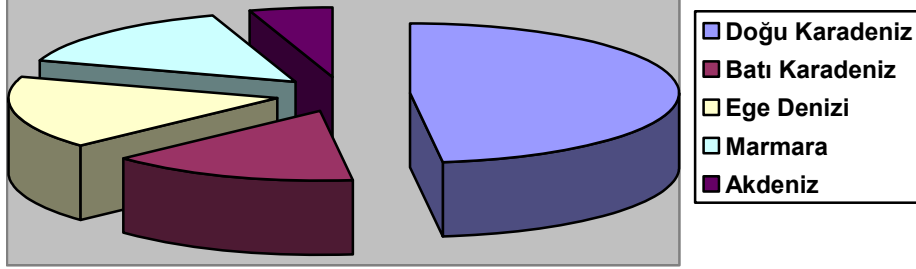
Yıllar	Beyaz Et Üretimi(Ton)	Yumurta Üretimi (x1.000 adet)
2001	715.678	11.665.557
2002	629.888	10.575.046
2003	726.607	11.554.910
2004	905.250	12.666.782
2005	914.458	11.055.557
2006	979.413	12.052.455
2007	934.732	11.733.572

Kaynak : <http://www.tuik.gov.tr> Erişim T: 25.11.2009

2.4.2.4 Su Ürünleri Üretimi

Ülkemizde su ürünleri üretimi çoğunlukla denizlerden ve iç sulardan avlanma ile elde edilmektedir. Üretimde bir diğer yöntem ise yetiştiricilik ya da kültür balıkçılığı olarak adlandırılan usulle yapılan üretimdir(Karacan, 2009, 30).

Ülkemizde avcılık yöntemi ile yapılan üretim pek fazla artış göstermemektedir. Bunun nedeni sınırlı alanlarda aşırı avlanma ile birlikte artan çevresel sorunlardır. Çevre kirlenmesinden en çok etkilenen ortamlardan birisi denizler ve iç su ortamlarıdır. Özellikle bir iç deniz konumunda olan ve birçok kıyı ülke tarafından kirletilebilen Karadeniz ülkemiz su ürünleri üretiminin büyük kısmını sağlayan önemli bir kaynaktır.Ülkemizde deniz balıkları üretiminin bölgelere göre dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 2.3 Türkiye'deki Denizlerde Deniz Balığı Üretimi(%)

Kaynak : [http:// www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/039fikri aydin.pdf](http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/039fikri_aydin.pdf)

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü üzere Doğu Karadeniz deniz balıkları üretiminin %48'ini, Batı Karadeniz % 15'ini, Ege Denizi %17'sini, Marmara Bölgesi %15'ini, Akdeniz ise % 5 ini karşılamaktadır. Ancak iç sularda avcılıkla üretilen su ürünleri miktarı toplam su ürünleri üretiminin %7- 10'unu oluşturmaktadır. Avcılıkla yapılan üretimin %70'inin inci kefali, sazan ve levrek oluşturmaktadır. İnci kefali üretiminde Van Gölü önemli bir yer tutmaktadır. Avcılıkla yapılan üretimin arttırılabilmesi için , açık deniz balıkçılığına geçilerek uluslararası sularda avlanma alanları yaratılması gerekmektedir(Karacan, 2009, 32).

Yetiştiricilikten elde edilen balık ve diğer su ürünleri üretiminin önemi giderek artmaktadır. Yetiştiricilik iç sularda de deniz ortamında yapılmaktadır. İç sularda genellikle sazan ve alabalık yetiştirilmektedir. Deniz ortamında ise çipura, levrek, gökkuşığı, alabalık, somon, orkinos ve midye yetiştirilmektedir. Türkiye'de su ürünleri yetiştiriciliği 1970'lerde alabalık çiftliklerinin kurulmasıyla başlamıştır. Yetiştiriciliğin toplam su ürünleri üretimindeki payı hızla yükselmiş ve son yıllarda toplam su ürünleri üretiminin % 15'ine ulaşmıştır ([http:// www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/039fikri aydin.pdf](http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/039fikri_aydin.pdf) Erişim T: 22.11.2009).

Aşağıdaki Tablo 2.11 de 2001 – 2007 yılları arasında Türkiye'de su ürünleri üretim miktarları gösterilmiştir.

Tablo 2.11 Türkiye’de Su Ürünleri Üretimi

Yıllar	Avcılık(Ton)	Yetiştiricilik(Ton)	Toplam Balık Üretimi(Ton)
2000	503.345	79.031	582.376
2001	527.733	67.244	594.977
2002	566.682	61.165	627.847
2003	507.722	79.943	587.715
2004	550.482	94.010	644.492
2005	468.505	76.268	544.773
2006	569.312	92.679	661.991
2007	617.858	154.465	772.323

Kaynak : <http://www.tuik.gov.tr> Erişim T: 25.11.2009

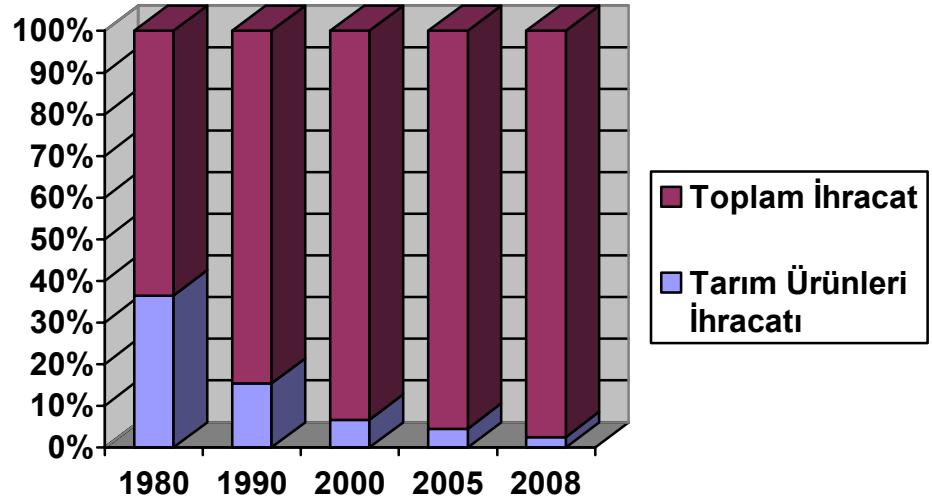
Türkiye’nin 2007 yılı toplam su ürünleri üretimi 772 bin ton kadardır. Bu üretimin % 97’sini balıklar, % 3 ‘ünü ise diğer deniz ürünleri oluşturmaktadır. Türkiye kişi başına su ürünleri tüketimi açısından yıllık 8-10 kg ile dünyada son sıralarda yer almaktadır. FAO istatistiklerine göre dünya su ürünleri tüketimi kişi başına yıllık 15 kg civarındadır. AB ülkelerinde ise kişi başına yıllık su ürünleri tüketiminin 22 kg olduğu göz önüne alındığında Türkiye’nin su ürünleri tüketiminde dünya ve AB ortalamasının çok gerisinde olduğu görülmektedir([http:// www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/039fikriaydin.pdf](http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/039fikriaydin.pdf) Erişim T : 22.11.2009).

2.5. Türkiye’nin Tarımsal Ürünler Dış Ticareti

Tarım sektörü uzun yıllar Türkiye’nin en önemli döviz kaynağını oluşturmuş ancak 1980’lerden sonra ihracatımız içerisindeki payı hızla azalmaya başlamıştır. Çok büyük bir tarımsal potansiyele sahip olan Türkiye’nin bu durumu kaynaklarını verimli kullanamadığının göstergesidir(Şahin, 2002,17).

Son yıllarda tarımsal ürünlerin genel ihracat içindeki payında düşüşler kaydedilmektedir. 1965 yılında yaklaşık %76 olan bu pay, 1970 yılında %79’a yükselmiş ve bu yıldan sonra düşüş eğilimine geçmiştir. 1980 yılında %56, 1990 yılında %18 ve 2000 yılında ise %7,3 düzeylerinde gerçekleşmiştir. Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın 2008 yılı verilerine göre 105 milyar dolarlık 2008 yılı toplam

ihracatımızın %3'ünü tarımsal ürünler oluşturmaktadır (<http://www.dtm.gov.tr/ead/ticaret/Gorunum/dsticgor.htm>). Aşağıdaki grafik 2.4 de toplam ihracatımız içerisinde tarımsal ürünlerin payı gösterilmektedir. Grafikten de anlaşılacağı üzere tarımsal ürünler ihracatımızın toplam ihracatımız içerisindeki payında son 30 yılda sürekli bir düşüş vardır.

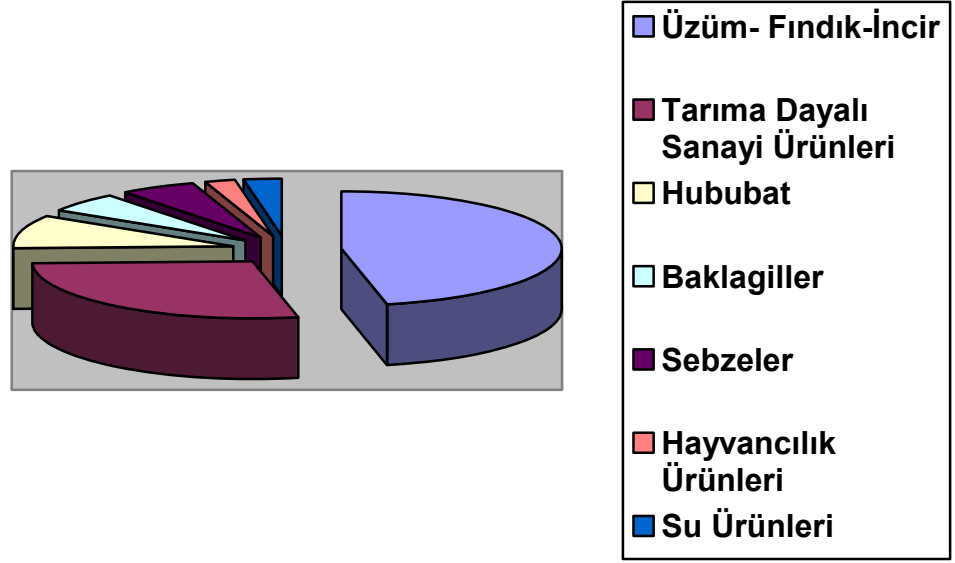

Grafik 2.4 Toplam İhracatımızda Tarım Ürünlerinin Payı (%)

Kaynak:www.dtm.gov.tr/ead/ticaret/Gorunum/dsticgor.htm(Erişim T: 26.04.2008).

Türkiye, tarım ürünleri ihracatında Avrupa Birliği Ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere bir çok ülkeye fındık, kuru incir, çekirdeksiz kuru üzüm, Antep fıstığı, kuru kayısı, tütün, zeytinyağı, pamuk, bakliyat, yaş meyve-sebze ihracatı yapmakta ve bu ürünlerin ihracatında dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almaktadır.

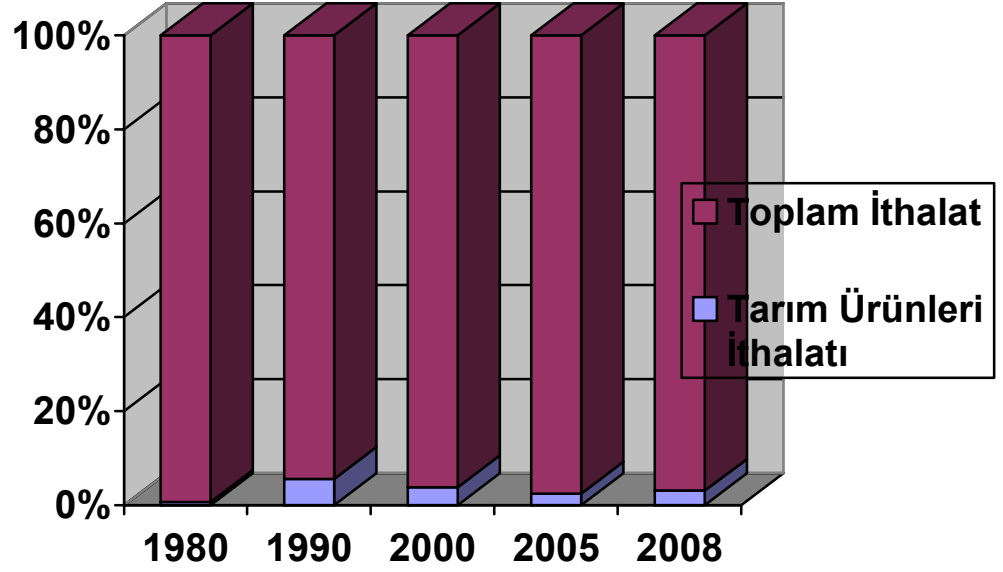
Tarım ürünleri ihracatımızda üzüm, fındık ve incir %40-45 gibi önemli bir paya sahiptir. Diğer tarım ürünlerinin ihracatında ise tarıma dayalı sanayi ürünleri %25, hububat %8,5, baklagiller %5, sebzeler %5, havyacılık ürünleri % 2, su ürünleri %2,5 oranında yer almaktadır(www.dtm.gov.tr/ead/ticaret/Gorunum/dsticgor.htm Erişim T: 26.04.2008).Aşağıdaki grafikte tarım ürünleri ihracatımızda belli başlı ürünlerin payları gösterilmiştir.

Grafik 2.5. Tarım Ürünleri İhracatımızda Tarımsal Ürünlerin Payları

Kaynak: www.dtm.gov.tr/ead/ticaret/Gorunum/dsticgor.htm (Erişim Tarihi : 26.11.2009).

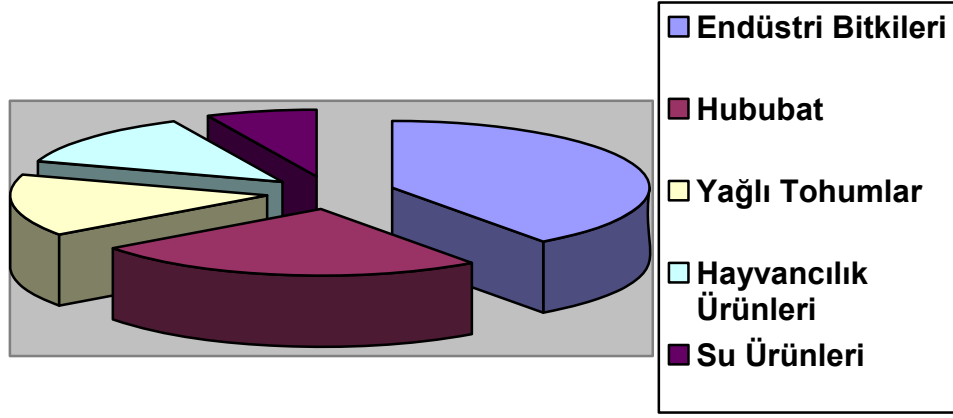
Genel ihracat dengesi yönünden, son yıllarda tarım sektörünün, net ihracatçı konumundan ithalatçı konumuna geçtiği gözlemlenmektedir. Süreç içerisinde; tüketim alışkanlıklarının değişmesi ile eğitim ve gelir artışında gözlenen farklılıklar, tarım ürünleri ithalatında artışlara neden olmuştur. Toplam ithalatta 1980 yılında %0.6 olan tarım ürünleri ithalatı, 2006 yılında gıda ve içecek dahil %6,1'e yükselmiştir. Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın verilerine göre Türkiye 2008 yılında 163 milyar dolar ithalat yapmıştır. Bu ithalatın yaklaşık 6 milyar dolarını tarımsal ürünler teşkil etmektedir.

Grafik 2.6 Toplam İthalatımızda Tarım Ürünlerinin Payı(%)

Kaynak: www.dtm.gov.tr/ead/ticaret/Gorunum/dsticgor.htm (Erişim Tarihi : 26.04.2008).

İthal ettiğimiz tarımsal ürünlerin başında; buğday, mısır, pirinç, yağlı tohumlar, pamuk, canlı hayvan ve et gelmektedir. Tarım ürünleri ithalatımızın %37'sini sanayi bitkileri, %22'sini hububat, %12'sini yağlı tohumlar, %10'unu hayvancılık ürünleri, %5,2 sini de su ürünleri oluşturmaktadır (www.dtm.gov.tr/ead/ticaret/Gorunum/dsticgor.htm Erişim Tarihi : 26.04.2008). Aşağıdaki grafikte tarım ürünleri ithalatımızda belli başlı ürünlerin payları gösterilmiştir.

Grafik 2.7 Tarım Ürünleri İthalatımızda Tarımsal Ürünlerin Payları

Kaynak: www.dtm.gov.tr/ead/ticaret/Gorunum/dsticgor.htm (Erişim Tarihi : 26.11.2009).

Türkiye uzun yıllardan beri tarım ürünlerinde ihracatçı ülke konumundadır. Ancak bu konumu son yıllarda yanlış politikalar nedeniyle ithalat lehine bozulmaya başlamıştır.

III. BÖLÜM AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TARIM SEKTÖRÜ

3.1. AB'de Tarım Sektörünün Genel Durumu

Avrupa Birliğinde tarım çok boyutludur. Çiftçiler gıda, hayvansal ve bitkisel lif üretiminde kırsal alan yönetimine, doğal koruma ve turizme kadar bir dizi fonksiyonu yerine getirmektedirler. Bu nedenden dolayı da Avrupa Birliğindeki çiftçiler çok fonksiyonlu olarak tanımlanabilirler. Avrupa tarımının niteliklerini aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

- Avrupa Birliği, modern ve rekabetçi bir tarım sektörüne sahiptir. Dünya pazarlarına hem ana ihracatçılar arasında hem de dünyanın en büyük ithalatçısı konumundadır. İthalatı temelde gelişmekte olan ülkelerden yapmayı öngörmektedir.
- Avrupa Birliği tüketici taleplerini karşılayan, güvenli ve sağlıklı ürün elde etmeyi amaçlayan nitelikli ürünler üreten çevre dostu üretim metotlarıyla sürdürülebilir tarıma yönelik bir anlayışa sahiptir.
- Avrupa Birliği tarım sektörü, kırsal birliklere zengin geleneklerini ve çeşitlilikleri düşünerek hizmet etme anlayışındadır. Avrupa Birliği tarım sektörünün rolü sadece gıda ürünü üretmek değil, aynı zamanda yaşanacak, çalışılacak ve ziyaret edilecek bir yer olarak kırsal yaşamın devamlılığını sağlamaktır.
- Avrupa Birliği'nin tarım politikası, üye ülkelerin hükümetlerince belirlenmekte ve üye ülkelere yönetilmektedir. Avrupa Birliği tarım politikaları çiftçilerin gelirlerini desteklerken aynı zamanda yüksek kalitede ürünler üretmeyi ve işlevlerini çevreyle uyumlu bir çerçevede geliştirmeyi hedeflemektedir (European Commission, 'Common Agricultural Policy Explained', 2005).

II. Dünya Savaşının sona ermesinden beri Avrupa Birliğinde tarımın gelişmesi yüksek seviyelerde verimlilik ve etkinlik çalışmalarıyla sürdürülmektedir. Tarımsal gelişme yeni tarım metotlarının benimsenmesiyle kırsal kesimin görünümünü olumlu yönde ve inanılmayacak düzeyde değiştirmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinde tarımsal gelişim konusunda aşağıdaki ilkeler benimsenmiştir:

- Özellikle İtalya, Portekiz ve İspanya gibi güneyde yer alan ülkelerde verimliliği

arttırmak için sulama çalışmalarının artırılması,

- Tarımda mekanizasyonun geliştirilmesi,
- Tarım arazisinde çalışanların sayılarının azaltılması,
- Çalılıkların ve ağaçlandırılmış alanların tarım için daha geniş alanlar sağlamak için ortadan kaldırılması,
- Gübreleme gibi verimin artmasına neden olacak teknolojilerin geliştirilmesi,
- Yeni biyoteknoloji ve yeni ürün çeşitlerinin girişi gibi yeni teknolojik gelişmelere olanak tanınması(WWF-UK, 2005).

Avrupa Birliği her yıl tarıma 50 milyar Euro destek vermektedir. Bu 100 milyar Euro'luk Avrupa Birliği bütçesinin yarısına eşdeğerdir. Aynı zamanda bu rakam 10 trilyon Euro'luk Avrupa Birliği toplam milli gelirinin % 0.5'ine tekabül etmektedir. 25 üyeli Avrupa Birliği'nde işlenebilir tarım arazisi 167 milyon hektar kadardır. Birliğe 2004 yılında üye olan ülkelerin nitelikli tarım arazisi içindeki payı 36 milyon hektar dolaylarındadır(Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Raporu, 2005, 1-16).

Avrupa Birliğinde ortalama tarım arazisi ölçeği AB-15 ülkeleri için 18, AB-25 ülkeleri için 13 hektardır. Avrupa Birliği ülkelerinde tarım arazilerinin fiyatları ise dünya ortalamasının üzerindedir.

Avrupa Birliği ülkelerinde tarım ürünlerinin fiyatlarının yüksek oluşu, üreticilerin hayat standartları iyileştirdiği gibi küçük çaplı işletmelere de yaşam şansı vermektedir (Reed, 2001, 166). Avrupa Birliğinde toplam 13 milyon adet tarımsal işletme bulunmaktadır(AB-25). Avrupa tarımsal işgücü nüfusu, yaklaşık 4 milyonu yeni ülkelerde olmak üzere toplam 18 milyon dolaylarındadır ve bu da aktif işgücünün %5'ini oluşturmaktadır(Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Raporu, 2005, 1-16).

Tablo 3.1. 15 Üyeli Avrupa Birliği ‘nin Temel ve Tarımsal Ekonomik Göstergeleri

Toplam Alan(milyon ha)	332
Tarım alanı(milyon ha)	132
Ortalama Arazi Ölçeği(ha)	18
Enflasyon(%)	2
Faiz Oranları(Kısa Dönem%)	2,567
Toplam Nüfus	380.000.000
Tarım Nüfusu	6.400.000
İstihdamda Tarımın Payı(%)	5
İşsizlik Oranı(%)	8,072
GSYİH(Piyasa fiyatlarıyla milyar Euro)	8.827
GSMH da tarımın payı(%)	1,9
GSYİH da tarımın payı(%)	3
Dış ticarete tarımın payı (%)	7,5
Tarımsal Malların Toplam İhracattaki Payı(%)	9
Tarımsal Malların Toplam İthalattaki Payı(%)	11,5
Tarımsal İşletme Sayısı(milyon)	7

Kaynak : Eurostat, Agricultural Statistics, 2005

3.1.1 AB’de Tarımın GSMH İçindeki Payı

Tablo 3.2. den görüldüğü gibi AB-15 üyesi ülkelerde tarımın gayri safi milli hasıla içerisindeki payı %1,9 dur. Şüphesiz tarımın AB ekonomisindeki payının bu kadar küçük olması AB ülkelerinin tarıma önem vermedikleri anlamına gelmemektedir. Nitekim tarımın AB bütçesi ve mevzuatının yaklaşık yarısından fazlasını kapsamaması, tarımın ne kadar önemli bir sektör olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.2. Tarımın GSMH İçerisindeki Payı (%)

Ülkeler	Tarımın GSMH İçindeki Payı(%)
Belçika	1,2
Danimarka	2,0
Almanya	0,9
Yunanistan	7,1
İspanya	4,1
Fransa	2,4
İrlanda	2,9
İtalya	2,6
Lüksemburg	0,7
Hollanda	2,4
Avusturya	1,2
Portekiz	3,3
Finlandiya	0,9
İsveç	0,7
İngiltere	0,9
AB- 15 Ortalama	1,9
Türkiye	10,3

Kaynak : Eurostat Yearbook 2009, 338.

Tablo 3.2. den görüldüğü gibi AB(15) ve Türkiye arasında GSMH içinde tarımın payının en yüksek olduğu ülkeler Türkiye, Litvanya ve Yunanistan'dır. Tarımın GSMH içindeki payının en düşük olduğu ülkeler İngiltere, Almanya, Finlandiya, Lüksemburg ve İsveç'tir(Eurostat Yearbook 2009, 338).

3.1.2. AB'de Tarımın İstihdam İçindeki Payı

Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde tarımsal istihdamın yüksek olduğu ülkeler başta İtalya, İspanya, Portekiz olmak üzere Akdeniz ülkeleridir(Eurostat Yearbook 2009, 340). Avrupa Birliği tarımsal üretiminin çok büyük bölümünü sağlayan bu ülkelerde istihdam seviyesinin de yüksek olması son derece normaldir. Çünkü Akdeniz ülkeleri doğal kaynakları ve iklimsel özellikleri bakımından Avrupa Birliği ülkeleri arasında tarımsal üretim yapılmaya en müsait bölge konumdadırlar.

Tablo 3.3 15 Üyeli Avrupa Birliği'nde İstihdam

Ülkeler	Tarımda İstihdam Edilen Kişi Sayısı(x1.000)
Belçika	80.000
Danimarka	82.000
Almanya	868.000
Yunanistan	640.000
İspanya	902.000
Fransa	977.000
İrlanda	117.000
İtalya	1.085.000
Lüksemburg	4.000
Hollanda	232.000
Avusturya	204.000
Portekiz	605.000
Finlandiya	116.000
İsveç	103.000
İngiltere	385.000
Toplam	6.400.000

Kaynak : Eurostat, Agricultural Statistics, 2005.

3.2. AB'nin Ortak Tarım Politikası ve Tarımsal Destekleme Araçları

Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası, Birliğin en fazla itilafa neden olan, uzun tartışmalardan sonra belirlenen konularının başında gelir. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulduğu yıllarda tarım sektörü, üye ülkelerin ekonomi ve politikaları açısından büyük bir önem arz etmiştir. Tarım kesiminde gelir dalgalanmalarını önlemek ve bu kesimde çalışanların refah seviyelerini yükseltmek amacıyla ortak bir tarım politikasının gerekliliği ortaya çıkmıştır([http:// www.europa.eu.int/comm/agriculture /mtr/comdoc_en.pdf](http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/mtr/comdoc_en.pdf) ; Erişim Tarihi : 02.10.2009). Ortak tarım politikası AB'nin ilk ortak politikası olup bütçesinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır(Dinler, 1988, 357).

3.2.1 Ortak Tarım Politikasının Oluşumu

Üye ülkeler, AB'nin kurulduğu yıllarda tarımda ulusal politikalar uygulamak yerine ortak politikalar oluşturmayı tercih etmişlerdir. Burada :

- İkinci Dünya savaşı sırasında Avrupa'da yaşanan kıtlık dolayısıyla gıda arzının devamlılığını sağlama,
- Savaş sonrasında AB'nin nüfusunun önemli bir bölümünü (aktif nüfusun %20'si) oluşturulan tarım sektörünün gelir seviyesinin korunması ve Avrupa ekonomik bütünleşmesinin, toplumun önemli bir kesimini ilgilendiren sorunlara yeterince eğilmediği sürece başarılı olamaması,
- Üye ülkelerin ulusal tarım politikaları arasındaki farklılıkların sadece koordinasyonla giderilememesi,
- Üye ülkeler arasında diğer sektörlerde olduğu gibi bir gümrük birliği oluşturulmasının piyasa mekanizmaları arasındaki farkların giderilmesinde yeterli olamaması yönünde bazı görüşler etkili olmuştur(Soğuk, 2001, 52).

Ayrıca Avrupa entegrasyonunun baş mimarı olan Almanya ve Fransa arasında çıkar ayrılıkları da bu oluşumda önemli rol oynamıştır. AB kurulmadan önce yapılan görüşmelerde Almanya, bir gümrük birliği oluşturulması ve sanayi mallarının serbest dolaşımının sağlanmasını savunmuştur. Çünkü bu ülkenin sanayi sektörü oldukça gelişmiş durumdaydı(Soğuk, 2001, 52).

Buna karşılık toplam nüfusunun %25'i tarım sektöründe çalışan Fransa sanayi malları için oluşturulacak gümrük birliğinin yaratacağı rekabet ortamında Almanya karşısında dezavantajlı duruma düşebileceği endişesiyle üye ülkelerin pazarlarının tarım ürünlerine de açılması gerektiği konusunda ısrarlı davranmıştır. Diğer bir ifadeyle her iki ülke arasında çıkar çatışması ve Fransa'nın bu konudaki ısrarının da ortak bir tarım politikası uygulanmasında etkili olduğu ifade edilebilir(Candan, 2003, 5-6; Varol, 2000, 1394).

Ortak Tarım Politikasının (OTP) tercihi etkili olan bir diğer neden ise tarımda ulusal politikaların uygulanması durumunda tarıma dayalı sanayi ürünlerinin de (gıda sanayi gibi) AB içinde serbest dolaşımının tam olarak sağlanamayacağı ve rekabetin bozulacağı endişesidir. Saydığımız bütün nedenlerle AB içinde bir ortak tarım politikası uygulanmasına karar verilmiş ve Roma Antlaşmasıyla da bu politikanın yasal temelleri atılmıştır(Ekeman, 2000, 3).

OTP ilk kez Roma Antlaşmasının 3/d bendinde öngörülmüştür. Bu konuda ilk ciddi adımlar 1960 -1964 yılları arasında atılmış ve 1962'de de ilk Ortak piyasa Düzeni

oluşturulmuştur. OTP gereği üye ülkeler milli yasama ve yürütme yetkilerinin bir kısmını Birliğin organlarına devrettiklerinden tarım konusunda bağımsız politikalar uygulayamamakta ve birliğin aldığı kararlara uymak zorunda kalmaktadırlar(Soğuk, 2001, 52).

3.2.2 Ortak Tarım Politikasının Amaçları

Roma Antlaşmasının 39. maddesinde Avrupa Birliği'nin OTP' sinin amaçları şöyle sıralanır:

- Avrupa'da ürün arzının sürekliliğin temini diğer bir ifadeyle ürün arzının güvenliğinin sağlanması,
- Uygun fiyatlarla tarımsal ürünlerin tüketiminin mümkün kılınması,
- Teknik gelişmelerin desteklenmesi, tarımsal üretimin rasyonel hale getirilmesi, üretim faktörlerinin özellikle de işgücünün optimal kullanımını sağlayarak tarımda verimliliğin yükseltilmesi,
- Tarımsal nüfusun yaşam düzeyinin, kişi başına gelirlerinin artırılması yoluyla yükseltilmesi, tarımda çalışanlara adil bir yaşam standardının garanti edilmesi,
- Pazarlarda istikrarın sağlanması olarak belirlenmiştir(<http://www.europa.eu.int/comm/agriculture> Erişim Tarihi : 12.10.2009).

Roma Antlaşması ile OTP'nin genel çerçevesi çizilmiş, daha somut önlemler, ilkeler ve mekanizmalar ise uzun yıllar süren görüşmeler sonucunda şekillendirilmiştir.

Yaklaşık üç yıl süren görüşmelerin sonucunda 1962 yılında tahıllara ilişkin bir Ortak Piyasa Düzeni oluşturulmuş ve OTP resmen uygulamaya konulmuştur (Ekeman, 2000, 6).

3.2.3. Ortak Tarım Politikasının İlkeleri

Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası'nın yürütülmesinde bazı prensipler esas alınmıştır. Roma anlaşmasında yer almayan ancak 1960'lı yılların başından bu yana uygulanan bu prensipler; Tek Pazar İlkesi, Birlik Tercihi İlkesi ve Ortak Mali Sorumluluk İlkesidir(Agricultural Policy of the European Community, 1982).

3.2.3.1 Tek Pazar İlkesi

Bu ilke, ticarete gümrük vergilerinin, diğer engellerin ve rekabeti bozabilecek sübvansiyonların kaldırılarak üye ülkeler arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımının sağlanmasını hedeflemektedir. (Yücel, 2000, 1413)

Belirlenen bu hedefe ulaşmak için fiyat, döviz kuru, rekabet kuralları, üçüncü ülkelere karşı koruma mekanizmaları, kamu sağlığı ve veterinerlik gibi tarımı doğrudan etkileyen alanlarda ortak düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Üye ülkelerde iç pazarlarına yönelik korumaya son verilmesi ve kuralların uyumlu hale getirilmesi, ayrıca dış rekabete karşı ortak kotuma mekanizmaları kullanılması sonucunda Birlik içinde tarım ürünlerinde tek fiyatın oluşacağı düşünülmüşse de bu gerçekleşmemiştir. Birlik içinde tarımsal ürünlerde tek fiyatın oluşmamasında; idari kararlarla fiyat oluşumuna müdahale edilmesi ve döviz kurlarında yaşanan istikrarsızlık etkili olmuştur.

Ürünlerin üye ülkeler arasında serbest dolaşımı sağlanmış ancak bu Tek Pazarın oluşturulması yeterli olmamıştır. Ancak 1999 yılından itibaren EURO'nun kaydi anlamda da olsa tek para birimi olarak kullanılması, üye ülkelerde döviz kuru istikrarsızlıklarını ortadan kaldırmış ve bu gelişme de tarım ürünlerini Tek Pazar'a göz ardı edilemeyecek katkılarda bulunmuştur (Ekeman, 2000, 6).

3.2.3.2 Birlik Tercih İlkesi

Tek Pazar oluşturma çabalarının bir sonucu olarak görülebilecek bu tercih; ürün alımında Avrupa Birliği üyesi devletlerin tercih edilmesini ifade etmektedir. Böylece doğal olarak tarım sektörünün üçüncü ülkelere karşı korunması da sağlanmış olmaktadır.

Avrupa Birliği tarım ürünlerinin fiyatları dünya fiyatlarının üzerindedir. Bu nedenle fiyatların düşmemesi dolayısıyla üreticilerin bu düşüşten zarar görmemesi ayrıca üçüncü ülkeler ile rekabet edebilme imkanına sahip olunması için Avrupa Birliği üreticilerini korumak zorunda kalmakta ve bunu yaparken de iki temel mekanizmadan yararlanmaktadır(Yücel, 2000, 1413).

Bunlardan birincisi gümrük vergileridir. Bilindiği gibi daha önce ithal edilen ürünlerin fiyatının AB seviyesine yükseltilmesi amacıyla “prelevman” adlı değişken bir

vergi uygulanmaktaydı. Prelevman, Birlik tarafından belirlenecek olan eşik fiyat ile dünya CİF fiyatı arasındaki farka eşit olmakta ve AB'ye üye ülkenin giriş gümrüğünde ithalatçıdan tahsil edilmekteydi. Sabit ve değişken olmak üzere iki şekilde alınmakta olan prelevmanda, sabit unsur, işletme sanayi sektörünün korunması amacıyla işlenmiş tarım ürünlerinde işleme sanayinin katkı oranına göre hesaplanmaktaydı. Değişken unsur ise işlenmiş tarım ürünlerinde kullanılan temel gıda maddelerinde Birlik fiyatı ile dünya fiyatı arasındaki farka eşittir. Ancak günümüzde prelevman yerini, GATT'ın Uruguay Raund Müzakerelerinde kabul edilen DTÖ Tarım Anlaşmasıyla alınan karar gereği gümrük vergilerine bırakmıştır(Bulut, 2004, 54).

Diğeri ise AB ürünlerinin, AB dışındaki ülkelere ihraç edebilmesi imkanını sağlayan "ihracat iadesi"dir. Bu uygulama ile AB tarım ürünlerinin diğer ülkelerin tarım ürünleri ile rekabet edebilmesi sağlanmış olmaktadır. Bu yöntem üretim fazlası olan ürünler için kullanılmaktadır.

Ancak AB, bütün üçüncü ülkelere karşı her alanda aynı koruma politikasını izlememektedir. Topluluğun başta üye devletlerin eski sömürgeleri olmak üzere birçok ülke ile tercihli ticaret ilişkileri bulunmaktadır.

3.2.3.3 Ortak Mali Sorumluluk İlkesi

Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan ortak tarım politikasının beraberinde ortak bir mali sorumluluğu getirmesi kaçınılmazdır. ÖTP'nin ortak bir politika olması nedeniyle finansmanın da üye ülkeler tarafından ortaklaşa karşılanması gerektiği düşüncesinden hareketle ortak mali sorumluluk ilkesi benimsenmiştir. Bu ilke gereği tüm harcamalar AB üyeleri tarafından ortaklaşa üstlenilirken, ÖTP'ye bağlı olarak toplanan vergi gelirleri de Topluluğun ortak geliri olarak kabul edilmektedir. Bu prensibi yerine getirmek için üye ülkeler Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönerme Fonunu kurmuşlardır(Olgun ve Işın, 1999, 40).

3.2.4.Ortak Tarım Politikasında Finansman Mekanizması

Topluluğun Ortak Tarım Politikası, Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) ve diğer kaynaklardan finanse edilmektedir.

3.2.4.1 Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA)

Birliğe üye ülkelerde tarım için ortak bir politika uygulanmasının benimsenmesi, finansmanın diğer bir ifadeyle mali sorumluluğun da ortak olması gerektiği fikrini gündeme getirmiştir.

Bu fikrin hayata geçirilebilmesi için ise üye ülkeler tarafından. AB bütçesinde özel bir fon oluşturulmasına karar verilmiş, sadece OTP uygulamalarını finanse etmek için 1962 yılında Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) kurulmuştur (<http://www.epp.ec.europa.eu> Erişim Tarihi:16.10.2009).

FEOGA, mali anlamda özerk bir fon değildir. AB genel bütçesinin bir parçası olan bu fon genel bütçe gelirleriyle finanse edilmektedir. OTP'nin AB bütçesine sağladığı gelir, tarım için ayrılan payın oldukça altında kalmaktadır. Örneğin 1999 yılı bütçesinin tahmini gelirleri içinde tarımın payı %2,2 iken, harcamalardan FEOGA'nın aldığı pay yaklaşık %50'dir. Kurulduğu ilk yıllarda AB bütçesinden %90 olan FEOGA'nın AB bütçesindeki payı zaman içinde yaklaşık %50'ye kadar gerilemiştir. Bu düşüşte, AB bütçesinden finanse edilen harcama kalemlerinin büyüklüğünün ve sayısının artması ile OTP'de yapılan reformlar etkili olmuştur(Tan; Şener; Aytüre, 1999, 1).

FEOGA'nın "Yönlendirme" ve "Garanti" olmak üzere iki ayrı bölümü bulunmaktadır.

Toplam Avrupa Birliği bütçesi içinde FEOGA'nın Garanti Bölümünün payı yaklaşık %47, Yönlendirme Bölümünün payı da %4 tür(<http://www.epp.ec.europa.eu>; Erişim Tarihi: 16.10.2009).

Fonun yaklaşık %90'ını oluşturan Garanti Bölümü, fiyat ve Pazar politikasının işleyişi için gerekli AB harcamalarını finanse etmektedir. Bu bölüme ait giderler; AB dışı ülkelere ihracatta ödenen iadeler, iç piyasa müdahaleleri ve telafi edici meblağlardan oluşmaktadır(Atakan, 1998, 10).

Topluluğun Ortak Piyasa Düzenleri için garanti bölümü harcamaları içinde yaklaşık %44 ile ekilebilir ürünler, birinci sıradadır. Tahıllar proteinli bitkiler ve yağlı tohumlardan oluşan ekilebilir ürünler sırasıyla sığır ve dana eti, süt ve süt ürünleri, zeytinyağı ve şeker takip etmektedir. Bu bölümün ödemelerinden en fazla yararlanan ülke Fransa'dır. Yönlendirme bölümü ise Ortak Tarım Politikası'nın hedeflerin

gerçekleştirilmesine yönelik yapısal uyum tedbirlerinin finansmanını üstlenmiştir. Bu bölüm FEOGA'nın yaklaşık %10'unu AB bütçesinin ise %4'ünü oluşturmaktadır. Dolaylı eylemler çerçevesindeki ödemeler (üye ülke harcamalarının geri ödemeleri) ve doğrudan eylemler çerçevesindeki ödemeler (yatırım projeleri için yapılan doğrudan ödemeler) bu bölümün gider kaleminde. Yönlendirme bölümü harcamaları içinde proje bazında yapılan ödemelerden en fazla yararlanan ülke Almanya'dır(Candan, 2003, 11).

3.2.4.2 Diğer Finansman Kaynakları

Temel finansman kaynağı FEOGA olmakla birlikte Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (FEDER), Avrupa Sosyal Fonu (FSE), ve LEADER AB OTP'sinin diğer finansman kaynaklarını oluşturmaktadır(Ekeman, 2000, 32).

- Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (FEDER) :Hedefi Topluluğu bölgeler arası kalkınmışlık farklarının giderilmesidir. 1999 yılı bütçesinde FEDER için ayrılan miktar 15,6 milyar EURO'dur.
- Avrupa Sosyal Fonu(FSE): Mesleki eğitim, istihdam ve insan kaynaklarının geliştirilmesine yönelik olarak kullanılmaktadır. Bu fon için AB bütçesinden ayrılan miktar 1999 yılı itibariyle 9,6 milyar Eurodur.
- LEADER: Hedefi kırsal kalkınmayı destekleyen faaliyetleri bütünleştirmektedir. Bu kapsamda, kırsal alanda çalışan işgücünün desteklenmesi, yenilikçi faaliyetlerin geliştirilmesi gibi alanlarda yerel düzeyde oluşturulan projelere mali destek sağlanmaktadır. Halen yürürlükte bulunan LEADER II için 1994-99 döneminde bütçeden ayrılan pay 1,7 milyar ECU'dür. 2000-2006 döneminde yürürlüğe konulan ve uygulanan LEADER III için ise ayrılan pay 2,02 milyar Euro'dur (Candan, 2003, 11).

3.2.5. Ortak Tarım Politikasında Ortak Piyasa Düzenleri

Roma Antlaşmasında belirlenen amaçlara ulaşılabilmesi için yine aynı antlaşmada öngörüldüğü biçimde 1962 yılından itibaren AB içinde ortak piyasa düzenleri oluşturulmaya başlanmıştır. Bu düzenler, politik sorunlar nedeniyle 11 Mayıs 1966 tarihine kadar tam olarak uygulamaya konulamamıştır. Çok sayıda ortak piyasa

düzeni oluşturulması, tarım ürünlerinin üretim ve pazarlama koşullarının birbirinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır(Verhoeven, 2001, 8).

Ortak Piyasa Düzenlerinin Amaçları:

- Üye ülkelerde farklı şekillerde piyasa düzenlemeleri yerine birlikte ortak tarım politikası oluşturmak
- Üye ülkeler arasında ticari ilişkileri geliştirmeye yönelik koşulları oluşturmak ve bu şekilde ticaretin serbestçe yapılmasını sağlamak,
- Birlik içinde tarımsal ortak Pazar oluşturmak ve iç Pazar ile birlik üretimini üçüncü ülkelere karşı korumak,

şeklinde belirlenmiştir(Tan; Dellal, 2003, 2).

Topluluğun kurulduğu yıllarda tarım ürünlerinin sadece %50'si ortak piyasa düzenleri kapsamında yer alırken 1980'li yıllardan itibaren bu oran %91'e ulaşmıştır. Günümüzde, patates (nişastalık patates hariç) dışında tüm tarım ürünleri ortak piyasa düzenleri kapsamındadır.

Ortak piyasa düzeni uygulanan ürün grupları aşağıdaki Tablo 3.4 te verilmiştir(Eurostat Yearbook,2007, 356).

Tablo 3.4 Ortak Piyasa Düzeni Uygulanan Ürün Grupları

Tarım Ürünleri		Et ürünleri
Tahıllar	Keten – kenevir	Sığır – dana eti
Pirinç	İpekböceği	Koyun – keçi eti
Nişastalık Patates	Şerbetçi otu	Domuz eti
Zeytinyağı	Kurutulmuş yem	Kümes hayvanları
Şeker	Yaş sebze ve meyve	Yumurta
Süt ve süt ürünleri	İşlenmiş sebze ve meyve	
Proteinli bitkiler	Tekstil ürünleri (pamuk)	
Yağlı tohumlar	Şarap	
	Tütün	

Kaynak : Eurostat Yearbook, 2007, 356

Tahıllar, proteinli bitkiler ve pirinç ortak düzenlerinin bütçeden aldığı pay %47, sığır-dana eti ortak düzeninin aldığı pay ise %17 seviyesindedir. Diğer bir ifadeyle

bütçenin %64 gibi önemli bir payı adı geçen ortak düzenlere ayrılmış durumdadır. Süt ve süt ürünleri, zeytinyağı ve şeker ortak düzenlerinin payı ise sırasıyla %7, %6, %5'tir(Eurostat Yearbook,2007, 356).

3.2.6. Ortak Tarım Politikasında Pazar ve Fiyat Mekanizmaları

1962 yılında “Tahıllar Ortak Piyasa Düzeni”nin oluşturulması ile birlikte ilk kez uygulamaya konulan bu mekanizmaların amacı; tarımsal ürünlerin fiyatlarının düşmesi dolayısıyla üreticilerin gelirlerinin azalmasını önlemektir. Bu amaca yönelik olarak ortak piyasa düzenleri kapsamında yer alan ürünlerin ortak fiyatları her yıl Konsey tarafından tespit edilmektedir. Fiyatların belli bir seviyenin altına düşmesi halinde pazara müdahale edilmekte ve aradaki fark AB bütçesinden destekleme yoluyla karşılanmaktadır (Atakan, 198, 22).

Ortak fiyatlar, uygulandıkları ürün gruplarına göre farklı isimler almakla birlikte iki işlev üstlenmiştir. Bunlardan birincisi, AB üyeleri arasında tarımsal ürün fiyat farklılıklarının, ortak Pazar düzenini olumsuz yönde etkilemesini engellemek için oluşturulan AB içi ortak fiyat politikası ikincisi ise topluluğa ithal edilen düşük fiyatlı ürünlerden kaynaklanan rekabeti önlemek amacıyla üçüncü ülkelere uygulanan fiyat politikasıdır.

Ortak piyasa düzenleri kapsamında bulunan ürünlerin %70'i bu fiyat politikalarının her ikisi, %25'i sadece ikincisi geriye kalan %5'i de OTP'nin başlangıcından günümüze kadar sadece doğrudan ödemeler aracılığıyla desteklenmektedir(Candan, 2003, 10).

Ancak 1990'lı yıllardan itibaren yapılan reformlar sonucu doğrudan ödemeler yoluyla desteklenen ürünlerin kapsamı genişletilmiştir. Bu uygulama reformlar nedeniyle destek fiyatlarında yapılan indirimlerden ve müdahale sisteminin esnekleşen yapısından çiftçilerin zarar görmesini engellenmesi amacıyla başlatılmış olsa da, OTP içinde ağırlığı giderek artmaktadır(Ekeman, 2000,12).

3.2.6.1. Birlik İçi Ortak Fiyat Politikası

Birlik içi ortak fiyat politikası; hedef fiyat ve müdahale fiyatı olmak üzere iki ayrı fiyat sistemini esas almaktadır. Hedef fiyat, üretici için arzu edilen gelir seviyesini

göstermektedir. AB’de tüm piyasa destekleme mekanizmaları hedef fiyat (ürünlere ve sektörler göre farklı isimler verilmiştir) prensibine dayanmaktadır.(Yücel, 2000, 1414)

AB’de piyasa fiyatlarının hedef fiyat seviyesinde tutulabilmesi için müdahale fiyatı belirlenmekte ve fiyatlar bu seviyenin altına düştüğünde, müdahale mekanizmaları devreye sokulmaktadır. Temel fiyat ya da referans fiyat da denilen müdahale fiyatı bir anlamda üreticilere sağlanan en düşük garanti seviyesini belirten taban fiyattır.

Tahıllar, şeker, zeytinyağı, pirinç, tereyağı ve süttozu, sığır ve dana eti ile domuz eti, müdahale fiyatı belirlenen ürünlerdir. Ürünün arz ve talebinden ziyade üreticilerin gelir düzeyleri dikkate alınarak belirlenen müdahale fiyatları OTP’nin uygulamaya konulduğu ilk yıllarda sınırsız miktarda ürün alımında kullanılırken günümüzde sistem daha esnek hale getirilmiştir.(Yücel, 2000, 1415)

Sayılan bu fiyat şekilleri dışında sınırlı sayıda ürün için kullanılan geri çekme ve satın alma olmak üzere iki değişik fiyat şekli daha bulunmaktadır. Geri çekme fiyatı bazı sebze ve meyveler için uygulanmaktadır. Bu ürünlerde arz fazlasının bulunduğu dönemlerde üretici kuruluşlar bu fiyat üzerinden ürün fazlasını piyasadan çekerler. Satın alma fiyatı da sebze ve meyvelerde uygulanmakla birlikte, geri çekme fiyatından farkı; devlet kurumları tarafından veriliyor olmasıdır.

3.2.6.2. Üçüncü Ülkelere Karşı Uygulanan Fiyat Politikaları

OTP kapsamında dış ticarete iki çeşit fiyat politikası uygulanmaktadır. Üçüncü ülkelerden topluluğa ithal edilen mallara karşı koruma uygulanırken, ihracatı teşvik etmek amacıyla ihracat desteklemesi yapılmaktadır.

OTP’nin üçüncü ülkelere karşı uygulanan fiyat politikası GATT Uruguay Raund müzakereleri sonucunda hazırlanarak Temmuz 1995 tarihinde yürürlüğe giren Dünya Ticaret Örgütü’nün Tarım Anlaşmasıyla önemli ölçüde değişime uğramıştır.

Söz konusu anlaşma sonucunda tarım ürünleri ithalatında değişen vergilerin yerini gümrük tarifeleri almış ve DTÖ’ne üye ülkelerin değişken vergi uyguladıkları tüm ürünler için birer gümrük tarifesi üst sınırı belirlenmesi ve belirlenen bu tarife tavrılarının bir takvim uyarınca aşamalı olarak düşürülmesi kararı alınmıştır. Varılan bu anlaşma çerçevesinde bir ürünün ithalatında söz konusu tarife üst sınırından daha fazla vergi alınamamaktadır. Alınan karar sonucunda diğer ülkeler gibi AB’de prelevman ve

değişken vergi uyguladığı tüm ürünler için birer gümrük tarifesi üst sınırı belirlenmiştir. (Varol, 2000, 1396)

Belirlenen bu tarife üst sınırlarının 6 yılda %36 oranında azaltılması öngörülmüştür. Sadece tahıllar için farklı bir uygulama benimsenmiştir. Tahıllarda iyi, orta ve düşük kalite buğday; durum buğdayı, yulaf, arpa ve çavdar olmak üzere altı ayrı kategoride, 15 günde bir belirlenen bir tür vergi uygulanmaktadır. Yapılan bu değişiklik, AB'nin tarım sektörünü dış rekabete karşı korunma düzeyinde bir azalmaya yol açmamıştır.

Yine tarım anlaşması ile tarife sınırlarını aşmamak koşuluyla ülkelere gümrük vergilerini değiştirme olanağı da tanınmıştır. Bu tolerans değişken vergilerin yasaklanmış olmasına rağmen fiilen uygulandığı yönünde eleştirileri de gündeme getirmesine karşın tarife sınırlarının belirlenen takvim uyarınca düşürülmesi ile birlikte gelecek yıllarda bu sorunun önemli ölçüde çözümleneceği öngörülmüştür. Birlik ihracata da ihracat iadeleri ve ihracat vergileri olmak üzere iki farklı araç kullanmaktadır.(Soğuk, 2001, 54)

Normal şartlar altında AB'de tarımsal ürün fiyatları dünya ülkelerine göre daha yüksek ve doğal olarak rekabet şansı bulunmamaktadır. Bu nedenle AB ihracatını arttırmak amacıyla ihracatçılarına dünya fiyatları ile müdahale fiyatları arasındaki fark oranında prim ödemektedir.

İhracat iadesi (restitution) olarak adlandırılan bu prim dünya fiyatlarına bağlı olduğundan değişken bir yapıya sahiptir. İhracat iadesi kapsamında olan ürünler; tahıllar, pirinç, süt ve süt ürünleri, şeker, sığır eti, kümes hayvanları eti, domuz eti, yumurta, şarap, yaş ve işlenmiş meyve sebze ve bazı sıvı yağlardır.

Fiyatlarının dünya fiyatlarından düşük olması halinde ise AB, ihracatçılarından fiyatlar arasındaki fark kadar ihracat vergisi alınmaktadır. Ancak genellikle AB tarım ürünlerinin fiyatları üçüncü ülke fiyatlarından yüksek olduğundan ihracat vergisi uygulaması nadiren görülmektedir. (Karluk, 2002,252)

3.2.6.3 Doğrudan Ödemeler

OTP'nin ilk yıllarında müdahalede sistemi kapsama alınmayan ürünler doğrudan ödemeler yoluyla desteklenmekteydi. Zaman içerisinde müdahale kapsamında yer alan

ürünlerde de fiyat indirimleri ve getirilen çeşitli kısıtlamalara paralel olarak doğrudan ödemelerle gelir desteği sağlanmaya başlanmıştır. (Varol, 2000, 1396)

1. **Üretim Desteği;** OTP'nin başlangıcından günümüze keten, kenevir, şerbetçi otu, ipek kozası, sert buğday, kuru yem ve tohumlar için üretim miktarı ya da ekim alanı üzerinden verilen götürü yardım bu kapsamda yer almaktadır. 1992 yılından itibaren tahıl ve sığır eti sektörleri de fiyat desteğinin yanı sıra hektar/hayvan sayısı üzerinden verilen doğrudan ödemeler yoluyla da desteklenmeye başlanmıştır.

Proteinli bitkiler, yağlı tohumlar, koyun ve keçi etlerinde ise fiyat desteğinin yerine hektar/hayvan sayısına göre verilen ödemeleri ile doğrudan destek sağlanmaktadır. Ayrıca tütünün kalitesine göre üreticilere prim verilmekte, zeytinyağı sektöründe müdahale mekanizmasına ek olarak üretimi arttırmak amacıyla üretim yardımları yapılmaktadır.(Candan, 2003, 10)

2. **İşleme Desteği;** bu destekler bazı ürünlerin işlenme sürecinde verilmekte ve miktarı ve şekli ürüne göre farklılık göstermektedir. İşlenmiş ve sebze üretimi için verilen destek bu kapsamda yer almaktadır. (Varol, 2000, 1396)

3. **Tüketim Desteği;** AB tarafından bazı ürünlerin tüketimini attırmaya yönelik destekler verilmektedir ancak bu desteğin kapsamı giderek azalmaktadır. (Varol, 2000, 1396)

4. **Depolama Desteği;** adından da anlaşılacağı gibi üreticilerin ürünlerini piyasaya sürmemeleri ve depolamaları için verilen destektir. (Varol, 2000, 1397)

3.2.7. Ortak Tarım Politikasında Para Mekanizması

Daha öncede ifade edildiği gibi OTP çerçevesinde oluşturulan ortak piyasa düzenleri, ortak fiyatları temel almaktadır. Üye ülkelerin tümünün farklı ulusal para birimleri kullanması, ortak fiyatların topluluğun kabul ettiği ortak bir para birimi üzerinden belirlenmesini zorunlu hale getirmiş ve bu fiyatların topluluğun ortak para birimi üzerinden belirlenmesi kararı alınmıştır.

İlk yıllarda hesap birimi üzerinden belirlenen ortak fiyatlar 1979-99 döneminde ECU üzerinden tespit edilmiştir. Sözü edilen her iki para biriminin de maddi varlığının bulunmaması ortak fiyatların bu para birimlerinden ülkelerin ulusal para birimlerine çevrilmesine neden olmuştur. Diğer bir ifade ile OTP'nin temel unsurlarından biri olan

ortak fiyatlar ülkelerin farklı para birimlerine sahip olmaları nedeni ile reel anlamda uygulamaya konulamamıştır(Atakan, 1998, 22).

OTP'nin kurulduğu yıllardan günümüze dek dünya mali piyasalarında yaşanan istikrarsızlıklar ile buna paralel olarak ortaya çıkan döviz kuru dalgalanmaları ortak fiyat sisteminde erozyona yol açmıştır.

Zaman içerisinde AB tarafından belirlenen ortak fiyatların yerini ülkeden ülkeye farklılık gösteren ulusal fiyatlar almıştır. Bu durum OTP'yi karmaşık bir hale getirmiş aynı zamanda ülkeler arasında sadece döviz kuru dalgalanmalarına bağlı olarak bir spekülatif ticaret oluşmasına ve destek fiyatlarının yükselmesine yol açmıştır. Bu olumsuzlukların giderilmesi ve ortak fiyat düzeninin tekrar kurulması için AB tarafından tedbirler getirilmiş ve sadece OTP'ye özgü olan “Yeşil Para” (ya da tarımsal para mekanizması) sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem de dünya mali piyasalarına ve Birlik içi gelişmelere bağlı olarak sürekli değişim geçirmiştir.(Soğuk, 2001, 53)

1 Ocak 1999 tarihinde Ekonomik ve Parasal Birliğin (EPB) son aşamasına geçilmesi ile birlikte Topluluğa üye ülkelerde EURO kaydı anlamda tek para birimi olarak kullanılmaya başlanmış ve “Yeşil Kur” uygulamasına son verilmiştir. Bu tarih itibariyle üye ülkelerin ulusal para birimlerinin pariteleri EURO karşısında sabit hale getirilmiştir. Uluslar arası piyasalarda sadece EURO'nun döviz kuru değeri değişmekte, AB üyesi ülkelerin para birimleri ise EURO'nun değerindeki değişmelere bağlı olarak sabitleştirilmiş pariteler oranında değişim göstermektedir(Candan, 2003, 10).

Banknotlar ve madeni paraların basılmasının ardından 1 Ocak- 1 Temmuz 2002 tarihleri arasında 6 aylık dönem geçiş dönemi oldu ve bu dönemde ulusal para birimleri ile birlikte EURO kullanılmaya başladı, 1 Temmuz 2002 tarihinden sonra ulusal banknot ve madeni paralar tamamen tedavülden kaldırıldı ve EURO, AB'ye üye ülkelerin tek para birimi olarak ödemelerde kullanılır hale geldi.

Ortak fiyatların EPB'nin üçüncü aşamasına katılmayan dolayısıyla tek para birimi olarak EURO'yu kullanmayan İngiltere, Danimarka, İsveç, Yunanistan'ın ulusal para birimlerine çevrilmesi için ise bu ülkelerin para birimlerinin EURO karşısında piyasa kurları kullanılmaktadır. İstedikleri takdirde adı geçen ülkelerin EURO üzerinden ödeme yapma hakkı da bulunmaktadır. Yapılan bu değişiklik ile OTP'nin

kurulmasından günümüze dek ilk kez ortak fiyatların büyük ölçüde uygulamaya geçirilmesi sağlanmıştır.(Yücel, 2000, 1416)

3.2.8. Ortak Tarım Politikasında Reformu Gerekli Kılan Nedenler Ve Yapılan Reformlar

Ortak Tarım Politikası işleyiş mekanizması ile ortak piyasa düzeninin kurulmasından günümüze dek sürekli değişim göstermiştir. Bu değişimleri gerekli kılan bazı gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Bilindiği gibi başlangıçta OTP kapsamında alınan tedbirler, tarımsal üretimin güvenliğinin sağlanması ve gıda açığının kapatılması amacına yöneliktir. OTP'nin oluşturduğu yıllarda tarımsal üretimde kendine yeterli olmayan AB kısa sürede tarımsal ürün ihracatında dünya pazarında ABD'den sonra ikinci sıraya yerleşmiştir.

Kendi kendine yeterliliğin sağlanmasından sonra da üretim artışının devam etmesi ve iç ve dış pazarlarda pazarlanmasında sorunlar yaşanması bazı ürünlerde stokları da beraberinde getirmiştir.

1973-88 döneminde iç tüketim %0.5 oranında artarken tarımsal üretimde kaydedilen artış %2 oranında gerçekleşmiştir. Üretim tüketimden daha fazla oranda artması stokları kaçınılmaz kılmıştır. 1991 yılı bütçesinde stoklama harcamaları için ayrılan miktar 6,4 milyar ECU'ye ulaşmıştır.

Tarımsal ürünlerde kontrolsüz üretim artışı nedeniyle müdahale kurullarında oluşan stoklar özellikle 1980 sonrasında OTP'nin en önemli sorunu haline gelmiştir. AB bütçesinden fiyat destekleri ve stoklama giderleri ile stokları eritebilmek amacıyla ihracatı arttırmak için ihracat iadelerinin artması OTP'nin mali külfetini ağırlaştırmıştır. Destekleme alımlarının FEOGA giderleri içindeki payı %60-70 oranındadır.

OTP ile oluşturulan Pazar ve fiyat mekanizmaları büyük ve küçük ölçekli tarımsal işletmeler arasındaki gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemiştir. Fiyat garantisine dayanan gelir desteklemesinin üretim hacmi ile bağlantılı olması bu desteklerin önemli bir bölümünün büyük tarımsal işletmelere yapılmasına neden olmaktadır. Üreticilerin %20'sini oluşturan büyük toprak ve işletme sahibi çiftçiler FEOGA desteğinin %80ini almaktadırlar. Küçük ve orta ölçekli aile çiftliklerinin

gelirlerinde ise azalma görülmektedir. Ayrıca bölgeler arası gelir bozukluğu sorununun derinleşmesine neden olmuştur(Varol, 2000, 1397).

Topluluğun uyguladığı ihracat iadesi ile tarımsal ürün ihracatının artması sonucu, AB dışında diğer ülkeler bu uygulama ile Topluluğun rekabeti bozduğu yönünde eleştirilerini yoğunlaştırmıştır. Özellikle ABD rekabet gücünü koruyabilmek için uyguladığı sübvansiyon oranları yükseltme yoluna gitmiş ve bunun sonucunda Birlik aralarında sübvansiyonlar savaşı başlamıştır. Ayrıca gelişmiş ülkelerin bu korumacı politikalarının kalkınmalarını engellediği gerekçesiyle büyük çoğunluğu ihracatta tarım ürünlerine bağımlı olan ülkeler de OTP'ye yönelik eleştirilerini arttırmışlardır(Weyerbrock, 1998, 380).

OTP'nin üretimi teşvik eden yapısı, enstantif tarımı da körüklemiştir. Bunun sonucunda doğal kaynakların rasyonel kullanımına özen gösterilmemiştir. Ayrıca üreticilerin üretimi arttırmak için giderek artan miktarlarda kimyasal madde kullanılması, toprak ve suların kirlenmesine de yol açmıştır(Çetin, 2002, 121-122).

OTP'de ilk reform girişimi, 1968 yılında hazırlanan ve Mansholt Planı olarak bilinen memorandumdur. İlk kez bu plan çerçevesinde üye ülkelerin tarım sektörlerinde uyum sağlamaya yönelik tedbirler içeren politikalar ortaya konmaktadır. 1972 yılında Avrupa Konseyinin 72/159/EEC sayılı kararı, Topluluğun tarımsal yapı politikasına yönelik ilk resmi dokümanıdır. Adı geçen kararda;

- İşletmelerin modernizasyonu,
- İşletmelerin yeniden yapılanması ve işgücünün gençleştirilmesine yönelik olarak 55 yaşın üzerindeki çiftçilerin bundan sonraki yaşantılarını da garanti altına alarak erken emekli edilmesi,
- Tarımda teknik ve ekonomik gelişmeyi sağlamak için çiftçilere, çiftlik yöneticilerine ve eğitici danışmanlarına (sosyoekonomik danışman) eğitim verilmesi yer almıştır.

Ancak 1973 yılından sonra dünyada ekonomik durgunluk yaşanması, işsizliğin artması tarım sektöründe istihdam azalmasını engellemiştir. Bu dönemde enflasyon ve faiz oranlarındaki artış yatırım maliyetlerini yükselttiğinden işletmelerin modernizasyonuna yönelik yatırımları da askıya alınmak zorunda kalmıştır. Mevcut ortamda yalnızca büyük, modern ve verimli üretim yapan ve büyük bir çoğunluğu kuzey

ülkelerinde yer alan işletmeler yörüngede belirlenen düzenlemelerden yararlanabilmiştir(Soğuk, 2001, 57).

Söz konusu olumsuzluklar dikkate alınarak Konsey, yeni düzenlemelere gitmiştir. Konseyin 1975 yılında 75/268/EEC sayılı ikinci kararında AB’de dağlık ve az gelişmiş bölgelerde tarımsal yapının modernizasyonu için ilk kez ek yardım yapılmasına yönelik düzenlemelere gidilmiş ve bu çerçevede çiftçilere doğrudan yardım ve yatırım desteği sağlamaya başlanmıştır.

Ayrıca 1980’li yılların başında, Topluluğun geri kalmış olarak kabul edilen Güney Bölgelerine yönelik olarak tarım sektörünü de içine alan Akdeniz Entegre Programları, uygulamaya konulmuştur. Bu programlar ile yine Topluluğa üye ülkeler arasında tarımsal yapıya ilişkin farklılıklar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Yapılan tüm çalışmalar sonucunda tarım sektöründe bazı olumlu gelişmeler sağlanmış, tarımsal sektörde yatırımlar artmış, istihdam azaltılabilmektedir. Bu olumlu gelişmeler yanında uygulanan OTP üretim fazlalıklarını, bütçe maliyetinin yükselmesi ve üretici gelirlerinde azalma sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Ayrıca yaşanan bu sorunlar yanında Topluluğa katılan her üye ülke ile birlikte yenileri eklenmiştir.(Soğuk, 2001, 57)

Sözü edilen sorunlar karşısında Topluluklar Komisyonu, reform yapılması yönündeki niyetini önce 1985 yılı programlarında vurgulanmış, daha sonra bu politikanın perspektiflerini kapsayan ve Yeşil Kitap (Green Paper) diye anılan raporunu Konseye sunmuştur.

Yeşil Kitap temelinde başlatılan tartışmalar Komisyonun 18 Aralık 1985 tarihli memorandumunda ortaya konulan prensiplerle sonuçlanmış ve bu prensipler çerçevesinde piyasa düzenlerinde reform yapılmıştır. Şubat 1988 tarihli Avrupa Konseyinde dengeleyiciler (stabilizerler) kavramı ortaya konmuştur. Bu reformların genel olarak amaçları; üretimin belli bir eşiği aşması halinde destekleme fiyatlarının düşürülmesi, üreticilerin, harcamaların finansmanına katkısının artırılması, müdahale sisteminin getirdiği garantilerin azaltılmasıdır.

Ancak dengeleyiciler politikası da OTP’nin sorunlarının çözümünde etkili olamamıştır (Çetin, 2002, 124-125).

1980'li yıllarda gündeme getirilen reformlar, daha önce yapılandırılan daha kapsamlı önlemler içermektedir. Bu dönemde üretimi sınırlamaya yönelik önlemler alınmış ve ilk kez bütçeden FEOGA için ayrılan paya disiplin getirilmiştir. Bu dönemde ayrıca tarım sektöründe yapısal politikalar kapsamlı olarak ele alınmıştır. Bu değişiklikte topluluğun, yeni üç üye (İspanya, Portekiz, Yunanistan) ile genişlemesi etkili olmuştur.

1990'lı yıllara doğru, OTP reformuna hız kazandıran iç etkenler yerini dış etkenlere bırakmıştır. OTP ile sağlanan üretim artışı sonucunda topluluğun dünyanın en büyük ikinci tarım ürünleri ihracatçısı haline gelmesi OTP'den zarar gören ülkelerin eleştirilerini arttırmaya etkili olmuştur. (Weyerbrock, 1998, 380)

ABD, AB'nin rakipleri ve ihracat payını arttırmayı hedefleyen ülkeler arasındaki rekabetten olumsuz etkilenen gelişmekte olan ülkeler, OTP'nin reformunda baskı unsuru olmuşlardır. Bu dönemde GATT çerçevesinde başlatılan Uruguay Raundu görüşmelerinde bu ülkelerin baskıları sonucu AB, 1992 yılında OTP tarihinin en kapsamlı reformunu yapmıştır.

Mac Sharry reformları olarak adlandırılan bu reform tedbirleri ortak piyasa düzenine tabi ürünlerin üretiminin değer olarak yaklaşık %75'ini kapsamaktadır. Bu tedbirler kapsamında:

- Hububat sektöründe üç yıllık bir dönemde iç müdahale fiyatlarının %29 oranında indirilmesi öngörülmüştür. Yapılacak bu indirimden doğan gelir kayıplarını telafi etmek amacıyla üreticilere hektar başına doğrudan yardım yapılacaktır.
- Yağlı tohumlar rejimi tahıllara uygulanan sistemle aynı olmakla birlikte iki sistem arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Yağlı tohumlar fiyat garantilerinden artık yararlanmamakta, sadece AB düzeyinde tespit edilen hektar başına yardıma tabi olmaktadır.
- Proteinli bitkilere 1993/94 kampanya döneminden itibaren bölgesel tahıl verimi esas alınarak hektar başına telafi edici ödemeler yapılması öngörülmüştür. Bu tazminatlardan üreticilerin tamamına yakın bir bölümü yararlanabilmektedir. Ortalama üretimleri 92 tonu geçen üreticiler, topraklarının bir kısmını nadasa bırakmak zorundadır. Nadasa bırakılacak toprak yüzdesi konsey tarafından

belirlenmektedir (1993/94 yılı için %15).

- Tütün ortak piyasa düzeninde 1992/93 kampanya döneminde 370000 ton seviyesinde tespit edilen kota, 1994'te 350000 tona düşürülmüştür. Ayrıca müdahale alımları ve ihracat iadeleri kaldırılmış, üreticiye pirim ödenmesi sistemi benimsenmiştir.
- Süt ve süt ürünleri ortak piyasa düzeninde üretim kotası rejimine devam edilmektedir. 1993/94 ve 1994/95 dönemlerinde kotalarda %2 oranında indirim yapılması öngörülmüştür. Ayrıca sadece tereyağı ortak fiyatında 1993/94 ve 1994/95 yıllarında %2,5'lik bir indirim yapılmasına karar verilmiştir.
- Sığır eti ortak piyasa düzenine getirilen pirim sisteminde meydana gelebilecek istismarları önlemek amacıyla hektar başına azami sığır sayısı tespit edilmiştir. Bu bakımdan üreticiler primden yararlanırken bir gösterge olarak büyükbaş hayvan sayısı üzerinden hesaplama yapılacaktır. Konsey bu sektöre yönelik müdahale rejiminde bazı değişiklikler yapmıştır. Müdahale tavanı 1993 yılı için 750bin tona 1997 yılı içinde 350 bin tona indirilmiştir. Müdahalede kalite unsuru ön plana çıkarılmış, müdahale fiyatının da üç yılda % 15 oranında azaltılması öngörülmüştür.
- Koyun eti sektöründe prim sisteminin devamına karar verilmiştir. Üretici başına ödenecek prim geri kalmış bölgelerde 1000 koyun diğer bölgelerde 500 koyun olarak belirlenmiştir. Bu miktar aşıldığında prim %50 oranında düşürülmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, reform uygulanmaları ile fiyat desteklemelerinin giderek üreticilere doğrudan gelir yardımlarına dönüştürüldüğü görülmektedir. Doğrudan gelir yardımları, desteklemeden ziyade, vazgeçilen üretime ve dolayısıyla gelir kaybına karşı telafi edici tazminatlar şeklinde verildiğinden yeni stoklara yol açmayacaktır. Yapılan reform ile piyasaya müdahaleler mümkün olabilen asgari seviyeye çekilmeye çalışılmıştır. Mac Sharry reformlarının sonucunda bütçe harcamalarının artması söz konusu reformların temellerinde yapısal dönüşüm hedefinin yer aldığını göstermektedir(Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2000, 7).

1995 yılında DTÖ tarım anlaşmasının yürürlüğe girmesi ile birlikte, Mac Sharry reformlarıyla iç piyasa mekanizmaları yenilenen OTP'nin dış rekabete karşı kullanılan temel korunma mekanizmaları olan prelevmanlar kaldırılmıştır.

Ayrıca birlik;

- İç desteklemelerde altı yıl içerisinde %20 oranında indirim yapacaktır. Ticaret veya üretim üzerinde bozucu etkileri olmayan ya da çok sınırlı olan iç destekler indirim taahhütleri dışındadır.
- İhracat sübvansiyonlarında altı yıl içerisinde bütçe harcamalarına %36 sübvansiyon miktarını %21 oranında azaltacaktır.
- Pazara giriş açısından ise, 1986-88 dönemi esas alınmak ve tarife dışı engeller tarifeye dönüştürülmek suretiyle, tarife oranlarında altı yıl içerisinde her ürün için en az %15 ve basit ortalama olarak %36 oranında indirime gidilecektir.

Yapılan iki önemli reformun ardından 1990'lı yılların sonlarında OTP reformunun tekrar gündeme gelmesi AB'nin 21. yüzyıl için belirlediği en önemli hedeflerden biri olan genişleme ile bağlantılıdır (Ekeman, 2000, 48-49).

Ancak bu kez OTP reformu yapısal fonlar başta olmak üzere AB'nin mali perspektifini etkileyen diğer alanları da içeren daha kapsamlı bir reform planı çerçevesinde ele alınmıştır. Aday ülkelerin Birlikte yer alan ülkelere göre oldukça fakir olmalarının 21. yüzyılda gerçekleştirilmesi planlanan genişlemenin Topluluğun ortak politikalarının işleyişine zarar verebileceği endişesi yeni reform çalışmalarına hız kazandırmış ve "Gündem 2000" olarak adlandırılan yeni reform paketi ile topluluğun 2006 yılına kadar geçerli olacak genel mali çerçevesi tespit edilmiştir(<http://www.avrupa.info.tr/Files/Agriculturefair/otp.pdf> Erişim Tarihi : 17.09.2009).

Gündem 2000 reformunda öncelikle;

- İç ve dış pazarlarda rekabet gücünün artırılması,
- Tüketicilere karşı temel sorumluluk olan ürün güvenliğinin sağlanması ve kalitesinin yükseltilmesi,
- Tarım toplumuna iyi bir yaşam seviyesi ve gelirlerinde (üreticilerin) istikrar sağlanması,
- Üreticiler ve aileleri için alternatif iş imkanlarının oluşturulması,
- Çevrenin korunması hedeflerinin OTP uygulamaları ile bütünleşmesi,
- Tarımla ilgili Birlik mevzuatının sadeleştirilmesi şeklinde OTP'nin yeni amaçları belirlenmiştir. Bu amaçlar, önümüzdeki yıllarda OTP'nin işleyişine yön

verecektir (Weyerbrock, 1998, 380-383).

Son reform çalışması yapılan çalışmaların en kapsamlısıdır. Bu reform tarımsal üretimden ziyade yaygın bir kırsal ekonomiyi desteklemeyi ve çiftçilerin üretimleri yanında topluma sağladıkları katkıları da ödüllendirilmeyi hedeflemektedir. Reformun genel olarak unsurları şunlardır:

- Dünya pazarlarında rekabet gücünü arttırmak için tarım ürünlerinin piyasa destek fiyatlarının düşürülmesi,
- Çiftçileri yüksek gelir düzeyi sağlamak için fiyat indirimlerini kısmen telafi edecek şekilde doğrudan yardımların yükseltilmesi,
- Topluluğun uluslararası ticaret pozisyonunun güçlendirilmesi,
- Gıda güvenliği ve kalitesi, çevrenin korunması ve hayvan sağlığı konularında etkin bir çevre koruma mevzuatının oluşturulması,
- Yeni bir kırsal kalkınma politikasının oluşturulması şeklindedir(Weyerbrock, 1998, 383).

AB'nin gelecekteki finansmanını, tarım politikası ve bölgesel yardımlar konusundaki komisyon önerileri ile aday ülkelerin üyeliğine ilişkin dokümanları içeren Gündem 2000 çerçevesinde ortaya konulan reform önerilerinin, yeni görüşme sürecinin başlamasından önce uygulamaya geçirilmesi öngörülmüştür. Bu öneriler 1992 Mac Sharry reform tedbirleri ile aynı mantığa dayanmaktadır. Buna göre, başlıca tarım ürünlerinin Birlik içi fiyatlarının dünya piyasa fiyatlarına yaklaştırılmasına yönelik indirimlere gidilecektir. Bu indirimler, üreticilerin fiyatların düşmesinden dolayı uğrayacakları zarar seviyesinde doğrudan ödemelerle telafi edilecektir(Bulut, 2004, 55)

Ürün fiyatlarının dünya fiyatları seviyesine düşürülmesi ile birlikte bu ürünler rekabet gücü kazanacağından ihracat artacak ve ihracatın teşvik edilmesine gerek kalmayacaktır. OTP reform paketinin bütününe dikkat edilmesi önem arz etmektedir. Buna göre yalnızca et ve hububata yönelik bir mini paket anlayışının ya da halihazırda kararlaştırılan fiyat indirimlerinin yeterli olamayacağı ve topluluğun ihracat şansını arttıramayacağı düşünülmektedir. Bu indirimler ihracat için Uruguay raundu taahhütlerinin çiğnenmesi riskini de ortaya çıkaracaktır.

Üye ülkelerin Maliye Bakanlarının (Ecofin Konseyi) vardığı mutabakata göre üreticilere yapılan doğrudan ödemeler, ilk üç yılda OTP harcamalarını arttıracaktır.

Ancak bu harcamaların büyüklüğü 2006 yılında, yaklaşık 1999 yılı seviyesine geri çekilebilecektir. Bu hedef gerçekleştirilebildiği ölçüde reform süreci canlı tutulabilecek ve yeni DTÖ görüşmeleri başarılı bir şekilde sonuçlandırılabilir.

Reform tedbirlerinin uygulamaya konulması ile birlikte sığır eti ve hububat sektörlerine yönelik “mavi kutu” ödemelerinde artış yapılması süt ürünleri sektöründe ise üretimi kısmen teşvik eden doğrudan ödeme sisteminin yürürlüğe girecektir. (Bulut, 2004, 57)

Gündem 2000 reformu OTP’de yapılan son reformdur. Ancak DTÖ bünyesinde 1999 yılı sonunda başlayan yeni müzakereler, Gündem 2000 reformu ile hedeflenen mali perspektife uyulmaması vb. nedenlerin OTP’de yeni bir reformu gündeme getirebileceği ihtimali göz ardı edilmemelidir.

3.2.9 AB’de Tarımsal Destekleme Araçları

Dünya ülkelerinin hemen tümünde tarım sektörüne kamusal müdahalede bulunmakta ve sektör çeşitli şekillerde desteklenmektedir. Tüm destekleme modelleri ortak amaçlar taşımaktadır. Tarımsal üretimin sürekliliğini sağlayarak ülkenin gıda güvenliğini korumak, tarım üreticilerinin yaşam düzeylerini yükseltmek, tarım sektörünün ulusal ekonomiye katkısını arttırmak ve dış ticarete rekabet üstünlüğü elde edilmesi bu ortak amaçların başına gelir. Bu amaçlara ulaşmak için her ülke sosyo ekonomik yapısına göre tarımsal destekleme politikaları oluşturmakta ve çeşitli araçlar kullanarak yaşama geçirmektedir. Tarımsal destekleme politikalarının uygulanması açısından dünya genelinde AB ve ABD’de uygulanan politikalar ön plana çıkmakta ve bu ülkelerde uygulanan politikalar tüm dünya ülkelerini direkt veya dolaylı olarak etkilediği için diğer ülkelere yakından takip edilmekte, bu şekilde ulusal politikalara yön verilmektedir (Matthews, 2008,381-399).

AB’de tarıma yönelik desteklemeler incelendiğinde desteklemelerde tarım sektörünün bir bütünlük içinde ele alındığı görülmekte ve tarımda verimliliği artırma, tarımsal ürün fiyatlarında istikrar sağlama, çiftçi gelirlerinin artırılarak tarım nüfusunun yüksek bir yaşam standardına ulaştırılması gibi önemli amaçların bulunduğu dikkati çekmektedir. Bu amaçlara ulaşmak için AB’de 1966 yılından itibaren önemli sayılabilecek hemen hemen tüm ürünlerde Ortak Piyasa Düzenleri oluşturulmuştur. Bu

düzenlemeler çerçevesinde bir fiyat ve müdahale politikası izlenmekte, böylelikle tarım sektörü ve üreticiler sürekli olarak korunmaktadır([http:// europa.eu.int/comm/agriculture](http://europa.eu.int/comm/agriculture); Erişim T: 24.10.2009).

Ortak piyasa düzenine tabi tüm ürünlerde fiyat düzenlemeleri, üretim ve pazarlama aşamasında verilen sübvansiyonlar, müdahale alımları, kalite kriterleri, fiyatların zaman içerisinde düzenlenmesi ve dış ticarete düzenlemeler ortak tarım politikası çerçevesinde yönlendirilip düzenlenmektedir(Clapp, 2009, 299-312).

AB de son yıllarda gerek iç gerekse dış etkenler yüzünden zaman zaman reform yapma ihtiyacı doğmuştur. 1992 yılında uygulamaya konulan MacSharry reformunu takiben bu reformun devamı niteliğinde olan Agenda 2000(Gündem 2000) reformu gerçekleştirilmiştir(Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2000, 9).

Avrupa Birliği'nde 1992 yılında yapılan reforma kadar üye ülkeler müdahale kurumları aracılığıyla ve yüksek fiyatlarla müdahale alımları yaparak üretimin önemli ölçüde yükselmesini sağlamışlardır. Bu şekilde kısa sürede kendine yeterliliğe ulaşan topluluk daha sonra aşırı stoklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu aşırı stoklar sübvansiyonlu dış satımı zorunlu hale getirmiştir. Bu süreç hem bütçe üzerine önemli yükler getirmiş hem de uluslararası pazarlarda ABD ile Pazar kapma yarışı neticesinde çekişmeli bir sübvansiyonlar savaşına neden olmuştur. 1992 yılındaki reform ile birlikte AB'de iç fiyatları kademeli olarak dünya fiyatları düzeyine çekmeyi ve ortaya çıkan üretici kayıplarını telafi edici tazminatlar ile karşılamayı öngören yeni bir sisteme geçilmiştir. Böylelikle müdahale fiyatları gittikçe azalırken ton başına uygulanan telafi edici ödemeler arttırılmıştır. Hedef fiyat uygulaması 1995/1996 döneminden itibaren kaldırılmış, Topluluğu dış pazarların rekabetinden korumak için oluşturulan eşik fiyatlar ise 1995 yılından itibaren müdahale fiyatının % 155'i olarak saptanmıştır(Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2000, 9).

AB'de ürünlere fiyat müdahalesi dışında ekim dışı bırakılan alanlar için (set-aside) yapılan ödemeler ve özellikle üretimleri arttırılması düşünülen ürünler başta olmak üzere özel ürünlerin desteklenmesine yönelik çeşitli ödemeler de söz konusu olmaktadır. Doğrudan gelir desteği ödemeleri ise bakliyat ve yem bitkisi gibi bazı ürünlerde hektar başına uygulanmakla beraber genellikle üretilen miktara bağlı olarak ton başına verilmektedir.

Başta tütün olmak üzere bazı ürünlerde prim sistemi uygulanmaktadır. Bazı meyve ve sebzelerde ise (domates, karnabahar, narenciye, armut,şeftali, elma) 1997/1998 dönemine geri çekilme tazminatı (Community withdrawal compensation) uygulaması başlatılmıştır([http:// europa.eu.int/comm/ariculture](http://europa.eu.int/comm/ariculture); Erişim T: 24.10.2009).

3.3 AB'nin Tarımsal Ürünler Üretim Potansiyeli

Avrupa Birliği'nde tarım sektöründe çalışan nüfusun toplam nüfus içindeki payının %7,5'a ve milli gelir içindeki payının % 3,3 (AB 25) lere düşmüş olmasına karşın, tarımsal üretimde büyük bir yetersizlik söz konusu değildir. Birlik, tarıma gereken önemi vermiş, üretimi ve verimliliği arttırmaya yönelik bir politika izlenmiştir. Bu politikaların sonucu olarak AB tarımsal ürünlerin çoğunda, kendi tüketimini karşılayabilecek bir üretim düzeyine erişmiştir. Ancak birliğin birçok tarım ürünü yönünden kendine yeterli bir durumda bulunmasına karşın, birlik üyelerinin kendine yeterlilik yönünden büyük bir benzerlik içinde olmadıklarının belirtilmesi gerekir. Birlikte üretilen tarımsal ürünler kendine yeterlilik yönünden üç grupta toplanabilir:

Birinci Grup Ürünler: Üretim fazlalığı bulunan, bu nedenle de birliğin ihraç etmek zorunda olduğu ürünlerdir. Bu ürünler arasında hububat ürünleri(buğday, arpa, çavdar), şeker, zeytinyağı, bazı meyveler(armut, şeftali v.b.) , şarap, beyaz et, tereyağ sayılabilir.

İkinci Grup Ürünler: Birliğin ihtiyacına cevap verebilecek düzeyde üretilen ürünlerdir. Bunlar arasında patates, yumurta, yaş sebze, margarin sayılabilir.

Üçüncü Grup Ürünler: Birliğin üretimi ihtiyaca cevap verecek düzeyde olmadığından, birlik dışından ithali zorunlu olan ürünlerdir. Bunlar arasında baklagiller, narenciye ile mısır ve pirinç gibi bazı hububat ürünleri, bitkisel yağlar ve koyun eti ile keçi eti sayılabilir(Ertuğrul, 2004, 66-67).

Avrupa Birliğinde tarımsal ürünler üretim değerleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tabloyu incelediğimizde bitkisel ürünler içerisinde tahılların, hayvansal ürünler içerisinde ise süt ve süt ürünlerinin en yüksek üretim değerine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3.5 Avrupa Birliğinde Tarımsal Ürünlerin Toplam Tarımsal Üretim İçindeki Payları(%)

Tahıllar	13,1
Diğer tarla bitkileri	10,8
Sebze ve çiçek	10,0
Meyve	3,9
Üzüm ve şarap	7,2
Zeytin ve zeytinyağı	2,4
Toplam Bitkisel Üretim	47,4
Süt ve süt ürünleri	20,9
Sığır ve dana eti	8,7
Koyun ve keçi eti	1,9
Domuz eti	11,1
Kanatlı eti ve yumurta	3,1
Diğer hayvansal ürünler	6,9
Toplam Hayvansal Üretim	52,6

Kaynak : Eurostat, 2007 Yearsbook, 346.

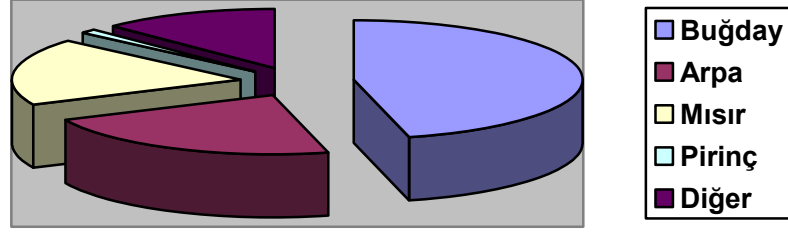
Tarımsal ürünlerin üretim miktarları açısından AB ülkeleri içerisinde, buğdayın % 35,5 ini Fransa, arpanın %23,6 sını Almanya, şekerpancarının %27,4 ünü Fransa, patatesini %26,6 sını Almanya, domatesin % 44,6 sını İtalya, mısırın % 41,9'unu Fransa karşılamaktadır(Eurostat, 2007 Yearsbook, 346).

3.3.1 Avrupa Birliği'nin Bitkisel Ürünler Üretimi

Bitkisel ürünler üretiminde ve rekabet gücünün belirlenmesinde verimlilik önemli bir göstergedir. Verimlilik düzeyi iklim, toprak gibi unsurlara bağlı olmakla beraber, büyük ölçüde teknoloji kullanımına bağlıdır. Avrupa Birliğinde pek çok bitkisel üründe verimlilik düzeyi Türkiye'den oldukça yüksek değerlere ulaşmıştır. Örneğin AB'de buğday üretiminde verimlilik Türkiye'nin 2,6 katı, tütünde ise 3,3 katıdır(Ertuğrul, 2004, 68).

AB, 2007 yılında 258.4 milyon ton tahıl üretimi gerçekleştirmiştir. Tahıl üretiminin ürünlere göre dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir. Grafikte de

görüldüğü üzere toplam tahıl ürünleri üretiminde buğday %46, arpa, %22,1, mısır %18,4 pirinç %1,1 , diğer tahıl ürünleri ise %12,4 lük paylara sahiptirler(Eurostat Yearbook 2009,351).

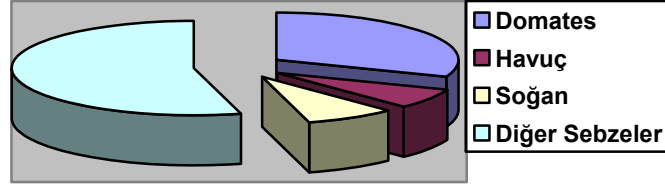
Grafik 3.1. AB'de 2007 Yılı Tahıl Ürünleri Üretimi (%)

Kaynak : Eurostat Yearbook 2009,351.

Fransa ve Almanya birliğin en büyük tahıl ürünleri üreticisidir. 2007 yılında gerçekleşen 258.4 milyon tonluk tahıl üretiminin %40'ı bu iki ülke tarafından gerçekleştirilmiştir. Birlikte tahıl ürünleri üretimi 2000- 2007 yılları arasında dalgalı bir seyir göstermiştir.

2007 yılında Fransa ve Almanya şeker pancarı üretiminin %50'sini (58 milyon ton), üzüm üretiminin ise %60 'ını(10 milyon ton) gerçekleştirmişlerdir. Birliğin şeker pancarı üretimi 2006 yılından itibaren düşüşe geçmiş , üzüm üretimi ise 2006 yılından başlayarak yükselişe geçmiştir.

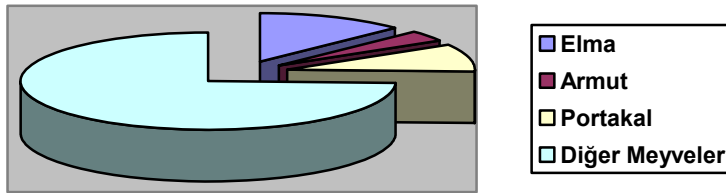
Avrupa Birliğinin sebze üretiminde en büyük paya sahip ürünler; domates havuç ve soğandır. 2007 yılında birlik 60 milyon ton sebze üretimi gerçekleştirmiştir. Sebze üretiminin ürünlere göre dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir. Grafikte de görüldüğü üzere toplam sebze üretiminde domates %30,8, havuç %7,1, soğan ise %7,9 luk paylara sahiptirler(Eurostat Yearbook 2009,351).

Grafik 3.2 AB’de 2007 Yılı Sebze Üretimi (%)

Kaynak : Eurostat Yearbook 2009,351

Avrupa Birliğinin meyve üretiminde en büyük paya sahip ürünler; elma, armut ve portakaldır. 2007 yılında birlik 67 milyon ton meyve üretimi gerçekleştirmiştir. Meyve üretiminin ürünlere göre dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir. Grafikte de görüldüğü üzere toplam meyve üretiminde elma %12,9, portakal %9,2 armut ise %3,4 lük paylara sahiptirler(Eurostat Yearbook 2009,352).

Grafik 3.3 AB’de 2007 Yılı Meyve Üretimi (%)

Kaynak : Eurostat Yearbook 2009,352

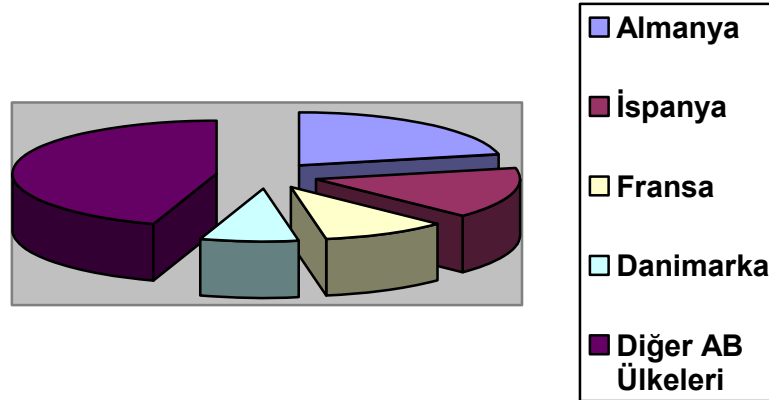
Birliğin en büyük sebze ve meyve üreticisi İşpanya ve İtalya’dır. 2007 yılında bu iki ÷lke 13,5’ar milyon ton sebze ve yaklaşık 20’şer milyon ton meyve üretimi gerçekleştirmiştir. İşpanya ve İtalya’nın gerçekleştirdiği toplam 40 milyon tonluk

meyve üretimi diğer tüm birliğe üye ülkelerin meyve üretimi toplamından fazladır(Eurostat Yearbook 2009, 348).

3.3.2 Avrupa Birliği'nin Hayvansal Ürünler Üretimi

Gelişmiş ülkelerde ulaşılan üretim ve refah düzeyi, bu ülkelerin tüketicilerini besin değeri yüksek, kaliteli, değişik şekillerde işlenmiş ve tüketime hazır ürünlere yöneltmiştir. Bunun doğal sonucu olarak Avrupa Birliği ülkeleri işlenmiş et ve süt ürünlerinin en büyük üreticileri konumuna gelmişlerdir.

Avrupa Birliği ülkeleri 2007 yılında 22.9 milyon ton domuz eti üretimi gerçekleştirmiştir. Aşağıdaki grafikte domuz eti üretiminde en büyük paya sahip ülkelerin payları gösterilmektedir(Eurostat Yearbook 2009,353).

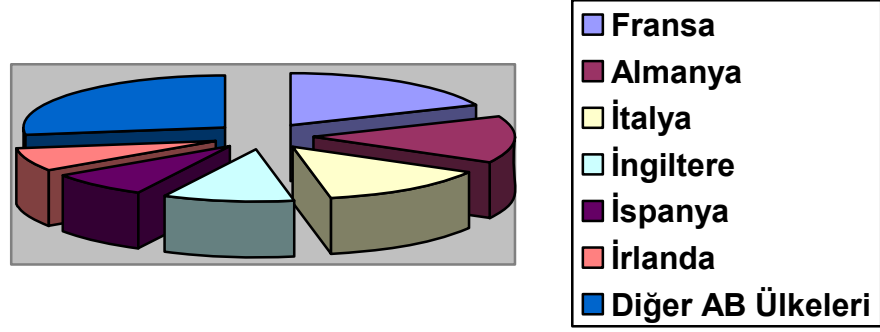

Grafik 3.4. AB Ülkelerinin 2007 Yılı Domuz Eti Üretimi Payları(%)

Kaynak : Eurostat Yearbook 2009,353

Domuz eti üretiminde %21,8 ile Almanya başı çekmekte, Almanya'yı sırasıyla %15,4 ile İspanya, %10 ile Fransa ve %7,9 ile Danimarka takip etmektedir(Eurostat Yearbook 2009,353).

Avrupa Birliği ülkeleri 2007 yılında 8.2 milyon ton sığır eti üretimi gerçekleştirmiştir. Aşağıdaki grafikte sığır eti üretiminde en büyük paya sahip ülkelerin payları gösterilmektedir.

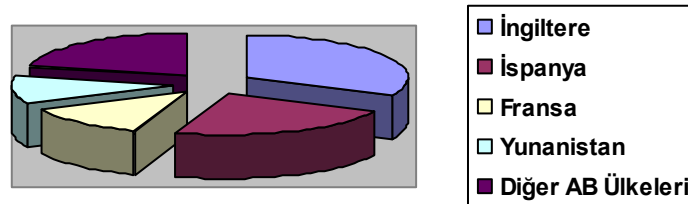

Grafik 3.5 AB Ülkelerinin 2007 Yılı Sığır Eti Üretimi Payları(%)

Kaynak : Eurostat Yearbook 2009,353

Sığır eti üretiminde lider ise Fransa'dır. 2007 yılı sığır eti üretiminin %18,7 si Fransa tarafından gerçekleştirilmiştir. Sığır eti üretiminde Fransa'yı sırasıyla Almanya, İtalya, İngiltere, İspanya ve İrlanda takip etmektedir. Ayrıca, Avrupa Birliği sığır eti üretimi yönünden dünya sırlamasında çok ön sıralarda yer almaktadır.

Avrupa Birliği ülkeleri 2007 yılında 1,032 milyon ton küçükbaş hayvan eti üretimi gerçekleştirmiştir(Eurostat Yearbook 2009,354). Aşağıdaki grafikte küçükbaş hayvan eti üretiminde en büyük paya sahip ülkelerin payları gösterilmektedir.

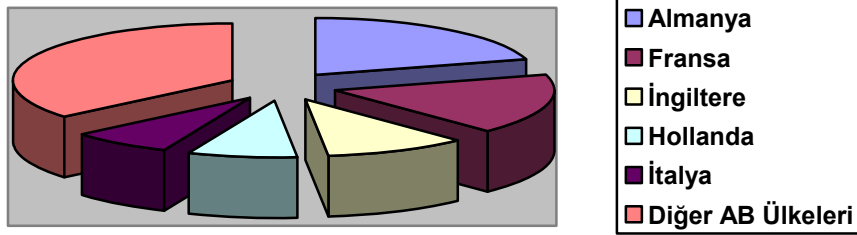
Grafik 3.6 AB Ülkelerinin 2007 Yılı Küçükbaş Hayvan Eti Üretimi Payları(%)

Kaynak : Eurostat Yearbook 2009,354

Avrupa Birliği ülkelerinde 2007 yılında üretilen 1,03 milyon tonluk küçükbaş hayvan etinin %32 si İngiltere tarafından üretilmiştir. İngiltere'yi sırasıyla %23 ile İspanya, %13 ile Fransa ve % 11 ile Yunanistan takip etmektedir.

Avrupa Birliği ülkelerinin süt üretiminde 1984 yılından beri konulan kotaların etkili olduğunu görmekteyiz .Almanya ve Fransa süt üretiminde en büyük kotaya sahip ülkelerdir. 2007 yılında AB ülkelerinde 132 milyon ton süt üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu süt üretiminin 27 milyon tonu Almanya, 22 Milyon tonu ise Fransa tarafından gerçekleştirilmiştir.

Aşağıdaki grafikte süt üretiminde en büyük paya sahip ülkelerin payları gösterilmektedir.

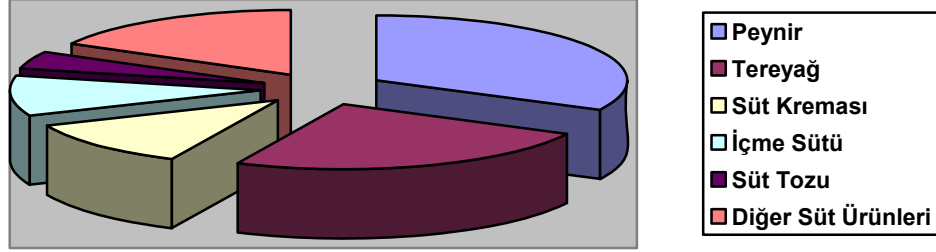

Grafik 3.7 AB Ülkelerinin 2007 Yılı Süt Üretimi Payları(%)

Kaynak : Eurostat Yearbook 2009,354

Grafikten de anlaşıldığı üzere süt üretiminde Almanya va Fransa'yı sırasıyla İngiltere , Hollanda ve İtalya takip etmektedir.

Avrupa Birliği'nde 2007 yılında üretilen 132 milyon ton sütün kullanım alanlarına göre yüzdesel dağılımı ise aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 3.8 AB Ülkelerinde 2007 Yılında Üretilen Sütün Süt Mamulleri Üretiminde Kullanım Oranları (%)

Kaynak : Eurostat Yearbook 2009,354

Yukarıdaki grafikten de görüldüğü üzere Avrupa Birliği'nde 2007 yılında üretilen 132 milyon ton sütün %32,6 sı peynir üretiminde, %24,4 'ü tereyağ üretiminde, %11,7 si süt kreması üretiminde kullanılmıştır. İçme sütü olarak kullanılan miktar ise toplam süt üretiminin %10,1 ini oluşturmaktadır(Eurostat Yearbook 2009,354).

3.4 AB'nin Tarımsal Ürünler Dış Ticareti

Avrupa Birliği'nin tarımsal ürünler ihracatı, birliğin toplam ihracatı içinde yaklaşık % 7,5 lik bir paya sahiptir. Birliğin tarımsal ürünler ithalatı ise toplam ithalatının yaklaşık % 10,5'ini oluşturmaktadır(Eurostat, 2007 Yearsbook, 356).

3.4.1. AB'nin Tarımsal Ürünler İhracatı

Avrupa Birliği ülkelerinde tarımsal ürün ihracatı 1995-2005 yılları arasında değerlendirildiğinde, en fazla tarımsal ürün ihraç eden ülke Fransa'dır. Fransa'yı Hollanda ve Almanya takip etmektedir. En düşük tarımsal ürün ihracatı yapan ülke Finlandiya ve Portekiz'dir.

Dünya Ticaret Örgütü verilerine göre Avrupa Birliği ülkelerinin tarımsal ürünler ihracatında ilk sıralarda yer alan ürünlerin 2007 yılına ait ihraç miktarları ve değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.6 Avrupa Birliği'nin Tarımsal Ürünler İhracatında Önemli Paya Sahip Ürünlerin İhracat Miktar ve Değerleri

Ürünler	İhracat Miktarı(Ton)	İhracat Değerı(x1000 \$)
Buğday	29.573.118	7.684.261
Arpa	7.031.745	6.528.323
Hayvan Yemleri	3.458.473	4.617.482
Şeker	5.428.149	4.074.252
Unlu Mamuller	3.315.718	11.143.327
Zeytinyağı	1.060.304	4.507.078
Alkollü İçkiler	2.226.884	15.773.105
Şarap	5.969.261	19.908.032
Alkolsüz İçkiler	9.430.797	8.489.944
Sigara	485.889	10.627.368
Domuz Eti	3.500.274	9.240.671
Sığır Eti	982.101	4.252.901
Tavuk Eti	2.285.845	5.235.317
Peynir	3.400.266	16.999.672

Kaynak : <http://www.wto.org/statistic> Erişim T: 28.11.2009

Tablo 3.6 da da görüldüğü üzere Avrupa Birliği başta alkollü içkiler, hububatlar ve hayvansal ürünler olmak üzere bir çok tarımsal ürün grubu açısından net ihracatçısı konumundadır.

2001 yılından bu yana birlik, ABD'den sonra dünyanın en önemli ikinci tarımsal ürünler ihracatçısı konumuna gelmiştir. AB'nin tarım ve gıda sanayi ürünleri ticaretinde gittikçe daha fazla oranlarda kendi iç pazarlarından mal temin ettiği ve daha fazla oranlarda da ihracata yöneldiği görülmektedir(Ertuğrul, 2004, 69).

3.4.2. AB'nin Tarımsal Ürünler İthalatı

Avrupa Birliği'nde tarımsal ürünlerin 1995-2005 yılları arasındaki ithalatı değerlendirildiğinde en yüksek tarımsal ürün ithal eden ülke, Almanya'dır. Almanya'yı,

Fransa, İtalya ve İngiltere takip etmektedir. En düşük tarımsal ürün ithal eden ülke ise, Finlandiya, İrlanda ve Danimarka'dır. Yıllar itibariyle incelendiğinde, AB ülkelerinde tarımsal ürün ithalatında genel bir düşme eğilimi vardır.

Avrupa Birliği, başta yağlı tohumlar ve bitkisel yağlar olmak üzere, bazı meyve ve sebzeler, çay, pamuk, tropik ürünler, hububat orijinli olmayan hayvan yemi karışımları, kuzu eti, keçi eti, tropik meyveler, fındık gibi sert kabuklu meyveler ve bazı diğer tarım ürünleri açısından, Birliğin üretim miktarı, iç talebi karşılamaktan uzaktır. Birliğin ithalatında en önemli kalemler, meyve ve sebze, su ürünleri, hububat esaslı olmayan hayvan yemleri ve yağlı tohumlardır (Ertuğrul, 2004, 70).

Dünya Ticaret Örgütü verilerine göre Avrupa Birliği ülkelerinin tarımsal ürünler ithalatında ilk sıralarda yer alan ürünlerin 2007 yılına ait ithalat miktarları ve değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.7 Avrupa Birliği'nin Tarımsal Ürünler İthalatında Önemli Paya Sahip Ürünlerin İthalat Miktar ve Değerleri

Ürünler	İthalat Miktarı(Ton)	İthalat Değeri(x1000 \$)
Buğday	27.353.543	7.515.596
Mısır	23.867.083	6.310.231
Unlu Mamuller	2.995.847	9.765.087
Soya ve Soya Yağı	17.236.647	5.957.705
Hayvan Yemleri	3.266.684	4.559.465
Muz	6.705.804	5.624.303
Çay - Kahve	2.951.346	6.838.316
Alkollü İçkiler	1.401.880	8.344.949
Şarap	5.127.091	14.736.357
Alkolsüz İçkiler	7.850.198	6.515.654
Sigara	374.674	9.468.095
Domuz Eti	2.186.703	5.138.057
Sığır Eti	1.254.187	7.760.699
Tavuk Eti	1.721.115	4.807.379
Peynir	2.963.830	13.916.909

Kaynak : <http://www.wto.org/statistic> Erişim T: 28.11.2009

IV. BÖLÜM TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ TARIM SEKTÖRLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE TÜRKİYE - AB TARIMSAL ÜRÜNLER TİCARETİ

4.1. Türkiye ile Avrupa Birliği Tarım Sektörünün Karşılaştırılması

Türk tarım sektörü ile AB tarım sektörünü GSMH, nüfus, istihdam, dış ticaret payı gibi bazı temel tarımsal göstergeler açısından karşılaştırdığımızda, AB ile Türkiye arasında birbirinden tamamen farklı bir yapının ortaya çıktığını görüyoruz. Bu yapısal farklılık tarım sektöründeki işletmeler, tarımsal girdi kullanımı ve verimlilik açısından da geçerlidir.

Tablo 4.1.'de bazı tarımsal göstergeler açısından, 2008 yılı itibariyle Türkiye – AB karşılaştırmalarına yer verilmiştir.

Tablo 4.1. Türkiye ve AB'deki Bazı Tarımsal Göstergelerin Karşılaştırılması

GÖSTERGELER	TÜRKİYE	AB15
Toplam Nüfus (Milyon)	70	382
Tarım Nüfusu (Milyon)	20	15,6
Tarımda İstihdam (Milyon)	9,4	7,4
Toplam İstihdamda Tarımın Payı (%)	39	5
Tarım İşletmesi Sayısı (Milyon)	4- 4,5	7
GSMH'de Tarımın Payı (%)	10,3	1,9
İhracatta Tarımın Payı (%)	3	9,3

Kaynak: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı; Bazı Tarımsal Göstergeler, <http://www.tarim.gov.tr/arayuz/6/icerik.asp?efl?=uretim/istatistikler/istatistikler.htmcurdir=/uretim/istatistikler&fl=bazitarimsal/abtrkarsilastirmasi.htm,09.09.2009>, Eurostat, Agricultural Statistics, 2005

Tablo 4.1.'de görüldüğü gibi, 2008 yılı itibariyle Türkiye'de 70 milyon nüfusun 20 milyonu tarım nüfusunu oluştururken, buna karşın AB'de 377 milyon nüfusun 15,6 milyonu tarım nüfusunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin yaklaşık 5,6 katı daha fazla nüfusa sahip olan AB'deki tarımsal nüfus Türkiye'deki tarımsal nüfustan daha azdır (http://www.tarim.gov.tr/sanal_kutuphane Erişim T: 21.09.2009).

Tarım sektöründe istihdam edilenler ve tarımın istihdam içindeki payına bakıldığında ise, AB ve Türkiye arasında önemli farklılıkların olduğu görülmektedir.

Türkiye’de 2008 yılı itibariyle 9,4 milyon kişi tarım sektöründe istihdam edilmekte olup, toplam istihdam içinde tarımın payı %39’dur. Buna karşın AB’de aynı dönemde 7,4 milyon kişi tarım sektöründe istihdam edilmekte olup, toplam istihdam içinde tarımın payı %5’tir (http://www.tarim.gov.tr/sanal_kutuphane Erişim T: 21.09.2009).

GSMH içinde tarımın payına bakıldığında, Türkiye’de bu oran %14, AB’de %1,9’dur. Türkiye’de tarımın istihdam içindeki payı (%39) yüksek olmasına rağmen, tarımın GSMH’den aldığı payın (%14) düşük olması, tarımda verimliliğin düşük olduğu anlamına gelmektedir.

Dış ticaretteki tarımın payına bakıldığında ise, Türkiye’de tarımın toplam ihracat içindeki payı %8,5’dir <http://www.dtm.gov.tr/ead/ticaret/Gorunum/dsticgor.htm> Erişim T:16.10.2009)

Türkiye gibi aktif nüfusun büyük bir çoğunluğunun tarım sektöründe istihdam edildiği bir ülkede, tarımın toplam ihracat içindeki payının daha yüksek oranda olması beklenir. Türkiye’nin içinde bulunduğu durum, tarımın GSMH’den aldığı düşük pay ile açıklanabilir. AB’de tarımın toplam ihracat içindeki payı ise % 9,3’tür. AB’de bu oranlar, toplam nüfusun sadece %5’inin tarımda istihdam edildiğini düşündüğümüzde doğaldır.

4.1.1 Tarım Sektöründeki İşletme Yapısı

Tarım sektörü, Türkiye’de hem sosyal hem de ekonomik açıdan önemli bir yere sahiptir. Türkiye’nin toplam 79 milyon hektarlık arazisinin yarısı tarıma ayrılmıştır. Bu oran, AB15 üyesi ülkelerin toplam tarım arazisinin yaklaşık %23’üne tekabül etmektedir. Türkiye’de iklim ve coğrafi koşullar geniş ölçüde çeşitli tarımsal faaliyetlerin yapılmasına olanak vermektedir. Türkiye; tahıl, pamuk, tütün, meyve ve sebze, kabuklu yemişler, şeker pancarı, koyun ve keçi eti gibi ürünlerin üretiminde dünyada önemli bir yere sahip bir ülke konumundadır.

2001 tarım sayımına göre, ülkemizdeki mevcut işletme sayısı AB (15) üyesi ülkelerle karşılaştırıldığında; Türkiye’de 4- 4.5 milyon, AB (15) üyesi ülkelere yaklaşık 7 milyon tarım işletmesi vardır. Türkiye’deki tarım işletmelerinin büyük bir çoğunluğu ise aile işletmesi şeklindedir. İşletme büyüklüğüne bakıldığında, Türkiye’deki tarımsal işletmeler AB standartlarına göre küçük ölçeklidir. AB (15) üyesi

lkelerle kıyaslandığında; Türkiye'deki ortalama işletme byklg 6 hektar iken, AB (15) yesi ülkelerde 18,5 hektardır (Commission of the European Communities 2004, 30).

4.1.1.1 Tarımsal İşletme Sayısı

AB yesi ülkelerde tarımsal işletme sayısı azaltılarak ortalama işletme genişliği artırılmaya çalışılırken, Türkiye'de 2001 Genel Tarım Sayımına kadar giderek işletme sayısında azalma değil aksine sürekli bir artış izlenmiştir (Soydemir 2004, 33). lkemizde tarımsal işletmeler miras yoluyla bölünmekte işletme genişliği azalırken işletme sayısı giderek artmaktadır. AB (15) yesi ülkelerde tarımsal işletme sayısı Tablo 4.2'de gösterilmiştir.

Tablo 4.2'de görüldüğü gibi, bütün AB (15) yesi 1990'lı yıllardan beri tarımsal işletme sayıları sürekli olarak dşmştir. Örneğin Fransa'da 1995'lerde 735.000 olan işletme sayısı, 2005 yılında 664.000 ve yine tarımsal anlamda oldukça önemli olan İtalya'da aynı dönemde 2.482.000 den 1.729.000'e dşmştir.

Tablo 4.2. AB (15) Üyesi Ülkelerde Tarımsal İşletme Sayısı (x1.000 Adet)

AB15 Ülkeleri	1995	2000	2005
Belçika	71	67	62
Danimarka	69	63	58
Almanya	567	534	472
Yunanistan	802	821	817
İspanya	1.278	1.287	1.208
Fransa	735	680	664
İrlanda	153	148	142
İtalya	2.482	2.315	1.729
Lüksemburg	3	3	2
Hollanda	113	108	102
Avusturya	222	219	199
Portekiz	451	417	416
Finlandiya	101	91	81
İsveç	89	901	81
İngiltere	235	233	233
AB15	7.370	6989	6.954

Kaynak: EUROSTAT; Eurostat yearbook 2009, 337.

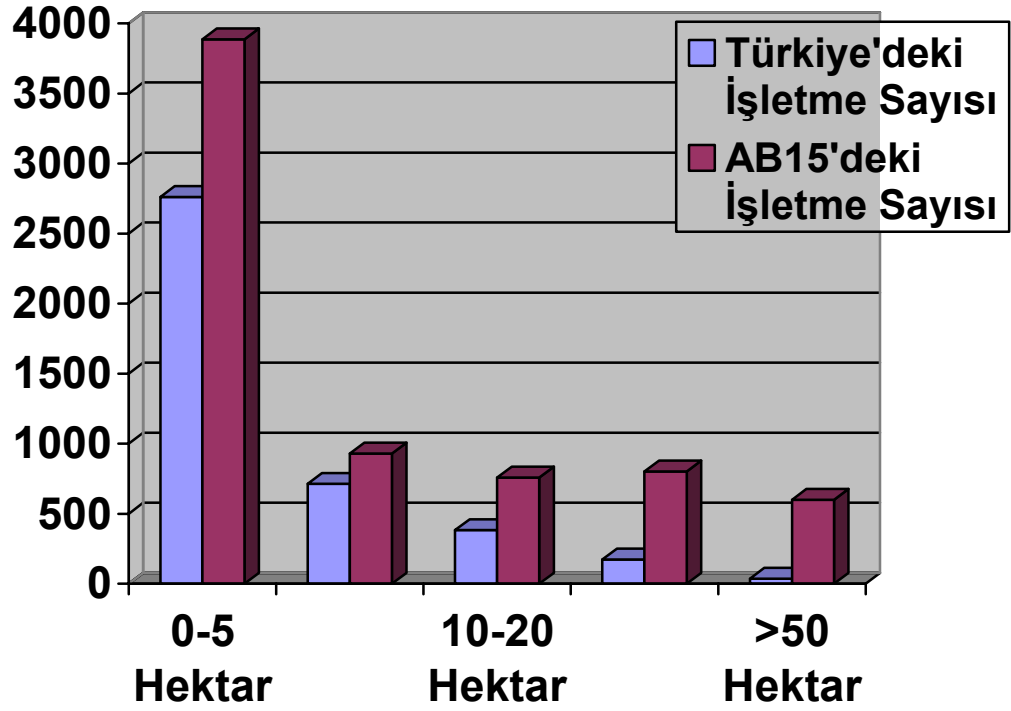
4.1.1.2 Tarımsal İşletme Büyüklüğü

Tarım işletmelerinin büyüklüğü; tarımda modernizasyon, gübre, sulama gibi unsurlar yanında üretim kapasitesini de yakından ilgilendirmektedir. Bazı durumlarda ise bu, daha da önem taşımaktadır. Tarım işletmelerinin küçülmesi önemli ölçüde ölçek ekonomisi problemlerine yol açmaktadır. Veri teknoloji altında üretimin artması halinde ortalama maliyetlerin düştüğü durumu gösteren ölçek ekonomileri bahsedilen küçülme ile giderek etkisini kaybetmekte, daha da öte ortadan kalkmakta ve üretim azalan verime doğru yönelmektedir (Soydemir 2004, 32-33).

Aşağıdaki grafikte Türkiye ve AB15 ülkelerindeki çeşitli işletme büyüklük gruplarındaki işletme sayıları gösterilmiştir.

Grafikten de anlaşılacağı üzere 2001 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre Türkiye’de 4.068.432 tarım işletmesi 23.451.099 hektar tarım alanı üzerinde faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla işletme başına 5.8 hektar arazi düşmektedir. Bu işletmelerden %68’i 5 hektardan küçük alanda tarımla uğraşan tarım işletmeleridir.%18’i 5-10 hektar, %9’u 10-20 hektar, %4’ü 20-50 hektar, %1’i ise 50 hektardan büyük alanlarda tarım yapan işletmelerdir (<http://www.tarim.gov.tr/arayuz/1/icerik.asp?efl=uretim/istatistikler/istatistikler.htm&curdir=/uretim/istatistikler&fl=tarimsalisletme/araziparcasayisi.htm>, 27.11.2009).

AB15 ülkelerinde ise 2005 yılı verilerine göre 6.954.300 tarımsal işletme, 128.691.000 hektar alanda faaliyet göstermektedir.İşletme başına düşen arazi miktarı 18,5 hektardır.Bu işletmelerin %56sı 5 hektardan küçük alanda tarımla uğraşan küçük işletmelerdir. %13’ü 5-10 hektar, %11’i 10-20 hektar, %11’i 20-50 hektar, %9’u ise 50 hektardan büyük alanda tarımsal faaliyet gösteren işletmelerdir(Eurostat Yearbook 2007).

Grafik 4.1. Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Çeşitli İşletme Büyüklük Gruplarındaki Tarım İşletme Sayıları (x1.000 Adet)

Kaynaklar: T.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı; Tarımsal işletmelere ilişkin istatistikler, <http://www.tarim.gov.tr/arayuz/1/icerik.asp?efl=uretim/istatistikler/istatistikler.htm&curdir=/uretim\istatistikler&fl=tarimsalisletme/araziparcasayisi.htm>, 27.11.2009. (2001 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına ait veriler alınmıştır).ve Eurostat Yearbook 2007.

Türkiye'deki tarım işletmelerinin büyük çoğunluğu küçük işletmelerden oluşmaktadır. İşletme sayısındaki artışa bağlı olarak işletme büyüklüğü zaman içerisinde azalmaktadır Gelişmiş ülkelerde işletme sayısı azalır, ortalama işletme büyüklüğü artarken, Türkiye'de işletme sayısının artışına bağlı olarak ortalama işletme büyüklükleri azalmaktadır.

Küçük işletme yapısı, genel olarak düşük sermaye kullanımı ve daha çok el emeğiyle faaliyette bulunmayla ilgilidir. Küçük işletme konumu, küçük işletmelerin organize olamadığı durumda, büyük ölçüde ölçek ekonomilerinden yararlanamama anlamına gelmektedir. Bu durum kendisini bir yandan yüksek girdi maliyetleri ile çalışma olarak ortaya koyarken, diğer yandan genel olarak üretim tekniği itibariyle yeni teknikleri kullanamama ve ulusal piyasaların gelişme düzeyine bağlı olarak üretim

sonrası satış-pazarlama etkinliğinde daha fazla zorluklarla karşılaşma ve araştırma-geliştirme etkinliklerine kaynak ayıramama anlamına gelir. Ancak tarımsal gelişme açısından temel sorun, küçük işletmelerin varlığı değildir. Temel sorun, küçük işletme yapısının yaratması muhtemel girdi ve üretim tekniklerinin geliştirilmesi ve pazarlama gibi sorunlara karşı bir bakıma çözüm oluşturabilecek açılımların (örneğin kooperatifleşme ve diğer etkinliklerin) yeterince gelişmemiş olmasıdır. Türkiye koşullarında hem küçük işletme hakimiyeti vardır ve hem de küçük işletme yapısının yarattığı olumsuzlukları çözebilme yolunda etkili olabileceği düşünülen kooperatifleşme etkinliği düşük düzeydedir (Balkanlı 2002, 166-177).

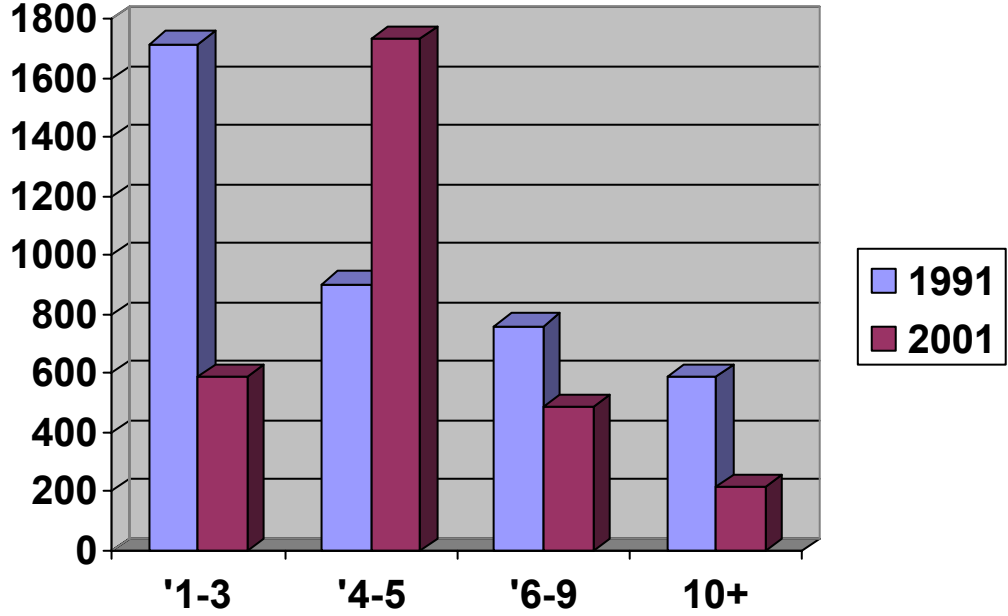
4.1.1.3. Tarımsal İşletmelerin Parçalılığı

Türkiye’de tarımsal işletmelerin çoğunluğunun, AB ortalamalarına göre küçüklüğünün yanı sıra, sahip olduğu arazinin çok parçalı, düzensiz ve dağınık parsellerden oluşması da gerek ölçek ekonomilerinde gerekse verimlilik tartışmalarında dikkate alınması gereken önemli bir olgudur. Bu olgu, ülkelerin rekabet imkanlarını daha da zorlaştırmaktadır. Ziraat Odaları Birliği kayıtlarına göre işletmelerin yalnızca 9,5’inin arazisi tek parça halindedir (Soydemir 2004, 35; DPT 2000, 10).

Türkiye’de işletmelerin parçalılık durumu, 1991 ve 2001 yılı Genel Tarım Sayımı sonuçları esas alınarak Grafik 4.2.’de gösterilmiştir. Grafik 4.2.’de görüldüğü gibi, 1991 yılı Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre, Türkiye’de tarımsal işletmelerin büyük bir çoğunluğu 1-3 parçadan oluşmaktadır. 1-3 parçadan oluşan işletmeler, toplam işletmelerin %43,3’ünü oluşturmaktadır. 2001 yılı Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre ise, Türkiye’de tarımsal işletmelerin büyük bir çoğunluğu 2-5 parçadan oluşmakta olup, toplam işletmelerin %57,4’ünü oluşturmaktadır.

Yürürlükteki Türk Yurttaşlar Yasası (Medeni Kanun) mirasın, mirasçılar arasında eşit olarak dağılmasını öngördüğünden, işletmelerin sürekli olarak parçalanmasına sebep olmaktadır. Bu süreç yalnızca işletme topraklarının parçalanmasına değil, işletmelerin düzeninin de bozulmasına yol açmaktadır. İşletmelerin arazi ile birlikte tüm araç-gereç ve hayvan varlığı da bölüşülmektedir. Medeni Kanun tarım işletmelerinin bütünlüğünü korumak amacıyla bazı hükümler

getirmiş olmakla beraber, uygulamada bu hükümler kesin emredici bulunmadığından veya yorumlanmadığından parçalanmaya engel olamamaktadır (DPT 2000, 10).

Grafik 4.2 Türkiye’de İşletmelerin 1991 ve 2001 Tarım Sayılarına Göre Parçalılık Durumu (x 1.000 işletme)

Kaynaklar:

T.C Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarım Şurası Genel Sekreterliği; II. Tarım Şurası, Tarımsal Yapıda Gelişme ve Değişmeler, II. Komisyon Raporu, <http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/PDFLER/II.Komisyon.pdf>, 03.02.2005. (1991 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına ait veriler alınmıştır).

T.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı; Tarımsal işletmelere ilişkin istatistikler, <http://www.tarim.gov.tr/arayuz/1/icerik.asp?efl=uretim/istatistikler/istatistikler.htm&curdir=/uretim/istatistikler&fl=tarimsalisletme/araziparçasayisi.htm>, 27.11.2009. (2001 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına ait veriler alınmıştır).

4.1.2. Tarımsal Girdi Kullanımı

Dünyada giderek büyüyen açlık sorunu, ülkemizde ise hızla artan nüfusun yeterli beslenememesi ve tarımın ekonomiye olan katkısını artırma gereği, üretim artışı konusunda tarım uzmanlarının daha çok çaba harcamaları gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Üretim artışı için yeni tarım alanları elde etme olanağı kalmamıştır. Bu durumda verimi yükseltmek, üretimi artırmanın tek yolu olarak görülmektedir. Tarımda

üretim artışı maddi girdiler olarak nitelendirilen ilaç, tohum gübre, sulama, yem, alet-makina v.b girdilerden büyük ölçüde etkilenmektedir.

Tarımda girdi kullanımı, gerek bitkisel gerekse hayvansal üretimde verimin dolayısıyla üretim miktarının artmasında, kalitenin yükseltilebilmesinde en önemli unsurdur. Toprak, işgücü ve sermayeyi etkin hale getiren unsur tarımsal girdilerdir. Tarımsal girdilerin yoğun bir şekilde kullanılması, entansif bir tarımsal faaliyeti, daha ileri düzeyde bir gelişmeyi simgeler. Ancak, gereğinden fazla ve hatalı biçimde kullanılan girdilerin, ürün kalitesi yanında toprak ve su kirlenmesine yol açabilen olumsuz etkileri de söz konusudur. (Çelik 2000, 18).

Son yıllarda doğal çevre değerlerine olan duyarlılığın artması nedeniyle dikkatler tarımda hatalı girdi kullanımı üzerinde toplanmaya başlamıştır. Bu bağlamda tarımda daha az girdi kullanarak üretim yapılması doğrultusunda yeni görüşler ortaya konularak bu yönde çalışmalar yapılmaktadır. Tarımsal üretimde kalite ve yüksek verim, bir girdinin değil gerekli tüm girdilerin dengeli ve uygun biçimde kullanılmasına bağlıdır (<http://ekutup.dpt.gov.tr/tarim> Erişim T:28.11.2009).

Türkiye'nin gübre kullanımı gerek dünya gerekse AB ortalamasına göre oldukça düşük bir düzeydedir. AB'de hektar başına tüketilen kimyasal gübre, Türkiye'ninkinin beş katından fazladır (Çetin 2002, 148; Dinler 2000, 371).

Tarımsal mücadele ilaçları, ülkemizde 1960'lı yılların öncesinde düşük miktarda kullanılmaktaydı. Mücadele ilaçlarının kullanımı, 1960-80 döneminde artmış, 1980 sonrasında ise azalma eğilimi göstermiştir. Tarımsal mücadele ilaçlarının kullanımının 1980 yılı sonrasında azalma eğilimi göstermesinin temelinde, fiyatların çok yüksek düzeyde artış göstermesi yatmaktadır. Bunun sonucu olarak da, üreticilerin tarımsal mücadeleye ilgileri azalmış, verimlilik olumsuz şekilde etkilenmiştir (Çetin 2002, 149).

Tarımda makineleşme alanında son yıllarda ülkemizde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bin hektar başına düşen traktör miktarı dünya ortalamasının üzerinde olmasına rağmen, AB ülkelerinin ortalamasının altındadır (Dinler 2000, 371).

Ülkemizde sulama alanında da GAP'ın faaliyete geçmesiyle birlikte önemli gelişmeler kat edilmiş olmasına rağmen, sulanabilir arazilerin ancak üçte biri sulanabilmektedir. Bu oran AB'deki oranın oldukça altındadır. 2001 Genel Tarım Sayımı Tarımsal işletmeler (Hanehalkı) Anketi sonucuna göre; tarımsal işletmelerin

%42,87'sinde tarımsal amaçlı sulama yapılmakta, tarımsal işletmenin tasarrufunda bulunan toplam arazinin ise %19,02'si sulanmaktadır. Sulanan arazinin en fazla olduğu bölge %19,55 oranı ile Ege Bölgesi, en az olduğu bölge ise %3,40 oranı ile Karadeniz Bölgesi'dir (<http://www.die.gov.tr> Erişim T : 21.09.2009).

Hayvansal üretimde birim başına verililiğin artırılmasında en önemli girdilerden biri olan yem, girdi maliyetlerinin%45-75'inin oluşturmaktadır. Ülkemizde toplam yem tüketiminin %78'i kaba yemlerden, %22'si kesif yemlerden karşılanmaktadır.Türkiye'de kaba yem ihtiyacının %38'inin çayır, mera ve nadas alanları karşılarken Avrupa Birliği'ne üye ülkelerden ihtiyacın %80-90'ı çayır ve meralardan karşılanmaktadır. Yüksek et ve süt veriminin alınabilmesi için hayvanların iyi kaliteli yemlerle beslenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.Ülkemizde çayır ve meraların yetersizliğinin yanı sıra yem bitkilerinin üretimi de ihtiyaca cevap verememektedir.Türkiye'de toplam ekilebilir tarla alanı içerisinde yem bitkileri ekim sahası %2,2 kadardır.Oysa çok değerli bitki örtüsüne sahip çayır ve meraları bulunana Avrupa Birliği ülkelerinde bu oran %10'u bulmaktadır(<http://ekutup.dpt.gov.tr/tarim> Erişim T:28.11.2009).

Ülkemizde tarımsal girdi temininde AB açısından ortaya çıkan bir diğer eksiklik ise örgütlemenin yetersizliğidir. AB ülkelerinde tarımda kooperatifleşme oranı %80-90 lara ulaşmıştır.Ülkemizde ise bu oran % 20 leredir. Örgütlenme yetersizliği, gerekli tarımsal girdi temininde de güçlük yaratmaktadır. Bu bakımdan üreticilerin kooperatif ve benzeri şekillerde örgütlenmelerini teşvik edici önlemler alınmalıdır(Olgun ve Işın, 1999, 92).

4.1.3 Tarımsal Verimlilik

Genel anlamda verimlilik, kullanılan üretim girdileri başına elde edilen üretim miktarı olarak tanımlanmakta ve çeşitli şekillerde yorumlanmaktadır. Tarımsal verimlilik de tarımdaki üretim faktörlerinin üretme gücünü ve kapasitesini ifade eden bağımlı bir değişkendir ve çok sayıdaki değişken tarafından belirlenmektedir.Tarım sektörü diğer sektörlerden farklı olarak , özellikle ekoloji, sosyo kültürel yapı, teknik ve ekonomik yapı gibi faktörlerden etkilenmekte, doğal olarak üretim kalite ve miktar yönünden bu faktörlerin etkileşimde bulunduğu bir sistem içinde oluşmakta ve şekil

almaktadır. Ekoloji dışındaki diğer faktörler tarımsal yapı olarak değerlendirilmekte ve bu yapı verimliliği her aşamada etkilemektedir. Bununla beraber; tarımdaki verimliliğin esas anlamda tarımsal yapıdan etkilendiği ve zaman içinde de verimliliğin tarımsal yapıyı etkilediği söylenebilir (Yıldırım, 1990, 15).

Tarım sektöründeki verimlilik değişimleri; ürünler, bölgeler ve alt sektörler (bitkisel üretim, hayvansal üretim v.b.) bazında ölçülebildiği gibi, kalkınma planlarında yer alan hedeflere varılan sonuçlar, benzer koşullardaki diğer ülkeler ve hatta tarımsal pazarlama gibi diğer yönlerden de ölçülebilir. Ancak, kuşkusuz bu ölçümler konu ile ilgili yeterli ve sağlıklı veri gerektirmektedir.

Ülkemizde son yıllarda gerek bitkisel, gerekse hayvansal üretimde ortalama verim artışları gerçekleştirilmiştir, özellikle sebze ürünlerinde ve ayçiçeğinde önemli sayılabilecek verim artışları sağlanmıştır. Ancak Türkiye'nin tarımsal üretimdeki verimliliği Avrupa Birliği ülkeleriyle karşılaştırıldığında ülkemizin çok gerilerde olduğu görülmektedir.

Gübreleme, sulama, makineleşme ve tarımsal işletme ölçeği yönüyle AB tarımı ile Türk tarımı arasında var olan farklılık, olduğu gibi verimliliğe yansımaktadır. Ülkemizde bazı ürünlerde birim alandan elde edilen ürünün (verimlilik), dünyada aynı üründe en yüksek verime sahip ülkelerin verimliliği ile karşılaştırılması sonucunda elde edilen bilgiler incelendiğinde, Türkiye'de verimliliğin kat etmesi gereken mesafe ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de birçok ürünün verimi, üründe en yüksek verim elde eden ülkenin verimliliğinin ancak %40'ına erişmektedir (Yıldırım, 2001, 67). Türkiye'de verimlilik özellikle tahıllarda, arpada, mısırdaki, mercimekte çok düşüktür. Öte yandan, AB üyesi ülkelere Hollanda tahıllar, buğday ve mısırdaki, Almanya mercimekte, dünyada en yüksek verimliliğe erişmiş ülke konumundadırlar. Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin belli başlı bazı tarımsal ürünlerdeki verimi ile AB15'nin aynı ürünlerde sahip olduğu verimlilik düzeyi karşılaştırmalı olarak verilmektedir.

Tablo 4.3 Türkiye ile AB15 Ülkelerinin Bazı Tarım Ürünlerinde Verimlilik Düzeylerinin Karşılaştırılması

<u>Ürünler</u>	<u>Türkiye</u>	<u>AB15</u>	<u>AB15/Türkiye</u>
Buğday (kg/ha)	2.007	4.590	2,28
Arpa (kg/ha)	2.093	4.041	1,93
Mısır (kg/ha)	4.211	6.440	1,53
Şekerpancarı (kg/ha)	32.426	50.902	1,57
Sebze (kg/ha)	2.418	2.687	1,11
Patates (kg/ha)	22.165	27.060	1,22
Domates (kg/ha)	4.000	5.868	1,47
Elma (kg/ha)	2.302	2.550	1,11
Sığır Eti (kg/baş)	180	270	1,50

Kaynak: Yıldırım, 2001, 106

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Türkiye'nin tarımsal ürünler üretimindeki verimlilik düzeyi AB15 ülkelerinin çok gerisindedir. Örneğin: Türkiye'de verim buğday için 2007 kg/ha iken AB'de 4590 kg/ha'dır. Bir başka deyişle buğdayda verimlilik AB'de Türkiye'ninkinin iki katından fazladır.

Tarımsal verimliliğin artırılması büyük ölçüde sermaye kullanımına bağlıdır. Uzun dönemde verimlilik artışının sağlanabilmesi için kırsal kesime altyapı hizmetlerinin götürülmesi mutlak zorunluluktur (Çıkm, 1991, 149). İyi bir altyapı tarımda fiziksel ve işgücü kaynaklarının daha iyi ve etkin bir biçimde kullanılması ve tarım sektörüne yeni kaynaklar aktarılmasını sağlayacaktır. Bu durum da verimliliğe ve üretimin artmasına yardımcı olacaktır.

4.1.4. Tarımsal Üretim Yapısı

Türkiye'de bitkisel üretim, toplam tarım üretimi içinde her dönem ağırlığını korumaktadır. Bununla birlikte 1990 yılından itibaren üretimin alt sektörler arasındaki dağılımında önemli değişimler yaşanmaktadır. Hayvancılık sektöründeki gerilemeye bağlı olarak hayvansal üretimde önemli bir düşüş yaşanmaktadır. Orman ürünlerinde de kendi içinde benzer bir gerileme yaşanmaktadır. Buna bağlı olarak bitkisel üretimin toplam üretim içindeki payı 10 yılda %57'den %72'ye yükselirken, hayvansal üretimin

payı %35'ten %22'ye gerilemiştir. Hayvancılık sektöründe yaşanan bu gerilemenin nedenleri ise; sektörün son on yıl içinde politika bazında ciddi ölçüde ihmal edilmesi, arazinin artan bir oranda bitkisel üretim için kullanılması, et ve süt verimliliğinin düşük olması, köylü işletmelerin yerine modern ihtisas işletmelerine geçilememesi ve yüksek girdi maliyetleridir(Zeytinoğlu 2002, 59). Avrupa Birliği 1960 larda Macholt Planı ile tarım işletmelerini ekonomik birimler haline getirme aşamalarını gerçekleştirdiği halde ülkemizde henüz bu aşamaların gerçekleşmediği görülmektedir.

Bitkisel üretim; %17'si tahıllar, %3'ü baklagiller, %27'si endüstri bitkileri, yağlı tohumlar, yumru bitkiler ve diğerleri dahil olmak üzere, toplam %47'si tarla ürünleri ile, %29'u meyve, %16'sı sebze, %8'i diğer yan ürünler ve çiçekçilik olmak üzere toplam %53'ü bahçe bitkileri ürünlerinden oluşmaktadır. Ülkemiz, dünyada üretilen buğday, mercimek ve nohutun %3,5'ini, taze sebzenin %4'ünü, sert kabuklu meyve üretiminin %16'sını, kayısının %16,9'unu, incirin %26,7'sini, karpuzun %11,1'ini, yeşil fasulyenin %13,7'sini, biberin %9,6'sını, domatesin %8,2'sini ve kirazın %8,9'unu karşılamaktadır ([http:// www. tarim.gov.tr](http://www.tarim.gov.tr), Erişim Tarihi: 17.09.2009).

Ülkemizde sığır yetiştiriciliği modern işletme ve entegre tesis sayısı az olmakla birlikte, kapasitesi ve pazar potansiyeli yönünden büyük, teknolojik düzeyi ve işletmeciliği açısından Avrupa standartlarındadır. Türkiye ekonomisinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği en önemli sektörler arasında yer almaktadır. Toplam et üretimimizin %25'i, süt üretiminin %11-12'si ve deri üretiminin %63'ü koyun ve keçiden sağlanmaktadır. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ise genel olarak zayıf meralar, anız ve üretime uygun olmayan bitkisel alanlar değerlendirilerek yapılmakta ve bunlardan et, süt, yapağı, kıl ve deri gibi ürünler elde edilmektedir. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği çoğunlukla aile işletmeciliği şeklindedir. Ülkemiz koşulları ve doğal kaynaklar yanında, küçükbaş hayvanların üretimi ve tüketiminde geleneksel alışkanlıklarımız koyun ve keçi türlerinin yetiştiriciliğine uygun ortam yaratmıştır ([http:// www. tarim.gov.tr](http://www.tarim.gov.tr), Erişim Tarihi: 17.09.2009).

Tarımsal üretim yapısı açısından, AB-Türkiye karşılaştırmasına yönelik olarak, ülkelerdeki tarım alt sektörlerinden olan bitkisel ve hayvansal üretimin toplam üretim içindeki dağılımı, 2005 yılı itibariyle Tablo 4.4'da gösterilmiştir.

Tablo 4.4 AB ve Türkiye’de Tarımsal Üretim Bileşimi(2005, %)

Ülkeler	Bitkisel Üretim Toplam Üretim içindeki Payı (%)	Hayvansal Üretim Toplam Üretim içindeki Payı (%)
Avusturya	50,0	50,0
Belçika	47,5	52,5
Danimarka	39,3	60,7
Finlandiya	43,9	56,1
Fransa	60,2	39,8
Almanya	51,5	48,5
Yunanistan	75,5	24,5
Macaristan	51,6	48,4
İrlanda	22,4	77,6
İtalya	66,2	33,8
Lüksemburg	36,5	63,5
Hollanda	56,1	43,9
Portekiz	59,3	40,7
İspanya	63,9	36,1
İsveç	46,8	53,2
İngiltere	40,1	59,9
AB (15)	56,8	43,2
Türkiye	67,5	32,5

Kaynak: OECD, OECD in Figures: Statistics on the Member Countries, July 2007, <http://www.oecdwash.org/DATA/STATS/oecdinfig2007.pdf>, 10.02.2007.

Tablo 4.4’da görüldüğü gibi, AB ülkelerinin çoğunda hayvansal üretimin toplam üretim içindeki payı, bitkisel üretimin payından daha fazla ya da birbirine yakın oranlardadır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’de tarımsal üretim AB’den çok daha farklı bir yapı sergilemektedir. Örneğin İngiltere’de 2005 yılı itibariyle bitkisel üretimin payı

%40,1 iken hayvansal üretimin payı %59,9, Lüksemburg'da aynı dönemde bu paylar sırasıyla 36,5 ve 63,5, İrlanda'da %22,4 ve 77,6 ve Almanya'da ise, 51,5 ve 48,5'dir.

AB (15) üyesi ülkelerde bitkisel üretimin toplam üretim içindeki payı %56,8, hayvansal üretimin toplam üretim içindeki payı ise %43,2 iken, bu oranlar Türkiye'de sırasıyla %67,5 ve %32,5'dir.

Bu verilere dayanarak, Türkiye'nin tarımsal üretim yapısına bakıldığında, bitkisel üretime hayvansal üretimden çok daha fazla ağırlık verildiğini söyleyebiliriz. AB (15) üyesi ülkelerin, Türkiye ile aynı yapıyı sergilediği, ancak kaynakların hemen hemen bitkisel ve hayvansal üretimde yarı yarıya kullanıldığını söyleyebiliriz.

4.1.5 Tarımsal Örgütlenme

Avrupa Birliği'nin pazar yapısını iyileştirme politikasının tamamlayıcı unsurların birisi üretici örgütleridir. Avrupa Birliği'nde kooperatifler, rekabet çerçevesi içerisinde bağımsız çalışan üyelerin özerkliğini sürdüren ve onların bağımsızlığını güçlendiren tek ekonomik kurum durumundadırlar.

Avrupa Birliği'nde tarımı temsil eden çiftçi kuruluşlarının en önemlisi olan COGECA 24 Eylül 1959 tarihinde kurulmuştur. Her AB ülkesinde farklı tarımsal kooperatif birlikleri 'Ulusal Tarımsal Kooperatifler Konfederasyonu' içinde birleşerek AB düzeyinde COGECA şemsiyesi altında toplanmışlardır. COGECA 31 bin tarımsal kooperatifi temsil etmektedir. Kuruluşundan beri COGECA, uygulanmakta olan ve uygulanması düşünülen tarım politikalarının belirlenmesinde etkin bir işleve sahiptir. Ortak tarım politikası ile uyumlu aktif bir tarımsal ürünler dış ticaret politikasının geliştirilmesinde önemli rol oynayan kuruluş aynı zamanda üye ülkelerin kooperatifleri arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi için çaba sarf etmektedir(Çıkın, 1999,40).

AB tarım sektöründe kooperatiflerin etkinliği son çeyrek yüzyılda önemli ölçüde artmıştır. Tarımsal kooperatiflerin sayısı azalmasına karşın ortak sayısı, istihdam ve iş hacmi yükselmiştir. Kooperatiflerin tarımsal pazardaki payı da artmıştır((Karacan ve Çıkın, 1991, 127-142).

Türkiye'de ise kooperatiflerin ekonomiye katılımları oldukça düşüktür. AB ülkelerinden kooperatiflerin tarımsal pazarlardaki payları %80 iken ülkemizde bu oran

% 20 ler seviyesindedir. Kooperatiflerin tarımsal pazarlardaki payının AB ülkelerinde yüksek Türkiye’de ise düşük olmasının nedenlerini şöyle sıralamak mümkündür :

- AB’nin Ortak Tarım Politikası kooperatifleri olumlu yönde etkilemiştir.
- AB’de kooperatifler için uygun bir finans düzeni kurulmuştur. Birlik ülkelerinin çoğunda tarım işletmelerine ve onların kurdukları kooperatiflere, tarım dışı kesimlerden sermaye transferi yapılmaktadır. Türkiye’de ise kooperatifler için uygun bir finans düzeni kurulamamıştır.
- AB’de kooperatiflerin hukuki dayanağı belirlenmiştir. Ülkelerin kooperatifçilik mevzuatları oluşturulmuş ve geliştirilmiştir. Türkiye’de ise kooperatifçilik mevzuatında bir dağınıklık gözlenmektedir.
- AB’de kooperatiflerin gelişmesine olanak veren uygun politikalara başvurulmaktadır. Ülkemizin tarım politikalarında ise kooperatiflerin durumu net ve belirgin bir şekilde ortaya konmamıştır.
- AB ülkeleri nitelikli kooperatif yöneticileri yetiştirmek üzere özel programlar uygulamaktadır. Kaliteli yöneticiler, sermaye devir hızını yükselterek rekabetçi ekonomide kooperatiflerin ayakta kalmasını sağlamaktadırlar. Türkiye ise nitelikli kooperatif yöneticisi yetiştirmekte son derece yetersizdir.
- AB ülkelerinde kooperatifler arası işbirliği en yüksek boyutlara ulaşmıştır. Bu işbirliği sayesinde ölçek ekonomisinin getirdiği avantajlardan yararlanılmakta, maliyetler düşürülmekte ve çiftçi gelirleri yükseltilmektedir. Ülkemizde ise bu konuda yeterli ilerleme sağlanamamıştır.(Foxall, 1988, 3-6).

Ülkemizin AB’ye tam üyelik sürecinde tarım işletmelerinin yapısal değişiklik ve gelişmelerinin yanı sıra başta tarımsal kooperatifler olmak üzere diğer çiftçi kuruluşlarının da gerekli sayı ve etkinliğe kavuşturulma zorunluluğu vardır. Bu bağlamda, kooperatifler ve diğer ekonomik amaçlı çiftçi örgütleri için uygun bir finansman kaynağının sağlanması, kooperatiflerin gelişimini destekleyen tarım politikalarının oluşturulması gerekmektedir(Karacan ve Çıkın, 1991, 127-142).

4.2. Türk Tarım Politikası İle Ortak Tarım Politikasının Karşılaştırılması

Kalkınma planlarında, tarım politikasının tekrar eden temel hedefleri ve bu politika ile ilgili bazı unsurlar açısından, Türkiye-AB karşılaştırmaları Tablo 4.5 de gösterilmiştir.

Tablo 4.5 de Türk tarım politikası ile Avrupa Birliği tarım politikası amaçlar, yasal dayanaklar, öncelikler, destekleme enstrümanları, koruma enstrümanları, tüketici ve sağlık açılarından karşılaştırılmaktadır.

Tablo 4.5’de özetlenen Türk tarım politikasının amaçları, AB OTP’sının amaçları ile paralellik arz etmekle beraber, Türkiye’nin politika tercihlerinin; artan nüfusla paralel sürekli genişleme eğiliminde olan iç pazar talebinin karşılanması ve çoğu kez bölgesel olarak yoğunlaşmış bir takım üretim motifleri için daha ziyade siyasi saiklerle yüksek destekleme fiyatı ilanının bir karışımı olduğu görülmektedir. Söz konusu amaçlar, AB’nin en son ve en kapsamlı tarım reformu olan “Gündem 2000” planında yer alan amaçlar ile önemli ölçüde örtüşmektedir. Ancak her ne kadar tarımsal politika amaçları, gelişmiş ülkelerin tarım politikaları amaçları ile aynı tespit edilmiş olmakla birlikte, sonuçların birbirlerine benzemesini temin etmemektedir (Verhoeven 2001, 150).

Tablo 4.5 Türkiye-AB Açısından Tarım Politikalarının Karşılaştırılması

TARIMSAL POLİTİKA	TÜRKİYE	AVRUPA BİRLİĞİ
Genel Olarak Tarım Politikaları Amaçlarının Karşılaştırılması	<ul style="list-style-type: none">• Tüketiciler için yeterli bir besin seviyesinin ve makul fiyatlardan ürün teminin sağlanması,• Verim ve üretim artışı sağlanırken, kötü hava koşullarının üretim üzerindeki etkilerinin azaltılması,• Tarımda çalışanlara yeterli ve düzenli bir gelir temin edilmesi,• Tarımsal ürünlerin ihracatının desteklenmesi,• Kırsal alanların kalkınmasının ve kendine yeterlilik oranlarının yükseltilmesi.	<ul style="list-style-type: none">• Tüketicilere gıda maddelerinin, makul fiyatlarla ve düzenli olarak temin edilmesi,• Üretim faktörlerinin rasyonel kullanımı yoluyla, tarımsal üretimin geliştirilmesi,• Tarım üreticilerine uygun bir yaşam standardının temin edilmesi,• Tarımsal pazarların stabilize edilmesi.
Yasal Dayanak	Anayasa, beş yıllık kalkınma planları	Roma Anlaşması ve ikincil mevzuat
Öncelikler	<ul style="list-style-type: none">• Ürün,• Siyasi tercih,• Üretici.	<ul style="list-style-type: none">• Kendine yeterlik,• Üretici gelirleri,• Kalite,• Tüketici.
Belirlenen Politikaların Takibi	Zayıf	Güçlü
Tarıma Yönelik Destekler	Kısıtlı	Esaslı
Tüketici ve Sağlık	Çok zayıf	Çok Güçlü

TARIMSAL POLİTİKA	TÜRKİYE	AVRUPA BİRLİĞİ
Sınırdaki Koruma Enstrümanları	<ul style="list-style-type: none"> Gümrük vergileri (sadece advalorem tabiatlı vergiler, kısıtlı sayıda maktu vergi), Uluslararası kurallara uygun olmayan yasaklamalar. 	<ul style="list-style-type: none"> Gümrük vergileri (advalorem, adv+specific, formül vergiler), Takvim uygulaması, Giriş fiyat sistemi, Özel korunma önlemleri, Yüksek tespit edilen sağlık ve bitki sağlığı önlemleri.

Kaynak: Ramazan Uçtu; Sinem Yapar; “AB’ye Üyelik Sürecinde Türk Tarımının AB’ye Entegrasyonu ve Türk Tarım Politikalarında Değişim Eğilimleri”, Uludağ Üniversitesi I. Ulusal Genç Bilim Adamları Sempozyumu, Cilt 1, Bursa, 6-7 Mayıs 2004, s. 230.

Türkiye’de DPT kalkınma planlarında zikredilen ve her plan döneminde tekrar edilen bu amaçlara ulaşılacak üzere takip edilecek yöntem, kullanılacak olan enstrüman ve zamansal programlamaya yer verilmemektedir. Verilmiş olması halinde de yürütme buna uymamaktadır. Kaldı ki tarımda planlamaya verilen önem 1980’li yıllarla birlikte azalmış, dahası tarımsal politikalarda plan takip edilmemiştir (Uçtu; Yapar 2004, 231; Ulusoy 2003, 9).

AB ile Türkiye arasında üretim ve destekleme politikalarının uygulanmasında da değişiklik görülmektedir. Şöyle ki; Birlik ülkelerinde aşırı üretim en önemli tarım politikası sorunu haline gelmiştir. Üretim fazlaları son 30 yıldır çok büyük masraflarla ihraç edilmeye veya başka amaçlarla tüketilmeye çalışılmaktadır. Birlik, tarım politikasında reformlar yaparak üretimi azaltma yönünde politikalar benimsenmiştir. Türkiye ise henüz bir üretim planlaması bile yapmamış ve hangi ürünlerden ne kadar yetiştireceğini belirlememiştir. Türk tarım politikasının üretimle ilgili amacı, genelde verimlilik ve üretim artışını sağlamak olmuştur (Uçtu; Yapar 2004, 231).

AB ile Türkiye’nin tarımsal politikaları arasında büyük farklılıklar söz konusudur. Bu farklılıklardan başlıcaları aşağıdaki şekilde sayılabilir:

- AB’de hayvansal ürünlere daha çok destek veren bir politika izlenirken

Türkiye’de bunun tam tersi bir durum söz konusudur.

- Türkiye’de destekleme politikasının tarımsal yapıyı düzenleme yönünde yapıcı bir uygulaması olmamıştır. AB’de ise tarımsal yapıya ilişkin düzenlemelere özel önem verilmektedir.
- Ülkemizdeki destekleme kapsamındaki ürünlerin sayısı çoğunlukla politik tercihler doğrultusunda değişebilmektedir. Bu durum Avrupa Birliğinin aksine Türk fiyat desteği politikalarında istikrar ve sürekliliğin olmadığını göstermektedir.
- Türkiye’de destek fiyatları ekim döneminde değil hasat zamanına yakın açıklanmaktadır.
- Destekleme yöntemlerinden biri olan girdi sübvansiyonu, OTP’de kullanılmayan bir yöntemdir.
- AB’de uygulanan tarım politikalarının temel finansman kaynağı Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) dur. Türkiye’de ise çeşitli finansman kaynakları bulunmaktadır.
- AB Tarım politikası, iç piyasayı destekleyen ve üçüncü ülkelere karşı koruyan bir yapıya sahiptir. Türkiye’de ise zaman zaman iç piyasa fiyatlarını düşürmek amacıyla yönelik olarak tarım ürünleri ithalatına gidilmektedir. Bu durum Türk üreticisini olumsuz yönde etkilemektedir.
- AB tarım politikası, tarımsal pazarlama faaliyetlerinde kooperatiflerin etkinliğini artırmayı hedeflemektedir ve bu hedefine ulaşmıştır. Türkiye’de ise tarım kooperatifçiliğinin desteklenmesi yönünde kapsamlı ve kalıcı bir politika uygulanmamaktadır(Bilgili; Çetin, Uçan ve Diğerleri, 2004, 10).

4.3 Türkiye’nin Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası’na Uyumu Konusunda Mevcut Düzenlemeler

Türkiye ile AB arasındaki ortaklığın ve tarım alanındaki ilişkilerin temeli, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve Ocak 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara

Anlaşması'yla başlamıştır. Bu ilişkiler, 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ve çeşitli tarihlerde kabul edilen Ortaklık Konseyi Kararları'yla devam etmiştir. Tarımla ilgili en önemli Ortaklık Konseyi Kararları; 1/80, 1/95 ve 1/98 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararları'dır. Ankara Anlaşması'nın imzalandığı dönemde temel ekonomik nedenlerden Türkiye'nin AB'ye üyelik için hazır olmaması nedeniyle, Türkiye'yi GB'ye ve tam üyeliğe hazırlamak için hazırlık dönemi (1963-1973), geçiş dönemi (1973-1995) ve son dönem (GB Anlaşması ve son dönem) olmak üzere üç dönem öngörülmüştür (Varol 2000, 1400). Hazırlık döneminde, Türkiye'nin Topluluğun yardımıyla ekonomisini güçlendirmesi; geçiş döneminde, Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliğinin aşamalı olarak kurulması ve Türkiye'nin ekonomik politikalarının Topluluğun ekonomik politikalarına yaklaştırılması; Gümrük Birliği sonrası dönemde ise, Topluluk ile Türkiye'nin ekonomi politikaları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi öngörülmüştür (DPT 2004, 4).

4.3.1. Ankara Anlaşması ve Hazırlık Dönemi

1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması'nın 10. maddesinde, taraflar arasında oluşturulacak GB'ye sanayi ürünlerinin yanı sıra tarım ürünlerinin de dahil olduğu, "GB mal alışverişlerinin tümünü kapsar" tabiriyle belirtilmektedir. Ayrıca, GB'nin tarım ürünlerini de kapsayacağı Anlaşma'nın 11. maddesinde, "Ortaklık rejimi, Topluluğun ortak tarım politikasını göz önünde bulunduran özel usullere göre, tarımı ve tarım ürünlerini kapsar" şeklinde açıkça ifade edilmiştir. Bu maddelerdeki ifadelerden, taraflar arasında, tarım sektörünün de dahil olduğu bir GB oluşturulmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır. Bu, tarafların GB'nin gereği olarak, belirli bir süre içerisinde tarım alanında da kendi aralarında gümrükleri sıfırlamayı, miktar sınırlamalarını kaldırmayı ve üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük vergisi uygulamayı amaçladıklarını göstermektedir. Ancak tarım ürünleri, Türkiye'de tarım sektörünün kendine özgü sorunlarından dolayı GB kapsamına alınamamıştır (Atakan 1998, 48-49). Ancak hazırlık döneminde, Türk ekonomisini GB'ye hazırlamak amacı ile, Türkiye'nin tarımında önemli bir yere sahip olan ve geleneksel dört ihraç ürünü olan tütün, kuru üzüm, kuru incir ve fındık ithalatı için AB Türkiye'ye kota dahilinde gümrük vergisi indirimi şeklinde tercihli bir rejim sağlamıştır. Yine, bazı narenciye ürünleri, deniz

ürünleri ve şarap için belirli kontenjanlar dahilinde gümrüksüz veya düşük gümrük vergisi tavizleri tanımıştır (Varol 2000, 1401).

4.3.2 Katma Protokol ve Geçiş Dönemi

1973-1995 yılları arasını kapsayan geçiş dönemindeki ticari ve ekonomik ilişkilerin mahiyeti, 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile belirlenmiştir. Katma Protokol'ün 33/1. Maddesinde, “Tarım ürünlerinin Türkiye ve Topluluk arasında serbestçe dolaşımı için Türkiye, 22 yıllık bir dönem içinde kendi tarım politikalarını OTP'ye uyumlu hale getirmek için gerekli önlemleri alır” ifadesi bulunmaktadır. Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi, Katma Protokol'de, tarım sektörü GB dışında bırakılmış, tercihli rejim uygulamasının devamı kararı alınmış ve Türkiye'nin geçiş döneminin sonuna kadar Türk tarımının OTP'ye uyumunu sağlamasına yönelik önlemleri alması öngörülmüştür (Civan; Kara; Yıldız 2004, 149-150; Sahinöz 2003).

AB Türkiye'ye uygulayacağı tercihli rejim çerçevesinde, bazı sebze ve meyveler (yabani enginar, bakla, zeytin, maydanoz, incir, sofralık üzüm, fıstık, elma, armut, ayva, kayısı, limon, mandalina ve şeftali) ile kurutulmuş veya başka şekillerde muhafaza edilmiş meyveler (meyve ezmesi, pestil, reçeller, ve kavrulmuş sert kabuklu meyveler) ve tursular için %50 gümrük vergisi indirimi sağlamıştır (Varol 2000, 1402).

4.3.3. 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (Gümrük Birliği Anlaşması)

Mart 1995 tarihinde toplanan Ortaklık Konseyi 1/95 Sayılı Kararı ile Ocak 1996 tarihi itibarıyla Katma Protokol'ün geçiş dönemini sona erdirerek, Türkiye ile AB arasında GB'nin gerçekleştirilmesini kararlaştırmıştır. Katma Protokol'de öngörülen 22 yıllık dönem içerisinde Türk tarımının OTP'ye uyumu konusunda kayda değer bir gelişme sağlanamadığından, tarım ürünleri gümrük birliği dışında kalmış, sadece işlenmiş tarım ürünlerinin sanayi payları gümrük birliğine dahil edilmiştir. Buna göre, temel tarım ürünü olan hububat, seker ve sütün ilk işleme safhasından daha ileri düzeyde işlenmiş olarak ticarete konu olduğu ürünlerdeki sanayi paylarına ilişkin gümrükler sıfırlanmıştır. Bu ürünlerin tarım paylarına ise, temel ürün fiyatları esas alınarak bir vergi uygulanmaktadır (Candan 2003, 27).

1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın, 24. maddesinde, Katma Protokol'ün 32. ve 35. maddelerinde öngörüldüğü gibi, tarafların aralarında tarım ürünlerinin serbest dolaşımının sağlanması konusundaki ortak hedefleri yeniden teyit edilmekte ve bu ürünlerde serbest dolaşıma erişmek için gerekli koşulların oluşturulması bakımından ek bir süreye ihtiyaç duyulduğu kaydedilmektedir. 25. maddede, Türkiye'nin, tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlamak için gereken ortak tarım politikası önlemlerini kabul edecek şekilde politikasını uyarlaması ve bu hususta alınan kararları Topluluğa bildirmesi gerektiği belirtilmektedir. 26. maddede, Topluluk ve Türkiye'nin, tarım ürünleri ticaretinde birbirlerine tanıdıkları tercihli rejimleri, aşamalı olarak ve karşılıklı yarar sağlayacak biçimde geliştirmeleri ve Ortaklık Konseyi'nin, bu tercihli rejimlerde yapılan iyileştirmeleri düzenli olarak incelemesi gerektiği vurgulanmaktadır. 27. maddede ise, Ortaklık Konseyi'nin, Türkiye'nin 25. maddede anılan ortak tarım politikası önlemlerini aldığını tespit ettikten sonra, Topluluk ile Türkiye arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımının sağlanması için gerekli hükümleri kabul edeceği belirtilmektedir (DTM 1995, 9).

Türk tarımının OTP'ye uyumu ile ilgili alınan kararlardan biri de, AB'nin Lüksemburg zirvesinde (Aralık 1997) "Türkiye için Avrupa Stratejisi" başlıklı belgedir. Türkiye ile ilişkilerin derinleştirilmesi yönündeki talimat üzerine Komisyon tarafından hazırlanmış olup Cardiff Zirvesi'nde kabul edilmiştir. Bu belgede öngörülen düzenlemeler şunlardır:

- Tarafların tarım politikalarına ilişkin bilgi ve mevzuat değişikliği yapılması,
- Ayrıntıların karşılıklı görüşülmesi,
- Türk tarım politikası ile OTP'nin farklılıklarının saptanması,
- Türkiye'nin OTP'yi üstlenmesi için teknik ve mali yardım sağlanması,
- Türkiye'nin önceliklerini içeren bir liste hazırlanmasını müteakip teknik yardımın başlatılması öngörülmektedir(Uçtu; Yapar 2004, 224).

4.3.4 Gümrük Birliği'nden Günümüze Kadar Olan Dönemde Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri

Türk tarımının OTP'ye uyumu ile ilgili son ve en önemli gelişmeler, Katılım Ortaklığı Belgesi ile ortaya atılmıştır. Bilindiği gibi, Katılım Ortaklığı Belgesi

Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin yol haritasını ve tam üyeliğin gerçekleşebilmesi için Türkiye tarafından yerine getirilmesi gerekli asgari koşulların AB tarafından belirlendiği bir belgedir (Ertugrul 2003, 2).

Türkiye'nin OTP'ye uyum konusundaki Katılım Ortaklığı Belgesi'nin ilki 2000, gözden geçirilmiş hali ise Nisan 2003'de açıklanmıştır. AB tarafından 2000 yılında açıklanan ilk Katılım Ortaklığı Belgesi'nde, Türkiye'den yerine getirilmesi istenen koşullar, Türkiye tarafından 2001 yılında hazırlanan Ulusal Program'da yansımaları bulmuş ve Türkiye tam üyelik doğrultusundaki taahhütlerini bu şekilde ortaya koymuştur. Nisan 2003'de açıklanan gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'ne göre, tarım alanında Türkiye'nin AB OTP'sine uyum konusundaki yükümlülükleri kısa vadede (2001) ve orta vadede (2001-2003) olmak üzere iki şekilde belirlenmiştir (Candan 2003, 27).

Katılım Ortaklığı Belgesi'ne paralel olarak hazırlanan ulusal program kapsamında, kısa ve orta vadede yapılması taahhüt edilen konular şunlardır:

Kısa Vadede;

- Etkin bir arazi kayıt sisteminin, hayvan kimlik sistemlerinin ve bitki pasaport sistemlerinin geliştirilmesi ile tarımsal pazarların izlenmesi ve çevresel, yapısal ve kırsal kalkınma tedbirlerinin uygulanması için idari yapıların geliştirilmesi,

- Hayvan ve bitki sağlığı konularında Topluluk mevzuatı ile uyum için bir strateji belirlenmesi, özellikle laboratuvar testleri ve denetim düzenlemeleri konularında olmak üzere, yürütme kapasitesinin iyileştirilmesi ve hayvan ve bitki hastalıkları ile mücadele konularındaki Topluluk mevzuatına uyuma öncelik verilmesi,

- Bir kaynak yönetimi politikası, denetim kontrol önlemleri yoluyla kaynakların kullanımı, balıkçılık pazarlarını ve yapısal gelişmeleri izlemek üzere idari yapıların kurulması ve balıkçılık filosu kaydının yerine getirilmesi, tarımsal reformlara devam edilmesi.

Orta Vadede;

- Tarımsal ve kırsal kalkınma politikalarında AB müktesebatına uyum hazırlıklarının tamamlanması,

- AB'nin hijyen ve halk sağlığı standartlarına uyum sağlamak için gıda isleme tesislerinin (et, süt isleme tesisleri) modernizasyonu, test ve teşhis imkanlarının daha da artırılması,

- Ortak Balıkçılık Politikası'nın uygulanması ve yürütülmesi için kapasite geliştirilmesinin tamamlanması,

- Türkiye'deki balıkçılık ürünlerinin kalite ve standartlarının geliştirilmesine yönelik çalışmalara devam edilmesi,

- Tarım reformlarının en kısa zamanda tamamlanması öngörülmektedir (Bilgili; Çetin; Uçan ve Diğerleri 2004, 11-12).

Türkiye, Katılım Ortaklığı Belgesi ile öngörülen yol haritasına uyum için gerekli düzenlemeleri Ulusal Program ile belirlemiştir. TBMM tarafından 19 Mart 2001'de onaylanan Ulusal Program, AB müktesebatına ilişkin siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal konularda yapılacak yasal düzenlemeleri ve bunların hangi kapsamında ve nasıl bir zaman süresinde gerçekleştirileceğini ortaya koymaktadır. Ulusal Program'da tarım konusunda karşılıklı tavizlerin ötesinde daha köklü değişiklikler yer almaktadır. Tarım alanında DTÖ ile IMF Anlaşmalarına bağlı kalınarak Ulusal Program'da; işletme yapısı, üretim, tüketim, fiyat ve pazar politikası, dış ticaret, tarıma bağlı ve dayalı sanayiler, teknoloji kullanımı, verimlilik, üretici gelirleri, kendine yeterlilik, mali politikalar, kırsal-bölgesel sosyal politikalar ile mevzuat ve kurumsal yapı başlıklarında OTP'ye uyum çalışmalarının ana hatları belirlenmiştir. Bu bağlamda, OTP'ye uyum süreci Ulusal Program'da; tarımsal yapı değişimleri, üretim faaliyetlerinin geliştirilmesi, AB fiyat politikasına uyumun gerekliliği, AB içi ve üçüncü ülkelerle ticaret politikasına uyum, AB rekabet politikasına uyum, AB finansman politikasına uyum, AB tarım ürünleri pazarlama hizmetlerine uyum ve AB tarım hukukuna uyum konularında önlem alınması şeklinde yansımıştır (Uçtu; Yapar 2004, 225-226).

Türkiye, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde müktesebata uyum sağlamak durumundadır. Birliğe uyumun gerçekleşmesi için belli bir zaman gerekmektedir. Adaylıktan tam üyeliğe geçiş sürecinde Türkiye'nin uyum sağlama konusunda yaptığı çalışmalar ilerleme raporları ve katılım ortaklığı belgeleri ile değerlendirilmektedir. 3 Ekim 2005'te Türkiye ile Avrupa Birliği müzakere sürecine girmiştir. Birlik 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile yürüteceği müzakere çerçeve belgesini kabul etmiştir.

Müzakere belgesinin 2. maddesinde müzakerelerin ortak hedefinin katılım olduğu açıklanmaktadır.

4.4 Türk Tarımının Ortak Tarım Politikasına Uyumu

Türkiye, halen, AB'nin ortak üyesidir ve tam üyeliği amaçlayan bir gelişim süreci içerisinde. Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin gelişimi, batılılaşma yönünde sağlanacak gelişmeler yanında, ekonomik birleşmelerin sağladığı refah artışından Türkiye'nin yararlanması bakımından önemli bir unsurdur. Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin önemli bir yönünü tarım alanındaki ilişkiler oluşturmaktadır (Ertuğrul 2002a, 190). Tarım alanında Türkiye-AB ilişkilerinde en önemli unsur, Türk tarımının Ortak Tarım Politikası (OTP)'ye uyum konusudur.

Tarım sektörünün Türkiye için ekonomik ve sosyal açıdan açık olan önemi, yapılan ve süregelen uyum çalışmalarının daha hızlı fakat ciddi yapısal reformlarla birlikte gerçekleştirilmesinin zorunluluğunu açıkça ortaya çıkarmaktadır. Türk tarımının OTP'ye uyumu gerçekleştirildiğinde, Türkiye ile Topluluk arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımı sağlanacak, dolayısıyla, islenmiş tarım ürünleri ve karşılıklı tarım tavizleri ile ilgili rejim OTP kapsamına girerek sona erecektir. Tam üyeliğin olması durumunda, Türkiye ile AB tarım sektörlerinin enteraktif bir ilişki içerisine girmesi sonucu en çok sorun yaşanacak ve tartışmaya neden olacak konunun tarım sektörü olması beklenmektedir. Türkiye, dünya tarımında ortaya çıkan gelişmeler yanında, OTP'de ortaya çıkacak gelişmelerden de doğrudan etkilenecektir (Ertuğrul 2002b, 293; Uçtu; Yapar 2004, 219-220).

Türk tarımının OTP'ye uyumu iki şekilde değerlendirilebilir. Bunlar; tam üyelik çerçevesinde uyum ve ortaklık ilişkisi çerçevesinde (tam üye olmadan, bugünkü adaylık statüsü) uyumdur.

Tam Üyelik Çerçevesinde Uyum: Bugünkü yoğun destekleme düzeyinin devam edeceği tam üyelik şartlarında, Türk tarımının OTP'ye uyumu Türk tarımına bazı imkanlar sağlayacaktır. Bu durum, Türk tarımının OTP'nin en önemli aracı olan FEOGA vasıtasıyla uygulanan bütün desteklemelerden yararlanacağı anlamına gelmektedir. Bugünkü OTP uygulamalarıyla birçok tarım ürününde, üreticiye AB'nin yaşam standardına göre belirlenen bir müdahale fiyatı yoluyla alım garantisi verilmesi

ve buna ek olarak doğrudan gelir desteği dahil bütün desteklerden ve ihracat geri ödemelerinden yararlandırılması, Türk üreticisinin, dolayısıyla tarım sektörünün önemli ölçüde lehine olacaktır(Varol 2000, 1407). Ancak, Avrupa Birliği'ne 2004 yılında katılan 10 üye devlete verilen tarımsal desteklerin çok düşük olduğu görülmektedir.

Tarım sektöründe önemli altyapı sorunları bulunan Türkiye'nin bu yapısıyla OTP'ye dahil edilmesi, AB bütçesine getireceği mali yük dolayısıyla oldukça zor gözükmektedir. Ayrıca, Türk tarımının OTP'ye uyumunda en önemli sorunlardan biri mali konulardır. Türkiye, OTP'ye uyum ile Türk tarımına AB kaynaklarından yeterli desteği sağlayıp sağlayamayacağı endişesi içerisindeyken, AB bu uyumun kendine nasıl bir mali yük getireceği hesabı içerisindeyken, Türk tarımının OTP'ye uyumunun, desteklemenin azaldığı bir dönemde gerçekleşmesi durumunda, AB'nin bütçesine büyük bir yük getireceği söylenemez. OTP'nin yeniden yapılandırılmasına ve yapısal fonlarla ilgili ortaya çıkabilecek gelişmelere bağlı olarak, uzun dönemde, Türk tarımı için, FEOGA'nın garanti bölümünden çok yön verme bölümü önem kazanabilecektir. Bunun nedeni ise, Gündem 2000 çerçevesinde, yeni genişleme sürecinde destekleme fiyat politikası yoluyla gerçekleştirilen desteklerin azaltılması, kırsal, yapısal ve çevre sorunları ile ilgili desteklerin artırılmasının öngörülmesidir. Bu gelişmeler göz önüne alındığında, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği zamanında, OTP çerçevesinde AB'den sağlayacağı mali destek çok sınırlı bir düzeyde olabilecektir.

Türk tarımının AB'ye tam üyelik çerçevesinde, OTP'ye uyumu Türkiye ve Toplulukta; genel ekonomik ve toplumsal yapı yanında, üretici ve tüketici refahı, tarım ile doğrudan ilgili olarak işletme yapısı, üretim, tüketim, fiyat ve pazar politikası, dış ticaret, tarıma bağlı ve dayalı sanayiler, rekabet politikası, teknoloji kullanımı, verimlilik, üretici gelirleri, kendine yeterlilik, mali politikalar, bölgesel ve sosyal politikalar, mevzuat ve kurumsal yapı olmak üzere pek çok konu üzerine etkili olacaktır. Ancak, bu uyum en çok, tek pazar ilkesi (malların serbest dolaşımı) çerçevesinde, Topluluk tarım işletmeleri ile serbest piyasa koşullarında rekabete girecek olan Türk tarım işletmeleri üzerinde etkili olacaktır (Ertuğrul 2003, 4).

Ortaklık İlişkisi Çerçevesinde Uyum: AB bugüne kadar gerçekleştirdiği genişlemelerde, hiçbir ülke ile OTP'ye uyumu tam üyelik öncesi dönemlerde (ortaklık ilişkisi çerçevesinde) gerçekleştirememiştir. Hatta, Yunanistan, İspanya gibi Türkiye ile

kıyaslanabilir ülkeler uyum için tam üyelikten sonra önemli bir süreye dahi gereksinim duymuşlardır (Kasnakoğlu; Akder; Çakmak 1999, 108).

Ortaklık ilişkisi çerçevesinde gerçekleştirilebilecek bir uyumun kuralları birtakım belirsizlikler içermektedir. Nitekim AB bugüne kadar hiçbir ülke ile uyum gerçekleştirilememiştir. Ortaklık ilişkisi çerçevesinde; bütün tarımsal ürünlerde uyumun gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği, uyumun aşamaları, AB mevzuatının ne ölçüde benimseneceği, uyumu gerçekleştirmek için mevzuatlarda, fiyat ve pazar sistemlerinde köklü değişikliklere gidilmeksizin, tarım ürünleri fiyatlarının serbest dolaşıma imkan sağlayacak şekilde eşitlenmesinin yeterli olup olmayacağı gibi konular belirsizdir. Ortaklık çerçevesinde gerçekleştirilecek uyum süreci AB'nin yapısal fonlarını kapsamayacağından veya Türk tarımının OTP'ye uyumu için AB'nin Türkiye'ye yeterli miktarda bir mali kaynak sağlaması söz konusu olmadığından, Türk tarımının rekabet gücü sınırlı kalacaktır.

AB'ye üye olmadan ve AB'nin mali imkanlarından (FEOGA ve diğer fonlar) faydalanmadan, AB'ye adaylık sürecinde tarım ürünlerinin Türkiye-AB arasında gümrük birliğine dahil edilmesi (serbest dolaşımı) ise tarım sektörünü son derece olumsuz etkileyecektir. Çünkü bugünkü yapısıyla tarım sektörümüzün, gerek üretim maliyetleri, gerekse AB üreticisinin aldığı mukayese kabul edilmez destekler açısından AB ile rekabet şansı bulunmamaktadır. Basta sorunlu sektör olan hayvancılık ve hububat olmak üzere, tarımın birçok alt sektörlerinde ülkemizin rekabet şansı olmadığından net ithalatçı duruma düşülecek ve bu sektörlerde Türkiye, AB menseli ürünlerin istilasına uğrayıp, açık bir pazar haline gelecektir. Bu durum söz konusu sektörlerin olumsuz yönde etkilenmesine ve Türk çiftçisinin güç durumlara düşüp, üretimden çekilmesine neden olacaktır. Bu bakımdan, Türkiye AB'ye üye olmadan ve AB'nin mali kaynaklarından yararlanmadan, tarım ürünleri AB ile gümrük birliğine dahil edilmemelidir (Varol 2000, 1408).

AB önümüzdeki dönem için, Türk tarımının OTP'ye uyum durumu ile ilgili bir kısmı olumlu çoğu olumsuz değerlendirmeler yapmaktadır.

Türk tarımının OTP'ye uyum durumuna yönelik olarak, AB'nin olumlu diye nitelenebilecek görüşleri şunlardır:

- Organik tarım görece gelişmiş ve bu konuda yasal düzenleme yapılmıştır,

- Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu çıkarılmıştır,
- Hayvan Sağlık Zabıtası Kanunu'nda değişiklik yapılmış, veterinerlik alanında sınırlı da olsa ilerleme sağlanmıştır,
- Büyükbaş hayvanlarda kayıt sistemi başlatılmış, 9,5 milyon baş hayvana kulak küpesi takılarak, kayıtlılık için ilk adım atılmıştır,
- Tarım işletmelerinin kayda alınmasına başlanılmıştır,
- Hayvanları koruma amacıyla yasal düzenleme yapılmıştır,
- Tarımda hormon kullanımını yasaklayıcı tebliğ yayınlanmıştır,
- Bitki sağlığı konusunda yönetmelik çıkarılmıştır,
- Araştırmacıları yönlendirecek nitelikte İslahçı Hakları Kanunu çıkarılmıştır,
- Tarımsal ve işlenmiş ürün kalite ve sağlık standartları için teknolojik laboratuvarlar kurulmaya başlamıştır.

Türk tarımının OTP'ye uyum durumuna yönelik olarak, AB'nin eksiklik ve yetersizlik olarak nitelediği olumsuz görüşleri ise şöyle sıralanmaktadır:

- IMF niyet mektupları ve Dünya Bankası tarım programlarının önermeleri amaçlanarak ve bu önermeler reform sayılarak, reformların tamamlanmadığı ileri sürülmüştür,
- Tarımda rekabetçi yapı oluşması için liberalizasyon yetersizdir,
- Çiftçi düzeyinde kayıtlı muhasebe ağı oluşturulmamıştır,
- Tarım ve destek politikaları finansmanı için bir ödeme kurumu bulunmamaktadır,
- Tarımsal işletme sayısı fazladır,
- Tarımsal nüfus yoğunluğu fazladır,
- Tarımsal işletmelerin çoğunluğu küçük ölçekli işletmelerdir,
- Çoğunluğu geçimlik işletme olan bu yapılarda gelir ve ücretler düşüktür,
- Tarımsal üretimde verimlilik düşüktür,
- Ürünler bazında ortak piyasa düzenlemeleri için ilerleme sağlanmamıştır,
- Meyve ve sebze için pazar standardizasyonu oluşturulmamıştır,
- Kırsal kalkınma alanında ilerleme sağlanamamıştır(Gürbüz, 2005, 45).

Sonuç olarak Türk tarımı ortak tarım politikasına tam üyelik çerçevesinde uyum göstermek durumundadır. Aynı zamanda ortak tarım politikasına uyum ile ilgili

girişimler tarım sektörü için olumlu adımlar atılmasına, verimlilik ve kalitenin artırılmasına neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı, dünyadaki uygulamalar ve OTP'deki uygulamalardaki zaman içinde ortaya çıkan eksikliklere de dikkat edilerek yeni bir tarımsal reform paketi hazırlanmalıdır.

4.5 Türkiye- AB Tarımsal Ürünler Ticareti

4.5.1 Türkiye- AB İlişkileri

AB Türkiye ilişkileri resmi olarak 1958 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğunun 6 ülke tarafından kurulmasından hemen sonra Türkiye'nin yaptığı tam üyelik başvurusu ile başlamıştır. Türkiye'ye tam üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir antlaşma önerilmiş ve 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da Ortaklık Antlaşması imzalanmıştır(Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2003,7).

1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği ile sanayi ürünlerinde AB ürünlerine uygulanan gümrük vergileri sıfırlanmış, üçüncü ülkelere uygulanan vergilerde bazı istisnai ürünler dışında AB'nin uyguladığı seviyelere indirilmiştir. Malların Serbest Dolaşımı uygulaması dışında Ortak Tarım Politikası, Ortak Gümrük Kodu, Fikri, Sınai ve Ticari Mülkiyetin Korunması, Rekabet Mevzuatı, Devlet Tekellerini Kaldırılması, Kamu İhaleleri, Vergilendirme ve Uyuşmazlıkların Çözümü gibi konularla AB'ye uyum sağlanması konusunda antlaşmaya varılmıştır(Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2003,7). 3 Ekim 2005 tarihinde ise Avrupa Birliği ile yürütülecek müzakere çerçeve belgesi imzalanmış ve müzakere sürecine girilmiştir.

4.5.2 Türkiye- AB Tarım İlişkileri

Türkiye ile Avrupa Birliği tarım sektörü ilişkilerinin temeli 1957 yılında imzalanan Ankara Antlaşması'na dayanmaktadır. Ortaklık yaratan anlaşmada ortaklığın tarım ürünlerini de kapsayacağı belirtilmiştir. Üç aşamadan oluşan antlaşmanın geçiş dönemi Katma Protokol ile başlamıştır. 1973 yılında yürürlüğe konan Katma Protokol'de 22 yıllık bir geçiş süresi sonunda geçilecek olan Türkiye AT Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı kararı ile Gümrük Birliği uygulamasının esasları belirlenmiştir. 1/95 sayılı Karar'da tarım mallarının serbest dolaşımı için belirsiz bir süre tanınmıştır.

Tarım mallarının serbest dolaşımının ortak tarım politikasına uyum sağlaması ile mümkün olacağı belirtilmiştir. AB, tarımsal ürünlerde Türkiye'ye ad-valorem gümrük vergisi muafiyeti, tarife kotaları kapsamında muafiyet, spesifik vergi indirimi ve muayyen takvimler çerçevesinde gümrük vergisi muafiyeti tanımıştır. Ortaklık konseyinin 24. maddesinde Türkiye ile Avrupa Birliği'nin tarımsal ürünlerdeki tercihli rejimi aşamalı şekilde gerçekleştirecekleri ifade edilmiştir. Ortaklık Konseyi'nin 25. maddesinde Türkiye'nin Ortak Tarım Politikası'na uyumuna ilişkin olarak tarım ürünlerinin serbest dolaşımı için gerekli kararların alınacağı belirtilmektedir(Dinler, 2000, 369).

İşlenmiş tarım ürünleri 1/95 sayılı karar kapsamındadır. İşlenmiş tarım ürünleri ile ilgili olarak, bu ürünlerin ticaretinde sanayi payları için herhangi bir gümrük vergisi veya eş etkili vergi uygulanamayacağı, ancak tarım payları için vergi uygulanacağı belirtilmektedir. Birlik, Türkiye'ye üçüncü ülkelere uyguladığı tarım payına karşılık gelen vergileri uygulamakta, Türkiye 1/95 sayılı kararın 19. maddesi uyarınca hesaplanan tarım paylarına karşılık gelen vergileri uygulamaktadır(Güder, 2003, 105).

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nda tarafların uyguladıkları tarım politikaları kapsamında düzenli çalışmalarda bulunmalarını, Türkiye'nin OTP'ye uyum sağlaması açısından AB'nin teknik yardımda bulunmasını öngörmektedir. 1998 yılında 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı yürürlüğe girmiştir. 1/98 sayılı karar ile tavizler karşılıklı olarak sürdürülmektedir(Aytüre, 2003, 194).

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında tarım alanında ilişkiler üç konu üzerinde yoğunlaşmaktadır :

- Tarım ürünlerinin serbest dolaşımı ve OTP'ye uyum,
- Tercihli rejim uygulamaları,
- İşlenmiş tarım ürünleri.

Türkiye'nin OTP'ye tam uyumu gerçekleştiğinde AB ile arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımı sağlanacak, işlenmiş tarım ürünlerini ve karşılıklı tavizleri kapsayan ticaret rejimi OTP kapsamına girerek uygulamasına son verilecektir(Ertuğrul, 2000, 7-8).

4.5.3. Türkiye- AB Dış Ticaret İlişkileri

Ülke gruplarına göre dünya ihracatı incelendiğinde Avrupa'nın en önemli pazar olduğu görülmektedir.1990 yılında 7,1 milyar dolarlık ihracat yapan Avrupa Birliği'nin toplam dünya ihracatı içindeki payı %55,4 düzeyindeydi. 1995 yılına gelindiğinde ihracat beş yıllık dönem içerisinde toplam %54,4 artarak 11 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. 2000 yılında ise ihracat 14,5 milyar dolar seviyesine çıkmış; ancak Avrupa Birliği'nin toplam ihracat içindeki payı %52,2 ye gerilemiştir.2007 yılına gelindiğinde ise Türkiye'nin AB'ne ihracatı % 36 seviyesine gerilemiştir (<http://www.dtm.gov.tr/eat/ticaret/trk010/dsticihracat00.htm> Erişim T : 26.10.2008).

Tablo 4.6 Türkiye'nin Dış Ticaretinde AB'nin Payı (%)

	(%)	(%)	(%)
YIL	İHRACAT	İTHALAT	HACİM
1993	49,5	47,1	48,0
1994	47,7	46,9	47,3
1995	51,2	47,2	48,7
1996	49,7	53,0	51,9
1997	46,6	51,2	49,6
1998	50,0	52,4	51,5
1999	54,0	52,6	53,2
2000	52,2	48,8	50,0
2001	51,4	44,2	47,3
2002	51,2	45,2	47,7
2003	51,8	45,7	48,2
2004	54,5	46,6	49,7
2005	52,1	41,9	45,9
2006	52,0	42,1	46,0
2007	36,0	35,5	72,2

Kaynak : TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri,2009.

Türkiye'nin AB ile dış ticaret gelişimi tablo 4.7 de verilmektedir. Buna göre, Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin ihracatını ve ithalatını arttırdığı görülmektedir.

Gümrük Birliği sonrasında ticaretin, Türkiye'nin AB'ye olan ihracatında sürekli bir artış kaydedilmesine rağmen ithalat lehine bir artışın olduğu saptanmıştır. 1995 yılında AB ülkelerinden 16 milyar 860 milyon dolarlık mal ithal eden Türkiye, 2000 yılında bu ülkelerden 26 milyar 388 milyon dolarlık ithalat yapmıştır. 6 yılda ithalat dolar bazında %56 artmıştır. 2001 yılında ise 18 milyar dolara düşmüştür. Aynı dönemde AB ülkelerine ihracat ise 11 milyar dolardan 14 milyar dolara yükselmiştir. Bu rakamlar %22 lik bir artışı ifade etmektedir. (<http://www.dtm.gov.tr>)Ekonomik kriz ve daralma süreci nedeniyle, 2001 yılında dış ticaret dengesinde görece bir düzelme yaşanmış ve AB ile yaşanan dış ticaret açığı % 82 oranında azalarak 1,6 milyar dolara gerilemiştir.(Eren, 2002,43). Genel olarak değerlendirildiğinde, Gümrük Birliği'nin yaklaşık olarak ilk 5 yıl yatırım malları ithalatı nedeniyle ithalatı artırıcı yönde etkileyeceği varsayımı doğrulanmış görülmektedir. 5. yıldan sonra, ithalatın artış hızı azalmış, ihracatın artış hızı yükselmiştir(Tatlıdil ve Savaşçı, 2003, 6-7).

2005 yılına gelindiğinde AB'ye olan ihracatımız 31 milyar dolar, AB ülkelerinden olan ithalatımız 40 milyar dolar seviyelerindedir. 2005 yılı itibariyle Türkiye'nin toplam ihracatının %52'si, ithalatının % 42.1'i AB ile yapılmaktadır. AB'nin dış ticarete ülkemizin en önemli partneri olduğu görülmektedir.

AB ile olan dış ticaret mal grupları bazında incelendiğinde AB'ye olan ihracat kalemlerinin %11 'ini yatırım malları , %41,2 sini sanayide kullanılan ara mallar ve %47,3 ünü tüketim malları oluşturmaktadır(Bkz. Tablo 4.8).

AB'den olan ithalat mal grupları bazında incelendiğinde 1994'ten bu yana yatırım malları ithalatının yükseldiği gözlenmektedir. 1994'te %4 olan yatırım malları ithalatı, 2005 Ekim'de %17,2lik payla karşımıza çıkmaktadır. Ara malları ithalatında ufak dalgalanmalar olsa da her yıl yaklaşık aynı oranlarda ithalat yapılmaktadır. 2005 Ekim itibariyle AB'den ithalatımız içinde ara malların oranı %70,8 dir. Tüketim malları ithalatımız 1994'te %6 iken 2006 yılı verilerine göre %11,6 düzeyindedir.(Bkz. Tablo 4.9).

Tablo 4.7 Türkiye'nin Genel ve AB ile Dış Ticareti (Milyon \$)

Yıl	Genel			Avrupa Birliği				Avrupa Birliği			Avrupa Birliği			
	İhracat	Değ (%)	İthalat	Değ (%)	İhr/İth	Hacim	Değ (%)	İhracat	Değ (%)	İthalat	Değ (%)	İhr/İth	Hacim	Değ (%)
1993	15.348	---	29.429	---	52,2	44.777	---	7.599	---	13.875	---	54,8	21.474	---
1994	18.105	18,0	23.270	-20,9	77,8	41.375	-7,6	8.635	13,6	10.915	-21,3	79,1	19.550	-9,0
1995	21.636	19,5	35.707	53,4	60,6	57.343	38,6	11.078	28,3	16.861	54,5	65,7	27.939	42,9
1996	23.224	7,3	43.627	22,2	53,2	66.851	16,6	11.549	4,3	23.138	37,2	49,9	34.687	24,2
1997	26.261	13,1	48.559	11,3	54,1	74.820	11,9	12.248	6,1	24.870	7,5	49,2	37.118	7,0
1998	26.974	2,7	45.921	-5,4	58,7	72.895	-2,6	13.498	10,2	24.075	-3,2	56,1	37.573	1,2
1999	26.587	-1,4	40.671	-11,4	65,4	67.258	-7,7	14.348	6,3	21.401	-11,1	67,0	35.749	-4,9
2000	27.775	4,5	54.503	34,0	51,0	82.278	22,3	14.510	1,1	26.610	24,3	54,5	41.120	15,0
2001	31.342	12,8	41.399	-24,0	75,7	72.741	-11,6	16.118	11,1	18.280	-31,3	88,2	34.398	-16,3
2002	36.059	15,1	51.553	24,5	69,9	87.612	20,4	18.459	14,5	23.321	27,6	79,2	41.780	21,5
2003	47.252	31,0	69.339	34,5	68,1	116.591	33,1	24.484	32,6	31.695	35,9	77,2	56.179	34,5
2004*	63.120	33,6	97.539	40,7	64,7	160.659	37,8	34.417	40,6	45.434	43,3	75,8	79.851	42,1
2005	73.476	16,4	116.774	19,7	62,9	190.250	18,4	38.394	11,6	49.220	8,3	78,0	87.614	9,7
2006	85.141	15,9	137.032	17,3	62,1	222.173	16,8	43.924	14,4	53.849	9,4	81,6	97.773	11,6

*1 Mayıs 2004'ten itibaren 25 üyeli AB

Tablo 4.8 Türkiye'nin AB'ye İhracatının Mal Gruplarına Göre Dağılımı**(Milyon \$)**

Yıl	Yatırım			Ara Malı			Tüketim			Toplam
	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	
1994	727	4,0	-	8.222	45,4	-	9.156	50,6	-	18.105
1995	837	3,9	15,1	8.946	41,3	8,8	11.854	54,8	29,5	21.636
1996	1.125	4,8	34,5	9.745	42,0	8,9	12.354	53,2	4,2	23.224
1997	1.339	5,1	19,0	11.032	42,0	13,2	13.890	52,9	12,4	26.261
1998	1.378	5,1	2,9	11.129	41,3	0,9	14.374	53,3	3,5	26.974
1999	1.796	6,8	30,3	10.840	40,8	-2,6	13.895	52,3	-3,3	26.587
2000	2.140	7,7	19,2	11.573	41,7	6,8	14.013	50,5	0,8	27.775
2001	2.618	8,4	22,3	13.299	42,4	14,9	15.221	48,6	8,6	31.342
2002	2.739	7,6	4,6	14.636	40,6	10,1	18.532	51,4	21,8	36.059
2003	4.217	8,9	54,0	18.398	38,9	25,7	24.344	51,5	31,4	47.252
2004	6.530	10,3	54,8	25.868	41,0	40,6	30.486	48,3	25,2	63.120
2005	7.974	10,9	22,1	30.129	41,0	16,5	34.665	47,2	13,7	73.476
2006	9.264	10,9	16,2	37.699	44,3	25,1	37.644	44,2	8,6	85.141

Kaynak: DTM, Dış Ticaret İstatistikleri ,<http://www.dtm.gov.tr/ab/rakamlar/diticaret.htm>(Erişim T : 09.07.2009)

Tablo 4.9 Türkiye'nin AB'den İthalatının Mal Gruplarına Göre Dağılımı

(Milyon\$)

Yıl	Yatırım			Ara Malı			Tüketim			Toplam
	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	
1994	5.319	22,9	-	16.536	71,1	-	1.416	6,1	-	23.270
1995	8.215	23,0	54,4	25.037	70,1	51,4	2.456	6,9	73,4	35.707
1996	10.624	24,4	29,3	28.737	65,9	14,8	4.266	9,8	73,7	43.627
1997	11.352	23,4	6,9	31.871	65,6	10,9	5.335	11,0	25,0	48.559
1998	11.027	24,0	-2,9	29.560	64,4	-7,3	5.320	11,6	-0,3	45.921
1999	8.729	21,5	-20,8	26.553	65,3	-10,2	5.063	12,4	-4,8	40.671
2000	11.341	20,8	29,9	35.710	65,5	34,5	7.220	13,2	42,6	54.503
2001	6.964	16,8	-38,6	28.931	69,9	-19,0	4.083	9,9	-43,4	41.399
2002	8.492	16,5	21,9	37.442	72,6	29,4	5.007	9,7	22,6	51.553
2003	11.470	16,5	35,1	49.489	71,4	32,2	7.903	11,4	57,8	69.339
2004	17.382	17,8	51,5	67.387	69,1	36,2	12.098	12,4	53,1	97.539
2005	20.236	17,3	16,4	81.320	69,6	20,7	13.926	11,9	15,1	116.774
2006	22.135	16,2	9,4	98.275	71,7	20,8	15.955	11,6	14,6	137.032

Kaynak: DTM, Dış Ticaret İstatistikleri ,<http://www.dtm.gov.tr/ab/rakamlar/diticaret.htm>(Erişim T : 09.07.2009)

4.5.4 Türkiye'nin AB ile Dış Ticaret İlişkilerinde Tarımsal Ürünlerin Yeri

Türkiye'nin 2006 yılında AB'ye toplam dışsatımı 85.14 milyon ABD dolarıdır ve bunun % 15-18'ünü tarım sektörü sağlamıştır. Diğer taraftan, aynı yıl Türkiye'nin gerçekleştirdiği 137 milyon dolarlık toplam dışalım içerisinde tarım sektörü % 5-6 oranında bir pay almıştır(DTM, Dış Ticaret İstatistikleri,<http://www.dtm.gov.tr/ab/rakamlar/diticaret.htm> Erişim T : 09.07.2009).

Türkiye, tarım ürünleri ihracatında Avrupa Birliği Ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere birçok ülkeye fındık, kuru incir, çekirdeksiz kuru üzüm, Antep fıstığı, kuru kayısı, tütün, zeytinyağı, pamuk, bakliyat, yaş meyve-sebze ihracatı yapmakta ve bu ürünlerin ihracatında dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almaktadır.

Son yıllarda tarımsal ürünlerin genel ihracat içindeki payında düşüşler kaydedilmektedir. 1965 yılında yaklaşık %76 olan bu pay, 1970 yılında %79'a yükselmiş ve bu yıldan sonra düşüş eğilimine geçmiştir. 1980 yılında %56, 1990 yılında %18 ve 2000 yılında ise %7,3 düzeylerinde gerçekleşmiştir.

Son yıllarda artış gösteren tekstil ve deri gibi tarımsal sanayi ürünleri ve hammaddeler dahil edilirse, tarım sektörünün ülke ekonomisine sağladığı ihracat payı % 50-60 dolaylarındadır. Türkiye ile AB arasında sanayi ürünleri itibariyle gerçekleştirilecek gümrük birliği iki taraf arasında yapılan ticareti arttırmış, ancak bu artış daha çok Türkiye'nin genel ithalatının ve bu ithalat içindeki AB payının artması yönünde olmuştur. İhracatta ise, kısa dönemde büyük bir artış gerçekleşmemiştir. Gümrük Birliği, Türkiye'nin AB ile Ortaklık Anlaşması çerçevesinde 1971 yılında tek taraflı olarak hemen hemen tüm sanayi mallarında AB pazarına gümrüksüz giriş hakkını elde etmesiyle başlayan bir süreçtir. Bundan dolayı, bu tarihten itibaren AB'ne gümrüksüz ihracat yapma olanağına sahip olan Türk sanayi sektörünün uzun vadede önemli bir ihracat beklentisi bulunmamaktadır.

1971 Katma Protokol ile Türk ekonomisinin, AB ile rekabet edebilir düzeye gelmesi için 12 ve 22 yıllık geçiş süreci ile gümrük vergileri kademeli olarak indirilmiştir. Bu süre çerçevesinde Türkiye, AB sanayi mallarının Türkiye'ye gümrüksüz girişine yönelik yükümlülükler üstlenmiştir. 1996 yılında ise sanayi ürünlerinde gümrükler sıfırlanmıştır.

Tarım alanında Avrupa Birliği ve Türkiye arasında yakınlaşma, 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması'yla başlamıştır. Karşılıklı verilen dış ticaret tercihleriyle yakınlaşma sürmektedir. Avrupa Birliği diğer ürünlerde olduğu gibi tarım malları açısından da Türkiye'nin en büyük pazarıdır. Türkiye ile AB arasında tarım ürünleri ticaretinin önemi büyüktür. Son yıllarda Türkiye'nin tarım ürünleri ihracat değerinde AB'nin payı % 40-41, ithalat değerinde ise % 29-30 arasında değişme görülmektedir (bkz. Tablo 5.5) . Bu durum da

Türkiye ile AB arasında oluşturulan tercihli rejim açısından oldukça önemlidir. Diğer taraftan, Türkiye'nin AB'ye yönelik ihracatında tarım ürünlerinin payı % 15-18, AB'den yapılan ithalatta tarım ürünlerinin payı ise % 5-6 arasındadır. Avrupa Birliği'ne yapılan toplam ihracatın yaklaşık beşte biri ve ithalatın % 5' inden biraz fazla, tarım ürünüdür. Hem ihracat hem de ithalat AB ülkeleri arasında orantılı dağılmamıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile yürüttüğü en büyük pay Almanya'nındır. Birliğe yönelen ihracatın üçte birinden fazlası, Birlikten gelen ithalatın da önemli bir kısmı bu ülkelerdendir. Tarım ürünleri dış ticaretinde önemli payı olan diğer ülkeler sırasıyla, İtalya, İngiltere, Fransa ve Hollanda'dır. Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatından düşük pay alan İrlanda, Danimarka, Portekiz, Finlandiya, İsveç gibi ülkelerle yapılan diğer ürünlerin toplam ticareti de düşüktür.

İthalatın ülkelere göre sıralama az da olsa farklıdır. Yıllar itibariyle en çok tarım ürünü ithal edilen Birlik ülkeleri sırasıyla, İtalya, Fransa, Almanya ve Yunanistan'dır. En az tarım ürünleri ithalatı yapılan ülkeler ise, Belçika, İrlanda, Finlandiya, İsveç, Polonya, Portekiz'dir.

Tablo: 4.10 Türkiye'nin AB'ye İhracatında Tarım Sektörünün Yeri(Milyon \$)

Yıl	Tarım											
	İşlenmemiş Tarım Ürünleri			İşlenmiş Tarım Ürünleri			Su Ürünleri			Toplam		
	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)
1996	3.377	14,5	-	460	2,0	-	101	0,4	-	3.938	17,0	-
1997	3.886	14,8	15,1	501	1,9	8,9	124	0,5	22,8	4.511	17,2	14,6
1998	3.705	13,7	-4,7	393	1,5	-21,6	94	0,3	-24,2	4.192	15,5	-7,1
1999	3.218	12,1	-13,1	276	1,0	-29,8	97	0,4	3,2	3.591	13,5	-14,3
2000	2.705	9,7	-15,9	299	1,1	8,3	90	0,3	-7,2	3.094	11,1	-13,8
2001	3.165	10,1	17,0	326	1,0	9,0	72	0,2	-20,0	3.563	11,4	15,2
2002	2.738	7,6	-13,5	388	1,1	19,0	123	0,3	70,8	3.249	9,0	-8,8
2003	3.498	7,4	27,8	508	1,1	30,9	156	0,3	26,8	4.162	8,8	28,1
2004	4.424	7,0	26,5	614	1,0	20,9	208	0,3	33,3	5.246	8,3	26,0
2005	3.980	5,4	-10,0	706	1,0	15,0	228	0,3	9,6	4.914	6,7	-6,3
2006	3.816	4,5	-4,1	830	1,0	17,6	196	0,2	-14,0	4.842	5,7	-1,5

Kaynak: DTM, Dış Ticaret İstatistikleri ,<http://www.dtm.gov.tr/ab/rakamlar/diticaret.htm> (Erişim T : 09.07.2009)

Tablo: 4.11 Türkiye'nin AB'den İthalatında Tarım Sektörünün Yeri(Milyon \$)

Yıl	Tarım											
	İşlenmemiş Tarım Ürünleri			İşlenmiş Tarım Ürünleri			Su Ürünleri			Toplam		
	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)
1996	2.172	5,0	-	62	0,1	-	61	0,1	-	2.295	5,3	-
1997	2.022	4,2	-6,9	84	0,2	35,5	84	0,2	37,7	2.190	4,5	-4,6
1998	1.715	3,7	-15,2	107	0,2	27,4	75	0,2	-10,7	1.897	4,1	-13,4
1999	1.504	3,7	-12,3	122	0,3	14,0	58	0,1	-22,7	1.684	4,1	-11,2
2000	1.570	2,9	4,4	126	0,2	3,3	51	0,1	-12,1	1.747	3,2	3,7
2001	1.105	2,7	-29,6	117	0,3	-7,1	29	0,1	-43,1	1.251	3,0	-28,4
2002	1.412	2,7	27,8	151	0,3	29,1	29	0,1	0,0	1.592	3,1	27,3
2003	1.905	2,7	34,9	176	0,3	16,6	47	0,1	62,1	2.128	3,1	33,7
2004	2.053	2,1	7,8	253	0,3	43,8	92	0,1	95,7	2.398	2,5	12,7
2005	2.270	1,9	10,6	306	0,3	20,9	100	0,1	8,7	2.676	2,3	11,6
2006	2.338	1,7	3,0	375	0,3	22,5	126	0,1	26,0	2.839	2,1	6,1

Kaynak: DTM, Dış Ticaret İstatistikleri ,<http://www.dtm.gov.tr/ab/rakamlar/diticaret.htm> (Erşim T : 09.07.2009).

4.6 Türkiye'nin Avrupa Birliği Piyasasında Avrupa Birliği Üyesi Ülkeleri Karşısındaki Rekabet Gücü

Rekabet gücü kavramı, temelde firma düzeyinde ele alınan bir kavramdır. Bir başka deyişle, uluslararası rekabet gücü firma düzeyinden başlamaktadır. Ancak rekabet gücü; firma, endüstri, ulusal rekabet gücü ya da uluslararası açıdan da tanımlanabilmektedir. Firma düzeyinde rekabet gücü; maliyet, kalite, yenilik, eneklik, hız ve hizmetler açısından diğer firmalarla yarışabilme becerisi olarak tanımlanabilir(Aktan ve Vural, 2004-a, 11). Endüstri düzeyinde rekabet gücü de; endüstrinin bünyesinde barındırdığı büyük firmaların rekabet gücü olarak açıklanabilir. Ulusal ya da uluslararası rekabet gücü ise, Dünya Ekonomik Forumu'na göre; “ bir ülkenin ekonomik refah ve yaşam standartlarını iyileştirebilmesi için gerekli olan ekonomik güçtür” şeklinde ifade edilirken Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü'ne göre ise; “ bir ülkenin katma değerde sürekli artış sağlayabilecek bir çevre oluşturabilme yeteneği” olarak ifade edilmektedir(Aktan ve Vural, 2004-b,18).

Dünya Ekonomik Forumu'nun 2005 yılı büyüme rekabet gücü indeks sıralamasında AB üyesi ülkelerin bir çoğu 79 ülke arasında ilk 10 sırada yer almaktadır. Sıralamada göreceli olarak daha geri sıralarda yer alan ülkeler ise İtalya (47) ve Yunanistan (46) dır. Türkiye bu sıralamada 66. sırada yer almaktadır. Rekabet gücü yüksek AB üyesi ülkeler ise sırasıyla Finlandiya, Lüksembug, Hollanda, İrlanda ve İsveç'tir(Aktan, 1999,21).

Uluslararası rekabet gücünün temel belirleyicilerinin başında ise sermaye maliyeti, vergi maliyeti, enerji maliyeti, işgücü verimliliği ve maliyeti gelmektedir.

Sermaye maliyeti genel olarak tüm AB üyesi ülkelerde düşüktür. Türkiye'de ise yüksek faiz oranları nedeniyle sermaye maliyeti oldukça yüksektir. Vergi ve Sosyal güvenlik prim maliyeti açısından en avantajlı konumda bulunan ülkeler sırasıyla İrlanda ve İngiltere'dir. Vergi maliyetinin en yüksek olduğu ülkeler ise İsveç, Belçika, Fransa ve Finlandiya'dır.

Enerji maliyeti yönünden en avantajlı konumda olan AB ülkeleri İsveç, Fransa ve Finlandiya'dır. Buna karşın enerji maliyetinin en yüksek olduğu AB üyesi ülkeler sırasıyla İtalya, Avusturya ve Almanya'dır. İşlem maliyeti(bürokrasi ve kırtasiyecilik)

yönünden en dezavantajlı ülkelerin başında Fransa ve İtalya, en avantajlı ülkelerin aşında ise Finlandiya, İrlanda ve İsveç gelmektedir(Aktan, 1999, 21).

Rekabet gücünü belirleyen temel etkenlerden birisi olan işgücü verimliliği yönünden de AB üyesi ülkelerin konumları ortaya konulmuştur. İmalat sanayinde işçi başına yaratılan katma değer yönünden en avantajlı ülkeler Almanya ve İrlanda iken, dezavantajlı konumda olan ülkelerin aşında Portekiz ve Yunanistan gelmektedir(Aktan, 1999, 22).

Türkiye işgücü maliyeti yönünden tüm AB üyesi ülkelere göre daha avantajlı bir konuma sahiptir. Rekabet gücü değerlendirmesine dikkate alınan kriterlerden Türkiye'nin olumlu puan kazandıkları arasında, doğrudan yabancı sermaye girişindeki artış, faizlerdeki düşüş, turizmdeki canlanma ve ihracat yer alırken, alt sıralarda kaldığı kriterler ise işsizliğin yüksekliği, kişi başına düşen milli gelirin düşüklüğü ve cari açık yer almaktadır (<http://www.aksam.com.tr> Erişim Tarihi : 12.01.2006).

AB üyesi ülkelere göre birlik içerisinde rekabet gücü yönünden en avantajlı konumda olan ülkeler ele alınan maliyet ve verimlilik göstergesine göre değişmektedir. Kimi ülkeler düşük vergi maliyeti avantajına sahipken kimi ülkeler düşük işgücü maliyeti ya da düşük enerji maliyeti avantajına sahip bulunmaktadırlar.

AB, özellikle 1990'lı yılların başlarından itibaren rekabet gücü konusuna özel bir önem vermekte, birliğin rekabet gücünü arttıracak çeşitli tedbirler yürürlüğe koymakta ve ayrıca üye ülkelere bu yönde tavsiyelerde bulunmaktadır. AB'nin, üye ülkelerin rekabet güçlerinin artırılmasına yönelik başlıca önerilerini şu şekilde özetleyebiliriz:

- Makro ekonomik ortam daha istikrarlı ve öngörülebilir bir hale getirilmelidir.
- Kamu mali yönetimi etkinleştirilmeli, bu çerçevede mali ve parasal disiplin tesis edilmeli, mali saydamlık sağlanmalıdır.
- Hükümetler, ekonomik büyüme ve kalkınmanın belirleyicisinin girişimcilik olduğunu kabul etmelidirler.
- E-devlet uygulamaları yaygınlaştırılmalıdır.
- Sermaye piyasaları, firmalara cazip finansal seçenekler sunacak genişliğe, çeşitliliğe ve rekabetçiliğe sahip olmalıdır.
- İşgücü piyasaları daha esnek bir hale getirilmelidir.

- Özel ve kamusal Ar-Ge kurumları ile bireysel araştırmacılar, yeni bilgi edinmekte ve bu bilgiyi ticarileştirmekte güçlü teşviklere sahip olmalıdırlar.
- Altyapı, devlet düzenlemelerinden arındırılıp rekabete açılmalıdır.
- İşletme yönetimleri iyileştirilmelidir. Bu çerçevede yeni yönetim tekniklerinin uygulanması yolunda adımlar atılmalıdır.
- Firmalar arası rekabet düzeyinin geliştirilmesi sağlanmalıdır(Aktan, 1999, 24).

Ricardo'ya göre uluslar dış ticaretlerini sahip oldukları rekabet güçlerinin doğal sonucu olan karşılaştırmalı üstünlüklerine göre yaparlar. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin doğal sonucu ise serbest dış ticarettir(Seyidoğlu, 1980, 119).

Tarımsal ürünler dış ticaretinde rekabet gücü kavramı farklı biçimlerde tanımlanıp ölçülebilir. Ancak yöntem ne olursa olsun konuyu iki farklı düzeyde yanıtlamak gerekmektedir. Bir yandan ithalatı yapan ülkenin üreticileri ile öte yandan e-pazara ihracat yapan diğer ülkelerin üreticileri (üçüncü ülkeler) ile rekabet edilmektedir. Türkiye tarım ürünleri dış ticareti bir bütün olarak ele alındığında her iki düzeyde de rekabet gücü olduğuna işaret eden gelişmeler sağlamaktadır. Örneğin; AB'deki pazar payını koruyabilmekte ya da artırabilmektedir. Bu gelişmeler birlik üyelerinin kendi aralarındaki ticaret de ele alındığında daha düşük, Birliğin yalnız üçüncü ülkelerden yaptıkları ithalat göz önüne alındığında daha yüksektir.

AB üyeleri karşısında rekabet gücümüzü sınırlayan uygulama Ortak Tarım Politikasıdır. Bu politikanın temel ilkelerinden birisi, üye ülkelerin tercih edilmesi, Türkiye'nin rekabet gücünü de sınırlamaktadır. Üçüncü ülkelere karşı Türkiye'nin rekabet gücü ise büyük ölçüde birliğin Türkiye'ye sağladığı "tercihlerle", başka ülkelere tanınan tercihlerin hiyerarşisine göre Türkiye'nin konumundan kaynaklanmaktadır. Örneğin; Birliğin Akdeniz Politikası gibi.

Türkiye Tarım ve Gıda Sanayi Sektörleri İhracatının Rekabet Gücünü Etkileyen Unsurlar aşağıda ise şöyle sıralanabilir:

- Üretimde mevcut olan altyapı sorunları,
- Miras hukuku (arazi bölünmesi),
- Etkin tarım sigortası,
- Kıt kamu kaynakları,

- Eğitim düzeyi,
- Sertifikalı tohum üretiminin yaygınlaştırılması,
- Hammadde - sanayi entegrasyonu,
- İyi tarım teknikleri (ITU),
- İzlenebilirlik,
- HACCP,
- ISO 22000 gibi yeni gıda güvenliği yönetim standartlarının uygulanması (ISO çalışma grubu tarafından 2005'te tamamlanması beklenmektedir),
- Kalite,
- Belgelendirme/Akreditasyon,
- Ürün ve ülke bağımlılığı,
- Ürün adaptasyonu,
- Ürün/Teknoloji geliştirme/Buluş yapma,
- Ambalaj sektöründe ileri teknolojiyi yakalama/Buluş yapma,
- Konumlandırma,
- Tanıtım,
- Sektör ve sistem ile ilgili tüm uluslararası gelişmeleri takip etme,
- Markalaşma,
- Kalite sloganı/İmaj yükseltme,
- Kamuda yetişmiş teknik personelin aynı konuda sürekliliğinin sağlanması (uzmanlaşma),
- Gerek kamu gerekse özel sektör kuruluşlarının görev alanlarıyla ilgili güçlü alt yapıya sahip, hızlı hareket edebilen yapıya dönüştürülmesi,
- Tarımsal altyapı fonlarının etkin kullanılması,
- Ar-Ge teşviklerine işlerlik kazandırma,
- İhracat iadesi yardımlarından (mahsup sistemi) uluslararası geçerliliği olan kalite belgesi sahibi KOBİ'lerin daha fazla yararlanmasının sağlanmasıdır(Aktan, 1999, 25).

4.7 Türkiye ve AB’de Tarım Sektörüne Rekabet Avantajını Sağlayan Unsurlar

Günümüz dünyasında herhangi bir ürünün ihracata yönlendirilmesi veya üründen maksimum faydanın sağlanabilmesi, ürünün üretim aşamasından başlayarak zincirin son halkası olan tüketici tatmine kadar bütünleşmiş bir sistem içinde ele alınması zorunluluğunu getirmiştir (Tarladan sofraya yaklaşımı). Bu bağlamda tarım ve gıda ürünleri ihracat ilişkisi belirlenirken sektörün üretim aşamasından başlayan altyapı sorunlarının göz ardı edilmesi hastalığın ortadan kaldırılması değil sadece belirtilerin yok edilmesi anlamını taşır.

Gelişen bir ekonominin en önemli bileşenlerinden biri tartışmasız tarım sektörüdür. Bir ülkenin GSYİH’si içinde Tarım sektörünün payına bakarak ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında fikir yürütmek mümkündür. Örnek vermek gerekirse; Çin’de bu 1990 yılında GSYİH içinde tarımın payı %27 iken 1999 da %17’ye düşmüştür. Oysa Arnavutluk örneğinde 1990’da %37 iken 1999’a %57 olması ülke gelişimi açısından iyimser bir gösterge değildir.

Buna karşın neredeyse tek başına dünyayı doyurabilecek büyüklükte tarım sektörüne sahip ABD’nin GSYİH içinde tarım sektörünün payı %2 gibi ihmal edilecek düzeylerde dir.

Konuya ülkemiz açısından bakıldığında planlı dönemin başından bu yana milli gelir içindeki payının düşmesi ülkenin kalkınmışlık göstergesi olarak ele alınabilse de, sektörün dış ticaret içindeki payının giderek düşüş göstermesi ve bu potansiyelin rasyonel bir şekilde gıda sanayine aktarılamaması üretim, pazarlama ve organizasyon sorunlarının çözümüne yönelik ciddi bir tarımsal politika eksikliğinin göstergesidir.

Globalizasyon ile Dünya Ticaretine getirilen yeni kural ve kavramlar ülkeler arasında gelişmişlik düzeyi gözetmeksizin aynı koşulları geçerli kılmakta, bu da gelişmekte olan ülkeler açısından kamu kaynaklarının kısıtlı olması dolayısıyla hayli sancılı olan alt yapı reform programlarının uygulanması sürecini başlatmaktadır.

Ülkemizde AB uyum yasası çerçevesinde Tarımsal Reform programı çalışmaları son dönemde giderek ivme kazanmış olmakla birlikte, ihracata yansımaları orta/uzun vadede mümkün olabilecektir.

4.7.1 Risk Yönetimi

Dünya piyasasında liberalleşme, yoğun rekabet ve risk yönetimi kavramlarının giderek öne çıkmasına neden olmuştur. Risk Yönetimi tarihsel yaklaşım içinde incelendiğinde; önceleri bu kavramın sadece ürün sigorta sisteminin tesis edilmesi şeklinde algılandığı, ancak günümüz piyasa koşulları çerçevesinde üretim, pazarlama, finansman, yasal düzenlemeler ve insan kaynakları boyutuyla ele alındığı söylemek mümkündür.

Öyle ki 21. yy da gelişmiş ülkelerde güçlü ve karlı bir tarımsal alt yapının anahtar bileşenlerinden biri olarak risk yönetimi kavramını genel kabul görmekte ve Devlet Politikasının bir bölümü olarak uygulama alanı bulmaktadır.

Ülkemiz Tarım sektörünün en önemli yapısal sorunlarından biri iyi bir ‘Risk Yönetim’ sisteminin kurulamamış olmasıdır. Tarım sektörü söz konusu olduğunda riski önlemek mümkün değildir, ancak risk yönetimi yapmak yani oluşabilecek hasarlara karşı önceden önlem almak söz konusudur.

Etkin bir risk yönetimi sisteminin kurulmasında hem kamuya hem de girişimciye önemli görevler düşmektedir.

Risk yönetiminde ürün çeşitlemesine gitmek gibi bir strateji riski işletme dışına taşımaktadır. Ürün sigortası yöntemiyle nakit akışının garanti edilmesi ise işletmenin riske katlanma kapasitesini artırmaktadır. Ancak gelişmiş ülkelerde tarımsal faaliyetler işletme boyutunda ele alınmakta, bu da ekonomik faaliyetlerin dolayısıyla arazilerin optimum büyüklüğü gereksinimini ortaya çıkarmaktadır.

Ülkemizde mevcut miras hukukundan dolayı araziler giderek parçalanmakta ve ekonomik olarak işlenebilirlik sınırlarının altına düşmektedir. Bugüne kadar hukuki, ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı arazi toplulaştırılmasına yönelik politikalar yeterince uygulanamamıştır, ancak sorunun ivedilikle çözümü gerekmektedir.

Risk yönetiminde nakit akışının sağlanması bağlamında özellikle ABD gibi gelişmiş ülkelerde çok önemli bir araç olan tarım sigortası sisteminin Türkiye’de ihtiyaca cevap verecek bağlamda tesis edilememesi tarım politikası içinde öncelikli çözüm bekleyen konulardan biridir. Bu konuda çalışmalar devam etmekte olup, çiftçilerimizin doğal afetlere karşı sigorta edilmeleri ve uygulamaların yürütülmesiyle ilgili bir Sigorta Kurumu kurulmasını içeren yasa önerisi hazırlanmıştır.

4.7.2 Teşvikler

Ekonomiye doğrudan enjekte edilmesi ve kısa sürede sonuç vermesi bakımından diğer kamusal politikalardan farklılık gösteren teşvikler konusunda DTÖ tarıma yapılan desteklerin GSYİH'nin %3'ünü geçmemesi ihracat ve ithalattaki kısıtlamaların kaldırılması ya da en aza indirilmesi konularında kurallar getirmektedir. Tarımsal teşvikler konusunda AB, Kuzey ABD ve Japonya dünyada başı çeken ülkelerdir.

DTÖ Tarım Anlaşması çerçevesinde iç pazar sübvansiyonları ticareti bozucu etkilerinin en az düzeyde olduğu gerekçesiyle indirim taahhüdü kapsamına alınmamıştır. Bu sübvansiyonları araştırma, verimlilik, üretim artışı, gıda güvenliği ve gıda güvencesi stokları, doğal afet yardımları ve yapısal uyum programları olarak özetlemek mümkündür.

Ancak Doha Round'unda AB ve ABD, gelişmekte olan ülkelere gelen baskılar sonucu tarım sektöründe uygulamakta oldukları ihracat sübvansiyonlarını kaldırmayı ve diğer üretim yardımlarını da azaltmayı kabul etmişlerdir.

Önümüzdeki süreçte iç pazar teşvik politikaları özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önem arz etmekte, rekabet avantajı elde etmek bağlamında alt yapı sorunlarının bu yolla çözümü gerekmektedir. İç pazar teşvik politikalarının çok iyi özümlemesi ve ülkemiz koşullarında önceliklerin belirlenerek Ar-Ge destekli ihracata yönelik entegre alt yapı projelerine dönüştürülerek uygulanması gerekmektedir..

Bu konuda bir örnek vermek gerekirse dünyada gelişen çevreci akımlar paralelinde giderek gelişme gösteren organik tarım ve gıda sektörü AB ve ABD'de yoğunlukla üretim aşamasında ve ülkesel farklılıklar olmakla birlikte belgelendirmede maliyet paylaşımı esasına göre desteklenmektedir. Söz konusu destek AB ülkelerinde üretici birlikleri aracılığıyla kullanılmakta olup, ancak birliğe üye olan üreticiler destekten faydalanabilmektedir.

Ülkemizde de bu yardımların üretici birlikleri üzerinden yapılabilmesi mümkündür. Üretici birlikleri kanalıyla sadece organik ürünler değil, diğer ürün üreticilerinin de desteklenmesi, eğitim programları organizasyonu gibi sektörün gereksinim duyduğu konularda faaliyet verebilecek donanıma sahip hale gelmesi sağlanmalıdır. Böylelikle çiftçi refahının ve eğitim seviyesinin artırılmasına yönelik faaliyetler desteklenirken kaliteli hammadde/sanayi entegrasyonunun da temelleri

atılacak ve çiftçilerin ‘İyi Tarım Uygulamaları’ (İTU) gibi konulardan zamanında haberdar edilmeleri sağlanacaktır.

Konuya gıda sanayi bağlamında baktığımızda; yine dünyada oluşan teknolojik gelişmeleri zamanında sektörlerimize yansıtılamamak ihracatımıza doğrudan yansıyan bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Teknolojik gelişme sağlanması açısından önem arz eden Ar-Ge yardımları konusunda ülkemizde birçok kurum (Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, DTM, Hazine Müsteşarlığı, TÜBİTAK) bir takım destekler uygulamakta ise de koordinasyon olmadığı için başarı sınırlı kalmaktadır. Verilen desteklerin yetersizliği ülkeler itibariyle yapılan Ar-Ge harcamalarına bakıldığında kolaylıkla anlaşılmaktadır. Ülkemizde Ar-Ge harcamalarının GSMH içinde payı %0,1-0,3 iken bu oran ABD’de %2,7, Japonya’da %2,9, Almanya’da %2,4, Fransa’da %2,3, İsveç’de %3,9, Kore’de %2,9’dur.

4.7.3 Ürün Bağımlılığı

Birçok gelişmekte olan ülkede tarımsal ürün ihracatının önemli bir bölümü gelişmiş ülkelere kıyasla, o ülkeye has kısıtlı sayıda geleneksel ürün üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bir veya birkaç temel tarımsal ürüne bağımlı ekonomilerde devamlı değişkenlik gösteren dış piyasa fiyatları ve buna bağlı olarak düşüş gösteren ihracat gelirleri sektörde yatırım ve istihdam politikasını etkilemekte, böylece bir veya birkaç ürüne bağımlı ülkelerin dünya pazarlarındaki payı giderek azalmakta, hatta zaman içinde silinip gitmektedir.

Son 20 yılda dünya piyasalarında tarımsal ürünlerle ilgili iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan birincisi görece olarak büyük oranda fiyat değişkenliği, diğeri ise fiyatların genelde düşme eğilimi göstermesidir.

Ülkemizin tarım ve gıda sanayi ürünleri ihracatında özellikle 1980’li yıllardan sonra özellikle ihracata yönelik modern gıda sanayi tesislerinin kurulmasıyla gıda ihracatı ivme kazanmış olmakla birlikte, geleneksel tarım ürünleri hala ihracatımızda önemli paya sahiptir.

Tarım ve gıda sanayi ürünleri ihracatımızda yıllar itibariyle ürün çeşitlendirmesine gidilememesi, ihracatımıza sağlıklı gelişimi açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir. Ülkemizin, 2003 yılı itibariyle toplam tarım ve gıda sanayi ürünleri ihracatının yaklaşık 1/3'ünden fazlasının fındık, tütün ve kuru meyvelerden oluşması, ihracatımızın söz konusu ürünlerde gerek iç, gerekse dış piyasada meydana gelebilecek ani değişimlere açık olması sonucunu doğurmaktadır.

Tarım ve gıda sanayi ürünleri, diğer sektörlere göre, düşük maliyetli ürün geliştirme ve çeşitlemesi açısından daha fazla fırsatlar sunan ürünlerdir. Örneğin, ülkemizin en önemli tarım ve gıda sanayi ihraç kalemi olan fındığın çok büyük bölümü kavurma, kıyma, flakon haline getirilmesi veya un elde edilmesi gibi basit işlemlerin ötesinde bir işlem görmeden ihraç edilmektedir. Oysa örneğin, bir Türk ihracatçısı firmanın, ABD pazarına yönelik değişik soslarla hazırladığı ve küçük vakumlu paketlerde perakende pazara yönelik olarak ihraç ettiği fındık ürünlerinin başarısı ürün çeşitleme/geliştirme yönünde önemli fırsatların olabileceğini işaret etmektedir.

Aynı durum, bir diğer önemli ihraç kalemimiz olan kayısı için de geçerlidir. Besin değeri çok yüksek bir ürün olan kayısı, lezzetli bir meyve olmasının yanı sıra kuru, dondurulmuş, konserve, nektar, pulp, konsantre, reçel, marmelat, pestil ürünleri gibi bilinen 70'e yakın, değişik ürüne işlenebilen bir meyvedir. Ancak, 2007 yılı itibariyle, toplam kayısı ihracatımızın %93,3'ü kuru kayısı üzerinde yoğunlaşmış durumdadır. Örneğin, şekerli ve alkollü şuruplar içerisinde konserve edilen kayısılar dünya piyasalarında gittikçe artan bir şekilde potansiyel arz eden ürünler olarak görülmektedir. Ayrıca, dünyada, hızla gelişen sağlıklı gıda tüketim bilincine paralel olarak büyüyen organik gıda pazarı, kuru kayısılarımız açısından çok önemli ve halen yeterince değerlendirilememiş bir başka pazar olarak ortaya çıkmaktadır.

Fındık ve kuru meyveler ihracatımızda zaman zaman problem yaratan alfatoksin sorununu ise gıda ışınlama teknikleri ve gıda güvenliği sistemleri ile bertaraf etmek mümkündür.

Gıda sektöründe faaliyet gösteren firmalarımızın Ar-Ge yardımlarından kısıtlı oranlarda faydalanmaları, hammadde açısından sonsuz fırsatlar sunan ülkemizin ürün geliştirme, yeni yatırımlar ve teknoloji geliştirme alanlarında dünyadaki rakiplerine oranla geride kalmasına neden olmaktadır. Ürün bağımlılığı, ülke bağımlılığını da bir

ölçüde beraberinde getirmektedir. Firmalarımızın dünya pazarlarında oluşan eğilimler paralelinde oluşturacakları ürün ve teknoloji geliştirme projelerini üniversite işbirliği içerisinde yürütmeleri, çeşitli masrafların Ar-Ge (araştırma görevlisi istihdamı dahil) yardımı kapsamında değerlendirilmesi arzu edilen seviyeye gelinmesinde yöntem olarak benimsenebilir.

Ayrıca diğer alt yapı projelerinde olduğu gibi Tarım ve Gıda sanayi ürünlerinde soğuk zincir alt yapısının güçlendirilmesi bağlamında geliştirebilecek projelerin SAPARD(4), PHARE ve ISPA gibi AB fonları kullanılarak uygulanması da mümkündür.

4.7.4 Kalite ve Standartlar

Ülkemizde hâlihazırda tarım ve gıda sanayi ürünleri ihracatında ivedi olarak çözüm bekleyen ve sonuçlarının kısa/orta dönemde ihracatta artı değer getirisi oluşturacak konularını; gıda güvenliği ve kalite sistemlerinin kurulması ve belgelendirilmesi olarak özetleyebiliriz. Bu kavramların gelişmiş ülkeler tarafından birer tarife dışı engel olarak ülkemize dayatılması şeklinde değil, tüm gıda sektörlerimizde üretim felsefesi olarak benimsenmesi ihracatımızda kaliteye odaklanan stratejiyle etkin konumlandırma yapılmasına ve böylelikle imaj probleminin ortadan kalkmasına hizmet edecektir.

Dünyada tarımsal ürünler ticaretinin geleneksel ürünlerin yanı sıra diğer gıda ürünleri çeşitlemesi nedeniyle hacim olarak önemli düzeylere ulaşmasıyla, standartlar, hijyen, gıda güvenliği, kalite ve belgelendirme uluslararası arenada en önemli tarife dışı engeller olarak dikkat çekmeye başlamış ve rekabet gücünün en olmazsa olmaz unsurları haline gelmiştir. İhracat için bu konular çok önemli olmakla birlikte dünyaya tam bir entegrasyon sağlanması bu konuların ulusal bazda da öne çıkması ile ancak gerçekleştirilebilecektir.

Kamu sektörü bilgilendirme görevinin yanı sıra gerekli alt yapı ve mevzuat hazırlanması konularında son derece hızlı hareket etmek durumundadır.

Tarım ve gıda sektöründe faal olan KOBİ'lerimizin yönetim becerilerinin geliştirilmesi, üretimde verimliliğin artırılması, risk tayini, kontrol sistemleri, esneklik ve yenilikçi ürün ve ürün tasarımı, performans ölçümü sistemleri uygulama ve daha

etkin pazarlama için stratejik bir iş planına sahip olma konularına öncelik vermeleri sağlanmalı, bu konuda gerekli eğitimler kamu ve özel sektör danışmanları tarafından, finansmanı AB ve benzeri yabancı kaynaklı alt yapı uyumlaştırma projelerine ayrılan kaynaklardan sağlanarak verilmelidir.

Firmalar ticarete teknik engellerin takip edilmesinin yanı sıra ihracat deneyim ve performanslarını artırarak dünya pazarlarındaki rakiplerinden daha etkin bir konumlandırma yapmak zorundadır.

Bugün dünya ticaretine konu olan gıda güvenliği ve standartlar gibi tarife dışı engellerin bilinmesi ve buna karşın kontrol, belgelendirme, akreditasyon sistemi kurulması çok ciddi kurumsal altyapı gerektirmektedir. Bu kurumlara gerekli alt yapı sağlanmalı, gerekirse teknoloji transferi yapılarak teknik destek sağlanmalı ve var olan ekipler güçlendirilmelidir. Ancak bunun dışında firmalarımızın da kendi içinde uluslararası ve ulusal düzenlemeleri takip ederek gerekli yatırımları yapması şarttır.

Ülkemizde ITU (GAP) uygulamaları ile ilgili Tarım Bakanlığı TÜGEM koordinasyonunda bir çalışma yapılmakta olup, çalışmanın kısa sürede sonuçlanması ve akredite edilmiş sertifika kuruluşlarının sayısının artırılarak bu konuda firmalarımıza eğitim programları uygulanması gerekmektedir.

Ayrıca ürün ve sisteme ilişkin uluslararası standartlarda meydana gelen gelişmeler takip edilmeli ve firmalara duyurusu yapılmalıdır.

Standartlar konusundaki yeni gelişmelere örnek olarak (150 TC 34) Uluslararası Standartlar Örgütü Çalışma Grubu'nun içinde 150 22000 Food Safety Management Standart isimli gıda güvenliği standardı verilebilir.

ISO 22000 uluslararası bir standarttır ve gıda zinciri içerisindeki çiftçiden/üreticiden başlayarak catering hizmetine kadar ambalaj dahil tüm bileşenlerin Gıda Güvenliği sistemini kapsamaktadır. ISO 22000 Standartlarının özellikleri şunlardır:

- Codex HACCP kuralları ile uyumludur.
- Tüm gönüllü uluslararası standartlar ile uyum sağlanacaktır.
- Ulusal, firma içi ve 3. şahıslar kontrolün kullanılabilir dokümandır.
- Yapı 150 9001:2000 ve 140001; 1996 ile paralellik arz edecektir. Uluslararası HACCP kavramı ile uyumludur.

Bilindiği üzere işleme sũrecine odaklanmış bir sistem olan HACCP kavramının ortaya çıkışından bu yana 30 yıl geçmiş ve konu uluslararası kabul gœrmüş olmakla birlikte, dũnyaca kabul gœren tek bir HACCP yaklaşımı geliştirilememiştir.

Dũnyada HACCP sistemi ile ilgili değişik yaklaşımlar olması Codex kuralları dahil bunların hiçbirinin uluslararası yaygın kabul gœrmemesi sonucunu doğurmuştur. ISO Working Group tarafından Mart 2003'te oluşturulan Draft ISO 22000 standardı bu boşluğu doldurmaya yœnelik hazırlanmıştır.

Kalite Yœnetim Sistemi içinde HACCP sistemi ve belgelendirme için global kabul gœren kurallar bũtũnũ ISO 22000'de tanımlanmaktadır. ISO 22000'de ayrıca ISO 9001 ve ISO 14001 'e entegrasyon sağlanmaktadır.

V. BÖLÜM TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE TARIMSAL ÜRÜNLER İHRACATININ ANALİZİ VE İHRACATI GELİŞTİRME OLANAKLARI

5.1 Araştırmanın Amacı

Türkiye’nin son on yıla ait dış ticaret verileri incelendiğinde, dış ticaretin yoğun olarak Gümrük Birliği kapsamındaki AB15(İngiltere, Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, Yunanistan) ülkeleriyle gerçekleştirilmekte olduğu görülmektedir. Bu açıdan, Avrupa Birliği pazarı Türk dış ticareti açısından büyük önem taşımakta, diğer bir ifadeyle dış ticaretimizin Avrupa Birliği ülkelerine yönelik başarı ya da başarısızlığı Türk ekonomisini de aynı şekilde etkilemektedir.

TUIK ve DTM verilerine göre ülkemizin 1999-2008 dönemi dış ticaret istatistikleri incelendiğinde tarım sektörünün ihracatımız içerisindeki payının son on yıl içerisinde azalmakla birlikte halen önemini koruduğu görülmektedir. Araştırma, Türk tarımsal ürünler dış ticaretinin en yoğun olduğu AB15 pazarındaki rekabet gücünün rakip ülkeler karşısında ne düzeyde olduğu sorusuna yanıt aramaktadır.

Bu anlamda uygulamanın temel amacı; Türk tarım sektörünün AB (15) pazarında ihracat yapısı itibariyle benzer özellikler taşıdığı belirlenen rakip ülkeler karşısında, karşılaştırmalı analizini yaparak rekabet gücü düzeylerini belirlemektir.

Araştırmanın, Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi açısından Türk tarım ürünleri endüstrisinin AB (15) pazarında, rakip ülkeler karşısındaki tarımsal ürünler dış ticaretinde rekabet gücü analizinin yapılmasına olanak sağlayarak ilerleyen dönemlerde Türk tarımsal ürünler dış ticareti ve rekabet gücünü artırmaya yönelik olarak üretilmesi gereken politikalara ışık tutması beklenmektedir.

5.2 Araştırmanın Materyali

Bu çalışmanın materyali, 1999-2008 dönemine ilişkin Türkiye ve AB(15)’nin seçilmiş tarım ürünleri dış ticareti verilerine dayanmaktadır. Seçilmiş tarım ürünleri Türkiye’nin tarımsal ürünler üretiminde ve ihracatında öne çıkan tarımsal ürünleri kapsamaktadır. Bu ürünler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5.1 Türkiye'nin Tarımsal Ürünler Üretimi ve Dış Ticaretinde Paya Sahip Olan Seçilmiş Tarım Ürünleri

A- BİTKİSEL ÜRÜNLER

1-Tahıllar	: Buğday, Çavdar, Arpa, Yulaf, Mısır, Pirinç
2-Baklagiller	: Nohut
3-Endüstri Bitkileri	: Çay, Ayçiçeği, Zeytinyağı, Şeker, Tütün, Pamuk
4-Süs Bitkileri	: Kesme Çiçek
5-Yaş Sebze	: Patates, Domates, Patlıcan, Ispanak, Biber, Kavun- Karpuz
6-Yaş Meyve	: Turunçgiller: Portakal, Mandarin, Greyfruit, Limon Kabuklu Meyveler : Fındık, Antep Fıstığı Yumuşak Çekirdekli ler : Elma Taş Çekirdekli ler : Zeytin, Kayısı, Kiraz Üzüm ve Üzümsü Meyveler : Yaş ve Kuru Üzüm, Yaş ve Kuru İncir

B - HAYVANSAL ÜRÜNLER

- 1-Canlı Hayvan
- 2-Sığır Eti
- 3-Koyun ve Keçi Eti
- 4-Kırmızı Et Çeşitleri
- 5-Kümes Hayvanları
- 6-Süt
- 7-Peynir
- 8-Bal
- 9-Ham Deri
- 10-Deri Mamulleri

C- SU ÜRÜNLERİ : Balık

D - ORMAN ÜRÜNLERİ : Ahşap ve Ürünleri, Kağıt ve Ürünleri

Türkiye'nin dış ticareti ile ilgili rakamlar Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan (DTM) elde edilmiştir. AB ülkelerinin dış

ticaret istatistikleri ise COMEXT veritabanından elde edilmiştir. AB ülkelerinin dış ticaret istatistiklerine ilişkin sıklıkla karşılaşılan kavramlardan biri Intra ve Extra European Trade Data'nın kısaltması olan COMEXT'dir. AB ülkelerinin dış ticaret istatistiklerinde COMEXT veritabanına başvurulmaktadır. Öncelikle, genel olarak bahse konu olan veritabanı hakkında bilgi verilmesi gerekmektedir.

COMEXT, AB ülkelerinin dış ülkelerle ve kendi içerisinde yer alan üye ülkelerle yaptıkları ticarete yönelik uyumlu ve karşılaştırmalı bir istatistiksel veritabanıdır. Bu veritabanı, üye devletlerin ulusal istatistik kuruluşlarından aldığı ham veriyi derlemek suretiyle Eurostat tarafından oluşturulmaktadır. AB üye ülkelerinin kendi aralarında ve ABD, Japonya, Çin, EFTA ülkeleri gibi 100'den fazla ülkenin dış ticaret verilerini barındıran bir veritabanıdır (<http://www.eui.eu/LIB/Guides/Economics/ComExtInstructions.pdf> Erişim Tarihi: 18.05.2008).

COMEXT, geniş sayıdaki kullanıcılarına verilerin ulaşılabilirliği ve uygulamaları açısından referans bir veritabanı olma özelliğini koruyabilmek amacıyla kullanıcılarına (AB, BM, IMF, OECD gibi) farklı kaynaklara ait sınıflandırmalardaki, farklı yapılarıdaki veri tiplerinde ulaşım imkanı sağlamaktadır. Veritabanında tek bir ara yüz altında CN, SITC, Rev.2, SITC, Rev.3 gibi farklı terminolojilere karşılık gelen veri sınıflandırma standartları barındırılmaktadır.

COMEXT, Avrupa Birliği'ne bir tarife ve istatistiksel sınıflandırma imkanı açısından farklı terminolojilere karşılık gelen Standart ticaret sınıflandırması (SITC) ve Birleştirilmiş Mal Sınıflaması (CN) terminolojisini kullanarak sınıflandırma yapmaktadır.

SITC kodlu endüstri ya da ürün grupları, teknolojik alt yapı gereksinimleri açısından 5 farklı sınıfta tanımlanmaktadır (Ferman ve diğ., 2004, s.12; Yılmaz, 2003, s.7). Bu sınıflandırmaya genel olarak sırasıyla;

- 1) Hammaddeye Dayalı Ürünler
- 2) Emek Yoğun Ürünler
- 3) Sermaye Yoğun Ürünler
- 4) Kolay Taklit Edilebilen Araştırma Yönlü Ürünler
- 5) Zor Taklit Edilebilen Araştırma Yönlü Ürünler

Sınıflandırmaya ait alt sektörlerin dağılımı ek kısmında sunulmuştur.

5.3 Araştırmanın Yöntemi

Türkiye'nin AB'ne karşı rekabet gücünü ortaya koyan pek çok çalışma mevcuttur. Çalışmamızın önceki bölümlerinde de belirttiğimiz gibi dış ticaret göstergeleri, bir ülkenin uluslararası rekabet gücünü belirleyen faktörlerden birisidir. Ülkeler dış ticareti sahip oldukları karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı olarak yaparlar. Karşılaştırmalı üstünlüklerin zaman içinde gösterdiği değişim dış ticaret verileri ile açıklanabilmektedir(Utkulu, 2005, 3). Ancak ülkelerin uluslararası alanda rekabet güçlerini belirleyen karşılaştırmalı üstünlükleri ölçmek ticaret öncesi görelî fiyatların bilinmemesi nedeni ile güçtür(Balassa, 1965,42-44). Bu nedenle çalışmalarda, gözlenen ticaret verilerine dayanan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) endeksi kullanılmaktadır. Günümüzde AKÜ yöntemi ülkelerin açıklanmış karşılaştırmalı avantajlarını veya dezavantajlarını belirlemek amacıyla sıklıkla kullanılmaktadır. AKÜ endeksi kullanılarak pazar payı kapsamında değerlendirilen bir rekabet gücü analizi yapılır.

Bir ülkenin hedef pazarda karşılaştırmalı üstünlüklerinin belirlenmesi tek başına yeterli değildir. Öncelikle hedef pazardaki rakiplerin belirlenmesi gerekir. Rakiplere karşı açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklerin belirlenmesi gerekir. Bu nedenle öncelikle Avrupa Birliği (AB-15) pazarında tarımsal ürün ihracat yapımızın benzerlik gösterdiği ülkeler ihracat benzerlik endeksi kullanılarak belirlenecektir. Daha sonra ihracat yapımızın benzerlik gösterdiği ülkelerin ve ülkemizin seçilmiş tarım ürünleri için 1999-2008 dönemine ait ihracat verileri AKÜ endeksleri kullanılarak analiz edilecek ve karşılaştırmalı avantaja ve dezavantaja sahip olunan ürünler belirlenecektir.

5.3.1 İhracat Benzerlik Endeksi

Bir ülkenin ya da ülke grubunun hedeflenen pazardaki ürün kompozisyonu açısından en yakın rakiplerinin belirlenmesinde kullanılmaktadır. Ayrıca ihracat benzerlik endeksi kullanılarak iki ülke ya da ülke grubunun hedeflenen pazarda kendi aralarındaki ihracat benzerliğinin zamana yaygın olarak değişimi incelenebilmektedir.

Bu endeksin diğer endekslerden en önemli farkı, standartlaştırılmış uluslararası ticaret verilerinin kullanılmasını zorunlu kılmasıdır(Kreinin, 2004,7).

$$S(ab,c)= \epsilon \text{Minimum}\{[X_i(ac), X_i(bc)]\} * 100$$

$X_i(ac)$ = a ülkesinin c ülke grubuna i ürününden ihraç ettiği ürün değerinin, c ülke grubuna gerçekleştirdiği toplam ihracat içindeki oranıdır.

$X_i(bc)$ = b ülkesinin c ülke grubuna i ürününden ihraç ettiği ürün değerinin, c ülke grubuna gerçekleştirdiği toplam ihracat içindeki oranıdır.

Ürün bazında ülkeler arasındaki ihracat benzerliğinin azalması durumunda endeks 0'a yaklaşırken, benzerliğin artmaya başlaması endeks değerini 100'e yaklaştıracaktır. Dolayısıyla, hedeflenen pazara ihraç edilen ilgili ürünlerin, gerçekleştirilen toplam ihracat içerisindeki oranları açısından rakip ülkeler farklı oranlarda ihracat gerçekleştiriyorlarsa endeks değeri 0'a doğru azalırken, ihraç edilen ürün oranlarının benzerliğinde ise endeks değeri 100'e doğru yükselecektir

Bu bağlamda, rakip ülkelerin hedef pazara ihraç ettikleri benzer ürünlerin toplam ihracatları içindeki oranları eşit olduğunda endeks 100, tamamıyla farklı ürünler ihraç ettiklerinde ise endeks 0 değerine ulaşacaktır(Kreinin , 2004, 7).

5.3.2. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi

Uluslararası rekabet gücü ölçümünün temeli, Ricardo'nun 'Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi' ile Hecksher ve Ohlin'in 'Faktör Donatımı Teorisi'ne dayanmaktadır. Ricardo'nun teorisinde iki ülkenin dış ticarete uzmanlaşmaları, iki ülkenin ürettiği mallar arasında göreceli fiyat farkının olması ile sağlanırken Hecksher ve Ohlin teorisinde ülkeler ucuz olan faktörü daha yoğun kullanarak uzmanlaşmayı sağlamaktadır. Ancak her iki teoride de karşılaştırmalı üstünlüğü doğrudan ortaya koyan bir katsayı bulunmamaktadır. Bu eksikliklerden yola çıkılarak geliştirilen AKÜ katsayıları ile karşılaştırmalı üstünlükler ve faktör donatımı teorileri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu katsayılar gözlenen dış ticaret verileri kullanılarak elde edilmektedir (Demir, 2001,46).

Bazı çalışmalarda açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler global düzeyde ölçülmekte, bazı çalışmalarda bölgesel veya sektörel düzeyde ölçülmektedir.

AKÜ ile ilgili üç temel yaklaşım söz konusudur.

1. Liesner Yaklaşımı: Bu yaklaşım ilk kez Liesner tarafından ortaya atılmıştır. Liesner'in 1958 yılında yayınladığı 'The Common Market and British Industry' adlı makalesinde İngiltere'nin Ortak Pazar'a karşı rekabet gücünü ölçmeyi amaçlamıştır. Liesner'e göre bir ürünün rekabet gücünün artışı o ürünün ihracatında meydana gelen artış ile açıklanmaktadır(Liesner, 1958, 302).

$$RCA: X_{ij}/X_{nj}$$

X_{ij} : i ülkesinin j malı ihracat değeri

X_{nj} : n ülkesinin veya ülke grubunun j malı ihracat değeri

2. Balassa Yaklaşımı : 1965 yılında yayınlanan ' Trade Liberization and Revealed Comparative Advantage' isimli makalesinde Balassa ülkelerin sahip oldukları karşılaştırmalı üstünlükleri belirlemek amacıyla bir endeks ortaya koymuştur. Bu endekste bir ülkedeki ihracatın yapısı o ülkenin sahip olduğu karşılaştırmalı avantajları, ithalatın yapısı ise ülkenin karşılaştırmalı dezavantajlarını ortaya koyar. AKÜ ülkelerin belirli ürünlerdeki görece ticaret başarısını gösterir(Balassa, 1977,327).

Balassa'nın yaklaşımı ticareti yapan ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlükleri açıklamanın yanında, ülkelerin güçlü ve zayıf yönlerini de ortaya koymaktadır.

$$RCA = (X_{ij}/X_{nj}) / (X_{it}/X_{nt}) = (X_{ij}/X_{it}) / X_{nj}/X_{nt}$$

X_{ij} = i ülkesinin j malı ihracat değeri

X_{nj} = n ülke grubunun j malı ihracat değeri

X_{it} = i ülkesinin toplam ihracat değeri

X_{nt} = n ülke grubunun toplam ihracat değeri

Hesaplanan RCA değerinde hassas bir değerlendirme yapabilmek amacıyla; $RCA > 0,5$ ise ilgili ürün grubu için ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünün yüksek olduğu, $-0,5 < RCA < 0,5$ ise karşılaştırmalı üstünlüğün marjinal sınırdaki olduğu ve $RCA < -0,5$ ise ülkenin ilgili ürün grubu için karşılaştırmalı dezavantajının olduğu şeklinde bir sınıflandırma yapılmaktadır (Batra ve Khan, 2005,5).

3. Vollrath Yaklaşımı : Balassa'dan sonra 1991 yılında Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlüklerin hesaplanmasına yönelik üç alternatif yöntem ileri sürmüştür. Bunlardan ilki, ihracat verileriyle olduğu kadar, ithalat verileriyle de açıklanan Nispi Ticaret Avantajı RTA'dır. RTA, Balassa'nın endeksine denk sayılan Nispi İhracat Avantajı RXA ve yine Balassa endeksinin benzeri olan Nispi İthalat Avantajı RMA arasındaki fark olarak belirlenmiştir. Vollrath geliştirdiği endeksler içerisinde kullanım açısından en uygun endeksin InRXA endeksi olduğunu belirtmiştir. Zira bu endeksin hem asimetri sorununu aşması hem de benzer faktör yoğunluğuna sahip rakip ülkelerin aynı hedef pazarda ihracat performanslarına bağlı olarak rekabet güçlerinin kıyaslanmasına olanak tanınması geniş kullanım alanı bulmasına neden olmaktadır (Konyalı ve Emirhan, 2004,35).

$$\text{InRXA} = \ln \left\{ \frac{X_{ia}/X_a}{X_{ib}/X_b} \right\}$$

X_{ia} = a ülkesinin i malı ihracat değeri

X_a = a ülkesinin toplam ihracat değeri

X_{ib} = b ülkesinin i malı ihracat değeri

X_b = b ülkesinin toplam ihracat değeri

Endeksin alacağı pozitif değerler a ülkesinin hedef pazarda rakibi olan b ülkesine karşı i ürününde rekabet gücünün bulunduğunu gösterirken negatif değerler ise dezavantajlı durumda bulunduğunu gösterir (Ferto ve Hubbart, 2002, 5-6).

5.4 Literatürden Seçilmiş Türkiye'nin Rekabet Gücünü Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımı ile Ölçen Çalışmalar

Togan(1990) çalışmasında 1980-1988 dönemi için Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüklerini ortaya koymuştur. Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğe sahip mallar; giyim eşyaları, mamul gübreler, demir-çelik, bitkisel yağlar, çeşitli yenilebilir yağlar, işlenmiş hayvansal ve bitkisel yağlar, sıhhi tesisat ve seyahat eşyalarıdır. Açıklanmış karşılaştırmalı dezavantaja sahip mallar ise; mobilya, çeşitli mamul eşya, odun, kereste, mantar, yağlı tohumlar, içkiler, ulaşım araçları, deri, kösele ve kürkler, kağıt hamuru ve döküntü olarak sıralanmıştır(Togan, 1990, 263-280).

Güran(1990) çalışmasında Türkiye'nin sektör ve alt sektörler bazında genel ve AB karşısındaki rekabet gücünü 1988 yılı verilerine göre AKÜ endekslerini kullanarak hesaplamıştır. Çalışmanın sonucunda Türkiye'nin genel ve AB karşısındaki rekabet gücü yüksek olan sektörler; dokuma, giyim, tütün, şeker, meyve ve sebze sanayi, bazı madencilik alt sektörleri, mefruşat sanayi ve cam sanayi olarak sıralanmıştır. Rekabet gücü genel ve AB karşısında düşük olan sektörler; ayakkabı, alkollü içkiler, lastik sanayi, hayvancılık ve un üretimi şeklinde belirtilmiştir(Güran, 1990, 69-75).

Küçükahmetoğlu(2000), Türkiye'nin sanayi ürünlerinde Avrupa Birliği'ne karşı rekabet gücünü açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımı ile ölçmüştür. Küçükahmetoğlu'nun çalışmasının sonucuna göre Türkiye sanayi ürünlerinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip iken teknoloji gerektiren ürünlerde dezavantaja sahiptir (Küçükahmetoğlu, 2000, 37-47).

Akgüngör, Barbaros ve Kumral(2002), çalışmalarında Türk meyve ve sebze işleme sanayinin AB pazarında rekabet gücünü incelemişlerdir. Balassa'nın açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler endeksi, görelî ihracat endeksi ve ihracat benzerlik endeksi kullanılmıştır. İhracat benzerlik endeksi ile çalışmada Türkiye'nin birlik pazarında meyve ve sebze işleme sanayinde rakip ülkeleri araştırılmıştır. Türkiye'nin domates, greyfrut ve turunçgiller işleme sanayi ürünlerinin rekabet gücü araştırılmaktadır. İhracat benzerlik endeksine göre Türkiye'nin birlik pazarında rakipleri Yunanistan, İspanya ve Portekiz'dir. AKÜ endeksi Türkiye'nin rekabet gücünün greyfrut işleme sanayinde İspanya ve Portekiz'den yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda turunçgiller ihracatında rekabet gücümüzün Yunanistan ve Portekiz'den yüksek olduğu

belirtilmektedir. Diğer yandan, çalışmaya göre Türkiye domates işleme sanayinde rekabet gücüne sahip değildir(Akgüngör, Barbaros ve Kumral, 2002, 34-53).

Altay ve Gacaner(2003), çalışmalarında Türkiye ve Çin'in tekstil ve konfeksiyon sektörünün AB ve ABD karşısındaki rekabet gücünü incelemiştir. Türk tekstil ve konfeksiyon sektörü AB ve ABD pazarında Çin'e karşı karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Aynı zamanda Türkiye ABD pazarında AB pazarına göre daha yüksek rekabet gücüne sahiptir(Altay ve Gacaner, 2003, 4-5).

Kutlu(2003) çalışmasında Türkiye'nin Gümrük Birliği sonrası AB'nin ekonomik kriterlerine uyumu ve AB ülkeleri karşısındaki rekabet gücünü araştırmıştır. Rekabet gücü ölçüm yöntemlerinden açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler ve net ihracat endeksi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda Türkiye genel olarak tarım ve sanayi ana sektörleri içinde belli sektörlerde rekabet gücüne sahip çıkmıştır. En çok karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ürün grupları; sanayi ürünleri ile meyve ve sebzelerdir(Kutlu, 2003, 3-31).

Yılmaz ve Ergun(2003) , The Foreign Trade Pattern and Foreign Trade Specialisation of Candidate of the European Union adlı çalışmalarında Türkiye, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Romanya ve Polonya'nın rekabet güçleri ortaya konulmaktadır. Çalışmada yedi farklı ölçüm yöntemi kullanılmıştır; açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler, göreceli ihracat performansı, ticaret çakışması, ihracat benzerlik endeksi, uygunluk katsayısı, ticaret entropi endeksi. Araştırmanın sonucuna göre, Türkiye'de 1990'lardan itibaren ticaret çeşitlenmeye başlamıştır. Gümrük Birliği ile Türkiye'nin ticaret yapısı olumlu yönde değişmiştir. Doğrudan yabancı yatırımların ticaret yapısını değiştirmedeki önemi vurgulanmıştır. Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan Avrupa Birliği ile benzer ticaret yapısına sahip iken, Türkiye, Bulgaristan ve Romanya daha farklı ticaret yapısına sahip olduğu belirtilmektedir(Yılmaz ve Ergun, 2003, 2-26).

Konyalı ve Emirhan(2004) Türk Cam ve Seramik Sanayinin AB piyasasındaki ticaret yapısı ve performansının ölçüldüğü çalışmada AKÜ, ihracat benzerlik endeksi ticaret farklılık göstergesi endeksi kullanılmıştır. Çalışma 1990-2001 yılları arasında kapsamaktadır. Sektörün AKÜ endeksi hesaplanırken AB15 ve AB25 ülkeleri, Bulgaristan, Mısır, İsrail, Tayland, Endonezya, Meksika, Filipinler, Fas, Meksika ve

Arjantin ile birlikte ele alınmıştır. Araştırmanın sonucuna göre döşeme karoları sektöründe İtalya, İspanya; sıhhi tesisat eşyalarında Bulgaristan ve Mısır, float cam sektöründe İsrail dışında tüm ülkeler karşısında Türkiye'nin rekabet gücü yüksektir (Konyalı ve Emirhan, 2004, 27-39).

Ferman, Akgüngör ve Yüksel(2004), çalışmalarında AKÜ ve ihracat benzerlik endeksleri kullanarak AB pazarında Türkiye'nin ihracatının rekabet gücünü ölçmüştür. Türkiye'nin geleneksel sanayi ürünleri ve metal eşyalar ile demir-çelik gibi katma değeri yüksek olmayan sanayi ürünlerinde ve gıda, içki, tütün mamulleri sanayinde rekabet gücü yüksek çıkmıştır. Birlik pazarında Türkiye'nin en yakın rakipleri Çin ve Hindistan'dır. Türkiye'nin Çin ve Hindistan ile karşılaştırıldığında daha yüksek bir ücret yapısına sahip olması Çin ve Hindistan karşısında rekabet avantajını düşürmektedir(Ferman, Akgüngör ve Yüksel, 2004, 5-29).

Utkulu ve Seymen(2004), çalışmalarında Türkiye'nin AB'ye karşı rekabet gücünü(1990-2003) AKÜ endeksleri kullanarak ölçmüşlerdir. Araştırmanın sonucuna göre açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğe sahip sektörler; meyve ve sebze, şeker ve bal, tütün, yağlı tohumlar, tahta mobilyalar, tekstil ve giyim olarak belirlenmiştir. Açıklanmış dezavantaja sahip sektörlerden bazıları; hayvan yemleri, deri, kösele ve kürkler, ham kauçuk, odun, kereste, mantar, kağıt hamuru ve döküntü, kömür, kök ve briket, organik kimyasallar, boya maddeleri olarak belirtilmektedir. Çalışmada ayrıca Gümrük Birliği'nin sektörler üzerindeki etkileri incelenmiş ve AKÜ değerleri Gümrük Birliği öncesi ve sonrası olmak üzere incelenmiştir(Utkulu ve Seymen, 2004, 2-30).

Seymen ve Şimşek(2006), çalışmalarında Türkiye'nin ve Çin'in en büyük pazarları konumundaki OECD ülkelerine ticaretini 1995-2002 verilerine dayanarak karşılaştırmaktadır. Çalışmanın sonucuna göre Türkiye emek yoğun ve hammadde yoğun endüstrilerde açıklanmış karşılaştırmalı avantaja sahiptir. Diğer taraftan zor ve kolay taklit edilebilir AR-GE endüstrilerinde Türkiye'nin karşılaştırmalı dezavantajının olduğu belirtilmektedir. Çin'in ise OECD pazarında emek yoğun ve kolay taklit edilebilir AR-GE endüstrilerinde karşılaştırmalı avantaja sahip olduğu belirtilmiştir (Seymen ve Şimşek, 2006, 38-50).

Altay(2008), çalışmasında Türkiye'nin AB15 pazarındaki rekabet gücünü ihracat benzerlik ve akü endekslerini kullanarak analiz etmiştir. Çalışma sonuçlarına

göre, Türkiye'nin AB15 pazarında en yakın rakipleri Polonya, Romanya, Portekiz, Çin, Hindistan, Endonezya, İtalya, Tayland, Slovenya, Fas ve İsrail'dir. Bu ülkelerle karşılaştırmalı olarak yapılan rekabet gücü analizine göre ise Türkiye Emek yoğun ve hammadde yoğun endüstrilerde rekabet gücüne sahiptir. Bununla birlikte Türkiye'nin özellikle sermaye yoğun, az da olsa kolay ve zor taklit edilebilen araştırma yönlü bazı endüstrilerde rekabet gücü potansiyelinin bulunduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca çalışmada Türkiye'nin AB üyesi olmayan rakiplerine karşı daha yüksek rekabet gücüne sahip olduğu belirlenmiştir(Altay, 2008, 215- 239).

Bu çalışmada ise 1999-2008 dönemi için Türkiye'nin tarımsal ürünler ihracatının en yoğun olduğu AB15 pazarındaki rekabet gücü; İhracat Benzerlik Endeksi ve Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi kullanılarak incelenmiştir. Türk tarım sektörünün AB15 pazarında ihracat yapısı itibariyle benzer özellikler taşıdığı ülkeler karşısında karşılaştırmalı avantaj ve dezavantaja sahip olduğu tarımsal ürünler belirlenmiştir.

5.5 Araştırma Bulguları

Türkiye ile AB 15 ülkeleri arasında seçilmiş tarım ürünlerinde 1999-2008 dönemine ait dış ticaret verileri ile ihracat benzerlik endeksi kullanılarak yapılan analiz sonucunda aşağıdaki Tablo 5.2 deki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 5.2 İhracat Benzerlik Endeksi Bulguları

Ülke	İhracat Benzerlik Endeksi
Yunanistan	0.5631
İtalya	0.5079
İspanya	0.4953
Belçika	0.4205
Portekiz	0.3477
Hollanda	0.3476
Fransa	0.3110
İngiltere	0.2720
Lüksemburg	0.2691
Almanya	0.2272
Avusturya	0.2108
İrlanda	0.2097
Danimarka	0.1859
İsveç	0.1471
Finlandiya	0.1040

Tablo 5.2’de Türkiye’nin AB (15) ülkeleri arasında tarım ürünleri için ihracat benzerlik endeksi değerlerinin 1999-2008 için dönem ortalamaları gösterilmektedir. Endeks değerlerinin ortalamalarının alınması yıllık ihracat dalgalanmalarının etkisini gidermek içindir. Hesaplanan endeks değerleri, karşılaştırması yapılan ülkenin Türkiye ile ihracat benzerliğini göstermektedir.

Çalışmada 0.30 ve üzeri endeks değerleri baz alınmış ve bu değere sahip ülkeler Türkiye’nin rakibi olarak kabul edilmiştir. Seçilen ülkelere ait endeks değerleri Tablo 5.2’de gösterilmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere Türkiye’ye AB (15) pazarında rakip olan benzer yapıdaki ülkeler sırasıyla; Yunanistan, İtalya, İspanya, Belçika, Portekiz, Hollanda ve Fransa olarak sıralanmaktadır.

Rakip ülkeler karşısında Türkiye’nin 1999-2008 yılları arasında gerçekleşen ihracat performansının değerlendirilmesi, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) yaklaşımı yardımıyla yapılmıştır.

5.5.1 Bitkisel Ürünler

5.5.1.1. Tahıllar

Tablo 5.3 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Buğday İhracatı için AKÜ Sonuçları

BUĞDAY	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	0.18	1.11	1.07	-1.65	-1.11	-3.73	-0.27	-0.17	-1.40	-0.24
Fransa	-2.35	-1.49	-1.79	-4.16	-3.31	-5.73	-2.53	-2.38	-3.32	-1.99
Hollanda	1.32	2.23	1.98	-0.72	0.22	-2.17	0.86	1.04	-0.46	1.55
İspanya	1.23	1.21	0.22	-2.27	-1.15	-2.83	1.29	0.11	-0.82	0.43
İtalya	0.98	2.03	1.86	-0.68	0.51	-0.99	1.67	1.27	0.27	1.38
Portekiz	-0.31	1.11	0.28	-2.91	-1.28	-3.21	-0.76	-0.13	-0.67	1.88
Yunanistan	-1.05	0.70	-0.90	-3.59	-2.07	-2.97	-1.22	-1.08	-2.30	-0.39

Tablo 5.3'da buğday ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden Belçika, Fransa ve Yunanistan hariç diğer rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin Hollanda, İspanya ve Portekiz karşısında rekabet avantajını 2008 yılında kendi lehine çevirdiği görülmektedir.

Tablo 5.4 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Çavdar İhracatı için AKÜ Sonuçları

ÇAVDAR	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-4.19	-5.43	-4.16	-5.11	-4.86	-4.98	-3.78	-8.86	-5.53	-11.23
Fransa	-8.59	-8.18	-8.05	-7.60	-7.78	-7.92	-8.47	-8.27	-8.63	-8.32
Hollanda	-6.56	-6.57	-7.16	-7.29	-7.31	-8.77	-9.25	-7.90	-6.89	-6.04
İspanya	-7.31	-7.33	-7.28	-7.05	-7.29	-7.13	-7.04	-7.50	-8.13	-8.26
İtalya	-6.98	-6.14	-6.67	-7.12	-6.95	-7.49	-7.16	-9.73	-7.45	-11.99
Portekiz	-2.26	-13.15	-7.14	2.15	-12.72	1.00	2.11	-11.51	-5.09	-4.21
Yunanistan	-2.28	-2.38	-2.73	-10.73	-2.49	-2.74	-2.58	-8.27	-2.70	-4.20

Tablo 5.4'da çavdar ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin incelenen

dönem boyunca rakip ülkeler karşısında rekabet üstünlüğünü hiç yakalayamadığı görülmektedir.

Tablo 5.5 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Arpa İhracatı için AKÜ Sonuçları

ARPA	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-9.52	-9.30	-9.54	2.23	0.71	3.17	-10.06	1.05	-3.50	-10.44
Fransa	-12.85	-12.74	-12.95	-1.05	-2.31	-0.65	-13.25	-2.18	-6.39	-13.57
Hollanda	-9.36	-9.80	-10.13	1.80	0.94	2.74	-10.43	0.99	-2.85	-10.01
İspanya	-9.79	-10.33	-10.38	3.04	0.81	3.42	-9.26	0.82	-3.77	-10.97
İtalya	-7.00	-6.91	-6.93	4.88	3.91	6.45	-6.15	3.32	-1.46	-9.02
Portekiz	-8.44	-7.50	-10.22	0.63	2.01	0.93	-11.69	0.32	-3.40	-7.43
Yunanistan	-12.88	-1.07	-2.73	0.77	8.08	2.78	-9.12	-1.20	-1.25	-13.50

Tablo 5.5'de arpa ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca Fransa karşısında rekabet üstünlüğünü hiç yakalayamadığı, Belçika ve Portekiz karşısında 2005, Yunanistan, İtalya, İspanya ve Hollanda karşısında ise 2007 yıllarında kaybettiği görülmektedir.

Tablo 5.6 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Yulaf İhracatı için AKÜ Sonuçları

YULAF	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-5.78	-5.73	-6.15	-5.64	-5.54	-7.06	-6.59	0.79	-6.39	0.62
Fransa	-9.35	-9.12	-8.39	-8.90	-8.93	-9.20	-9.27	1.48	-9.06	3.89
Hollanda	-6.59	-6.84	-7.07	-5.73	-6.54	-5.91	-7.52	3.36	-8.50	5.78
İspanya	-8.08	-8.75	-9.07	-8.42	-8.66	-9.07	-8.10	1.77	-9.32	3.92
İtalya	-4.59	-3.49	-3.22	-10.60	-3.02	-10.58	-10.28	0.37	-8.13	0.90
Portekiz	-6.88	-7.64	-6.48	-6.44	-6.41	-7.01	-8.36	0.00	-7.94	0.33
Yunanistan	-2.28	-2.38	-2.73	-2.47	-2.49	-2.74	-12.69	-0.85	-2.70	0.09

Tablo 5.6'de yulaf ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem

boyunca 2005 yılına kadar rakip ülkeler karşısında rekabet üstünlüğünü hiç yakalayamadığı, 2006 yılında geçici olarak rekabet avantajı elde ettiği 2008 yılında ise tekrar rekabet avantajını kazandığı görülmektedir.

Tablo 5.7 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Mısır İhracatı için AKÜ Sonuçları

MISIR	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	0.54	0.83	1.01	0.70	0.70	0.54	0.31	0.04	-1.00	-1.45
Fransa	-3.40	-3.38	-2.90	-2.73	-2.44	-2.49	-3.21	-2.99	-3.22	-3.53
Hollanda	0.37	0.30	0.49	0.98	0.98	0.76	0.27	0.39	-0.08	-0.56
İspanya	0.35	0.58	0.34	0.77	0.95	0.56	0.13	0.33	-0.10	-0.55
İtalya	0.24	-0.44	-0.31	0.20	1.51	0.68	0.44	0.19	-0.20	-0.09
Portekiz	0.75	-0.45	1.29	0.79	1.19	-0.01	-0.09	-0.15	-1.41	-0.89
Yunanistan	0.20	0.48	1.92	-0.35	0.18	-0.36	-2.58	-0.73	-0.92	-0.10

Tablo 5.7'de mısır ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca Fransa karşısında rekabet üstünlüğünü hiç yakalayamadığı, Belçika, Hollanda, İspanya, İtalya karşısında 2006, Yunanistan ve Portekiz karşısında ise 2004 yıllarında rekabet avantajını kendi lehine çevirdiği görülmektedir.

Tablo 5.8 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Pirinç İhracatı için AKÜ Sonuçları

PİRİNÇ	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-5.80	-4.71	-4.07	-5.35	-4.91	-5.13	-5.41	-0.87	-4.68	0.96
Fransa	-4.59	-3.55	-3.27	-4.35	-3.72	-4.20	-4.44	0.25	-3.30	2.41
Hollanda	-5.14	-3.96	-3.25	-4.64	-3.98	-3.71	-4.61	0.00	-3.69	1.87
İspanya	-6.02	-4.85	-4.15	-5.31	-4.88	-4.98	-5.07	-0.72	-4.18	1.68
İtalya	-6.80	-5.67	-5.02	-6.20	-5.80	-6.05	-6.49	-1.83	-5.64	-0.06
Portekiz	-4.37	-3.15	-2.64	-3.95	-3.72	-4.55	-4.32	0.50	-3.28	3.62
Yunanistan	-5.66	-4.93	-4.06	-5.47	-4.58	-5.36	-6.15	-1.12	-5.50	0.99

Tablo 5.8'de pirinç ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen İtalya hariç diğer rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin incelenen dönem boyunca İtalya karşısında rekabet üstünlüğünü hiç yakalayamadığı, Belçika, Fransa, Hollanda, İspanya, Portekiz ve Yunanistan karşısında 2008 yılında rekabet üstünlüğü kendi lehine çevirdiği görülmektedir.

5.5.1.2. Baklagiller

Tablo 5.9 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Baklagil İhracatı için AKÜ Sonuçları

BAKLAGİL	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-0.18	-0.37	-0.66	-0.59	-0.34	-0.88	-1.05	-0.16	-1.94	1.14
Fransa	-1.21	-1.42	-1.56	-1.48	-1.35	-1.70	-1.90	-0.94	-2.34	0.45
Hollanda	-1.17	-0.89	-0.95	-0.98	-0.88	-1.05	-1.30	-0.47	-1.76	0.75
İspanya	-2.48	-2.38	-2.49	-2.25	-1.72	-1.84	-1.89	-1.39	-2.38	0.68
İtalya	-1.04	-0.88	-0.88	-0.43	0.53	-0.28	-0.16	0.30	-0.47	2.14
Portekiz	1.50	1.66	0.45	0.20	2.48	1.01	0.58	-2.10	0.11	-2.33
Yunanistan	-2.96	-4.07	-3.48	-3.79	-3.58	-4.11	3.99	-3.23	2.45	-2.62

Tablo 5.9'de baklagil ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden Portekiz hariç diğer tümü karşısında incelenen dönem boyunca rekabet üstünlüğünü sürekli olarak yakalayamadığı görülmektedir. Yunanistan karşısında 2005 yılında, diğer rakip ülkeler karşısında 2008 yılında rekabet avantajını kendi lehine çevirdiği görülmektedir.

Tablo 5.10 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Nohut İhracatı için AKÜ Sonuçları

NOHUT	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	1.58	1.18	0.70	0.73	0.98	0.94	0.62	4.80	1.05	7.14
Fransa	1.49	0.00	-0.05	-0.63	1.20	0.78	-0.26	2.87	-0.43	5.94
Hollanda	0.08	0.13	-0.23	-0.23	0.14	0.40	-0.06	3.73	-0.70	5.45
İspanya	-0.83	-2.44	-2.99	-2.66	-1.79	-1.52	-1.56	1.82	-1.97	4.87
İtalya	-0.40	-0.74	-1.17	-0.22	1.07	0.33	0.12	3.56	-0.71	5.66
Portekiz	-5.17	-5.43	-5.95	1.09	-4.99	1.54	-5.02	-1.42	-5.67	-0.03
Yunanistan	5.59	-5.15	-5.23	-5.41	-4.98	-4.99	-5.72	-1.44	0.96	-0.08

Tablo 5.10’da nohut ihracatında Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden Portekiz ve Yunanistan hariç diğer tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’nin incelenen dönem boyunca sadece Belçika karşısında sürekli bir üstünlüğe sahip olduğu, Fransa, Hollanda, İspanya ve İtalya karşısında ise 2008 yılında rekabet avantajını kendi lehine çevirdiği görülmektedir.

5.5.1.3 Endüstri Bitkileri

Tablo 5.11 Türkiye’nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Çay İhracatı için AKÜ Sonuçları

ÇAY	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-0.77	-0.80	-1.06	-0.65	-0.80	-0.54	-0.15	-0.72	-0.86	-0.83
Fransa	0.39	0.20	-0.12	0.31	0.17	0.33	0.43	0.24	0.16	0.34
Hollanda	0.24	0.31	0.04	0.25	0.19	0.31	0.44	0.16	-0.14	-0.02
İspanya	4.71	3.64	3.73	4.24	4.11	3.69	3.39	3.69	3.32	3.45
İtalya	1.54	1.97	1.94	2.18	1.96	2.31	2.61	2.11	2.09	2.57
Portekiz	2.54	2.95	2.94	3.31	3.05	3.03	3.02	-1.13	2.67	-2.95
Yunanistan	4.89	-2.53	4.52	3.97	-2.53	3.12	3.00	-2.59	2.60	-4.04

Tablo 5.11’de çay ihracatında Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden Fransa, İspanya ve İtalya hariç diğer rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Türkiye’nin Portekiz ve Yunanistan karşısında 2008 yılında rekabet avantajını kaybettiği görülmektedir.

Tablo 5.12 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Ayçiçeği İhracatı için AKÜ Sonuçları

AYÇİÇEĞİ	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	1.86	3.06	0.83	1.93	1.82	1.89	2.85	2.02	2.85	2.43
Fransa	-0.53	-0.78	-1.21	-1.17	-0.48	-0.93	-0.89	-0.83	-0.64	-0.87
Hollanda	0.67	1.19	1.44	0.79	1.02	0.77	1.58	1.12	1.46	1.33
İspanya	1.63	1.01	1.32	1.77	1.75	2.13	2.25	1.26	1.03	0.22
İtalya	3.32	2.54	2.23	1.62	2.35	2.68	2.51	2.38	2.16	2.47
Portekiz	2.98	2.16	0.83	1.31	0.81	1.26	3.37	0.80	4.83	-0.56
Yunanistan	1.38	3.61	2.24	1.99	2.75	2.28	2.31	-0.83	2.53	-2.36

Tablo 5.12'de ayçiçeği ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen Fransa, Yunanistan ve Portekiz hariç diğer rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca Fransa karşısında rekabet üstünlüğünü hiç yakalayamadığı, Portekiz ve Yunanistan karşısında ise rekabet üstünlüğünü 2008 yılında kaybettiği görülmektedir.

Tablo 5.13 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Zeytinyağı İhracatı için AKÜ Sonuçları

ZEYTİNYAĞI	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	4.89	2.99	4.59	3.62	4.58	3.01	3.56	3.44	1.55	0.29
Fransa	4.14	2.39	4.25	3.09	4.22	3.32	4.10	3.47	2.09	0.02
Hollanda	6.99	3.81	5.91	4.98	6.26	5.24	6.27	5.61	4.60	2.72
İspanya	0.18	-2.35	-0.62	-1.83	-0.49	-1.60	-0.59	-1.15	-2.36	-4.34
İtalya	0.54	-1.64	0.15	-0.80	0.26	-0.66	0.14	-0.30	-1.30	-3.36
Portekiz	2.19	0.57	1.78	1.00	2.27	0.90	1.77	1.40	-0.07	-1.33
Yunanistan	-1.64	-3.38	-1.74	-2.50	-1.50	-1.54	-1.48	-1.88	-2.92	-3.88

Tablo 5.13'da zeytinyağı ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen Belçika, Fransa ve Hollanda hariç diğer rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Zaten Belçika, Fransa ve Hollanda da zeytinyağı üretimi ve

ticareti olmadığından böyle bir sonucun çıkması doğaldır. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca Yunanistan ve İspanya karşısında rekabet üstünlüğünü hiç yakalayamadığı, İtalya ve Portekiz karşısında ise rekabet üstünlüğünü sırasıyla 2006 ve 2007 yılında kaybettiği görülmektedir.

Tablo 5.14 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Şeker İhracatı için AKÜ Sonuçları

ŞEKER	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-1.98	-1.70	-1.56	-1.41	-1.36	-1.10	-1.24	-1.27	-0.99	-0.97
Fransa	-2.53	-2.28	-2.08	-1.96	-1.80	-1.59	-1.60	-1.74	-1.42	-1.35
Hollanda	-1.57	-1.31	-1.19	-0.99	-0.85	-0.65	-0.67	-0.79	-0.42	-0.37
İspanya	-0.90	-0.95	-0.57	-0.18	-0.03	0.12	0.08	-0.13	0.19	0.14
İtalya	-0.66	-0.50	-0.06	0.00	0.02	0.12	0.09	0.08	0.35	0.48
Portekiz	-1.25	-1.02	-0.82	-0.84	-0.59	-0.78	-0.77	-0.81	-0.81	-0.65
Yunanistan	0.38	0.51	0.74	0.49	0.54	0.46	0.50	0.57	0.41	0.90

Tablo 5.14'da şeker ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen İspanya, İtalya ve Yunanistan hariç diğer rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca üstünlük sağlamadığı ülkeler olan Belçika, Fransa, Hollanda ve Portekiz karşısında rekabet üstünlüğünü hiç yakalayamadığı görülmektedir.

Tablo 5.15 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Tütün İhracatı için AKÜ Sonuçları

TÜTÜN	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	2.95	2.63	2.04	1.88	1.42	1.28	2.04	1.91	2.21	1.87
Fransa	2.63	3.70	3.59	3.24	3.25	2.73	2.66	2.95	2.81	2.55
Hollanda	2.48	2.39	2.17	2.89	3.00	3.00	2.90	2.68	3.04	3.05
İspanya	3.23	3.32	2.77	2.73	2.57	2.91	2.64	2.73	2.62	2.10
İtalya	1.96	1.81	1.59	1.45	1.50	1.62	1.55	1.55	1.35	1.19
Portekiz	2.69	3.09	2.74	2.53	2.78	2.79	2.61	2.51	3.03	1.40
Yunanistan	-0.23	-0.20	0.26	-0.31	-0.44	-0.41	-0.64	-0.26	-0.42	0.06

Tablo 5.15’de tütün ihracatında Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’nin incelenen dönem boyunca Yunanistan hariç diğer bütün ülkelere karşı rekabet üstünlüğünü koruduğu görülmektedir. Yunanistan karşısında rekabet üstünlüğünü ise 2008 yılında kendi lehine çevirdiği görülmektedir.

Tablo 5.16 Türkiye’nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Pamuk İhracatı için AKÜ Sonuçları

PAMUK	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	1.35	1.42	1.51	1.55	1.79	1.95	1.97	1.71	2.19	2.10
Fransa	1.85	1.84	1.89	1.90	2.11	2.34	2.33	2.12	2.61	2.65
Hollanda	2.90	2.88	2.95	2.88	3.04	3.13	3.09	3.05	3.45	3.29
İspanya	1.63	1.83	1.82	1.86	1.99	2.06	2.07	1.99	2.38	2.35
İtalya	0.64	0.67	0.71	0.59	0.71	0.79	0.75	0.75	0.92	0.98
Portekiz	0.64	0.76	0.76	0.60	0.91	1.00	1.05	0.98	1.32	1.72
Yunanistan	0.35	0.21	0.59	0.13	0.17	0.24	0.55	0.51	0.79	1.55

Tablo 5.16’de pamuk ihracatında Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen tüm rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’nin incelenen dönem boyunca bütün rakip ülkeler karşısında rekabet üstünlüğünü koruduğu görülmektedir.

5.5.1.4. Süs Bitkileri

Tablo 5.17 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Kesme Çiçek İhracatı için AKÜ Sonuçları

KESME ÇİÇEK	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	0.24	-0.26	-0.25	0.07	0.27	0.25	0.12	0.05	0.13	-0.18
Fransa	1.84	1.02	1.27	1.63	1.87	2.00	1.96	1.73	2.25	1.94
Hollanda	-2.97	-3.38	-3.35	-3.00	-3.03	-3.02	-3.12	-3.13	-3.03	-3.24
İspanya	-0.59	-0.81	-0.80	-0.21	0.05	0.23	0.32	-0.13	0.89	0.44
İtalya	-0.34	-0.59	-0.47	-0.08	0.06	0.18	0.05	-0.12	0.26	-0.24
Portekiz	2.19	1.79	1.22	0.82	0.91	0.60	1.57	0.61	0.85	-0.69
Yunanistan	4.38	3.67	5.00	4.23	4.36	5.11	3.40	3.62	2.59	3.23

Tablo 5.17'de kesme çiçek ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden Hollanda hariç diğer tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca Hollanda karşısında bu rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı, Belçika karşısında 2002, İspanya ve İtalya karşısında ise 2003 yılından itibaren rekabet avantajını kendi lehine çevirdiği görülmektedir.

5.5.1.5. Sebzeler

Tablo 5.18 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Yaş Sebze İhracatı için AKÜ Sonuçları

YAŞ SEBZE	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-0.54	-0.30	-0.41	-0.30	-0.14	-0.11	-0.10	-0.21	-0.03	-0.16
Fransa	-0.23	0.04	-0.07	0.07	0.22	0.17	0.17	0.11	0.21	0.15
Hollanda	-1.02	-0.88	-0.96	-0.84	-0.67	-0.66	-0.64	-0.76	-0.54	-0.77
İspanya	-1.39	-1.17	-1.25	-1.06	-0.89	-0.92	-0.93	-0.99	-0.74	-0.85
İtalya	-0.20	0.03	-0.12	0.08	0.30	0.34	0.31	0.19	0.46	0.22
Portekiz	0.30	0.44	0.26	0.21	0.60	0.34	0.40	0.41	0.46	0.56
Yunanistan	0.02	0.13	-0.27	-0.27	0.41	0.26	0.50	0.29	0.38	0.92

Tablo 5.18’de yaş sebze ihracatında Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden Belçika, Hollanda ve İspanya hariç diğer tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’nin incelenen dönem boyunca Belçika, Hollanda ve İspanya karşısında bu rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı, Yunanistan karşısında ise 2001 kaybettiği avantajı 2003 yılından itibaren tekrar kendi lehine çevirdiği görülmektedir.

Tablo 5.19 Türkiye’nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Patates İhracatı için AKÜ Sonuçları

PATATES	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-3.25	-4.52	-2.05	-3.33	-1.75	-1.39	-4.75	-1.02	-1.70	0.99
Fransa	-3.37	-5.07	-2.56	-4.00	-2.72	-2.27	-5.58	-1.77	-2.87	0.01
Hollanda	-3.22	-4.93	-2.50	-3.90	-2.14	-1.80	-4.98	-1.38	-2.21	0.68
İspanya	-2.66	-4.40	-1.68	-2.74	-1.34	-1.06	-4.19	-0.64	-1.34	0.95
İtalya	-2.76	-4.62	-2.29	-3.35	-1.59	-0.98	-4.44	-0.89	-1.39	0.80
Portekiz	-2.32	-4.33	-1.91	-3.60	-1.58	-1.51	-4.30	-0.84	-1.76	1.24
Yunanistan	-0.65	-1.60	2.31	-0.07	1.55	-0.09	-1.94	-0.44	-1.04	-0.03

Tablo 5.19’da patates ihracatında Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen ülkelerin tamamı karşısında 2008 yılına kadar rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı görülmektedir. 2008 yılında ise Yunanistan hariç diğer rakip ülkelerin tamamı karşısında rekabet avantajını kendi lehine çevirdiği görülmektedir.

Tablo 5.20 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Domates İhracatı için AKÜ Sonuçları

DOMATES	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-2.40	-0.86	-1.27	-0.54	-0.33	-0.31	0.03	-0.11	0.71	0.73
Fransa	-1.29	0.36	-0.11	0.37	1.06	0.60	0.74	0.74	0.96	1.05
Hollanda	-3.31	-1.77	-2.21	-1.50	-1.26	-1.46	-1.03	-1.16	-0.51	-0.63
İspanya	-3.84	-2.15	-2.62	-1.80	-1.35	-1.77	-1.35	-1.44	-0.68	-0.79
İtalya	-2.25	-0.68	-1.19	-0.43	0.13	-0.20	0.30	0.06	0.76	0.72
Portekiz	-0.70	0.61	0.27	0.86	1.35	0.67	1.12	1.01	1.24	1.34
Yunanistan	1.41	4.02	3.99	5.05	4.35	3.74	4.30	3.97	3.92	4.28

Tablo 5.20'te domates ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden Hollanda ve İspanya hariç diğer tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca Hollanda ve İspanya karşısında bu rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı, Portekiz ve Fransa karşısında 2000 yılından itibaren, İtalya karşısında 2003 yılından itibaren rekabet avantajını kendi lehine çevirdiği görülmektedir.

Tablo 5.21 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Patlıcan İhracatı için AKÜ Sonuçları

PATLICAN	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	2.12	2.63	2.41	1.86	2.19	1.63	2.03	1.95	1.65	1.53
Fransa	1.58	1.81	1.91	1.53	1.82	1.63	1.75	1.74	1.62	1.97
Hollanda	-0.94	-0.41	-0.09	-0.17	-0.09	-0.41	-0.17	-0.36	-0.52	-0.52
İspanya	-1.45	-1.07	-0.99	-0.99	-0.82	-1.06	-1.22	-1.14	-1.36	-1.28
İtalya	0.47	1.26	1.20	1.25	1.35	1.24	1.63	1.18	1.05	1.05
Portekiz	8.32	8.24	4.22	8.18	6.65	-2.63	-2.09	-2.18	4.82	-3.81
Yunanistan	3.65	-2.98	4.97	4.48	5.03	3.98	2.91	-2.39	2.76	-3.94

Tablo 5.21'de patlıcan ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden Hollanda ve İspanya hariç diğer tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına

sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca Hollanda ve İspanya karşısında bu rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı, Portekiz ve Yunanistan karşısında ise sırasıyla 2004 ve 2006 yıllarında rekabet avantajını kaybettiği görülmektedir.

Tablo 5.22 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki İspanak İhracatı için AKÜ Sonuçları

İSPANAK	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	4.97	5.43	4.38	5.70	-0.88	-1.27	1.10	4.17	1.28	0.04
Fransa	4.46	4.62	3.95	4.80	-1.53	-2.14	0.05	3.35	-0.03	-0.57
Hollanda	3.93	5.25	4.16	5.15	-1.41	-1.83	0.67	3.49	0.24	-0.90
İspanya	3.48	3.47	2.57	3.30	-3.15	-4.20	-1.43	1.82	-1.13	-2.11
İtalya	2.23	2.56	1.73	2.94	-3.42	-3.67	-0.92	1.68	-1.04	-2.10
Portekiz	2.44	2.02	1.29	2.26	-3.85	-4.38	-2.03	0.98	-2.53	-2.68
Yunanistan	0.19	9.72	-1.86	9.77	-6.39	3.40	-4.21	-1.90	2.71	-7.13

Tablo 5.22'de ıspanak ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden Belçika hariç diğer tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca 2003 yılından itibaren Fransa, Hollanda, İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan karşısında rekabet avantajını kaybettiği görülmektedir.

Tablo 5.23 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Biber İhracatı için AKÜ Sonuçları

BİBER	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	1.57	1.55	1.44	1.72	1.37	1.05	0.59	1.00	-0.34	-0.85
Fransa	2.36	2.34	1.79	2.18	2.00	2.27	1.60	1.72	0.38	-0.05
Hollanda	-0.35	-0.14	-0.34	0.25	0.13	0.06	-0.29	-0.30	-1.25	-1.44
İspanya	0.37	0.51	-0.04	0.40	0.16	-0.26	-0.80	-0.18	-1.28	-1.72
İtalya	2.66	2.33	1.80	2.06	1.70	1.53	1.25	1.67	0.61	0.08
Portekiz	-1.86	5.40	5.25	5.37	5.15	4.51	4.90	-1.75	2.08	-4.90
Yunanistan	2.92	3.38	4.83	4.08	4.58	2.81	2.42	-1.32	1.45	-4.45

Tablo 5.23’da biber ihracatında Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden İtalya hariç diğer rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Türkiye’nin rekabet avantajını, Fransa, Portekiz ve Yunanistan karşısında 2008 yılında kaybettiği görülmektedir.

Tablo 5.24 Türkiye’nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Kavun Karpuz İhracatı için AKÜ Sonuçları

KAVUN- KARPUZ	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	0.27	0.18	0.18	0.25	0.70	0.25	0.07	1.46	0.69	3.88
Fransa	-0.51	-0.36	-0.39	-0.34	0.01	0.14	-0.13	0.92	0.03	2.73
Hollanda	-0.62	-0.50	-0.48	-0.60	-0.37	-0.67	-0.55	0.53	-0.53	2.28
İspanya	-2.40	-2.45	-2.47	-2.49	-2.22	-2.31	-2.20	-1.26	-2.10	0.27
İtalya	-0.20	-0.18	-0.36	-0.19	-0.01	-0.03	0.06	0.91	-0.10	2.26
Portekiz	2.85	2.60	2.80	1.08	1.67	0.49	1.23	0.74	1.38	0.85
Yunanistan	-2.04	-2.13	-2.09	-2.09	-1.59	-1.85	-1.38	-1.09	-1.72	-0.10

Tablo 5.24’da kavun- karpuz ihracatında Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden Yunanistan hariç diğer tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’nin İspanya, Hollanda ve İtalya karşısında 2008 yılında rekabet avantajını kendi lehine çevirdiği görülmektedir.

5.5.1.6 Meyveler

Tablo 5.25 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Yaş Meyve İhracatı için AKÜ Sonuçları

YAŞ MEYVE	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	1.11	1.25	1.18	1.09	1.05	1.11	1.06	1.06	0.96	0.76
Fransa	1.83	1.85	1.68	1.55	1.57	1.74	1.85	1.70	1.73	1.57
Hollanda	1.69	1.75	1.55	1.52	1.41	1.37	1.40	1.39	1.23	0.85
İspanya	0.43	0.53	0.49	0.39	0.33	0.45	0.53	0.41	0.39	0.16
İtalya	0.96	1.05	0.98	0.92	0.83	1.00	1.02	0.91	0.87	0.59
Portekiz	2.53	2.37	1.86	1.85	1.69	1.78	1.83	1.94	1.82	1.96
Yunanistan	0.75	0.74	0.60	0.85	0.94	0.69	0.77	0.77	0.50	0.99

Tablo 5.25'da yaş meyve ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca rekabet üstünlüğünü koruduğu görülmektedir.

5.5.1.6.1 Turunçgiller

Tablo 5.26 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Portakal İhracatı için AKÜ Sonuçları

PORTAKAL	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	2.11	2.20	2.32	2.37	2.02	2.03	1.93	2.20	3.07	2.57
Fransa	2.42	2.62	2.84	2.60	2.24	2.61	2.63	2.49	2.34	1.98
Hollanda	1.92	2.07	1.96	2.13	1.76	1.71	1.61	1.75	1.47	0.91
İspanya	-1.50	-1.40	-1.17	-1.16	-1.58	-1.55	-1.69	-1.53	-1.84	-2.08
İtalya	2.70	2.44	2.63	3.19	3.14	2.49	1.83	2.28	1.50	1.36
Portekiz	5.80	6.83	6.88	7.06	5.01	5.15	2.67	3.58	2.47	1.88
Yunanistan	1.62	1.36	1.75	1.16	1.38	1.31	1.12	0.67	0.55	-1.35

Tablo 5.26'de portakal ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden İspanya ve Yunanistan hariç diğer tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına

sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca rekabet üstünlüğünü koruduğu görülmektedir.

Tablo 5.27 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Mandarin İhracatı için AKÜ Sonuçları

MANDARİN	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	0.93	1.45	1.28	1.57	1.47	1.65	1.66	1.73	1.41	3.15
Fransa	2.96	3.81	3.31	3.10	2.78	3.02	3.47	3.51	3.46	4.96
Hollanda	1.64	1.74	1.33	1.73	1.46	1.93	1.47	1.82	1.31	2.90
İspanya	2.50	2.83	2.54	2.64	2.42	2.28	2.30	2.61	1.87	3.44
İtalya	4.02	4.41	3.67	3.87	3.87	4.09	3.78	4.30	4.34	5.72
Portekiz	12.67	6.55	5.16	6.59	6.04	6.71	7.26	2.87	3.83	2.12
Yunanistan	7.11	7.06	-1.02	6.20	6.42	5.54	3.90	0.06	3.44	-0.37

Tablo 5.27'de mandarin ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden Yunanistan hariç diğer tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca rekabet üstünlüğünü koruduğu görülmektedir.

Tablo 5.28 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Greyfurt İhracatı için AKÜ Sonuçları

GREYFRUT	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	2.55	1.60	1.43	1.34	1.70	2.04	2.45	2.26	3.06	2.56
Fransa	3.23	2.65	2.95	2.33	2.19	3.21	3.56	3.17	3.62	3.17
Hollanda	1.43	0.67	0.92	0.89	0.74	1.51	1.79	1.41	1.86	1.36
İspanya	-0.34	-1.24	-0.81	-1.05	-0.97	-0.26	0.38	-0.20	0.24	0.29
İtalya	2.08	1.29	1.46	1.61	1.36	2.09	2.33	1.83	2.21	1.25
Portekiz	3.62	3.78	3.34	4.69	-1.57	4.69	4.37	1.42	4.36	3.58
Yunanistan	1.64	1.00	1.90	2.15	1.16	3.19	3.28	2.23	2.25	2.97

Tablo 5.28’de greyfurt ihracatında Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’nin incelenen dönem boyunca İspanya hariç diğer ülkelere karşı rekabet üstünlüğünü koruduğu görülmektedir. İspanya karşısında ise 2007 yılında rekabet avantajını kendi lehine çevirdiği görülmektedir.

Tablo 5.29 Türkiye’nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Limon İhracatı için AKÜ Sonuçları

LİMON	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	2.42	2.43	2.21	2.34	2.36	2.40	2.40	2.41	2.80	2.68
Fransa	4.28	4.64	4.05	4.27	4.40	4.00	4.20	4.17	3.95	3.89
Hollanda	2.51	2.54	1.96	2.07	1.94	2.05	1.59	1.87	1.69	1.07
İspanya	2.36	2.52	2.27	2.23	2.21	2.56	2.29	2.26	2.18	1.76
İtalya	0.92	0.98	0.55	0.86	0.88	1.12	0.89	0.87	0.86	0.79
Portekiz	6.02	7.90	5.70	6.23	5.25	4.37	4.49	2.72	4.86	0.59
Yunanistan	-0.11	0.14	-0.51	0.01	0.14	0.12	-0.06	0.05	0.01	0.67

Tablo 5.29’de limon ihracatında Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’nin incelenen dönem boyunca Yunanistan hariç diğer ülkelere karşı rekabet üstünlüğünü koruduğu görülmektedir. Yunanistan karşısında ise 2002 yılında rekabet avantajını kendi lehine çevirdiği görülmektedir.

5.5.1.6.2 Kabuklu Meyveler

Tablo 5.30 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Fındık İhracatı için AKÜ Sonuçları

FINDIK	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-2.72	-3.00	2.65	-2.70	-3.99	-2.51	-3.15	0.66	-3.25	1.41
Fransa	-0.68	-0.37	5.31	0.74	-0.57	0.67	0.09	3.50	-0.39	3.75
Hollanda	-4.08	-3.99	1.92	-3.35	-4.79	-3.61	-4.01	-0.28	-4.27	0.49
İspanya	-0.18	-0.12	6.01	0.69	-0.41	0.84	0.57	3.87	-0.22	4.42
İtalya	-0.95	-1.15	4.43	-1.07	-2.85	-1.53	-2.26	1.78	-2.55	2.23
Portekiz	4.54	1.75	0.81	1.73	-6.40	-5.00	-5.27	-1.05	-1.76	-0.61
Yunanistan	-0.88	-1.45	10.03	0.03	-3.51	-2.50	-2.47	1.57	-2.86	2.59

Tablo 5.30'da fındık ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında Portekiz hariç rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca Portekiz karşısında bu rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı, İspanya ve Fransa karşısında ise sırasıyla 2004 yıllarında rekabet avantajını kendi lehine çevirmeyi başardığı görülmektedir.

Tablo 5.31 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Antep Fıstığı İhracatı için AKÜ Sonuçları

ANTEP FISTIĞI	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	1.64	1.34	1.84	0.80	0.57	0.56	-0.02	0.52	0.28	-0.74
Fransa	1.90	3.21	3.26	2.22	2.64	2.50	2.32	2.67	2.55	2.70
Hollanda	1.13	3.12	3.76	2.01	0.14	-0.24	-0.49	0.55	0.18	-0.11
İspanya	1.77	3.13	3.95	2.49	2.96	1.71	1.74	2.68	3.50	2.52
İtalya	0.25	1.84	2.53	1.59	1.58	1.40	0.45	1.54	1.71	1.58
Portekiz	6.92	11.60	8.88	9.85	9.57	-2.81	8.52	-0.94	-2.05	6.98
Yunanistan	0.92	0.85	2.66	1.51	1.54	-0.37	-0.97	0.65	0.40	0.79

Tablo 5.31’de antep fıstığı ihracatında Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında Belçika ve Hollanda hariç rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’nin incelenen dönem boyunca Portekiz karşısında bu rekabet üstünlüğünü koruyamadığı fakat 2008 yılında rekabet avantajını kendi lehine çevirmeyi başardığı görülmektedir.

5.5.1.6.3 Yumuşak Çekirdekli

Tablo 5.32 Türkiye’nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Elma İhracatı için AKÜ Sonuçları

ELMA	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-5.37	-6.15	-3.64	-5.59	-4.07	-4.68	-5.29	-1.88	-5.54	0.37
Fransa	-5.72	-6.79	-4.34	-6.22	-4.67	-5.21	-5.98	-2.49	-6.26	-0.29
Hollanda	-4.97	-5.62	-3.18	-5.07	-3.63	-4.57	-5.22	-1.62	-5.50	0.26
İspanya	-3.45	-4.34	-2.14	-3.84	-2.02	-3.18	-3.77	-0.24	-3.98	1.56
İtalya	-5.80	-6.70	-4.15	-6.29	-4.88	-5.35	-6.36	-2.67	-6.66	-0.83
Portekiz	-2.75	-3.72	-1.81	-3.26	-1.96	-2.90	-3.22	0.20	-3.78	2.40
Yunanistan	-1.33	-3.54	-0.08	0.15	1.00	-0.90	-2.00	1.10	-3.70	2.63

Tablo 5.32’de elma ihracatında Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden Fransa ve İtalya hariç diğer tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’nin İspanya, Hollanda ve Belçika, Yunanistan ve Portekiz karşısında 2008 yılında rekabet avantajını kendi lehine çevirdiği görülmektedir.

5.5.1.6.4 Taş Çekirdekli

Tablo 5.33 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Zeytin İhracatı için AKÜ Sonuçları

ZEYTİN	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	1.62	0.55	0.29	-0.69	-0.12	3.77	4.14	-1.31	-0.94	-3.93
Fransa	0.39	0.04	2.18	1.57	1.90	1.50	1.76	-3.30	0.73	-6.13
Hollanda	1.20	2.11	-3.47	3.70	1.74	-3.40	-2.88	-3.33	0.92	-5.53
İspanya	-3.26	-4.30	-3.07	-3.74	-2.98	-3.13	-2.93	-3.43	-3.88	-4.20
İtalya	-1.52	-0.32	1.29	-0.69	0.49	-0.55	-0.34	-2.15	-0.27	-4.80
Portekiz	-6.28	-3.63	-1.32	-0.61	-0.42	-0.03	-1.18	-5.13	-1.77	-7.30
Yunanistan	-4.32	-5.69	-4.25	-5.10	-4.35	-3.47	-3.21	-4.24	-4.52	-4.12

Tablo 5.33'de zeytin ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca Portekiz, Yunanistan, İtalya ve İspanya karşısında rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı, Hollanda ve Fransa karşısında ise sırasıyla 2004 ve 2006 yıllarında rekabet avantajını kaybettiği görülmektedir.

Tablo 5.34 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Kayısı İhracatı için AKÜ Sonuçları

KAYISI	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	0.85	2.53	2.86	2.99	3.34	3.02	2.66	1.70	3.12	0.37
Fransa	-1.74	-0.13	0.30	-0.40	0.28	-0.03	-0.32	-0.18	-0.70	-0.17
Hollanda	0.67	2.32	2.83	2.72	2.99	2.72	2.30	2.60	2.23	3.29
İspanya	-2.01	-0.41	-0.31	-0.15	0.18	0.49	0.07	-0.01	0.19	0.44
İtalya	-1.07	0.97	1.38	0.79	1.64	1.11	1.04	0.46	0.73	-0.47
Portekiz	7.79	8.10	10.31	8.13	8.68	9.05	-1.41	-0.89	-1.98	-1.39
Yunanistan	-2.46	-1.19	-0.82	-0.80	-0.31	-1.27	-0.88	-0.90	-1.49	-0.20

Tablo 5.34'de kayısı ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden Belçika, Hollanda ve İspanya hariç diğer rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin İtalya ve Portekiz karşısında 2008 yılında rekabet avantajını kaybettiği görülmektedir.

Tablo 5.35 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Kiraz İhracatı için AKÜ Sonuçları

KİRAZ	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	4.09	3.31	4.09	3.95	3.56	3.95	3.84	3.70	3.50	3.10
Fransa	3.20	2.58	3.50	3.01	3.22	3.67	3.45	3.33	3.99	3.74
Hollanda	4.23	3.47	4.00	3.75	3.99	4.32	4.29	3.99	3.96	3.67
İspanya	2.00	1.88	2.74	2.34	2.73	3.26	2.74	2.61	2.97	2.25
İtalya	2.35	1.91	3.11	3.00	2.83	4.30	2.70	2.61	2.88	1.32
Portekiz	0.12	6.46	10.79	11.91	0.92	1.44	5.07	1.60	6.90	0.79
Yunanistan	1.11	0.52	1.72	1.49	3.55	2.85	2.30	1.36	1.71	0.32

Tablo 5.35'te kiraz ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca rekabet üstünlüğünü koruduğu görülmektedir.

5.5.1.6.5 Üzüm ve Üzümsü Meyveler

Tablo 5.36 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Yaş ve Kuru Üzüm İhracatı için AKÜ Sonuçları

YAŞ VE KURU ÜZÜM	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	5.82	4.97	4.44	5.06	5.04	4.61	4.78	4.88	5.30	4.38
Fransa	4.95	4.99	4.48	4.74	4.77	4.39	4.39	4.55	4.39	4.02
Hollanda	4.59	4.67	4.23	4.23	4.12	4.34	4.36	4.30	4.27	4.06
İspanya	4.38	4.52	4.17	4.47	4.51	4.47	4.64	4.47	4.86	4.17
İtalya	4.93	5.01	4.77	4.99	5.07	4.68	4.82	4.84	5.04	4.20
Portekiz	7.66	0.75	0.23	7.02	7.13	6.04	8.03	2.12	6.91	8.93
Yunanistan	2.39	2.55	1.60	2.43	2.44	2.29	2.84	1.07	3.24	-0.76

Tablo 5.36'da yaş ve kuru üzüm ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca Yunanistan hariç diğer tüm rakip ülkeler karşısında rekabet

üstünlüğünü koruduğu görülmektedir. 2008 yılında Yunanistan karşısında rekabet avantajını kaybettiği görülmektedir.

Tablo 5.37 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Yaş ve Kuru İncir İhracatı için AKÜ Sonuçları

YAŞ VE KURU İNCİR	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-0.16	-0.54	0.19	0.36	0.52	0.14	0.82	0.38	1.58	0.72
Fransa	1.13	0.88	1.05	1.62	1.69	1.01	2.09	1.44	1.81	1.22
Hollanda	-0.18	-0.87	-0.40	0.05	-0.10	-0.50	0.53	-0.27	-0.52	-0.69
İspanya	-2.65	-3.07	-2.35	-2.37	-2.37	-2.87	-1.87	-2.48	-2.33	-2.99
İtalya	0.08	-0.53	0.12	0.47	0.81	0.07	0.87	0.27	0.51	-0.52
Portekiz	2.65	3.45	1.88	3.38	3.76	1.52	1.01	0.77	0.03	-0.79
Yunanistan	-1.75	-2.00	-1.60	-0.94	-0.85	-1.84	-1.42	-1.67	-2.34	-2.07

Tablo 5.37'da yaş ve kuru incir ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden Belçika ve Fransa hariç diğer tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca Hollanda, Yunanistan ve İspanya karşısında bu rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı, Portekiz ve İtalya karşısında ise 2008 yılında rekabet avantajını kaybettiği görülmektedir.

5.5.2 Hayvansal Ürünler

Tablo 5.38 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Canlı Hayvan İhracatı için AKÜ Sonuçları

CANLI HAYVAN	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-3.46	-3.28	-2.80	-3.11	-2.88	-3.10	-3.06	-3.07	-2.74	-3.05
Fransa	-4.46	-4.20	-3.93	-4.42	-4.38	-4.56	-4.55	-4.36	-4.33	-4.43
Hollanda	-3.56	-3.44	-3.58	-3.81	-3.56	-4.01	-3.98	-3.78	-3.72	-4.17
İspanya	-2.96	-3.12	-2.71	-2.86	-2.69	-3.06	-2.91	-2.88	-2.71	-2.92
İtalya	-1.43	-0.96	-0.09	-0.59	-0.68	-1.27	-1.17	-1.17	-0.96	-1.47
Portekiz	-1.78	-1.69	-2.01	-2.16	-2.21	-2.64	-3.12	-3.16	-2.99	-2.98
Yunanistan	1.21	1.93	1.70	1.51	0.94	1.16	0.44	0.93	0.03	0.97

Tablo 5.38'te Türkiye'nin belirlenen rakip ülkeler karşısında canlı hayvan ihracatında incelenen dönem boyunca Yunanistan hariç rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı; buna karşılık Yunanistan karşısında rekabet gücünün yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5.39 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Sığır Eti İhracatı için AKÜ Sonuçları

SIĞIR ETİ	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-0.24	-11.91	-0.30	-1.06	-11.98	-12.11	-12.24	-1.74	-12.52	-12.31
Fransa	-0.95	-12.43	-0.34	-1.32	-12.39	-12.49	-12.69	-2.15	-12.89	-12.72
Hollanda	-1.27	-12.82	-0.93	-1.79	-12.80	-12.99	-13.11	-2.58	-13.33	-13.08
İspanya	-0.14	-11.69	0.37	-0.30	-11.45	-11.59	-11.88	-1.28	-11.92	-11.96
İtalya	0.57	-10.87	1.42	0.43	-10.77	-11.13	-11.45	-0.80	-11.88	-11.70
Portekiz	-0.67	-5.62	-0.50	5.53	-5.75	-6.64	-9.18	1.88	-8.62	-8.59
Yunanistan	3.27	-7.26	3.66	2.46	-8.88	-8.87	-9.95	1.34	-9.83	-9.21

Tablo 5.39'da sığır eti ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen Yunanistan ve İtalya hariç tüm ülkeler karşısında dönem boyunca rekabet üstünlüğünü

yakalayamadığı görülmektedir. Yunanistan ve İtalya karşısında ise 2003 yılından itibaren rekabet avantajının kaybedildiği görülmektedir.

Tablo 5.40 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Koyun ve Keçi Eti İhracatı için AKÜ Sonuçları

KOYUN VE KEÇİ ETİ	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-10.16	-10.24	-5.53	-10.85	-10.79	-11.07	-11.30	-7.86	-11.25	-11.18
Fransa	-9.63	-9.56	-4.66	-9.62	-9.88	-9.97	-10.09	-6.81	-10.11	-9.78
Hollanda	-8.80	-8.76	-4.17	-9.33	-9.34	-9.40	-9.75	-6.48	-10.18	-9.88
İspanya	-10.05	-10.17	-5.39	-10.43	-10.29	-10.32	-10.28	-7.34	-10.67	-10.48
İtalya	-8.85	-8.46	-3.21	-7.59	-7.37	-7.90	-8.35	-5.18	-8.55	-7.31
Portekiz	-5.14	-7.35	-2.30	-8.48	-6.20	-6.38	-6.20	-7.76	-7.86	-12.68
Yunanistan	-8.44	-8.60	-4.60	-9.96	-9.72	-10.18	-10.35	-6.83	-10.47	-10.09

Tablo 5.40'de koyun ve keçi eti ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkeler karşısında dönem boyunca rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı görülmektedir. İncelenen dönem boyunca rakip olarak seçilen bütün ülkeler Türkiye karşısında rekabet üstünlüğüne sahip konumdadır.

Tablo 5.41 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Kırmızı Et İhracatı için AKÜ Sonuçları

KIRMIZI ET	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-5.68	-6.25	-5.97	-5.53	-5.57	-5.34	-5.42	-5.65	-5.70	-5.68
Fransa	-5.71	-6.17	-5.73	-5.36	-5.45	-5.14	-5.23	-5.47	-5.44	-5.38
Hollanda	-6.23	-6.72	-6.30	-5.90	-5.90	-5.67	-5.78	-6.03	-6.05	-5.99
İspanya	-5.22	-5.77	-5.39	-4.91	-5.05	-4.89	-5.08	-5.21	-5.35	-5.48
İtalya	-5.07	-5.44	-5.09	-4.78	-4.89	-4.70	-4.76	-4.94	-5.04	-5.05
Portekiz	-1.88	-2.88	-2.48	-2.42	-2.35	-2.31	-2.51	-3.56	-3.48	-3.38
Yunanistan	-1.94	-2.46	-2.56	-2.58	-2.65	-2.49	-2.92	-2.76	-3.35	-2.92

Tablo 5.41’da kırmızı et ihracatında, Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında dönem boyunca rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı görülmektedir. Rakip olarak seçilen bütün ülkeler Türkiye karşısında rekabet üstünlüğüne sahip konumdadır.

Tablo 5.42 Türkiye’nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Kümes Hayvanları İhracatı için AKÜ Sonuçları

KÜMES HAYVANLARI	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-0.71	-0.76	-1.10	-1.07	-1.07	-1.11	-1.03	-0.87	-0.16	-0.67
Fransa	-0.04	-0.30	-0.42	-0.51	-0.68	-0.90	-1.15	-0.69	-0.78	-1.13
Hollanda	0.89	0.86	0.35	0.12	-0.58	-0.80	-0.96	-0.37	-0.64	-0.60
İspanya	0.48	0.30	0.01	0.40	0.54	0.66	0.82	0.42	0.46	0.32
İtalya	1.02	1.02	0.85	0.56	0.66	0.82	0.54	0.73	0.88	0.35
Portekiz	0.71	1.20	1.04	0.70	0.29	-0.19	-0.24	-0.17	-0.01	0.54
Yunanistan	2.90	2.58	6.95	-3.33	-2.45	6.85	4.15	-2.85	2.68	-4.34

Tablo 5.42’da, belirlenen rakip ülkeler karşısında Kümes Hayvanları ihracatına bakıldığında ise; Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen ülkelere Belçika ve Fransa karşısında tüm dönem boyunca rekabet üstünlüğünü yakalayamadığını 2004 yılında sonra ise Hollanda ve Portekiz’e karşı sahip olduğu rekabet üstünlüğünü kaybettiğini görüyoruz; buna karşılık İspanya, İtalya ve Yunanistan karşısında rekabet gücünün yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5.43 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Süt İhracatı için AKÜ Sonuçları

SÜT	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-11.35	-6.90	-11.66	0.10	-11.62	-11.75	-11.82	-2.23	-11.98	-11.84
Fransa	-11.10	-6.83	-11.73	-0.04	-11.68	-11.74	-11.97	-2.33	-12.23	-12.20
Hollanda	-9.34	-4.88	-9.45	2.19	-9.56	-9.49	-9.36	0.09	-8.89	-8.79
İspanya	-9.82	-5.44	-11.04	1.00	-10.73	-10.87	-11.12	-1.38	-11.28	-11.08
İtalya	-8.06	-3.55	-7.48	3.99	-7.29	-7.83	-7.61	1.44	-8.80	-8.37
Portekiz	-10.97	-6.37	-9.70	2.81	-8.60	-9.22	-9.12	-0.39	-9.76	-8.03
Yunanistan	-10.92	-6.71	-11.55	-0.03	-11.50	-12.22	-11.90	-2.20	-12.27	-11.36

Tablo 5.43'de de görüldüğü üzere Türkiye, Süt ihracatında rakibi olarak belirlenen ülkeler karşısında incelenen dönem boyunca rekabet üstünlüğünü yakalayamamıştır. İncelenen dönem boyunca rakip olarak seçilen bütün ülkeler Türkiye karşısında rekabet üstünlüğüne sahip konumdadır.

Tablo 5.44 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Peynir İhracatı için AKÜ Sonuçları

PEYNİR	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-4.67	-4.78	-5.38	-4.29	-4.07	-4.74	-12.43	-2.81	-1.00	-13.87
Fransa	-5.66	-5.76	-6.36	-5.32	-5.17	-5.91	-13.59	-3.87	-2.10	-14.94
Hollanda	-5.60	-5.65	-6.33	-5.22	-4.98	-5.66	-13.29	-3.69	-1.79	-14.63
İspanya	-3.31	-3.35	-4.00	-2.97	-2.85	-3.55	-11.13	-1.49	0.38	-12.56
İtalya	-5.18	-5.29	-5.87	-4.88	-4.82	-5.48	-13.15	-3.43	-1.61	-14.51
Portekiz	-2.47	-2.69	-3.16	-1.61	-1.41	-2.37	-9.99	-0.47	0.99	-11.25
Yunanistan	-4.91	-5.18	-6.00	-4.96	-4.75	-5.68	-13.03	-3.40	-1.94	-14.17

Tablo 5.44'de peynir ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelerin tamamı karşısında dönem boyunca rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı görülmektedir. 2007 yılında İspanya ve Portekiz karşısında üstünlük kurma çabasına girse de 2008 yılında bu üstünlüğü tekrar kaybetmiştir.

Tablo 5.45 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Bal İhracatı için AKÜ Sonuçları

BAL	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	1.74	1.30	0.84	2.49	3.10	1.96	0.61	1.67	-0.29	-1.15
Fransa	2.21	2.34	1.97	3.18	3.67	2.41	1.19	2.16	-0.53	-0.81
Hollanda	3.31	2.96	3.95	4.95	5.21	4.21	3.46	3.77	1.35	0.87
İspanya	1.08	1.00	0.66	1.53	1.95	1.07	0.30	0.97	-1.28	-1.65
İtalya	1.44	1.50	1.03	2.47	3.12	1.93	0.73	1.72	-0.47	-0.85
Portekiz	2.08	1.28	0.41	1.13	1.68	1.98	1.68	-0.83	-0.88	-4.99
Yunanistan	1.49	1.62	0.35	2.72	2.92	0.83	0.08	1.39	-0.99	-0.67

Tablo 5.45'de bal ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelerin tamamı karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Fakat 2007 ve 2008 yıllarında Hollanda hariç diğer bütün rakip ülkeler karşısında bu avantaj kaybedilmiştir.

Tablo 5.46 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Ham Deri İhracatı için AKÜ Sonuçları

HAM DERİ	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-0.07	-0.01	-0.18	-0.45	-0.13	-0.03	0.19	0.11	0.76	0.71
Fransa	-1.17	-1.20	-1.45	-1.60	-1.38	-1.19	-1.10	-1.11	-0.63	-0.56
Hollanda	-0.79	-0.71	-0.94	-1.22	-0.72	-0.39	-0.34	-0.52	0.17	0.11
İspanya	-1.25	-1.23	-1.37	-1.45	-1.21	-0.97	-0.81	-1.01	-0.46	-0.61
İtalya	-2.86	-2.77	-2.89	-3.12	-2.93	-2.92	-2.63	-2.73	-2.43	-2.39
Portekiz	-1.45	-1.17	-1.46	-1.82	-1.49	-1.21	-1.04	-1.10	-0.53	-0.23
Yunanistan	-0.61	-0.79	-1.29	-1.09	-1.02	-0.59	-0.08	-0.46	0.04	1.62

Tablo 5.46'de ham deri ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen Belçika, Hollanda ve Yunanistan hariç diğer rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca üstünlük sağlayamadığı ülkeler olan Fransa, İspanya, İtalya ve Portekiz karşısında rekabet üstünlüğünü hiç yakalayamadığı görülmektedir. Belçika karşısında 2005, Hollanda ve Yunanistan karşısında ise 2007 yılında rekabet üstünlüğünü kazandığını gözlemlemektediriz.

Tablo 5.47 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Deri Mamulleri İhracatı için AKÜ Sonuçları

DERİ MAMULLERİ	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	0.95	1.14	1.04	0.99	0.93	0.66	0.46	0.74	0.34	0.25
Fransa	1.44	1.50	1.34	1.29	1.13	0.81	0.61	0.93	0.33	0.29
Hollanda	1.62	1.78	1.74	1.78	1.69	1.46	1.30	1.49	1.14	1.04
İspanya	1.99	2.18	2.04	1.93	1.95	1.66	1.54	1.76	1.42	1.29
İtalya	0.39	0.48	0.40	0.40	0.38	0.05	-0.12	0.11	-0.37	-0.43
Portekiz	2.10	2.41	2.18	2.27	2.65	2.18	1.88	2.13	1.67	1.92
Yunanistan	3.47	4.10	4.18	3.92	3.62	2.92	2.94	3.26	2.21	3.03

Tablo 5.47'de deri mamulleri ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen İtalya hariç diğer rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca İtalya hariç diğer bütün ülkelerle rekabet üstünlüğünü koruduğu görülmektedir. İtalya karşısında rekabet üstünlüğünü ise 2005 yılında kaybettiği görülmektedir.

5.5.3 Su Ürünleri

Tablo 5.48 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Balık İhracatı için AKÜ Sonuçları

BALIK	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-0.26	-0.57	-0.60	-0.09	-0.04	-0.06	-0.05	-0.06	0.15	0.27
Fransa	-0.58	-0.81	-0.78	-0.28	-0.17	-0.20	-0.17	-0.21	0.07	0.22
Hollanda	-1.14	-1.38	-1.26	-0.86	-0.74	-0.80	-0.81	-0.77	-0.38	-0.29
İspanya	-1.23	-1.45	-1.37	-0.90	-0.74	-0.76	-0.69	-0.81	-0.50	-0.41
İtalya	-0.05	-0.33	-0.16	0.34	0.47	0.44	0.47	0.41	0.79	0.87
Portekiz	-1.70	-1.99	-1.92	-1.50	-1.23	-1.32	-1.32	-1.30	-1.00	-0.65
Yunanistan	-1.92	-2.34	-2.04	-1.73	-1.68	-1.87	-1.54	-1.59	-1.50	-0.70

Tablo 5.48’de balık ihracatında Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen İtalya hariç tüm ülkeler karşısında dönem boyunca rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı görülmektedir. İtalya karşısında ise Türkiye’nin 2002 yılından itibaren rekabet avantajının kendi lehine çevirdiği görülmektedir.

5.5.4 Orman Ürünleri

Tablo 5.49 Türkiye’nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Ahşap ve Ürünleri İhracatı için AKÜ Sonuçları

AHŞAP VE ÜRÜNLERİ	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-2.57	-2.54	-2.45	-2.03	-1.90	-2.08	-2.31	-2.12	-1.80	-1.94
Fransa	-2.29	-2.25	-2.17	-1.70	-1.57	-1.69	-2.00	-1.79	-1.48	-1.62
Hollanda	-1.64	-1.53	-1.43	-0.98	-0.75	-1.03	-1.32	-1.09	-0.71	-0.91
İspanya	-1.45	-1.37	-1.33	-0.92	-0.71	-0.87	-1.13	-0.97	-0.63	-0.93
İtalya	-2.11	-1.99	-1.88	-1.45	-1.24	-1.44	-1.62	-1.49	-1.09	-1.24
Portekiz	-3.30	-3.12	-3.09	-2.72	-2.52	-2.81	-3.09	-2.76	-2.52	-2.28
Yunanistan	0.09	0.44	2.48	1.46	0.80	0.24	-0.11	0.39	-0.01	-0.54

Tablo 5.49’da ahşap ve ürünleri ihracatında Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen tüm rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Türkiye’nin incelenen dönem boyunca Yunanistan hariç diğer bütün rakip ülkelerle rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı görülmektedir. Yunanistan karşısında ise rekabet üstünlüğünü ise 2007 yılında kaybettiği görülmektedir.

Tablo 5.50 Türkiye'nin Rakip Ülkeler Karşısındaki Kağıt ve Ürünleri İhracatı için AKÜ Sonuçları

KAĞIT VE ÜRÜNLERİ	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belçika	-3.14	-2.78	-2.31	-1.92	-1.98	-2.09	-1.94	-1.78	-1.08	-0.99
Fransa	-3.13	-2.80	-2.39	-1.95	-2.02	-2.12	-2.05	-1.84	-1.19	-1.12
Hollanda	-2.85	-2.47	-2.05	-1.62	-1.65	-1.72	-1.58	-1.44	-0.65	-0.55
İspanya	-2.21	-1.98	-1.58	-1.13	-1.21	-1.33	-1.22	-1.07	-0.53	-0.51
İtalya	-3.16	-2.81	-2.37	-1.98	-2.09	-2.21	-2.12	-1.88	-1.24	-1.17
Portekiz	-3.56	-3.33	-2.79	-2.45	-2.54	-2.50	-2.47	-2.23	-1.61	-1.17
Yunanistan	-0.01	-0.17	0.59	0.61	0.19	0.04	0.23	0.54	0.53	1.33

Tablo 5.50’de kağıt ve ürünleri ihracatında Türkiye’nin rakibi olarak belirlenen Yunanistan hariç diğer tüm rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Türkiye’nin incelenen dönem boyunca Yunanistan hariç diğer bütün rakip ülkelerle rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı görülmektedir. Yunanistan karşısında ise rekabet üstünlüğünü ise 2001 yılında 2008 yılına kadar sürdürdüğü gözlemlenmektedir.

5.6 Araştırma Bulguların Değerlendirilmesi ve Sonuç

Çalışmamızda Türk Tarım Ürünleri Sektörünün AB (15) pazarında ihracat yapısı itibariyle benzer özellikler taşıdığı belirlenen rakip ülkeler karşısında karşılaştırmalı analizini yaparak rekabet gücü düzeyleri 1999-2008 dönemi için incelenmiştir.

Öncelikle ihracat benzerlik endeksi değerleri ortaya konmuş ve 0.30 ve üzeri endeks değerleri baz alınarak ihracat yapısı bakımında Türkiye’nin rakibi olarak kabul edebileceğimiz ülkeler belirlenmiştir. Analiz sonucunda Türkiye’ye AB (15) pazarında rakip olan benzer ihracat yapısındaki ülkeler sırasıyla; Yunanistan, İtalya, İspanya, Belçika, Portekiz, Hollanda ve Fransa olarak sıralanmaktadır.

Uygulama bölümünün ikinci aşamasında ise, ortaya çıkan rakip ülkeler karşısında Türkiye'nin 1999-2008 yılları arasında gerçekleşen ihracat performansının değerlendirilmesi, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) yaklaşımı yardımıyla yapılmıştır.

Tablo 5.51 AKÜ Endeksi Sonuçlarına Göre 1999- 2008 Döneminde Türkiye'nin Tarımsal Ürünler İhracatında Rekabet Avantajına Sahip Olduğu Ürünler

	<u>Yunanistan</u>	<u>İtalya</u>	<u>İspanya</u>	<u>Belçika</u>	<u>Portekiz</u>	<u>Hollanda</u>	<u>Fransa</u>
Tahıllar	Pirinç		Pirinç	Pirinç	Pirinç	Pirinç	Pirinç
Baklagiller				Nohut			
Endüstri Bitkileri	Şeker, Tütün	Çay, şeker, tütün	Çay, şeker, tütün	Zeytinyağı, tütün	Tütün	Zeytinyağı, tütün	Çay, Zeytinyağı tütün
Süs Bitkileri	Kesme Çiçek	Kesme Çiçek	Kesme Çiçek	Kesme Çiçek	Kesme Çiçek		Kesme Çiçek
Yaş Sebze		Domates Patlıcan, Biber		Patlıcan, Kavun-karpuz	Domates, kavun-karpuz		Domates, Patlıcan, kavun- karpuz
Hayvansal Ürünler	C. Hayvan, Kümes Hayvanları , Ham Deri	Kümes Hayvanları	Kümes Hayvanları	Ham Deri		Bal, Ham Deri	
Su Ürünleri		Balık					
Orman Ürünleri	Kağıt ve Ürünleri						

SITC sınıflandırması itibariyle Balassa Endeksi kullanılarak yapılan hesaplamalarda Türkiye AB (15) pazarında genel olarak;

Elde edilen bulgular rakip ülkeler açısından değerlendirildiğinde ise, Türkiye'nin Tarım Ürünleri Sektörünün karşılaştırmalı olarak AB (15) içersinde rakip ülkeler karşısında en yüksek rekabet gücü sırasıyla; Fransa, Belçika, İtalya, İspanya, Hollanda, Portekiz ve Yunanistan şeklinde sıralanmaktadır. İhracat benzerlik endeksi sıralamasına göre ise Türkiye'ye AB (15) pazarında rakip olan benzer ihracat yapısındaki ülkeler sırasıyla; Yunanistan, İtalya, İspanya, Belçika, Portekiz, Hollanda ve Fransa olarak sıralanmaktadır. Bu sonuçlara göre Türkiye 'nin ihracat benzerlik endeksi sonuçlarına göre rakip olarak belirlenen 7 ülke içerisinde ihracat yapısının en fazla benzerlik gösterdiği Yunanistan karşısında en düşük rekabet gücüne, ihracat yapısı benzerlik sıralamasında yedinci sırada yer alan Fransa karşısında ise en yüksek rekabet gücüne sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye açısından tarım ürünleri sektörüne ait böyle bir sonucun elde edilmesi Türkiye'nin Gümrük Birliği anlaşmasına rağmen tarım ürünleri sektörüne ait bazı ürünlerde yapısal anlamda rekabet gücünden kaynaklanan bir rekabet avantajına sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

5.7 Türkiye'nin AB ile Dış Ticaretini Geliştirme Olanakları Yaratabilecek Alternatif Ürünler

5.7.1. Organik Ürünler

1985 yılında geleneksel ihraç ürünlerimiz olan kuru incir, kuru üzüm ve kuru kayısı ile başlayan organik tarım ürünleri üretimi; 2000'li yıllara gelindiğinde bakliyat, dondurulmuş meyve ve sebze, yaş meyve ve sebze, tıbbi ve aromatik bitkiler, baharatlar ve bal gibi birçok ürünü kapsayan ürün çeşitliliğine ulaşmıştır.

Aşağıdaki tabloda Türkiye'de 2002- 2008 yılları arasında üretilen organik tarım ürünü sayısı ve toplam organik tarım ürünleri üretim miktarları gösterilmektedir.

Tablo 5.52 Organik Tarım Ürünleri Üretim Verileri

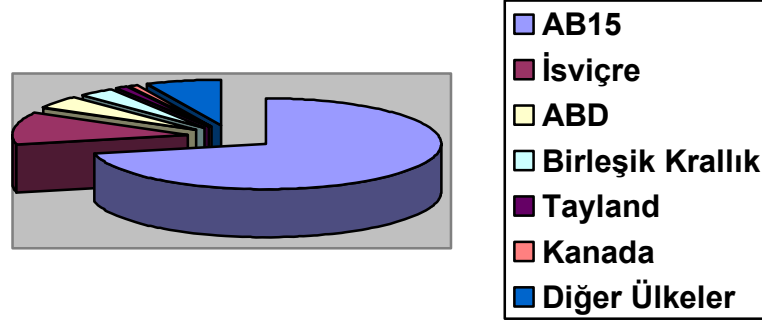
Yıllar	Ürün Sayısı	Üretim Miktarı(Ton)
2002	150	310.125
2003	179	323.981
2004	174	378.803
2005	205	421.934
2006	203	458.095
2007	201	568.128
2008	247	530.225

Kaynak : http://www.tarim.gov.tr/sanal_kutuphane/istatistik/uretim_miktarlari.xls

Tablo 5.52 de de görüldüğü üzere 2008 yılı itibariyle ülkemizde üretilen organik tarım ürünü çeşidi 247'ye ulaşmıştır. Organik tarım üretim potansiyelimiz 530.225 tona yükselmiştir.

Organik tarım ürünlerinin büyük bir çoğunluğu ihraç edilmekte olup, en önemli pazarlarımız Almanya, Hollanda, İngiltere, İtalya ve Fransa gibi Avrupa Birliği ülkeleridir(Çetin , 2005, 52).

Aşağıdaki grafikte Türkiye'nin organik tarım ürünleri ihracat değerinin ülkelere göre yüzdesel dağılımı gösterilmektedir. Türkiye 2008 yılında 29 milyon dolar organik tarım ürünleri ihracatı gerçekleştirmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere ülkemizin organik tarım ürünleri ihraç pazarının 2/3'ünü AB15 ülkeleri oluşturmaktadır. En büyük pazarımız ise Almanya'dır. Toplam organik tarım ürünleri ihracatımızın %40,02'si Almanya'ya yapılmıştır(TKB verilerinden derlenmiştir).

Grafik 5.1. Türkiye'nin 2008 Yılı Organik Tarım Ürünleri İhracatının Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak : TKB verilerinden derlenmiştir.

Türkiye'de organik tarım Avrupa'nın aksine tabandan başlayarak gelişmemiş, tavandan tabana doğru gelişmiştir. Şöyle ki; Avrupa'da üreticiler organik tarım yapmaya karar verip, sertifikalarını alıp ürünlerini pazara sunarken, Türkiye'deki firmalar yurt dışından gelen talep üzerine bu işe başlamışlardır. Türkiye'deki firmalar genellikle sözleşmeli üreticilerle çalışmaktadırlar. Tarım arazileri genellikle miras yoluyla paylaşıldığından küçük parsellidir ve proje sahibi firmalar bu nedenle çok sayıda üreticiyle çalışır. Üreticilerin organik tarım konusunda bilgilendirilmesi de proje sahibi firmaların uzman çalışanları tarafından yapılmaktadır(Gökçe, 2007, 182).

Ülkemizde organik tarım konusunda uzmanlaşmış insan kaynakları varlığını artırmaya yönelik olarak çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından organik tarım konusunda kısa süreli (5 günlük) çiftçi eğitim programları düzenlenmektedir. Atatürk Üniversitesi Kelkit Aydın Doğan Meslek Yüksekokulu'nda organik tarım ve hayvancılık dalında 3 yıllık lisans eğitimine 2003-2004 eğitim yılında başlanmıştır. Harran Üniversitesi Suruç Meslek Yüksekokulu'nda "Sürdürülebilir Tarım Ders Programı" kapsamında organik tarım eğitimi verilmektedir (Çetin 2005, 57).

<http://www.organik.gov.tr>, <http://www.organik.org.tr> yada <http://www.organic-turkey.org.tr> ve benzeri internet adreslerinin isim hakkı alınarak Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından alınarak sektörle ilgili tüm bilgilerin (üretim, pazarlar, tanıtım, sertifikasyon, projeler ve araştırmalar, eğitim, yayın ve danışmanlık, fiyatlar v.b) yer aldığı organik tarımla ilgili bir resmi tanıtım sitesi tasarlanması yurtdışında ülkemizin organik tarım sektörünün tanıtımının yapılmasında dolayısıyla ihracatımızın artmasına katkı sağlayacak bir çalışma olmuştur.

Organik tarım konusunda üretim-pazarlama zincirinin kurulması önem arz eden diğer bir konu olup, AB’de organik ürünlerin pazarlanması, üreticilerin eğitimi ve danışmanlık hizmetleri üretici birlikleri tarafından yapılmakta ve yalnızca üretici birliğine bağlı üreticiler desteklenmektedir. Üretici birliklerinin kurulmasının ardından Türkiye’de benzer bir teşvik sisteminin kurulması ihracatımızın artırılmasına katkı sağlayacaktır.

Ayrıca iç pazarda ismi marka olmuş gıda firmalarının organik ürün pazarına girmeleri teşvik edilerek organik ürün çeşitliliğimiz artırılabilir. Tüketicilerin tercihleri gün geçtikçe artmaktadır ve ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Ülkemizde eskiden sadece birkaç kurutulmuş ürünün ihracatı yapılırken günümüzde dondurulmuş, kurutulmuş, konservesi ve konsantresi yapılmış 200 den fazla ürününü üretimi ve ihracatı yapılmaktadır. Türkiye ürün bazındaki bu fırsatları yakalamak durumundadır (Gökçe, 2007, 184). Ayrıca dış pazarlarda konvansiyonel ürünler ile güvenilir bir marka imajı çizen söz konusu firmaların organik ürünler ile pazarda yer edinmeleri kolay olabilir. Avrupa Birliği’nin hektar başına destek, özel bölgesel destekler, konvansiyonel tarımdan organik tarıma dönüş için özel destek politikaları tüketimi arttırmaya yönelik çalışmalara destekler şeklinde olup, bu destek mekanizmalarının Türkiye’de de uygulanması için çalışmalar başlatılabilir.

Organik tohum üretimi ile ilgili araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin yapılması ve uzun dönemde en azından kendimize yeter üretimi yapmamız, dışa bağımlı olmamamız için projeler geliştirip uygulamaya koymamız gerekmektedir. Gübre ve ilaç kullanımını kontrol edilmelidir. Bölgesel ürün ve iklim farklılıkları dikkate alınmalı buna göre yönlendirme sağlanmalıdır.

Organik tarım ürünleri ihraç pazarımız olan ülkelerdeki yasal gelişmeler takip edilmelidir(Gökçe, 2007, 183).

Sonuç olarak Türkiye Avrupa Birliği pazarına yakınlık ve ürün çeşitliliği avantajını kullanmak durumundadır. Türkiye'nin organik tarımsal potansiyeli diğer AB'nin dış alım taleplerini karşılayabilecek durumdadır. Özellikle kuru meyve ihracatında diğer dünya ülkeleri ve AB üyesi ülkeler karşısındaki avantajını kullanmalıdır.

5.7.2 Tıbbi ve Aromatik Bitkiler

İnsanlar yüzyıllardan beri hastalıklara karşı elde ettikleri bitkiler ile çare bulmaya çalışmışlardır. Hastalıkları, bitkiler ile tedavi etme yöntemleri oldukça başarılı sonuçlar vermiştir. Bundan dolayı bitkilerin tedavide kullanımı, günümüze kadar devam etmiştir.

Birçoğu tesadüfen, birçoğu da merak sonucu denenerek etkileri anlaşılan doğal ilaçlar, kulaktan kulağa yayılarak herkes tarafından tanınmış ve yıllar geçtikçe daha farklı bitkilerin başka dertlere de deva oldukları anlaşılmıştır. Dünyanın gelişmiş ülkeleri özellikle tedavide bitkisel kaynaklara yönelmiş durumdadırlar. Tedavide kullanılan ilaçların önemli bir kısmını doğal kaynaklı ilaçlar oluşturmaktadır. Doğal kaynaklı ilaçların kullanım oranı gelişmiş ülkelerde %60, gelişmekte olan ülkelerde ise %4 civarındadır. Diğer bir gelişme de bu bitkilerin, beslenmede lezzet, koku, tad verici ve iştah açıcı özelliklerinin anlaşılması ve kullanımının yaygınlaşmasıdır (<http://www.tarim.gov.tr/> Erişim T: 08.04.2008).

Dünya'da yaşam standardı yükseldikçe tüketim de artmaktadır. Bu artış, tıbbi ve aromatik bitkiler içinde geçerlidir. Bu bitkilerin tüketim alanı çok geniştir. En önemli kullanım alanı ise ilaç, parfüm, kozmetik, diş macunu, sabun şeker sanayi olup ayrıca baharat olarak tüketilmektedir.

Doğaya dönüşümün bir slogan haline geldiği günümüz dünyasında tıbbi ve aromatik bitkiler Türkiye'de de önemli bir yere gelmiştir. Türkiye pek çok bitkinin gen merkezi olmasının yanında, bazı endemik türlerin de bulunduğu coğrafik bölgeleri içermektedir. Bugün Türkiye florasında 9000'in üzerinde bitki türü olduğu kabul edilmiştir. Bu bitkilerin 1000 kadarı, ilaç ve baharat bitkileridir.

Türkiye kekiğın en önde gelen ölkelerinden biridir. Türkiye kekik ihracatında **%19** 'la dünyada 2. sıradadır. 1. sırada ABD yer alır. Ancak ABD Türkiye'den kekik ithalatı yapan ölkelerin de başında gelir. Türkiye'nin kekik ihracatının %52 'sini ABD oluşturmaktadır. ABD, Almanya, Yunanistan, Fransa, İngiltere, Kanada ve İtalya başta olmak üzere 30 kadar ölkeye kekik ihracatı yapmaktayız(<http://www.tarim.gov.tr/> Erişim T: 08.04.2008).

Nane, ilaç sanayinde önemli bir yer tutmakta ve çeşitli endüstri kollarında büyük ölçüde kullanılmaktadır. Özellikle batı Avrupa ölkelerinde naneye olan ihtiyaç, her geçen gün daha da artmaktadır. Böylece dünya pazarında daima alıcı bulmaktadır. Böyle büyük alıcılar bulan nanenin birçok ölkede geniş olarak üretimi yapılmaktadır. Türkiye'de ise az miktarda üretim yapılmaktadır. Nane ölkemizde yalnız ihraç edilen bir bitkidir.

Lavanta çiçeği, doğal olarak üretilebildiği gibi bugün birçok ölkede ve ölkemizde, kültürü yapılarak üretilmektedir. Ölkemizde üretim miktarı, kesin olarak belli değildir. Ölkemizde drog olarak ithalatı yapılmamakta, ancak etken maddeleri ithal edilmektedir.

Oğulotu, doğal olarak yetişebildiği gibi, Avrupa ölkelerinde kültürü yapılmaktadır. Ölkemizde kültüre alma çalışmaları, devam etmektedir. İstatistiki kayıtlarda ölkemizdeki üretime dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Fakat birçok yerde doğada kendiliğinden yetiştiği bilinmektedir. Oğulotunun ithalatı ölkemizde drog olarak yapıldığına dair istatistiki bir kayda rastlanmamıştır. Ancak, uçucu yağ ithalatının yapıldığı belirtilmektedir. Ölkemizde oğulotunun ihracatının yapıldığını gösteren bir kayıta rastlanmamıştır. Bu bitkinin üretimi belli bir plan ve program dahilinde yapıldığında ihracatı yapılan bitkiler arasında kolaylıkla yer alabileceği söylenmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü'nün 2008 yılı verilerine göre dünyada yılda 400.000 ton ve 1.3 milyar dolar değerinde tıbbi ve aromatik bitki ithalatı gerçekleştirilmektedir. Bu ithalatın ¼ ünden fazlası (120.000 ton) Avrupa Birliği ölkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir (http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2009).

Ölkemiz, zengin bitki çeşitliliği, geniş yüzölçümü, farklı iklimlere sahip yapısıyla tıbbi ve aromatik bitkiler yönünden önemli bir üretim potansiyeline sahip

bulunmaktadır.Bu üretim potansiyelini kullanmalı ve tıbbi ve aromatik bitkilerin en büyük ithalatçısı konumunda olan Avrupa Birliği pazarına tıbbi ve aromatik bitkiler ihracatını arttırmalıdır.

5.7.3 Turfanda Yaş Meyve- Sebze

Türkiye 38 milyon ton yaş meyve ve sebze üretimi ile dünyanın önemli üretici ülkelerinden birisi konumundadır. Çalışmamızın ikinci bölümünde Türkiye’de 2001 – 2007 yılları arası yaş meyve ve sebze üretim miktarları tablolar halinde gösterilmiştir.(Bkz Tablo 2.6 ve Tablo 2.7). TÜİK verilerine göre 2007 yılında 23.742.000 ton sebze ve 14.321.000 ton meyve üretimi gerçekleştirmiştir (<http://www.tuik.gov.tr> Erişim T: 25.11.2009).

Ülkemiz rakamsal olarak önemli bir üretici ülke görünümünde olmakla birlikte, ihracatın üretime oranı %3.7 civarındadır. Bu yapının en önemli nedenleri ürünlerin uluslararası piyasalarda talep edilen çeşitlere uygun miktarda ve kalitede ürün üretmemiz, ürünlerin gıda sanayinde hammadde olarak kullanılması ve yurtiçinde tüketilmesidir(<http://www.zmo.org.tr/odagorusleri.php> Erişim T: 21.06.2008).

Tüketiciler, yüksek kaliteli, güvenilir ve farklı çeşitlerde ürün talep etmektedir. Ayrıca, ürünlerin çevre dostu üretim teknikleri ile üretilmiş olması da talebi etkileyen başka bir faktördür. AB üyesi ülkelerde İyi Tarım Uygulamaları (İTU) ve bunu temel alan “EUROGAP” gibi uygulamalar ile ABD’ye ithal edilen ve ülke içinde üretilen yaş meyve ve sebzelerin güvenilirliğini garanti altına almak için 1997 yılında FDA-Amerika Gıda ve İlaç Dairesi ve USDA-Amerikan Tarım Bakanlığı tarafından yaş meyve ve sebzelerdeki mikrobiyolojik riskleri minimize etmek için hazırlanan bir direktif bulunmaktadır(<http://www.zmo.org.tr/odagorusleri.php> Erişim T: 21.06.2008).

Örneğin Arjantin ya da Şili gibi yaş meyve ve sebze üreticisi olan ülkelere İTU’nün yasal olarak uygulanması ve sertifikalandırılması, bu sertifikaların da AB’deki perakendeciler tarafından kabul edilmesi anılan ülkelere rekabet avantajı sağlamaktadır. Avrupa Birliği’nde ithal edilen yaş meyve ve sebzeler, gıda kontrolörleri tarafından HACCP sistemi açısından kontrol edilmemekle birlikte, bu belgenin olması güçlü bir doküman olarak kabul edilmektedir. Uluslararası piyasalarda talep edilen çeşitlere uygun miktar ve kalitede ürün tedarik edemememiz ülkemizin rekabet

edebilme şansım azaltmaktadır. Türkiye’de ise henüz TURKAK tarafından akredite edilmiş gıda analiz laboratuvarı olmadığı için analizler yurtdışında yaptırılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda Türkiye’nin 1999- 2008 yılları arası Türkiye’nin AB15 ülkelerine yaş sebze ve meyve ihracat değerleri gösterilmiştir.

Tablo 5.53 Türkiye’nin AB’ne Yaş Sebze ve Meyve İhracat Değerleri

Yıllar	Yaş Sebze İhracat Değeri(x1000Euro)	Yaş Meyve İhracat Değeri(x1000Euro)
1999	114.565	883.868
2000	133.970	893.693
2001	156.459	1.006.462
2002	164.721	864.067
2003	189.600	785.275
2004	203.837	966.748
2005	229.265	1.177.004
2006	192.557	952.822
2007	319.279	1.205.049
*2008	221.321	793.230

* 2008 yılına ait veriler Ocak- Eylül dönemini kapsamaktadır.

Kaynak : Comext Veri Tabanı

Tablo 5.53’de yer alan ihracat değerlerinin ihracat benzerlik ve akü endeksleri kullanılarak yapılan analizi sonucunda Türkiye’nin rakip ülkeler karşısında yaş sebze ve meyve ihracatında rekabet avantajına sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 5.54 de 1999-2008 yılları arası AB 15’in yaş sebze ve meyve ithalat değerleri yer almaktadır.

Tablo 5.54 Avrupa Birliği'nin Yaş Sebze ve Meyve İthalat Değerleri

Yıllar	Yaş Sebze İthalat Değer(x1000Euro)	Yaş Meyve İthalat Değer(x1000Euro)
1999	8.528.113	9.281.860
2000	9.121.717	9.795.530
2001	10.187.751	10.636.38
2002	10.555.211	11.193.292
2003	11.150.622	11.769.340
2004	11.342.835	12.596.712
2005	12.049.707	13.984.457
2006	10.937.813	12.006.540
2007	14.572.806	16.179.181
*2008	10.931.557	12.622.248

* 2008 yılına ait veriler Ocak- Eylül dönemini kapsamaktadır.

Kaynak : Comext Veri Tabanı

Tablo 5.54 de görüldüğü üzere Avrupa Birliği Yaş Sebze ve Meyve ihracatı için uygun bir pazardır. Türkiye, turfanda yaş sebze ve meyve ihracatında rakip ülkelere karşı sahip olduğu rekabet avantajını kullanarak bu ürünlerde ihracat payını arttırmalıdır.

Dünyadaki gelişmeler çerçevesinde üreticilerimiz, ürünlerin sadece fiyat, kalite, tüketici talepleri ve standartlar gibi geleneksel boyutunu değil, aynı zamanda çevresel boyutunu da göz önüne almak zorundadır. Avrupa Birliği'ne ihracat yapan firmalarımız üye ülkelerdeki tüketicilerin sağlık ve çevre konusundaki duyarlılıklarının farkında olmalı, pazar talebi ve yasal düzenlemelere uygun ürünler sunarak, tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmalıdır. Ülkemiz yaş meyve-sebze ihracatının yaklaşık %25'inin AB üyesi ülkelere yapıldığı düşünülürse, ihracatçılarımızın bu konuda bilgilendirilmelerini teminen eğitim seminerleri düzenlenmesi önem arz etmektedir. Ayrıca gerek Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, gerekse özel danışmanlık firmalarınca İyi Tarım Uygulamaları konusunda danışmanlık verilerek konunun öneminin kavranması sağlanmalıdır(<http://www.zmo.org.tr/odagorusleri.php> Erişim T: 21.06.2008).

5.7.4. Kesme Çiçek

Türkiye’de ticari anlamda kesme çiçek üretimi, 1940’lı yıllardan beri yapılmaktadır. İlk yıllarda kesme çiçek üretimi daha çok İstanbul çevresinde yoğunlaşmış olup esasen iç pazara yönelik olarak yapılmaktaydı. Daha sonraki yıllar ekolojik avantajların etkisiyle Akdeniz ve Ege Bölgesinde de kesme çiçek üretimi yapılmaya başlanmıştır. Akdeniz Bölgesinde özellikle Antalya ili, sahip olduğu ekolojik koşullar nedeniyle ülkemizin dış piyasaya yönelik kesme çiçek üretiminde bir merkez konumuna gelmiştir.

Bugün ülkemizde kesme çiçek endüstrisinde üretim teknolojisi ve hedef alınan pazarlar açısından iç ve dış piyasaya yönelik iki ayrı üretim yapısının olduğu görülmektedir. Türkiye’nin kesme çiçek ihracatı 15-16 milyon Euro seviyesindedir.

Aşağıdaki tablo 5.55 de Türkiye’nin 1999- 2008 yılları arası AB15 ülkelerine kesme çiçek ihracatı değerleri gösterilmiştir.

Tablo 5.55 Türkiye’nin AB’ne Kesme Çiçek İhracat Değerleri

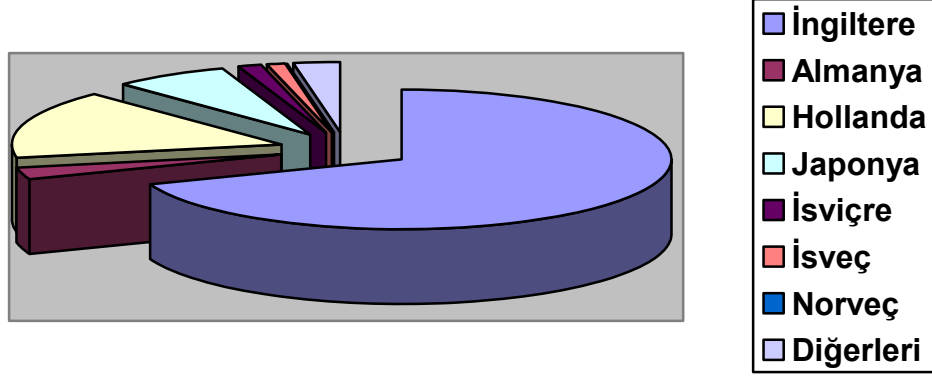
Yıllar	Kesme Çiçek İhracat Değeri(x1000 Euro)
1999	10.986
2000	7.184
2001	8.466
2002	10.904
2003	10.908
2004	12.485
2005	11.415
2006	10.704
2007	15.278
*2008	8.707

* 2008 yılına ait veriler Ocak- Eylül dönemini kapsamaktadır.

Kaynak : Comext Veri Tabanı

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Türkiye’nin AB15 ülkelerine kesme çiçek ihracat değerleri son on yılda 10 – 12 milyon Euro seviyelerinde seyretmiş, 2007

yılında 15 milyon Euroya yükselmiştir. Türkiye'nin kesme çiçek ihracatının %90'ı AB ülkelerine, büyük ölçüde de İngiltere'ye yapılmaktadır. Grafik 5.1.'de 2008 yılında Türkiye'nin kesme çiçek ihracatının ülkelere göre yüzdesel dağılımı verilmiştir.

Grafik 5.2 Ülkeler İtibariyle Türkiye'nin Kesme Çiçek İhracatı(%)

Kaynak : www.dtm.gov.tr/ead/ticaret/Gorunum/dsticgor.htm Erişim T: 26.10.2009).

Grafikten de anlaşılacağı üzere AB15 ülkeleri kesme çiçek ihracatımız için önemli bir pazar konumundadır.

Son on yılda Avrupa Birliği'nin dış pazarlardan kesme çiçek talebini değerlendirdiğimizde AB15 ülkelerinin yıllık 2 milyar Euronun üzerinde kesme çiçek ithalatı gerçekleştirdiği görülmektedir. 2007 yılında AB15'in yıllık kesme çiçek ithalatı 2,7 milyar Euro'dur. Tablo 5.56 de 1999-2008 yılları arası Avrupa Birliği'nin kesme çiçek ithalat değerleri yer almaktadır.

Tablo 5.56 Avrupa Birliği'nin Kesme iek İthalat Değerleri

Yıllar	Kesme iek İthalat Değerleri(x1000Euro)
1999	2.002.424
2000	2.143.001
2001	2.068.694
2002	2.100.646
2003	2.351.503
2004	2.368.760
2005	2.303.330
2006	2.209.483
2007	2.719.183
*2008	1.827.810

* 2008 yılına ait veriler Ocak- Eylül dönemini kapsamaktadır.

Kaynak : Comext Veri Tabanı

Tablo 5.55 ve 5.56 dan da anlaşılacağı üzere Türkiye AB15'nin dış pazarlardan kesme iek talebinin kesme iek talebinin ancak % 0,5'ini karşılamaktadır.

İhracata yönelik kesme iek sektöründe üretim materyalindeki dışa bağımlılık önemli bir sorun olarak göze çarpmaktadır. Üretici firmaların çoğunluğunun işletme buyuklukleri yetersizdir. Üretim ve pazarlamada nitelikli eleman eksikliği söz konusudur. İhracatta havayolu ile taşıma maliyeti yüksek olmaktadır. Halen dış piyasaya yönelik üretim içerisinde, karanfil üretimi % 90'dan fazla pay almakta ve bu durum çeşitlendirmeye gidilemediğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir(zkan ve Karagüzel, 2008, 50-61).

Türkiye'nin kesme iek ihracatında önemli bir potansiyele sahip olmasına karşın yukarıda bahsedilen olumsuzluklar nedeniyle bu potansiyelini değerlendirememektedir. Küreselleşme ile giderek rekabetin şiddetlendiği kesme iek ticaretinde Türkiye'nin pazar payını arttırması ancak sürekli değişen ve gelişen yeni oluşumları izlemek ve gereken değişiklikleri yapmakla mümkin olabilecektir. Kesme

çiçek sektörü, üretimden pazarlamaya kadar yeni baştan yapılanmalı, fiziksel ve hukuksal açıdan sektörel dış ticaret konumuna getirilmelidir.

5.7.5. Zeytinyağı

Türkiye Avrupa'ya göre çok daha temiz ve verimli topraklarda zeytin üretimi yapma olanağına sahiptir. Ancak bugüne kadar zeytincilik kalite ve pazarlama açısından ne iç pazarda ne de dünya piyasasında hak ettiği yere gelememiştir. Ülkemizde zeytincilik giderek yok olurken dünyada pek çok ülke zeytinciliğin gelişmesi için çok büyük teşvikler vermektedir. Avustralya, Arjantin, Şili ve İsrail gibi ülkeler dünya zeytinciliğinde yer almak için çok büyük uğraşlar vermektedirler. Ülkemizde ise üretiminden dış ticaretine kadar hiçbir alanda zeytin ve zeytinyağı dikkate alınarak geliştirilmiş kapsamlı bir politika bulunmamaktadır(Tan, 2006, 3).

Zeytin ve Zeytinyağı tarımından sanayisine, pazarlamasına kadar bir zincir içerisinde yan ürünleri ile birlikte ülke ekonomisinde önemli bir ağırlığa sahiptir(Zeytinoglu, 2007, 110).

2001 yılı tarım sayımı sonuçlarına göre ülkemizde zeytin tarımı, sanayisi ve ticaretiyle yaklaşık 400.000 aile bulunmaktadır. Eurostat verilerine göre Avrupa Birliği'nde 2,2 milyon kayıtlı zeytin üreticisi bulunmaktadır(Eurostat, Yearbook 2007, 361). Ancak zeytin üreticilerinin refah düzeyleri ortalamanın altındadır. Avrupa Birliği, zeytin üreticilerinin gelir seviyesini yükseltmek ve refahını sağlamak için bir takım üretim ve dış ticaret düzenlemeleri getirmiştir.

Türkiye'nin zeytin ve zeytinyağı üretimi, tüketimi ve ihracatı Avrupa Birliği üyesi ülkelerin çok gerisindedir. Avrupa Birliği dünya zeytinyağı üretiminin %77'sini gerçekleştirirken Türkiye ancak %2 sini sağlamaktadır. Ülkemizde zeytinyağı tüketimi de son dere düşüktür. Son yıllarda tüketimin arttırılmasına yönelik girişimler sonucunda zeytinyağı tüketimi artış eğilimine girmiştir. Ancak tüketim alışkanlığı bulunmadığından tüketici kesimin fiyat hareketleri karşısında zeytinyağı tüketiminden vazgeçmesi kolay olmaktadır (Tunalıoğlu, 2003, 51). Dünya Zeytinyağı tüketiminin %71,6 sını AB ülkeleri, %2,4 ünü ise Türkiye gerçekleştirmektedir. Türkiye'de kişi başına yıllık zeytinyağı tüketimi 1 kg'ı geçmezken, Yunanistan'da 21 kg, İtalya'da 11,5

kg ve İspanya'da ise 10,4 kg olarak gerçekleşmektedir (<http://www.internationaloliveoil.org/en/Eco.oliveoilconsumption.html> Erişim T: 21.09.2009).

Dünya zeytinyağı ihracatının %68,3 ünü Avrupa Birliği ülkeleri, %10,9 u da Türkiye'ye aittir. 2008 yılı dış ticaret verilerine göre Türkiye 24 milyon Euroluk zeytinyağı ihracatı gerçekleştirmiştir: www.dtm.gov.tr/ead/ticaret/Gorunum/dsticgor.htm Erişim T: 26.10.2009). Ancak Türkiye'de markalaşma olmadığından ihracatın büyük bölümünü dökme zeytinyağı oluşturmaktadır. Yani Türk zeytinyağı başka ülkelerin markaları adı altında dünya piyasasında yer bulmaktadır.

Aşağıdaki Tablo 5.57 da 1999- 2007 yılları arasında Türkiye'nin AB15 ülkelerine Zeytinyağı ihracat değerleri , AB15 ülkelerinin zeytinyağı ithalat değerleri ve AB15'in zeytinyağı ithalatında Türkiye'nin payı verilmiştir.

Tablo 5.57 Avrupa Birliği'nin Zeytinyağı İthalatında Türkiye'nin Payı

Yıllar	Türkiye'nin Zeytinyağı İhracat Değeri(x1000Euro)	Avrupa Birliği'nin Zeytinyağı İthalat Değeri(x1000Euro)	Avrupa Birliği'nin Zeytinyağı İthalatında Türkiye'nin Payı(%)
1999	108.756	1.187.155	9
2000	10.653	1.177.141	0,9
2001	74.476	1.278.957	5
2002	27.255	1.579.402	1
2003	83.582	1.556.750	5
2004	40.848	1.784.345	2
2005	113.934	1.952.597	5
2006	54.091	1.571.310	3
2007	24.474	2.085.056	1

Kaynak : Comext Veri Tabanı

Tablo 5.57'de yer alan ihracat değerlerinin ihracat benzerlik ve akü endeksleri kullanılarak yapılan analizi sonucunda Türkiye'nin AB15 ülkelerinden Belçika, Hollanda ve Fransa karşısında zeytinyağı ihracatında rekabet avantajına sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Günümüzde Türkiye dünya zeytinyağı üretiminin %2'sinin gerçekleştiriyorsa da iklim olanakları ve coğrafi yapısının getirdiği avantajları

kullanarak üretimini arttırma olanağına sahiptir. İç tüketim son derece düşük olduğundan üretim artışı doğrudan ihracata yönlendirilebilir. Avrupa Birliği dünya zeytinyağı ihracatının %77'sini gerçekleştirmesine rağmen, zeytinyağı ihracatında önemli bir pazardır. Ab önemli bir zeytinyağı ihracatçısı olmasına rağmen aynı zamanda 2007 yılı verilerine göre dış piyasadan yılda 2 milyar Euro luk ithalat gerçekleştirmektedir. Türkiye AB15 pazarının gerçekleştirdiği zeytinyağı ithalatının ortalama %3,5'ünü karşılamaktadır. Türkiye özellikle ihracat yapısının benzerlik gösterdiği ülkelerden Belçika, Hollanda ve Fransa'ya karşı zeytinyağı ihracatında sahip bulunduğu rekabet avantajını kullanarak Avrupa Birliği ülkelerine zeytinyağı ihracatını arttırabilir.

Serin ve Civan(2008) Türkiye'nin 1995- 2004 yılları arası Avrupa Birliği karşısında zeytinyağı, meyve suyu ve domates sektöründe sahip olduğu rekabet avantajını araştırmıştır. Karşılaştırmalı ihracat performans endeksi kullanılarak yapılan analiz sonucunda Türkiye'nin zeytinyağı ihracatında 1995-2004 dönemi için Yunanistan ve İtalya'ya karşı rekabet avantajı olduğu sonucuna varmıştır. Ancak regresyon analizi sonuçlarına göre Türkiye'nin zeytinyağı ihracat hacminde belirleyici olan ihracat fiyatları olmaktadır. Bu nedenle ucuz işgücü, uygun iklim koşullarının getirdiği ucuz maliyet ve düşük fiyat avantajını kullanmak zorundadır(Serin ve Civan, 2008, 25-41).

Bir Akdeniz ülkesi olan Türkiye'nin Zeytinyağı'nın Türk markası ile AB pazarında hak ettiği yere gelebilmesi için zeytinyağı sanayimiz AB üyesi ülkelerdeki sanayiye paralel bir düzeye yükseltilmelidir. Avrupa Birliği'nin Araştırma ve Teknoloji Geliştirme Çerçeve programlarından bu kapsamda faydalanılabilir. Zeytinyağı üreticilerinin hızla kalite standartlarını yakalamaları ve markalaşma sürecine girmeleri gerekmektedir. Ülkemizin markalı ve ambalajlı zeytinyağı ihracatının artırılması için teşvikler geliştirilmeli ve Türk zeytinyağı imajı oluşturulmasına yönelik tanıtım çalışmaları desteklenmelidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türk tarım sektörü; yapısı, uygulanan tarım politikaları, ekonomideki yeri ve önemi itibariyle Avrupa Birliği tarım sektöründen önemli farklılıklar göstermektedir. AB tarım sektörü ile rekabet edebilmesi için ulusal programda ifade edilen bazı iyileştirmelerin yapıldığı ve bunların özellikle son yıllarda belirli bir hız kazandığı takdir edilmekle birlikte, yapılan iyileştirmelerin yapılması gerekenler yanında ancak sınırlı bir bölümü oluşturduğu da itiraf edilmelidir.

Tarım ülkesi olarak bilinen Türkiye'nin dış ticaret istatistikleri incelendiğinde, tarımsal alanda ihracatçı ülke konumundan uzaklaşıp tarım ürünleri ithalatçısı bir ülke konumuna girdiği anlaşılmaktadır. AB uyum yasası çerçevesinde tarımsal reform çalışmaları son dönemde ivme kazanmış olmakla birlikte, ihracata yansımalarının orta ve uzun vadede mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Ayrıca Türkiye'nin son yıllarda ithal ettiği tarımsal ürünlere bakıldığında, sanayiye hammadde sağlayan pamuk, ayçiçeği, buğday, soya, mısır ve pirinç gibi tarımsal endüstriyel ürünler olduğu, Türkiye'nin ihraç ettiği tarımsal ürünlerin başında ise direkt tüketime yönelik olan üzüm, domates, fındık, turuncgiller, kiraz, incir ve kayısı gibi meyve-sebzeler gelmektedir. Tarım ve gıda sanayi ürünleri ihracatımızda yıllar itibariyle ürün çeşitlendirmesine gidilememesi, ihracatımızın sağlıklı gelişimi açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Dış ticaretin ülkelerin sahip oldukları karşılaştırmalı avantajlara göre yapılacağı teorisinden hareketle çalışmamızda; Türk tarım ürünleri sektörünün AB (15) pazarında ihracat yapısı itibariyle benzer özellikler taşıdığı belirlenen rakip ülkeler karşısında karşılaştırmalı analizini yaparak rekabet gücü düzeyleri 1999-2008 dönemi için incelenmiştir. İhracat benzerlik endeksi sonuçlarına göre, Türkiye'ye AB (15) pazarında rakip olan benzer ihracat yapısındaki ülkeler sırasıyla; Yunanistan, İtalya, İspanya, Belçika, Portekiz, Hollanda ve Fransa olarak sıralanmaktadır.

Tarımsal ürünler ihracat yapımızın benzerlik gösterdiği rakip ülkeler ile karşılaştırmalı avantaj ve dezavantajlarımızı AKÜ endeksi sonuçlarına göre değerlendirelim:

Bitkisel Ürünler

- **Tahıllar** : Türkiye'nin buğday ihracatında Hollanda, İspanya ve Portekiz karşısında rekabet avantajını 2008 yılında kendi lehine çevirdiği görülmektedir. Yulaf ihracatında, 2005 yılına kadar rakip ülkeler karşısında rekabet üstünlüğünü hiç yakalayamadığı, 2006 yılında geçici olarak rekabet avantajı elde ettiği 2008 yılında ise tekrar rekabet avantajını kazandığı görülmektedir. Pirinç ihracatında, Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen İtalya hariç diğer rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Mısır, arpa ve çavdar ihracatında ise önemli bir rekabet avantajı yakalayamadığımız görülmektedir.
- **Baklagiller:** Türkiye'nin genel olarak baklagil grubu ihracatında son on yıl içerisinde önemli bir rekabet avantajı yakalayamadığı görülmekle beraber, incelenen dönem boyunca sadece nohut ihracatında Belçika karşısında sürekli bir üstünlüğe sahip olduğu, Fransa, Hollanda, İspanya ve İtalya karşısında ise 2008 yılında rekabet avantajını kendi lehine çevirdiği görülmektedir.
- **Endüstri Bitkileri:** Çay ihracatında, Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelere Fransa, İspanya ve İtalya hariç diğer rakip ülkeler karşısında önemli bir rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Ayçiçeği ihracatında, Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen Fransa, Yunanistan ve Portekiz hariç diğer rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin incelenen dönem boyunca Fransa karşısında rekabet üstünlüğünü hiç yakalayamadığı, Portekiz ve Yunanistan karşısında ise rekabet üstünlüğünü 2008 yılında kaybettiği görülmektedir. Zeytinyağı ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen Belçika, Fransa ve Hollanda hariç diğer rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Şeker ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen İspanya, İtalya ve Yunanistan hariç diğer rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Tütün ve pamuk ihracatında ise, Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir.

- **Süs Bitkileri :** Türkiye'nin Hollanda hariç diğer tüm ülkeler karşısında kesme çiçek ihracatında 2003 yılından itibaren rekabet avantajını kendi lehine çevirdiği görülmektedir.
- **Sebzeler :** Türkiye'nin patates ihracatında 2008 yılında ise Yunanistan hariç diğer rakip ülkelerin tamamı karşısında rekabet avantajını kendi lehine çevirdiği görülmektedir. Domates ihracatında Türkiye'nin incelenen dönem boyunca Hollanda ve İspanya karşısında rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı, Portekiz ve Fransa karşısında 2000 yılından itibaren, İtalya karşısında 2003 yılından itibaren rekabet avantajını kendi lehine çevirdiği görülmektedir. Patlıcan ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelere Hollanda ve İspanya hariç diğer tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Ispanak ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelere sadece Belçika karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. . Biber ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelere sadece İtalya karşısında rekabet avantajını koruyabildiği görülmektedir. Kavun-Karpuz sektöründe Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelere Yunanistan hariç diğer tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin İspanya, Hollanda ve İtalya karşısında 2008 yılında rekabet avantajını kendi lehine çevirdiği görülmektedir. Sebze ihracatı genel olarak değerlendirildiğinde ise Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelere Belçika, Hollanda ve İspanya hariç diğer rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir.
- **Meyveler :** Türkiye'nin turunçgiller grubunda, portakalda İspanya ve Yunanistan dışındaki rakip ülkelere karşı rekabet üstünlüğü bulunduğu; mandarinde Yunanistan hariç diğer tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu; greyfruit ve limonda tüm rakip ülkeler karşı üstünlük sağladığı görülmektedir.Kabuklu meyveler grubunda, fındıkta Portekiz hariç diğer rakip ülkelere karşı rekabet avantajına sahip olan ülkemiz Antep fıstığında, Fransa,İtalya, İspanya ve Yunanistan karşısında rekabet avantajına sahiptir. Zeytin ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında rekabet avantajının olmadığı görülmektedir. Yaş ve Kuru Üzüm ihracatında,

Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Yaş ve Kuru İncir ihracatında, Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden Belçika ve Fransa hariç diğer tüm ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Elmada, Türkiye'nin İspanya, Hollanda ve Belçika, Yunanistan ve Portekiz karşısında 2008 yılında rekabet avantajını kendi lehine çevirdiği görülmektedir. Kayısıda Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelerden Belçika, Hollanda ve İspanya karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Kirazda, Türkiye'nin incelenen dönem boyunca tüm rakip ülkeler karşısında rekabet üstünlüğünü koruduğu görülmektedir. Meyve ihracatı genel olarak değerlendirildiğinde ise Türkiye'nin rakip ülkeler karşısında genel olarak rekabet avantajına sahip olduğu ve bu avantajını incelenen dönem boyunca koruduğu görülmektedir.

Hayvansal Ürünler

Türkiye'nin canlı hayvan ihracatında, incelenen dönem boyunca Yunanistan hariç rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı; buna karşılık Yunanistan karşısında rekabet gücünün yüksek olduğu görülmektedir. Sığır eti, koyun ve keçi eti, kırmızı et ihracatında ise ülkemiz rakibi olarak belirlenen tüm ülkeler karşısında incelenen dönem boyunca rekabet üstünlüğünü yakalayamamıştır. Kümes hayvanları ihracatında ise İspanya, İtalya ve Yunanistan karşısında rekabet gücümüzün yüksek olduğu görülmektedir. Süt ve peynir ihracatında Türkiye incelenen dönem boyunca hiçbir rakip ülkeye karşı rekabet üstünlüğüne sahip değildir. Bal ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen ülkelerin tamamı karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir. Fakat 2007 ve 2008 yıllarında Hollanda hariç diğer bütün rakip ülkeler karşısında bu avantaj kaybedilmiştir. Ham deri ihracatında Belçika, Hollanda ve Yunanistan karşısında rekabet avantajına sahip olan ülkemizin deri mamulleri ihracatında ise incelenen dönem boyunca İtalya hariç diğer bütün ülkelerle rekabet üstünlüğünü koruduğu görülmektedir.

Su Ürünleri

Balık ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen İtalya hariç tüm ülkeler karşısında dönem boyunca rekabet üstünlüğünü yakalayamadığı görülmektedir. İtalya karşısında ise Türkiye'nin 2002 yılından itibaren rekabet avantajının kendi lehine çevirdiği görülmektedir.

Orman Ürünleri

Ahşap ve ahşap ürünleri ihracatında Türkiye'nin rakibi olarak belirlenen tüm rakip ülkeler karşısında rekabet avantajına sahip olmadığı görülmektedir. Kağıt ve kağıt ürünlerinde ise Türkiye'nin yalnızca Yunanistan karşısında rekabet avantajına sahip olduğu görülmektedir.

Analiz sonucu elde edilen veriler rakip ülkeler açısından genel olarak değerlendirildiğinde ise, Türk Tarım Ürünleri Sektörünün karşılaştırmalı olarak AB (15) içerisinde ihracat yapısı benzerlik gösteren rakip ülkeler karşısında bazı ürünlerde rekabet gücüne sahip olduğu görülmektedir. Rakip ülkeler karşısında Türkiye'nin en yüksek rekabet gücüne sahip olduğu ülkeler sırasıyla; Fransa, Belçika, İtalya, İspanya, Hollanda, Portekiz ve Yunanistan şeklinde sıralanmaktadır. En yüksek rekabet avantajına sahip olunan tarımsal ürünler ise yaş sebze ve meyve , endüstri bitkilerinden tütün ve pamuk, süs bitkilerinden kesme çiçek , tahıl grubundan pirinç olarak sayılabilir.. Hayvansal ürünlerde, su ürünlerinde ve orman ürünlerinde önemli bir rekabet avantajı yakaladığımız söylenemez.

Türkiye açısından tarım ürünleri sektörüne ait böyle bir sonucun elde edilmesi Türkiye'nin Gümrük Birliği anlaşmasına rağmen tarım ürünleri sektörüne ait bazı ürünlerde yapısal anlamda rekabet gücünden kaynaklanan bir rekabet avantajına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak ülkemizin rekabet avantajını doğru kullanması gerekmektedir.

21. yüzyılda esen globalizasyon rüzgarlarından tarım ve gıda ürünleri de nasibini almış ve dünya pazarı yaklaşımı ile tüm firmaların aynı koşullar içinde rekabet

etmesini zorunlu kılmıştır. Türkiye'nin özellikle endüstriyel tarım ürünleri ihracatçısı bir ülke konumuna girebilmesi için şu önerilerde bulunabiliriz:

- Önümüzdeki süreçte iç pazar teşvik politikaları özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önem arz etmekte, rekabet avantajı elde etmek bağlamında alt yapı sorunlarının bu yolla çözümü gerekmektedir. İç pazar teşvik politikalarının çok iyi özümlemesi ve ülkemiz koşullarında önceliklerin belirlenecek Ar-Ge destekli ihracata yönelik entegre alt yapı projelerine dönüştürülerek uygulanması gerekmektedir.
- Yine gelişmiş ülkelere baktığımızda özellikle ticareti bozucu etkileri olmadığı kabul edilen çevre yardımlarının bu ülkelerde üreticilere her yıl azımsanamayacak miktarlarda ödemeler yapmak için önemli bir argüman olarak kullanıldığını görmekteyiz. İç desteklerle ilgili olarak tarımsal üretimde DTÖ, IMF ve AB'ye olan yükümlülüklerimiz gereği uygulaması başlayan doğrudan gelir desteğinin AB ve ABD'de olduğu gibi ülkemizde de verimliliği ve ihracatı artırıcı, ithalatı ise azaltıcı yönde uygulanması yoluna gidilmesi önem taşımaktadır.
- Çiftçilere destekleme ve teşvikler yoluyla tarımsal ürün çeşidinin değiştirilmesi sağlanarak üretilen ürünlerin sanayiye hammadde sağlayan endüstriyel tarım ürünlerine yöneltilmesi gerekmektedir.
- Başta hayvansal ürünler olmak üzere birçok tarım ürününde üretim yetersizliği söz konusu olduğu için, verim artırıcı girdilerin kullanım düzeyinin teknik ve ekonomik sınırlamalar çerçevesinde arttırılmalıdır.
- Adil ticaret kapsamında tarife engelleri kaldırılırken kalite, gıda güvenliği, iyi tarım uygulamaları, gıda hijyeni, iyi laboratuvar uygulamaları, EUROGAP, HACCP gibi öncelikle tüketiciyi korumaya yönelik gibi görünen ama aslında ticareti disipline etmek amacıyla geliştirilmiş tarife dışı engeller gündeme gelmiştir. Homojen bir yapıya sahip olmayan firmalarımızın tarım ve gıda ürünleri ihracatındaki en önemli sorunlarından biri uluslararası standartlara sahip olma ve belgelendirme konusunda yaşadığı sıkıntılardır. Kalite ve belgelendirme sorununun çözümü için dünya ticaretine giren yeni kavram ve kurallar çok iyi

takip edilmeli, gıda güvenliği ve kalite ile ilgili uluslararası standartlar tüm sektörlerin üretim felsefesini oluşturmalıdır. Firmalarımızın bu bilinçle dünyada oluşan son gelişmeleri yakından takip etmesi zorunlu olmuş, uluslararası geçerliliğe sahip sistem ve ürün standartlarına sahip olunması özendirilmelidir. Bu konu ile ilgili olarak ihracat iadesi yardımlarından anılan standart ve belgelere sahip firmaların daha fazla yararlanması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- **ACAR**, Mustafa, DTÖ ve AB Işığında Türk Tarımının Geleceği, Ankara, Mart 2006.
- **AĞIRBAŞ**, Nihal Can, Doğrudan Gelir Desteği Sistemi ve Türkiye’de Tarımın Desteklenmesinde Kullanılabilirliği Üzerine Bir Araştırma, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2006.
- **AKDER**, Halis, Gümrük Birliği Sonrası Türkiye Tarımı, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye Tarımı Tebliği, TCZB Kültür Yayınları No: 30, 1997.
- **AKGÜNGÖR**, S. Barbaros F, Kumral N., Competiveness of the Turkish Fruit and Vegetable Processing Industry in the EU Market, Russian and East European Finance and Trade, Vol.38, May- June 2002.
- **AKTAN**, C., Uluslar arası Rekabet Gücü İçinde : Türkiye Dünya’nın Neresinde?, EĞİAD, İzmir, 1999.
- **AKTAN**, C., ve Vural İ., Rekabet Gücü ve Türkiye, TİSK Yayınları, Rekabet Dizisi 3 , No:255, 2004-a.
- **AKTAN**, C., ve Vural İ., Rekabet Gücü ve Rekabet Stratejileri, TİSK Yayınları, Rekabet Dizisi 2 , No:254, 2004-b.
- **ALTAY**, Hüseyin, Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Kapsamında Türk Endüstrilerinin AB(15) Pazarındaki Rekabet Gücü Düzeylerinin İncelenmesi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 21, Ağustos 2008.
- **ALTAY**, N. Oguzhan, Gacaner, Aydanur, Türkiye’nin Rekabet Dinamikleri, Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü Rekabet Gücünün Karşılaştırmalı Analizi, VII. ODTÜ Uluslararası Ekonomi Konferansı, Ankara, 2003.
- **ARUOBA**, Çelik, Uluslararası Tarım Ürünleri Ticareti, Ankara Üniversitesi Yayın No:4 , Ankara, 1989.
- **ATAKAN**, Mehtap, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türkiye’nin Uyumu, T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı AT ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara, 1998.

- **AVRUPA BİRLİĞİ KOMİSYONU BROŞÜRLERİ**
Avrupa Birliği Tarım Politikası, Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara, 2000.
AB Tarım Politikası: Avrupa’da Yenilenme , Türkiye’ye Etkisi, Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara, 2000.
Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Türkiye- Bilmek İstedikleriniz, Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara, 2003.
- **AYDIN**, Senem, Türkiye’nin Tam Üyeliğinin Avrupa Birliği’ne ve Türkiye’ye Katkıları, IKV Yayınları, İstanbul, 2002.
- **AYDOĞUŞ**, Osman, Berument, Hakan, Coşkun, M.Nejat, Çorlak, Ömer, Faruk, Durmuş, Mustafa, Esen, Oğuz, Kılıç, Cem, Kızılot, Şükrü, Ongun, M. Tuba, Kriz ve IMF Politikaları, Alkım Yayınevi, Ankara, 2002.
- **AYTÜRE**, Semra, AB Tarım Müktesebatına, Uyum Konusunda Yürütülen Çalışmalar, Küreselleşme ve Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecinde Türk Tarım Politikaları Sempozyumu, Gaziantep 2003.
- **BATRA A.**, Khan Z., Revealed Comparative Advantage: An Analysis For India and China, Indian Council For Research On International Economic Relations, Working Paper No:168, New Delhi, 2005.
- **BUDAYOĞLU**, Banu, Turkey’s Major Agricultural Products in the Context of EU Pre- Accession, Boğaziçi University, Department of Economics, Center for European Studies, İstanbul 2007.
- **ÇAKMAK**, Haydar, Avrupa Birliği- Türkiye İlişkileri, Barış Kitap Basım ve Yayın Dağıtım, Ankara, 2005.
- **ÇETİN**, Cansu, Funda, Avrupa Birliği – Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türkiye Tarımı, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2002.
- **ÇETİN**, E. Nükhet, Dünya’da ve Türkiye’de Organik Tarım Ürünleri Dış Ticareti ve Türkiye’nin AB’ye Uyumu, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2005.

- **CLAPP**, Jennifer, The Global Food Crisis and International Agricultural Policy: Which Way Forward?, Global Governance 15 ,USA 2009.
- **ÇIKIN**, Ayhan, Akgül, Müjgan, Türkiye Tarımında Altyapı Sorunları ve Verimlilik Üzerine Etkileri, MPM Yayınları Yayın No: 454, Ankara, 1991.
- **ÇIKIN**, Ayhan, Kızıldağ Nermin, Avrupa Birliği ve Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik Hareketleri, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, İzmir, 1999.
- **DEMİREL**, Baki, Türk Tarım Politikalarının Dünya Ticaret Örgütü Tarım Antlaşmasına ve Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü , İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2003.
- **DİNLER**, Zeynel. Tarım Ekonomisi.Uludağ Üniversitesi, Güçlendirme Vakfı Yayınları No: 3, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 1988
- **DİNLER**, Zeynel, Tarım Ekonomisi, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2000.
- **DOĞAN**, Sibel, Dünya Tarım Ürünleri Ticaretinin Liberalleşmesine Yönelik Düzenlemelerin Türkiye’nin Tarım ve Ticaret Politikaları Üzerine Etkileri, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla, 2004.
- **DURA**, Cihan, Atik, Hayriye, Avrupa Birliği- Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.
- **EICHER**, Carl, K., Staatz, John, M., International Agricultural Development, The Johns Hopkins University Pres, Baltimor and London, 1998.
- **EJDER**, Yıldıray, Türk Tarımı ve Türk Tarımının Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Sürecindeki Uyumu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2005.
- **EKEMAN**, Ebru, 21. Yüzyılın Eşiğinde Avrupa Birliği’nde Ortak Tarım Politikası, İktisadi Kalkınma Vakfı, No:158, İstanbul, Eylül 1999.

- **ERAKTAN**, Gülcan, Ortak Tarım Politikası ve Tarımsal Alanda Türkiye-AB İlişkileri, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye Tarımı, T.C. Ziraat Bakanlığı Kültür Yayınları, No:30, 1997.
- **ERTÜRK**, Emin, Uluslararası İktisat, Ekin Kitabevi, Bursa, 1996.
- **ERTUĞRUL**, Cemil, Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Olası Ekonomik Etkileri, AB Genişleme Sürecinde Türkiye, Tarımsal ve Kırsal Politikalar, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara, Ocak 2003.
- **ERTUĞRUL**, Cemil, Tarımda Küreselleşme, Uruguay Görüşmeleri ve Sonrası, Odak Yayınevi, Ankara, 2004.
- **EUROPEAN DOCUMENTATION**, Agricultural Policy of the European Community, Third Edition, Belgium, 1982.
Agricultural Situation in the Community,, Brussels, 1986.
- **EUROSTAT**, Yearbook 2009, ,ISSN 1681-4789, European Commission, 2009.
- **FERMAN**, Murat, Akgüngör Sedef, Yüksel Hakan, Türkiye'nin İhracat Rekabet Gücü ve Sürdürülebilirliği, Avrupa Birliği Pazarında Rakip Ülkeler ve Türkiye Açısından Bir Karşılaştırma, Türkiye İktisat Kongresi, İzmir, 2004.
- **FERTO**, I, Hubbard KL.J., Revealed Comparative Advantage and Comparative Advantage and Competitiveness in Hungarian Agri-Food Sectors, Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences, Discussion Papers No: 2002/8, Budapest, 2002.
- **HASDAL**, Filiz, Türkiye'nin Avrupa Birliği İle Rekabet Gücünün Karşılaştırılması, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2006.
- **İŞİN**, Ferruh, Olgun, Akın, Gümrük Birliği Çerçevesinde Türkiye'nin Tarım Ürünleri Dış Ticaretinde Uygulanabilecek Dış Ticaret Politika Alternatifleri Üzerine Bir Araştırma, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, İzmir, 2000.
- **İGEME**, Tarım ve Gıda Sektörü İhracat Potansiyeli, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Kasım 2004.

- **FOXALL**, Gordon, Co-operative Marketing in European Agriculture, The University Pres, Cambridge, 1988.
- **GÖKÇE**, Hatice, İzmir’de Ekolojik Tarımsal Ürünler Yetiştiriciliği ve Bu Ürünlerin Hedef Pazar Olarak Almanya’da Pazarlanması Üzerine Bir Araştırma, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pazarlama Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007.
- **GÜDER**, Gökhan, Tarım Alanında Türkiye –AB İlişkileri ve Gümrük Birliği’nin Türk Tarım Sektörüne Etkileri, Küreselleşme ve AB ile Bütünleşme Sürecinde Türk Tarım Politikaları Sempozyumu, Gaziantep, 2003.
- **GÜRAN**, Nevzat, Dışa Açılma Sürecinde Türkiye Ekonomisini Rekabet Gücü, DPT Yayın No: 2231- AETB, Avrupa Topluluğu ile İlişkiler Başkanlığı, Eylül 1990.
- **GÜREŞCİ**, Ertuğrul, Genişleme Sürecinde Aday Ülkelerin ve Türkiye’nin Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası’na Uyumu ve Karşılaştırması, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2003.
- **GLUCKSMAN**, Jerzy, AB Genişleme Sürecinin Işığında Ortak Tarım Politikası Sempozyumu, 2002.
- **İNKAYA**, Ahmet, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Adaylık Sürecinde Adaylık Politikaları, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon, 2001.
- **KARACAN**, Ali Rıza, Çıkmın Ayhan, Avrupa Topluluğu ve Türk Tarımında Örgütlenmenin Önemi ve İşlevleri, Avrupa Topluluğu ile Bütünleşme Hareketlerinde Türk Tarımı, İzmir Ticaret Borsası 100.Yıl Etkinlikleri Yayın No:44, İzmir, 1991.
- **KARACAN**, Ali Rıza, Çevre Ekonomisi ve Politikası, Ege Üniversitesi Yayınları, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No:6, İzmir, 2007.
- **KARACAN**, Ali Rıza, Tarımsal Pazarlama, Yaşar Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu Yayınları No:1 , İzmir, 2009.

- **KARLUK**, Rıdvan, Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi, Yapısal ve Sosyal Değişimi, Beta Yayınları, Yedinci Baskı, İstanbul, 2002.
- **KAZGAN**, Gülten, Tarım ve Gelişme, İstanbul İlgü Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.
- **KILIÇ**, Cüneyt, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Dış Ticaret Politikası, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2006.
- **KOHL**, L. Richard, Uhl N. Joseph Marketing of Agricultural Products, Ninth Edition Prentice Hall Upper Saddle River, NJ USA 2000.
- **KONYALI**, Gonca, Emirhan, Pınar N., Türk Cam Sanayi ve Seramik Sanayinin Avrupa Birliği Piyasasındaki Ticaret Yapısı ve İhracat Performansı, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:2, Cilt 27/40, Eskişehir, 2004.
- **KOTTLER**, Philip, Jatusripitak, Somkid, Maesincee, Suvit, Ulusların Pazarlanması, Ulusal Refahı Oluşturmada Stratejik Bir Yaklaşım(çev. Buğdaycı) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şefik Matbaası, İstanbul, 2000.
- **KREININ**, M.E., ve Plummer M.G., Regional Grouping, Discrimination and Revoking of Preferential Status of Non- Members: Effect of EU Enlargement on the Mediterranean Basin, Euro- Mediterranean Relations, A Conceptual Framework of Trade and Investment Ceation Diversion, Second- Pan European Conferance Standing Group on EU Politics, Bologna, 2004.
- **KUTLU**, Rasim, Türkiye Ekonomisinin AB Ülkeleri Karşısındaki Rekabet Gücü, Gümrük Müsteşarlığı, Ankara 2003.
- **KÜÇÜKAHMETOĞLU**, Osman, Türkiye ve AB Gümrük Birliği'nin İktisadi Etkileri, İktisat Dergisi No:408, Aralık, 2000.
- **MATTHEWS**, Alan, The Eurpean Union's Common Agricultural Policy and Developing Countries: the Struggle for Coherence, Department of Economics, Trinity College , European Integration, Vo.30, No:3 Ireland, July 2008.
- **MCLATCHY**, D., Agricultural Policy Reform in Turkey Relating to WTO and EU Agreements, Ministry of Agricultureand Rural Affairs of Turkey, Food and Agriculture Organization of th United Nations, Ankara, November 1997.

- **MİRAL**, Zehra Ceren, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Karşı Rekabet Gücü, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.
- **OLGUN**, Akın, Işın Ferruh, Tarım Politikaları ve Tarım Sektörü Açısından Avrupa Birliği ve Türkiye, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Yardımcı Desr Kitabı, Yayın No :535, İzmir, 1999.
- **ÖZGÜVEN**, Ali, Ortak Pazar Tarım Politikası ve Türkiye, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 1983.
- **ÖZKAN**, B., Karagüzel O., Kesme Çiçek Üretiminin Mevcut Durumu; Antalya İli Örneği, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Antalya, 2008.
- **REED**, Michael R., International Trade in Agricultural Products, 1st ed, Prentice Hall, New Jersey, 2001.
- **REHBER**, Erkan, Grega Libor, Agriculture, Trade and Sustainability, The European Legacy, Vol.13 No:4, USA, 2008.
- **SERİN**, Vildan, Civan Abdulkadir, Revealed Comparative Advantage and Competitiveness : A Case Study for Turkey towards the EU, Journal of Economic and Social Research, USA , 2008.
- **SEVİM**, Cüneyt, Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türk Tarımının Yapısı, Tarım Politikaları ve Etkinlik Karşılaştırması, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Teorisi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
- **SEYİDOĞLU**, Halil, Uluslararası İktisat, Teori-Politika ve Uygulama, Turhan Kitabevi, Ankara, 1980.
- **SEYİDOĞLU**, Halil, Uluslararası İktisat, Geliştirilmiş 13. Baskı, İstanbul, 1999.
- **SEYMEN**, Dilek, Şimşek Nevzat, Türkiye ile Çin'in OECD Pazarında Rekabet Gücü Karşılaştırması, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 244, Temmuz 2006.

- **SİVASLI**, Gökhan, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türk Tarım Politikası, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2009.
- **SMITH**, Adam, Ulusların Zenginliği (çev. Saltoğlu), Palme Yayıncılık, Ankara 2006.
- **SOĞUK**, Handan, Avrupa Birliği ve Türkiye’de Tarım politikası, İktisadi Kalkınma Vakfı, Ocak- Nisan 2001.
- **TAN**, Mustafa, Avrupa Birliğinde Zeytin ve Zeytinyağı, Tarih Zeytinyağı Birliği Bilgi Notları, İzmir, 2006.
- **TATLIDİL**, R., Savaşçı, İ., Türkiye’nin Avrupa Birliği- Gümrük Birliği Kapsamında Yaptığı Ekonomik ve Hukuki Düzenlemelerin Değerlendirilmesi, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Sayı:2, Ankara ,Eylül 2003.
- **TKB**, 2004, Türkiye’de Çiftçi Kayıt Sistemi(ÇKS) ve Doğrudan Gelir Desteği(DGD) Uygulamaları, Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara, 2004.
- **TOBB**, Avrupa Birliği ve Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği AB Müdürlüğü, Ankara, 2002.
- **TOGAN**, Sübidey, 1980’li Yıllarda Türk Dış Ticaret Rejimi ve Dış Ticaretin Liberizasyonu, Türk Eximbank Araştırma Dizisi, No:1, 1990.
- **TOPÇU**, Altay, Betül, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Açısından Türk Tarım Sektörünün Durumu, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2005.
- **TUİK**, Dış Ticaret İstatistikleri, T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı:109, 30 Haziran 2008.
- **TUNALIOĞLU R.** , Karahocagil, P, ve Tan M., Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Durum ve Tahmini TEAE Yayınları, Ankara, 2003.
- **UÇTU**, Ramazan, Yapar, Sinem, AB’ye Üyelik Sürecinde Türk Tarımının AB’ye Entegrasyonu ve Türk Tarım Politikalarında Değişim Eğilimleri, Uludağ Üniversitesi I. Genç Bilim Adamları Sempozyumu, Cilt 1, Bursa, 2004.

- **UNITED NATIONS PROGRAMME(UNDP)**, Making Global Trade Work For People,London, 2003.
- **UTKULU, Utku**, Türkiye'nin Dış Ticareti ve Değişen Mukayeseli Üstünlükler, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2005.
- **UZUNOĞLU**, Sadi, Aklin, Kerem, Gürlesel, Can Fuat ve Civelek, Uğur, Tarım kesiminde Yeniden Yapılandırma, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2000-52.
- **YAPAR**, Sinem, DTÖ Tarım Anlaşması ve Türk Tarımına Etkileri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2004.
- **YILDIRIM**, Şevket, Arıkbay, Canan, Tarım İşletmelerinde Verimlilik Ölçümüne Uygun Kayıt Sistemlerinin Geliştirilmesi, MPM Yayınları No:415, Ankara, 1990.
- **YILDIRIM**, Şevket, Avrupa Birliği ve Türkiye'de Tarımsal Yapı ve Verimlilik, MPM Yayınları, No : 659, Ankara, 2001.
- **YILMAZ**, Bahri, Turkey's Competitiveness in the European Union, A Comparison with Five Candidate Countries, Ezoneplus Working Paper, No:12, February 2003.
- **YÜCEL, Faruk**, AB Ortak Tarım Politikası ve Değerlendirilmesi, Yeni Türkiye Dergisi AB Özel Sayısı, Sayı: 36, 2000
- **ZEYTİNOĞLU**, Güliz, Türk Tarım Politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu Sürecinde Zeytinyağı Sanayisi ve Değerlendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007.

İNTERNET KAYNAKLARI

- **AKŞAM GAZETESİ İNTERNET SİTESİ**
<http://www.aksam.com.tr>
- **AVRUPA BİRLİĞİ RESMİ İNTERNET SİTELERİ**
AB Haber : <http://www.abhaber.com>
Avrupa Birliği Genel Sekreterliği : <http://www.abgs.gov.tr>
Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu:
<http://www.avrupa.info.tr/Files/Agriculturefair/otp.pdf>
European Commission <http://www.europa.eu.int/comm/agriculture>
<http://www.epp.ec.europa.eu>
- **BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GIDA VE TARIM ÖRGÜTÜ RESMİ İNTERNET SİTESİ**
<http://www.fao.org>
- **DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ RESMİ İNTERNET SİTESİ**
<http://www.tuik.gov.tr>
- **DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI RESMİ İNTERNET SİTESİ,**
Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-04/esg>
- **DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI RESMİ İNTERNET SİTESİ**
Dış Ticaret İstatistikleri, <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekolar1/eko01.xls>
Dış Ticaretin Görünümü(Ocak – Ekim 2005) [%20Sektörler%20ve%20Maddeler%20Bazında%20ihracat](http://www.dtm.gov.tr/ead/ticaret/Gorunum/dsticgor.htm#i)
- **DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ RESMİ İNTERNET SİTESİ**
http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2009_e/section2_e/ii03.xls
http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm
- **EUROSTAT**
<http://www.eui.eu/LIB/Guides/Economics/ComExtInstructions.pdf>
- **IKV RESMİ İNTERNET SİTESİ**
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/tarim.pdf>

- **TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI RESMİ İNTERNET SİTESİ**
http://www.tarim.gov.tr/sanal_kutuphane/istatistik/uretim_miktarlari.xls
<http://www.gidatarim.com/IcerikDetay.asp>
- **TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI İNTERNET SİTESİ**
<http://www.zmo.org.tr/odagorusleri.php>
- **TÜRK İŞVERENLER SENDİKASI İNTERNET SİTESİ**
<http://www.tisk.org.tr>
- **ULUSLARARASI DOĞAL KAUKUK ORGANİZASYONU RESMİ İNTERNET SİTESİ**
<http://www.inro.org>
- **ULUSLARARASI KAHVE ORGANİZASYONU RESMİ İNTERNET SİTESİ**
<http://www.ico.org>
- **ULUSLARARASI KAKAO ORGANİZASYONU RESMİ İNTERNET SİTESİ**
<http://www.icco.org>
- **ULUSLARARASI ŞEKER ÖRGÜTÜ RESMİ İNTERNET SİTESİ**
<http://www.sugaronline.com>
- **ULUSLARARASI ZEYTİNYAĞI KONSEYİ RESMİ İNTERNET SİTESİ**
<http://www.internationaloliveoil.org/en/Eco.oliveoilconsumption.html>

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

SOYADI : MİZRAHİ
ADI : ROZİ
DOĞUM TARİHİ : 04.10.1978
DOĞUM YERİ : İZMİR
YABANCI DİLLERİ : İYİ DERECEDE İNGİLİZCE VE İSPANYOLCA
ADRES : CUMHURİYET BULVARI NO:242/4 PK.35220
ALSANCAK – İZMİR
E-MAİL : rozimizrahi@mail.ege.edu.tr
TELEFON NO : +90.232.464 04 21 – 0 536 256 58 58

EĞİTİM BİLGİLERİ

2004 - 2009 EGE ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Doktora Programı

Tez Konusu : Uluslararası Tarım Ürünleri Ticareti Bağlamında Türkiye ile Avrupa Birliği'nin Tarımsal Ürünler Ticareti

2001 – 2004 CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe Finansman Bölümü (Yüksek Lisans)

Tez Konusu : Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarında Tarımsal Ürünlere Dayalı Vadeli İşlem Sözleşmeleri : Türkiye Uygulaması

1997 - 2001 EGE ÜNİVERSİTESİ

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü (Lisans)

1996 – 1997 EGE ÜNİVERSİTESİ

Yabancı Diller Yüksek Okulu İngilizce Bölümü (Hazırlık Sınıfı)

1993 – 1996 İZMİR NAMIK KEMAL LİSESİ

1990 – 1993 HACI ŞAKİR ECZACIBAŞI ORTAOKULU – İZMİR

1985 – 1990 DUATEPE İLKOKULU - İZMİR

KATILINAN KURLAR VE ALINAN SERTİFİKALAR

- SMMM RUHSATI (2007)
- ANADOLU ÜNİVERSİTESİ AÖF, ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ BÖLÜMÜ LİSANS DİPLOMASI (2007)
- TÜRMOB SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLİK KURSU (2005)
- ANADOLU ÜNİVERSİTESİ AÖF , DIŞ TİCARET BÖLÜMÜ ÖN LİSANS DİPLOMASI (2004)
- ANKARA ÜNİVERSİTESİ TÖMER İNGİLİZCE LİSANS DİPLOMASI (2003)
- NETSİS VE ETA MUHASEBE PROGRAMLARI KONUSUNDA NETSİS ONAYLI UZMANLIK SERTİFİKASI (2003)
- EGE BİLGİSAYAR MERKEZİ ENTEGRE 2000 PROGRAMI UZMANLIK SERTİFİKASI (2003)
- EBAM BİLGİSAYAR KURSU ; WINDOWS , MICROSOFT WORD, MICROSOFT EXCEL , POWERPOINT PROGRAMLARI MEB ONAYLI İŞLETMENLİK SERTİFİKASI (1997)

İŞ DENEYİM BİLGİLERİ

- **STANDARD GÖZLÜK ENDÜSTRİ VE TİCARET A.Ş. (1997 – 1998)**
SATIŞ VE PAZARLAMA BÖLÜMÜNDE SATIŞ MUHASEBESİ STAJERİ
- **BAĞ YAĞLARI SANAYİ VE TİCARET T.A.Ş. (1998 – 2004)**
(1998 – 2001 PART TİME ; 2001 – 2004 FULL TİME)
1998 – 2000 MUHASEBE VE FİNANSMAN BÖLÜMÜ ,
2000 – 2002 PERSONEL VE İDARİ İŞLER BÖLÜMÜ
2002 – 2004 GENEL MÜDÜR ASİSTANI
- **SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLİK STAJI (2004 – 2005)**
- **CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ KIRKAĞAÇ MYO (2005-2006 Güz Yarıyılı)**
İŞLETME – MUHASEBE ALAN DERSLERİ DERS SAAT ÜCRETLİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ

- **CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ AHMETLİ MYO (2005-2006 Bahar Yarıyılı)**
İŞLETME – MUHASEBE ALAN DERSLERİ DERS SAAT ÜCRETLİ
ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
- **MUĞLA ÜNİVERSİTESİ MİLAS SITKI KOÇMAN MYO (2009-)**
MUHASEBE BÖLÜMÜ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ

ÖZET

Tarım ürünleri ticareti dünya iktisadi ilişkiler sisteminin temel parçalarından biridir. Uluslararası tarım ürünleri ticaretine ilgi özellikle son on yıl içerisinde önemli ölçüde artmıştır. Türkiye coğrafi konumu, büyüklüğü, kaynak yapısı, varılmış olan üretim düzeyi, kendine yeterlilik oranı gibi unsurlar göz önüne alındığında önemli bir tarımsal ürünler üreticisi ve ihracatçısı konumundadır. Avrupa Birliği ise dünya tarım ürünleri ticaretinin önde gelen taraflarından biridir. Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatının önemli bir bölümü de birliğe yöneliktir. Dış ticaretin ülkelerin sahip olduğu karşılaştırmalı avantajlara göre yapılacağı teorisinde hareketle çalışmamızda 1999-2008 yılları arası ticaret verileri ve ihracat benzerlik endeksi kullanılarak Türk tarım sektörünün AB15 pazarında ihracat yapısı itibarıyla benzer özellikler taşıdığı ülkeler sırasıyla; Yunanistan, İtalya, İspanya, Belçika, Portekiz, Hollanda ve Fransa olarak belirlenmiştir. Daha sonra AKÜ endeksi kullanılarak bu ülkeler karşısında tarımsal ürünler ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğumuz tarımsal ürün grupları belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre Türkiye yaş sebze-meyve, endüstri bitkilerinden tütün ve pamuk, süs bitkilerinden kesme çiçek, tahıllardan pirinç ihracatında rakip ülkelere karşı rekabet avantajına sahiptir. Hayvansal ürünler, su ürünleri ve orman ürünlerinde ise rekabet avantajına sahip değildir.

Türkiye açısından tarım ürünleri sektörüne ait böyle bir sonucun elde edilmesi, Gümrük Birliği anlaşmasına rağmen tarım ürünleri sektörüne ait bazı ürünlerde yapısal anlamda rekabet gücünden kaynaklanan bir rekabet avantajına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak Türkiye bu rekabet avantajını kullanarak AB ülkelerine tarımsal ürünler ihracatını artırmak için tam üyelik sürecinde tarımsal reform çalışmalarına hız kazandırmak ve Ortak Tarım Politikasına uyum sağlamak durumundadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Tarım Ürünleri Ticareti, Avrupa Birliği, Ortak Tarım Politikası, Dış Ticaret, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler, Rekabet Gücü

ABSTRACT

Trade of agricultural products is one of the general materials in the meaning of economical relations. Especially at the last decade, interest has gained in agricultural products. Turkey is one of the most important agricultural product producer and exporter when such geographical position, largeness, source structure, enhanced production capacity and self-sufficiency level properties are considered. European Union is also one of the most important sides of worlds' trade of agricultural products. Therefore the most important quantity of Turkey's agricultural products trade is for this union. When we considered the theory of foreign trade is made depending on these advantages of the countries, we saw that the exporting structure of EU 15 bazaar shows the remaining similar properties in our study between 1999 and 2008 years and these countries are Greece, Italy, Spain, Belgium, Portugal, Netherlands and France. After that by using RCA index, the agricultural product groups are determined with our comparative superiority in these agricultural products. According to the results of the analysis, Turkey has advantages in export with raw fruits and vegetable, industrial products just as tobacco and cotton, decorative flowers just as cut one, cereals just as rice rather than its' competitors. But Turkey doesn't have any advantages by the meaning of husbandry products, water fish products and forestry products demanding on it's competitors.

Despite the Customs Union, Turkey has structural competition power in some agricultural products at the sector while getting this kind of results which are behaved to agricultural products sector. But Turkey has to accelerate agricultural reforming actions in the full accommodation period of membership and has to comply with Common Agricultural Policy to increase exportation level of agricultural products to EU countries.

Key Words: International Agricultural Trade, European Union, Common Agricultural Policy, External Trade, Revealed Comparative Advantage, Competitive Power.

EK : ULUSLARARASI STANDART TİCARET SINIFLANDIRMASINA (SITC) AİT SEKTÖRLERİN TEKNOLOJİK KARAKTERİSTİKLERİ

Hammaddeye Dayalı Ürünler (HDÜ)

- 0 Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri
- 2 Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde
- 3 Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler
- 4 Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar
- 56 Gübreler (272. Grubun Dışındakiler)

Emek Yoğun Ürünler (EYÜ)

- 26 Dokuma Elyafı (Yün Topları Hariç) vb. Artıkları
- 6 Başlıca Sınıflara Ayrılarak İşlenmiş Ürünler
- 8 Çeşitli Mamül Eşya

Sermaye Yoğun Ürünler (SYÜ)

- 1 İçki ve Tütün
- 35 Elektrik Enerjisi
- 53 Debagat ve Boyacılıkta Kullanılan Ürünler
- 55 Uçucu Yağ, Rezinoit, Parfümeri, Kozmetik, Tuvalet Müstahzarları
- 62 Başka Yerde Belirtilmeyen Kauçuk Eşya
- 67 Demir ve Çelik
- 68 Demir İhtiva Etmeyen Madenler
- 78 Kara Taşıtları

Kolay Taklit Edilebilen Araştırma Yönlü Ürünler (KTAYÜ)

- 51 Organik Kimyasal Ürünler
- 52 İnorganik Kimyasal Ürünler
- 54 Tıp ve Eczacılık Ürünleri
- 58 İlk Şekilde Olmayan Plastikler
- 59 Başka Yerde Belirtilmeyen Kimyasal Madde ve Ürünler
- 75 Büro Makineleri, Otomatik Veri İşleme makineleri),
- 76 Haberleşme, Sesi Kaydetme ve Kaydedilen Sesi Tekrar Vermeye yarayan Aletler

Zor Taklit Edilebilen Araştırma Yönlü Ürünler (ZTAYÜ)

- 57 İlk Şekildeki Plastikler
- 75 Makine ve Ulaştırma Araçları
- 87 Başka Yerde Belirtilmeyen Mesleki, İlimi, Kontrol Aletleri ve Cihazları
- 88 Fotoğraf Malzemeleri, Optik Eşyalar, Kol ve Duvar saatleri